

EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilimdal

**KENTLİLEŞME SÜRECİNDE EVLİ KADININ
DİNSEL TUTUM, DEĞER ve DAVRANIŞLARINDA
MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER:
KARŞIYAKA ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

16127

Hâle (ALÇIK) OKÇAY

T. C.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

DANIŞMAN: Prof. Dr. Ülgen OSKAY

ÖNSÖZ

İnsan yaşamında, aile gibi, ekonomik, hukuksal kurumlar gibi yaşamı etkileyen, onları kapsayan, görünmeyen, ancak kendini her düzeyde hissettiren bir değerler sistemi mevcuttur. Bu sistemin önemli bir parçasını da dinsel değerler ve normlar oluşturmaktadır.

İnsanlık tarihi ile yaşıt olan din kurumu günümüzde de kendine belirli bir yapı içinde yer edinmiştir. Türk toplumunda da İslâm dininin önemli yeri ve işlevleri olduğu bilinmektedir. Çalışma konumu oluşturan kadınlar açısından İslâmiyetin daha hassasiyetle ele alınması düşüncesi bu çalışmanın oluşumuna yardımcı olmuştur. Hiç kuşkusuz, böylesi derin, geniş kapsamlı bir konuda, sınırlı sayılabilecek yayınlar yardımıyla her şeyi söyleyebileceğimin, hatta bazı sosyolojik gerçekleri tam anlamıyla ifade edebileceğimin olanaksız olduğunun bilincindeyim. Ancak bir ucundan tutabilme çabası olabilir bu.

Çalışmamın örneklem seçiminde ve araştırma tekniği seçiminde büyük yardımlarını gördüğüm Öğr.Üçr.Dr. Mümtaz PEKER'e ve Prof.Dr. Yurdal TOPSEVER'e teşekkür ederim. Görüşme formunun ön hazırlığında önerilerine başvurduğum Bölüm hocalarıma, olumlu görüşleriyle katkıda bulunan Prof.Dr. Altan ESERPEK'e, alan araştırmasında bana yardımcı olan Sosyoloji Bölümü 1989 mezunu altı öğrenciye teşekkür borçluyum. Manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme, ve 4 yıl boyunca tezimle yaşayan eşim Ergün OKÇAY'a minnet duygularımı ifade etmek isterim.

Çalışmamın başlangıcından bitimine değin sabırla, özveri ile bana yol gösteren, destek veren danışman hocam Prof.Dr. Ülgen OSKAY'a şükran duygularım sonsuzdur.

Kasım 1991
İzmir

Hâle OKÇAY

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

GİRİŞ	1
Araştırmada Kullanılan Temel Kavramların Tanımlanması.....	2
Giriş Referans Notları.....	4

BİRİNCİ KISIM : KURAMSAL ÇERÇEVE

BİRİNCİ BÖLÜM : KURAMSAL YAKLAŞIM	5
--	---

1.1. Yapısal İşlevselcilik ve Din Kurumu.....	7
---	---

Birinci Bölüm Referans Notları.....	13
-------------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM : DİN KURUMU VE KADIN	16
---	----

2.1. Din Nedir? Dinlerin Doğuşu ve Gelişimi.....	16
--	----

2.2. İslam Dini.....	19
----------------------	----

2.3. İslamiyet ve Kadın.....	22
------------------------------	----

İkinci Bölüm Referans Notları.....	26
------------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : TÜRKİYE'DE KENTLİLEŞME, DİN KURUMU VE KADIN	30
---	----

3.1. Kentlileşme ve Din Kurumu.....	30
-------------------------------------	----

3.1.1. Kırsal Kesim ve Din Kurumu.....	32
--	----

3.1.2. Kentsel Kesim ve Din Kurumu.....	33
---	----

3.1.3. Gecekondü Kesimi ve Din Kurumu.....	35
--	----

3.2. Din Kurumu ve Kadın.....	35
-------------------------------	----

3.2.1. Kırsal Kesim Kadını ve Din.....	36
--	----

3.2.2. Gecekondü Kadını ve Din.....	37
-------------------------------------	----

3.2.3. Kentsel Kesim Kadını ve Din.....	39
---	----

3.3. Araştırmanın Sayıltı, Denence ve Değişkenleri.....	42
---	----

Üçüncü Bölüm Referans Notları.....	45
------------------------------------	----

DÖNDÜNCÜ BÖLÜM : ARAŞTIRMA TEKNİĞİ	48
---	----

4.1. Araştırma Yöresinin Tanıtımı.....	48
--	----

4.2. Araştırma Evreni.....	51
----------------------------	----

4.2.1. Örnekleme Seçimi.....	52
------------------------------	----

4.3. Kullanılan Teknikler.....	54
--------------------------------	----

4.4. Görüşme Formunun Özellikleri.....	54
--	----

4.5. Görüşmecilerin (Anketörlerin) Seçimi ve Yetiştirilmesi.....	55
--	----

	<u>Sayfa No.</u>
4.6. Görüşmede Karşılaşılan Olaylar (Kolaylıklar ve Güçlükler).....	56
4.7. Verilerin Bilgisayar Değerlendirmesine İlişkin Sorunlar.....	57
Dördüncü Bölüm Referans Notları.....	58

İKİNCİ KISIM : ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

BEŞİNCİ BÖLÜM : DEMOGRAFİK ÖZELİKLER	60
5.1. Kadına İlişkin Bilgiler.....	60
5.2. Kadının Anne - Babasına İlişkin Bilgiler.....	68
5.3. Eş'e İlişkin Bilgiler.....	71
5.4. Çocuklara İlişkin Bilgiler.....	74
5.5. Ekonomik Duruma İlişkin Bilgiler.....	77
5.6. Basın - Yayın Organları ile İlişkiler.....	79
Beşinci Bölüm Referans Notları.....	83
ALTINCI BÖLÜM : KENTTE KALIŞ SÜRESİ VE KENTLİLEŞME DERESESİ.....	84
YEDİNCİ BÖLÜM : DİNİN ÖĞRENİLİŞİ VE UYGULANİŞ BİÇİMLERİ.....	100
7.1. Dini Bilgilerin Öğrenilişi.....	100
7.2. Dinin Gereklerinin Uygulanışı.....	104
7.2.1. Namaz.....	104
7.2.2. Oruç.....	107
7.2.3. Kurban.....	110
7.2.4. Hacc.....	112
7.2.5. Zekat.....	114
7.2.6. Mevlid Okutma.....	116
7.2.7. Dini Nikah.....	117
7.2.8. Dini Toplantılar.....	118
7.2.9. Radyo, TV., Yayınları ile Dinsel Bilgilenme.....	119
7.2.10. Kur-an'ı Okuma.....	123
Yedinci Bölüm Referans Notları.....	125
SEKİZİNCİ BÖLÜM : KADININ ANNE - BABASI VE EŞİ İLE DİNSEL ETKİLEŞİMİ.....	126
8.1. Anne - Babanın Dinsel Gerekleri Yerine Getirme Durumu.....	126
8.2. Eşin Dinsel Gerekleri Yerine Getirme Durumu.....	129

DOKUZUNCU BÖLÜM :**ÇOCUĞUN DİNSEL SOSYALİZASYONUNDA
ANNENİN İŞLEVİ.....**

134

9.1. Çocukların Dini Bilgileri Öğrenme Kaynakları..... 134

ONUNCU BÖLÜM : DİNSEL TUTUM, DEĞER VE**DAVRANIŞLAR.....**

143

10.1. İslamiyet ve Doğum Kontrol Yöntemleri..... 143

10.2. Adak Adama, Kadere, Alın Yazısına, Ahirete İnanma..... 145

10.2.1. Adak Adama..... 145

10.2.2. Kadere, Alın Yazısına ve Ahirete İnanma..... 146

10.3. İslam Dini ve Kadının Tutum, Değer ve Davranışları..... 148

10.3.1. Kadının Örtünmesi..... 148

10.3.2. Kadının Eşine Karşı Davranışları..... 152

10.3.3. Erkeğin Kadına Karşı Davranışları..... 156

10.3.4. Kur-an'da Erkek - Kadın Farklılaşması..... 159

10.4. İslamiyet - Diğer Dinler ve Türkiye..... 168

10.4.1. Diğer Dinler Konusunda Bilgilenme Düzeyi..... 168

10.4.2. İslam Dinini Diğer Dinler İle Karşılaştırma..... 170

10.4.3. Türkiye'de İslamiyet'e Verilen Önem..... 173

Onuncu Bölüm Referans Notları..... 177

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....

178

EK : ALEVİLİK..... 195

Alevilik Referans Notları..... 198

EK : KODLAMA ANAHTARI (İşlem Görmüş Görüşme Formu)..... 200

EK : GRAFİKLER..... 217

ÖZET..... 226

SUMMARY..... 227

KAYNAKÇA..... 228

ÖZGEÇMİŞ..... 234

TABLO LİSTESİ

Tablo No.	Tablo Adı	Sayfa No.
1 - a	Doğum yeri (Bölge).....	60
1 - b	Doğum Yeri (Yerleşim Birimi).....	61
2	Yaş'a Göre Dağılım.....	61
3	Öğrenim Durumuna Göre Dağılım.....	62
4	Öğrenimi Sürdüremeyiş Nedenleri.....	64
5	İş / Meslek Dağılımı.....	65
6	İlk Evlenme Yaşı.....	66
7	Evlilik Sayısı.....	67
8	Evlenme Biçimleri.....	67
9	İzmir'de Evlenme Durumu.....	68
10	Anne ve Baba Yaşı.....	68
11	Anne ve Babanın Doğum Yeri.....	69
12	Anne ve Babanın Öğrenim Durumu.....	69
13	Anne ve Babanın Çalışma Durumu.....	70
14	Anne ve Babanın İş / Mesleği.....	70
15	Eş'in Yaş Durumu.....	72
16	Eş'in Doğum Yeri.....	72
17	Eş'in Eğitim Durumu.....	73
18	Eş'in Çalışma Durumu ve İş / Mesleği.....	73
19	Çocuk Sayısı.....	74
20	Çocukların Eğitim Durumu (En Son Bitirilen Okul).....	75
21	Çocuklara İlişkin Karar Verme.....	76
22	Hanede İkamet Edenler.....	76
23	Aylık Ortalama Gelir Durumu.....	77
24	Kendini Gördüğü Gelir Dilimi.....	78
25	Aile Bütçesini Kim Hazırlar.....	78
26	Kitap Okuma Durumu ve Kitap Türleri.....	79
27	Dergi Okuma Durumu ve Dergi Türleri.....	80
28	Gazete Okuma Durumu ve Gazete Türleri.....	81
29	TV, Video, Sinema, Tiyatro İzleme Durumu.....	81
30	Televizyonda İzlenen Programlar.....	82

31	İzmir'e Gelmeden Önce Entazla Kalınan 1. 2. 3. Yer.....	84
32	İzmir'e Nereden Geldi.....	85
33	İzmir'e Kaç Yıl Önce Geldi.....	86
34	Ev Mülk mü, Nasıl Edinildi.....	87
35	Ev İçin Hangi Parasal Kaynaklardan Yararlanıldı.....	88
36	Ev'in Dış ve İç Olanakları.....	89
37	Evi Ne İle Isıtıyor.....	90
38	Evdeki Dayanıklı Tüketim Malları.....	91
39	Kentte Yaşamaktan Memnun mu? Nedenleri.....	92
40	Bulunduğu Mahalleden Memnun mu? Nedenleri.....	94
41	Tercih Edilen Mahalle.....	95
42	Komşularla Görüşme Sıklığı.....	96
43	İzmir'deki Akrabalarla Görüşme Sıklığı.....	96
44	Memleketinize Ne Kadar Sıklıkla Gidiyorsunuz.....	97
45	Memleketinize Ne Amaçla Gidiyorsunuz.....	98
46	Dini Bilgilerin Öğrenilme Biçimleri.....	100
47	Kur-an Kursu, Din Dersi Aldı mı?.....	102
48	Dini Bilgilerini Yeterli / Yetersiz Görüş Nedenleri.....	103
49	Namaz Kılma Durumu.....	105
50	Namaz Kılma / Kılmama Nedenleri.....	105
51	Oruç Tutma Durumu.....	108
52	Oruç Tutma / Tutmama Nedenleri.....	108
53	Kurban Kesme Durumu.....	110
54	Kuran Kesme / Kesmeme Nedenleri.....	111
55	Hacc'a Gitmeyiş Nedenleri.....	113
56	Zekat Verme / Vermeme Nedenleri.....	115
57	Dini Nikah Durumu.....	117
58	Dini Toplantı, Dua, Okuma Yapma Durumu.....	118
59	Radyo ve TV'de Dini Program, Mevlid İzleme Durumu.....	119
60	Dini Yayınları Okuma Durumu.....	120
61	Dini Yayın İzleme ve Okumanın Uyandırdığı Duygular.....	122
62	Kur-an'ı Kerim Okuma Durumu.....	124
63	Anne - Babanın Oruç Tutma Durumu.....	126
64	Anne - Babanın Namaz Kılma Durumu.....	127
65	Babının Camide Cuma, Bayram Namazı Kılma Durumu.....	128

66	Anne - Babanın Mevlid - Dua Gibi Toplantıları Yapma / Katılma Durumu.....	129
67	Eşin Dinsel Gereklere Yerine Getirme Durumu.....	130
68	Eş, Kadının Dini Gereklere Yerine Getirmesine Karışır mı?.....	132
69	Eşin, Çocukların Dini Bilgilenmelerindeki İşlevi.....	133
70	Çocukların Dini Bilgileri Öğrendiği 1. 2. 3. Kaynak.....	134
71	Çocukların İyi Bir Din Eğitimi Almasının 1. 2. 3. Önemli Yolu.....	137
72	Çocukların Anne - Babanın Dini İnanç ve Pratiklerine Karışma Durumu.....	139
73	Kadının Çocukları İçin Dini Nikah İsteme / İstememe Nedenleri.....	140
74	Doğum Kontrol Yöntemleri, Kürtaj, Düşüğe İlişkin Değerler.....	144
75	Adak Adama Durumu.....	146
76	Kader'e Alın Yazısına, Ahirete İnanma Durumu.....	147
77	Dinimiz Kadınının Örtünmesini Önerir.....	149
78	Kadının Örtünme Önerisine Katılma / Katılmama Nedenleri.....	150
79	Örtünme Önerisini Uygulama Durumu.....	151
80	"Dinimiz Kadınlara, Eşlerine Karşı İtaatkar, Saygılı, Sevecen Olmalarını Öğütler.".....	153
81	Eş'e Karşı Davranışlara Katılma / Katılmama Nedenleri.....	154
82	Eş'e Karşı Davranış Durumu.....	155
83	"Dinimiz Erkeklerle, Eşleri'ne Karşı Sevgi Dolu, Gereksinimlerini Karşılama ile Yükümlü, Koruyucu, Gerektiğinde Cezalandırıcı ve Anlayışlı Olmalarını Öğütler.".....	156
84	Eşlerin Davranışlarına Katılma / Katılmama Nedenleri.....	157
85	Erkeğin Eşine Karşı Davranış Durumu.....	158
86	"Erkek Kadından Üstündür. Çünkü Allah Onları Birçok Şeylerle Kadınlardan Üstün Etmiştir".....	160
87	Erkeğin Üstünlüğüne Katılma / Katılmama Nedenleri.....	160
88	"Ey İnanan Erkekler, Serkeşliğinden Yaladığınız Kadınlara (Önce) Öğüt Verin, Sonra Yataklarında Yalnız Bırakın. (Yine Fayda Etmezse) Dövün".....	162
89	Öğüt - Yalnız Bırakma - Dövme Öğütüne Katılma / Katılmama Nedenleri.....	162
90	"Kadınlar Erkeklerin Kaburga kemiğinden Yaratılmıştır, Onun Eğri Taraflarını Düzeltmeye Uğraşırsanız, Kırarsınız".....	164

91	Erkeğin Kaburga kemiğinden yaratılma görüşüne Katılma / Katılmama Nedenleri.....	165
92	"Kur-an'ı Kerim'de, İnanları Cennette Güzellikler ve Sonsuzluk, İnanmayanlara Cehennemde Azap ve Ateş Vaad Edilir".....	166
93	Cennet - Cehennem Vaadine Katılma / Katılmama Nedenleri.....	167
94	Diğer Dinler Hakkında Nereden / Nasıl Bilgi Edinildi?.....	169
95	İslam Dinini Diğer Dinler İle Karşılaştırma Durumu.....	171
96	Türkiye'de İslam Dinine Gereken Önemin Verilme Durumu.....	173

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu kentlileşme süreci içinde evli kadının dinsel liği, yani dinsel gerekleri yerine getirme durumunun, tutum, değer ve davranışlarının nasıl bir değişim gösterdiği oluşturmaktadır.

Toplumumuzda yaşanan hızlı kentleşme olgusu kırdan kente göç eden insanların kent çevrelerinde yeni yerleşim adacıklarının, yani gecekondulu mahallelerinin oluşmasına yol açmaktadır. Kente göç eden insanların, geldikleri yöreden (kırdan) getirdikleri değerlerin, davranışların, tutumların zaman süreci içinde değiştiği varsayılır, ve eski gecekondulu, yeni kentli olma konumuna geçerler.

Öte yandan İslâm dininin, diğer kurumlardan ayrılan yaptırımsal kimi işlevleri vardır. Bu yaptırımlar inananın (müminin) uyması gereken sevap-günah kavramlarıyla kontrolü sağlanan bir sistem içinde yerine getirilir. Bu sistem içinde dinsel değerler, tutumlar ve davranışlar da yer alır.

Kadının İslâm dini içinde çok çeşitli yönleriyle ele alınması olanaklıdır. Ancak konunun sınırlanması açısından kadının dinsel tutum, değer ve davranışları, kentlileşme derecesi, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, çalışma durumu açısından karşılaştırmalı yöntem ile incelemeye alınmış ve denenceler sınanmıştır.

Çalışma iki Kısım on Bölüm'den oluşmaktadır. Birinci kısım çalışmanın Kuramsal Çerçevesidir ve dört Bölüm'den oluşmuştur.

Birinci Bölümde, yapısal işlevselci yaklaşımın din kurumuna bakışını, önde gelen temsilcileri ile ele alınmaktadır. İkinci Bölümde, din nedir, dinlerin doğuş ve gelişimi ve din kurumunun kadına yaklaşımı incelenmektedir. Üçüncü Bölümde, Türkiye'de kentleşme, kentlileşme olgusu, kır-kent-gecekondulu ve din ilişkisi ve kır kadını-kent kadını ve gecekondulu kadını din ilişkileri ele alınmıştır. Dördüncü Bölüm, araştırma tekniğine ayrılmıştır.

Yörenin tanıtımı, evren, örneklem seçimi, görüşme formu, örneklemin nitelikleri açıklanmıştır.

İkinci Kısım Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi'ne ayrılmıştır, altı Bölüm'dür.

Beşinci Bölüm'de, kadına ilişkin demografik bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca kadının anne-babası-eşi-çocuklarına ilişkin bilgiler bu bölümdedir. Altıncı Bölümde, kadınların kentte kalış süreleri ve kentlileşme dereceleri ele alınmıştır. Yedinci Bölüm'de, Kadınların dinsel gerekleri uygulama biçimleri ve nedenlerine yer verilmiştir. Sekizinci Bölüm'de, kadınların anne-babaları, eşleri ile dinsel etkileşimleri ele alınmıştır. Dokuzuncu Bölüm'de; çocuğun dinsel sosyalizasyonunda annenin işlevinin ne olduğu incelenmiştir. Onuncu ve son bölümü'de, kadınların dinsel tutum, değer ve davranışları araştırılmıştır.

Çalışma Genel Değerlendirme ve Sonuç ile tamamlanmaktadır. Denencelerin ne derece doğrulandığı ele alınmış, nedenleri üzerinde durulmuştur.

Araştırmada Kullanılan Kavramların Tanımlanması:

Çalışma boyunca bazı kavramlar sıkça kullanılmaktadır. Kuşkusuz her kavramın sosyolojik açıdan açık bir tanımı veya birden çok tanımı bulunmaktadır. Ancak, çalışmanın amacına yönelik olarak araştırmacının çalışma boyunca benimseyip kullandığı tanımlamalar şöyledir:

Din:

Bu çalışmada din, bir düşünce, inanç sistemi ve pratikler (eylem) sistemi olarak ayrımlaştırılarak kullanılmıştır. Bütünsel bir sistem olarak alınan din kurumunun ayrımlaştırılması şu biçimde yapılmıştır. Düşünce ve inanç sistemi olarak dinin (yani İslâmiyetin) her yönünün, diğer bir deyişle din kavramının içeriğine ilişkin bilgi ve bilinç yönünün, bireylerce algılanması, yorumlanması ve yaşama aktarılması durumudur. Diğer yön, yani dinin pratikler (eylem) sistemi olması ise, dinin gereklerinin, yani dinsel ibadetin yerine getirilişi, dinsel kurallara, yaptırımlara uyma durumudur. Bir başka anlatımla, kişinin dini an-

layıp, yorumlayıp, bunu eyleme dönüştürmesi bütünün iki yarısını oluşturmaktadır. Bu iki yarı'nın bazen birlikte, bazen biri diğ erinin önüne geçerek veya tümüyle silerek yürüdüğü düşüncesinden hareket edilmiştir.

Dinsel Tutumlar, Değ erler ve Davranış lar:

Genel olarak tutumlar ve değ erler birbirine dayanarak açıklanmaktadır (1). Değ erlerin, kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütler olması (2), yani toplumsal olması (3) ve değ erlerin ve tutumların toplumda çeş itli iş lemlerinin olması(4) söz konusudur. Tutumlar ile davranış lar arasında da çok yakın bir iliş ki olduğu bilinmektedir(5). En yüksek sosyal değ ere sahip davranış örüntüsü, aynı zamanda en geniş ölçüde uyulan ve üzerinde sosyal baskı yapılan değ erler(6) olduğu görüş ünden yola çıkılarak dinsel açıdan da dinsel değ erlerin ve tutumların toplumsal olduğu, toplumda belirli iş lemleri yerine getirdiğ i (açık veya gizli), bireylerin davranış ları üzerinde çeş itli yansımalar yaptığ i düşünölmektedir. Toplumda dine verilen önem derecesinde bireylerin tutum ve davranış larını ayarlaması beklenir. Örnekeleyecek olursak; Kur'an'da ve Hadislerde, kadının rolü ve iş lemleri açıkça belirlenmiştir. İnanan (mümine) bir kadının bir rolü üst lenmesi, iş lemlerini yerine getirmesi istenir, beklenir. Bunu yerine getirmek için dinin öngördüğü biçimde (değ er atfettiğ i biçimde) kadının tutum ve davranış lar gelişt irmesi gerekmektedir.

Gecekondu Kadını:

Kırdan kentin gecekondu bölgesine yeni göçmüş, henüz kırdan getirdiğ i değ erlerden kopmamış, kent yaşamına alış ma çabası içinde olan, genellikle ev kadını veya niteliksiz güvencesiz iş lerde çalışan, çoğ unlukla genç, doğ urganlığı yüksek, eğitim düzeyi düşük kadın.

Kısmi Gecekondu - Geçiş Tipi Kadını:

Kısmi gecekondu olarak tanımlanan eski gecekondu mahallelerinde, gecekondu tipi mekanlarda yaşayan, yıllar önce kente göç etmiş, ya da kentte doğmuş, kırsal değ erlerinden henüz kopmamakla birlikte, kentsel değ erleri de benimseme sürecinde olan kadın. Diğ er bir deyiş le, ne kır kadını, ne de kentlileş miş kadın profilini çizmeyen, geçiş tipi kadın.

Kısmi gecekondu- geçiş tipi mahallelerde alt yapı olanakları mevcuttur,

evlerinin tümünün tapusu vardır, evlere ilaveler, kat çıkmalar yapılmaktadır. Bu yörede yaşayan kadınlar gecekondulu kadına göre evsel donanıma daha fazla sahip olma durumundadırlar.

Kentlileşmiş Kadın (Yerleşik Kadın):

Genellikle büyük kent doğumlu, ya da uzun süre kentte yaşamış, eğitim olanaklarından yararlanabilen, çalışanların nitelikli mesleklere sahip olduğu, kentin toplumsal ve kültürel olanaklarından yararlanabilen, onlara katılan, kentte yaşamayı isteyerek seçen kadın. Bir başka anlatımla, kenti kullanan, kente katılan kadın olarak tanımlanmıştır.

GİRİŞ REFERANS NOTLARI :

- 1) T.M. Newcomb, "On the Definition of Attitude," Edit: M. Jahoda, N. Warren, **Attitudes**, Penguin Books, London, 1966, s.23
- 2) Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?** Çev: Nilgün Çelebi, Selçuk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Yay., No: 6, Konya, 1990, s.132
- 3) G.W. Allport, "Attitudes In the History of Social Psychology", Jahoda, N.Warren, a.g.e., s.19
- 4) J.L. Freedman, D.O. Sears, J.M. Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, Çev: Ali Dönmez, Ara Yay., İstanbul, 1989, s.275-276
- 5) a.g.e, s.283-289
- 6) Joseph Fichter, a.g.e., s.135

BİRİNCİ KISIM

KURAMSAL ÇERÇEVE

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL YAKLAŞIM

Kentlileşme süreci içindeki evli kadının dinsel tutum, değer ve davranışlarında meydana gelen (gelmesi beklenen) değişimleri, neden-sonuç bağıntısı içinde inceleyebilmek için; yapısal-işlevselci yaklaşımın kavramlarının kullanılması benimsenmiştir. Çünkü, toplumda belirli yapılara ve belirli işleve sahip olan din kurumunun özgün yapısı gereği, çalışmanın amacını gerçekleştirmeye en çok olanak tanıyan yaklaşımın yapısal-işlevselci yaklaşım olduğu söylenebilir.

Yapısal-işlevselcilik günümüz sosyoloji literatüründe sıkça eleştirilen (1) bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, aşağıda özetleyeceğimiz nedenler doğrultusunda yapısal-işlevselci yaklaşım çalışmamızda kullanılmıştır.

Din sosyolojisi içindeki çok sayıda araştırma "işlevselci kuram" olarak adlandırılan sosyolojik görüş noktasından anlamlı olarak etkilmiştir. Ampirik araştırma için bir referans çatısı (frame) olarak işlevselci kuram, toplumu, insan katılımları yoluyla meşru ve bağlayıcılığını devam ettiren, normlarla ilgili insan etkinliklerinin örüntüsü olan toplumsal (social) kurumların bir dengesi olarak görür. Bu karmaşık (complex) kurumlar, bir bütün olarak sosyal sistemi kurarlar, her bir parça (her bir kurumsal element) diğer bütün parçalarla birbirine bağımlı olarak ve herhangi bir parça içindeki değişimler diğerleri üzerinde ve tüm olarak sistemin koşullarında etkili olurlar. Bu durumda (buna göre) din, kurumsallaştırılmış insan davranışlarının bir formudur (2).

İşlevselci kuram, insan toplumları ve kültürü üzerine dinin katkısını, doğal çevre içinde günlük deneyimlerin dinin doğa üstülüğünün merkezi bir karakteri üzerinde temellendirilmiş olduğunu görür. Neden insanoğlu "deneyimin üstünde (aşkın) bazı şeyler"e ya da T. Parsons'ın terimiyle "transandantal referanslar"a, bazı ampirik "öte"lere gereksinim duyar? Niçin toplumlar böylesi inançlar ve pratiklerle ve kurumlarla onları düzenleme ve koruma gereğini duyarlar? İşte işlevselci kuram 3 temel şekilde insanların bu sonuca vardığını göstermektedir (3).

Görüldüğü gibi işlevselci kuram (teori) içinde din ve toplum birbirleriyle sıkıca bağlıdırlar. Yine işlevselci yaklaşım içinde dinin fonksiyonu iki şeye bağlı olmaktadır: Birincisi, öte dünyanın geniş çaplı görüntüsü, ikinci ise; öte ile ilişkilerin ritüel anlamda sürdürülmesidir. Bu durum dinin altı işlevini ortaya koyar (4).

1) Din, öte dünyada dua yoluyla insanın kaderini ve refahını sağlamakla ilgilidir ve insan destek uzlaşma ve teselli yoluyla karşılık verebilir. İnsan, amaçları ve normları vasıtasıyla topluma yabancılaşıp uzaklaşabilir ve hayal kırıklığına uğradığında dualarla, kesin olmasa da coşkusal destek ihtiyacı duyar.

2) Din, inançlar ve ibadet seremonileri arasında, aşkın bir ilişki sunar. Dinin din adamına ait fonksiyonu stabilite, düzen, ve statükoyu sürdürmeye katkıdır.

3) Din, kurulu toplumun norm ve değerlerini kutsar, sosyal kontrole katkıda bulunur, aidiyet düzeni ve stabiliteyi korur, yardımları etkili hale getirir.

4) Din, aynı zamanda bir önceki fonksiyona aykırı (çelişme) bir fonksiyona sahip olabilir. Kurumsallaşmış dinsel normlar, ciddi istemler sonucu eleştirel olarak gözden geçirmeyi şart koşabilir.

5) Din, "kimlik" fonksiyonunu düzenler. Din, bireylerin "kim olduklarını" ve "ne yaptıklarını" anlamalarında etkili olur. Hızlı toplumsal değişme ve büyük ölçekli sosyal hareketlilik dönemlerinde dinin kimliğe katkısı büyük olmaktadır.

6) Din, bireysel gelişme ile (psikolojik gelişme) doğumdan ölüme, çeşitli yaş seviyelerinde ilgili olmaktadır.

Görüldüğü gibi işlevselci yaklaşım, bir toplumsal kurum olan din kurumunun işlevlerini detaylı olarak ele almaktadır. Öte yandan, dinin topluma katkısı hem pozitif hem de negatif olabilir. İşlevselci kuram, dinin toplum içindeki pozitif fonksiyonlarına daha fazla ağırlık vermesi nedeniyle eleştirilmektedir (5). Ancak yine de din ve toplum arasındaki ilişkiyi anlamada kavramsal bir araç olarak büyük ölçüde anlaşılır kılması nedeniyle, çalışmanın yaklaşımını oluşturmasında yarar görülmüştür. Bu nedenle, yapısal işlevselci

yaklaşım içinde din kurumunu, yaklaşımın önde gelen temsilcileri açısından ele almanın uygun olacağı düşünülmektedir.

1.1. Yapısal İşlevselcilik ve Din Kurumu:

Yapısal-işlevselci yaklaşıma göre içinde yaşadığımız toplumdaki tüm sosyal kurumların, birimlerin, örgütlenmelerin toplum içinde belirli işlevleri vardır. Her bir öge, işlevleri aracılığıyla bir diğerine bağlanır. Sosyal yapıdaki kurumlar, birimler, örgütlenmeler işlevleri dolayısıyla birbirleriyle ilişki, etkileşim içindedirler. Her öge işlevi ile toplumun sürekliliğine, dengeli ve uyumlu bütünlüğüne katkıda bulunur. Dengeli ve uyumlu bir toplum, gerek sosyal yapıyı oluşturan kurumların, örgütlenmelerin, birimlerin kendi aralarında, gerekse bir bütün olarak sosyal yapının kendisi ile-yine bu sosyal yapı tarafından belirlenmiş olan-kültürel yapı arasında bir uyumu, bir denge olan toplumdur (6).

Yapısal-işlevselciliğin bu genel betimlemesinden sonra, bu yaklaşımın önde gelen temsilcilerinin din kurumuna bakış biçimlerini, değerlendirmelerini ele almak uygun olacaktır.

Auguste Comte'a göre, toplumu meydana getiren üç önemli kurum vardır: Aile, devlet ve din. Din, aile ve devlet gibi, eşya ve insan tabiatından çıkan ve toplu halde yaşayan insan için gerekli olan bir kurumdur (7).

Comte, Üç Hal Yasası'nda (The Law of the Three Stages) insanlığın gelişiminin; ilkel dinlerden, Ortaçağ Katolik sistemine, ve oradan pozitif bilginin önderliğinde insanlık dinine doğru olduğunu belirtir (8). O'na göre, insanın kendini aşan bazı şeyleri sevmeye gereksinimi olduğu için dine gereksinimi vardır. Toplumların dine gereksinimleri vardır, çünkü onların dünyevi gücü benimseyen ve ılımlı hale getiren ve insanlara yetenek hiyerarşisinin değer hiyerarşisinin yanında hiçbir şey olmadığını hatırlatan ruhsal güce gereksinimleri vardır. Yeteneklerin teknik hiyerarşisini yerine koyabilecek ve ona belki de tersi bir değerler hiyerarşisi ekleyecek olan sadece dindir (9).

Emile Durkheim'a göre toplumu temsil eden ilk toplumsal kurum dindir. Bütün diğer toplumsal kurumlar hep dinden çıkmıştır. Din kurumu, top-

lumsal hayatın özetlenmiş yetkin bir örneğidir (10). Durkheim, "Dinsel Hayatın İlksel Biçimleri" adlı eserinde, dinin özünün kutsal (sacred) ve kutsal olmayan (profane) olgularda yattığını belirtmektedir (11). Auguste Comte'a benzer bir biçimde, dinin amacının toplumun değişiminden başka birşey olmadığını göstermeye çalışır (12).

Durkheim, Avustralya yerlileri üzerinde yapılan gözlemleri inceleyerek simgelerin ve ayinlerin önemini ortaya koyar. Olumlu, olumsuz ya da günah ödeme şeklinde üçe ayrılan ayinler, önemli bir toplumsal işleve sahiptir. Ritüellerin fonksiyonu imanı kuvvetlendirmektir (13). Ve O'na göre, dinsel ritüeller toplumsal gerçeğin bir ifadesidir (14). Durkheim, modern toplumda dinsel kurumun bazı eski formlarının -örneğin Roman Katolikliği- taraftarlarını (mensupları)nca sürdürüldüğünü açıkça göstermiştir (15).

Durkheim, din sosyolojisinde önemli bir düşünürdür. O'na göre din, tüm yüksek kültürlerin kaynağı olarak (16) görmesi ve toplumların var olmasıyla birlikte ilkel dinlerin ortaya çıktığını vurgulaması, O'nun konusunda yetkinliğini ortaya koymaktadır.

Max Weber'in din sosyolojisi, Durkheim'in "Dinsel Hayatın İlksel Biçimleri"nde ortaya koyduğu anlayışa çok yakın, ilkel ve sonsuz dinin bir yorumu üzerine kurulur. Weber, ilkelerin dininin temel kavramı olarak Karizma kavramını görür, bu Durkheim'in kutsal (ya da Mana) kavramına çok yakındır. İlkel dünya Max Weber'ci terimlerle söylemek gerekirse olağan ve olağanüstü ayırımını, Durkheim'ci terimlerle söylenirse kutsal olan ve olmayan ayırımını içerir (17).

Weber, "Sosyoloji Yazıları" adlı eserinin Din Sosyolojisi'ne ayırdığı bölümde (18) dünya dinlerini incelerken, Modern Batı'nın iktisadi gelişimini ve tarihini ortaya koyar.

Weber, dinsel kurumlar veya dinsel anlayışlar çeşitli toplumların ekonomik davranışlarını hangi ölçüde etkiler? sorusuna yanıt aramıştır. Bunun amacı da, dinsel anlayışların ekonomik davranışların tek olmasa da temel belirleyicilerinden biri olduğunu ve bu bakımdan toplumların ekonomik değişimlerinin nedenlerinden biri olduğunu göstermek isteğinde yatmaktadır. Weber,

"Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" adlı yapıtında, Protestanlığın belirli bir yorumunun kapitalist ekonominin oluşumunda kolaylık sağlayan kimi olumlu güdülenmeler yarattığını söylemektedir. Weber şöyle der: "...Bir Püritan'ın yaşamın her oluşumunda etkisini gördüğü o tanrı eğer kendinden olan birine kazanma şansını verirse bunu amaçlı yapar. Ve buna uyararak inançlı Hıristiyan kendine çıkar sağlayacak bu çağrıya uyar. Eğer tanrı size, ruhunuza ya da bir başkasına zarar vermeden başka bir yoldan kazanacağınızdan daha çoğunu yasal olarak kazanmanızı sağlayacak bir yol gösteriyorsa, ve siz bunu geri çeviriyorsanız, ve daha az kazanç getiren yolu izliyorsanız, o zaman mesleğinizin amaçlarından birine ters düşersiniz, tanrının vekili olmayı ve onun verdiği ve istediği zaman onun için kullanabileceğiniz armağanlarını kabul etmeyi reddediyorsunuz demektir. Zengin olmak için, bedensel zevkler ve günah için değil, tanrı için çalışmalısınız" (19). Görüldüğü gibi Weber, ekonomik ve toplumsal gelişmenin temelinde Protestanlığın inançlarının yattığını söylemektedir.

Antropolog B. Malinowski, dinlerin toplumsal fonksiyonu üzerinde durmuş olmakla beraber, bunun psikolojik kattaki mekanizmasını açıklamıştır. Durkheim'in fonksiyonalizmine yeni bir boyut getirmiştir (20). Malinowski, Trobriand yerlileri üzerine yaptığı araştırmalarda, "büyünün"ün fonksiyonunu analiz etmiş ve, toplumun moralini yüksek düzeyde tutmaya yönelik bir fonksiyonu olduğunu gözlemiştir (21). Öte yandan din ise, gelenek sunumu, çevreye uyum, güçlüklerle mücadelede cesaret ve emniyet, ve ölümü beklemeye katkıda bulunur. Dinsel inanç, "kült" (cult) ve seremonilerle sürdürülür. Böylece din, bir insan tepkisi olarak görülür (22).

Yine Durkheim'in üzerinde önemle durduğu dinsel "ayinler"i ele alan antropolog A.R. Radcliffe Brown, dinin toplumsal fonksiyonunun, toplumdaki dayanışma duygusunu sürekli olarak yerine getirmek olduğunu ifade etmektedir (23).

Fonksiyonel yaklaşım içinde önemli bir yer tutan Talcott Parsons, dinin toplumsal ve bireysel (personal) yaşam üzerinde bütünleştirici bir etkisi olduğunu söyler ve bunu "moral yükümlülük" (moral obligation) olarak tanımlar (24). Ve Parsons, fonksiyonalizmin, sosyo-dinsel davranışın anlamının

kavranmasıyla ilgili olması gerektiğini söyler (25).

Parsons'a göre din kurumunun eylem sistemi içindeki genel işlevi şöyledir: "Toplumsal sistem içinde, bütünleşme topluluğun, uyum ekonomisinin, amaç gerçekleştirme siyasal yapının, örnek sürdürümü de aile ve din gibi uzmanlaşmış yapıların işlevidir. Toplum evrildikçe, bu işlevlerden herbirisi AGİL çizgisinde farklılaşmaya uğrar; önce yukarıda belirtilen doğrultularda, daha sonra da her AGİL işlevinin alt sistemleri (siyasal yapı alt sistemi, ekonomi alt-sistemi, vbg.) doğrultusunda evrilir. İkel toplumlarda farklılaşma düzeyi son derece düşüktür, fakat katmanlaşma sisteminin (kaynakların eşitsiz dağılımının ve kandaş evliliğin geliştirdiği bir sistemdir) ortaya çıkması ve uzmanlaşmış dinsel kurumların farklılaşması sonucunda örnek sürdürümünde (din) ve amaç gerçekleştirmede (şeflik) uzmanlaşmış alt sistemler ortaya çıkar" (26).

Görüldüğü gibi Parsons, eylem sistemi içinde aile kurumuna olduğu gibi din kurumuna da ağırlıklı yer vermektedir. Toplumun bir kurumu olarak aldığı ailede, çocuğun sosyalizasyonu fonksiyonunu üstlenmesini, sosyal sistem içinde primer fonksiyonlar olarak görmesini sağlıyor. Bu açıdan, dinin esas fonksiyonu olarak, sosyal sistem içinde bireyin, toplumun değerlerine güdüsel olarak bağlanma dengesini kurduğunu belirtmektedir (27).

Weber ve Durkheim'in etkileriyle modelini geliştiren Parsons, din kurumunu, Hıristiyanlık açısından incelemiş (28) "Societies" adlı eserinde de, İslami imparatorluklara değinerek, İslamiyetin genel yapısını ele almıştır (29).

Özeleyecek olursak, Parsons için din kurumu, toplumsal eylem sistemi içinde önemli bir kurum olarak, toplum dengesini kurma işlevini yüklenmiş bulunmaktadır.

R.K. Merton, yapısal-işlevsel yaklaşım içinde Parsons'a benzemekle birlikte yeni kavramlar geliştirmiştir (30). Merton dinsel değerlerin, toplumda kimi zaman zıt-karşıt bir güç haline geldiğini ve bu durumun toplumda işlevsiz (dysfunctions) olduğunu belirtmektedir. Bu kurum, örneğin kilise, aynı zamanda tarafsız (indifferent) bir birey veya bir düşman psikolojisi içinde kendini topluma sunabilir demektedir (31).

Merton, bir sosyal kurumun, total sistemin bir parçası olarak hem açık (manifest) ve hem de gizli (latent) işlevlere sahip olduğunu söylemektedir. Burada T.F.O'dea şu soruya yanıt aramaktadır: Bütün olarak sosyal sistemin dengesinin sürdürülmesinde dinsel kurumların açık ve gizli fonksiyonları nelerdir? (32) Yine Merton'a göre ritüel'in toplumda birleştirici bir gücü vardır, bunun zıddı (yokluğu) anomi'yi yaratır. Ritüeller "Biz" duygusunu yaratıcı kimliktedirler. Ritüellerin teolojik fonksiyonundan başka, gizli sosyolojik fonksiyonu, yani, topluluğun imanı ile rol ve statülerinin farklılaşması olarak bir sosyal yapının bütünleşmesiyle ilgili latent fonksiyonu vardır (33).

T. Parsons ve S.N. Eisenstadt ile yakın görüşleri paylaşan R.N. Bellah, dinsel sembol sisteminin evrim aşamalarını beş ideal tipe ayırarak analiz etmiştir (34). Bellah bu ideal tip ayırımlarında, ilkel (primitive) din aşamasında, özellikle kadınla erkeğin ayrılmadığını belirtmektedir (35). Tarihsel dinsel sistem aşamasında da, bürokrasi, hukuk ve kentleşmenin din üzerinde etkili olmaya başladığını söylemektedir (36).

Davut Dursun, "Yönetim-Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din" adlı çalışmasında, dinin toplumsal ve kültürel işlevini 7 madde halinde özetlemiştir. Bu işlevler; Zihniyet kazandırma, Birleştirme ve Örgütlenme, Toplum düzenleme, Sosyal yapıyı koruma, Meşrulaştırma, Denetim, Kültür aktarma işlevleri olarak tanımlanmıştır (37).

Genel hatlarıyla özetlemeye çalışılan düşünürlerde de görüldüğü gibi, yapısal-işlevselci yaklaşım, dini, toplum içinde belirli işlevleri yerine getiren bir kurum olarak ele almaktadırlar. Din kurumunun bu işlevleri; toplumun dengesini, sistem içindeki bireyin bağlanma güdüsünü, topluluk içinde, imanı geliştirmeyi, bireyi anomi durumundan kurtarmayı yerine getirme olarak sayılabilir. Ve hemen tüm işlevselciler, ilkel dinlerden günümüz dinlerine kadar her toplumda din kurumunun bu tür işlevlerinin yürürlükte olduğunu göstermişlerdir. Öyleki, din kurumunun işlevleri-az ya da çok etkili olsun- toplum yapısının inanç temelinde dayanışma ile varlığını korumasında etkili olabileceğini vurgulamaktadırlar.

Ancak,din kurumunun yukarıda sayılan işlevlerinin yanı sıra ayırıcı, çatışmaya yol açıcı işlevlerini görmezden gelmek olanaklı değildir. Günümüzde, giderek karmaşıklaşan rasyonelleşen toplumlarda dinin bütünleştirici fonksiyonunun yanısıra, çatışmalara yol açan fonksiyonunun, Merton'ın deyimi ile disfonksiyonel yanının ortaya çıktığı gözlenmektedir. Katolik-Protestan çatışmaları, Sünni-Alevi çatışmaları,...., bu husus için örnekler olarak sıralanabilir.

Toplumumuzda da din kurumu önemli bir yere sahiptir. Aynı biçimde aile de din gibi ağırlıklı bir konumdadır. Çünkü aile kurumu,toplumun devamı, çocuğun sosyalizasyonu gibi işlevleri yürütmektedir. Aile içinde kadının temel görevi olarak kabuledilen eş'lik-anne'lik görevi, İslam dininin kadından beklediği görevle özdeş olduğu söylenebilir. Öte yandan toplumumuzun yaşadığı kırdan kente göç,hızlı kentleşme olguları da, topluma uyum sağlamanın bir yolu olarak dinsel yapıya bağlanmayı artırıcı işlevi olduğu düşünülebilir. Ancak, kırdan göçüp kentte gecekondü bölgesine yerleşen, veya uzun süre önce kente gelmiş eski gecekondulu ya da kent doğumlu kadınlar için bu bağlanma düzeyinin farklılık göstermesi beklenmektedir. Bu nedenle evli kadınların din kurumu içinde kentlileşme ile bağıntısını kurarak,tutum ve davranış değişimlerini işlevselci yaklaşımın çerçevesi içinde ele almak, öncelikle kuramsal açıdan değerlendirmek uygun olacaktır.

Birinci Bölüm: Kuramsal Yaklaşım

Bölüm Referans Notları

- 1) İşlevselci yaklaşım, özellikle toplumsal değişmeye ilişkin açıklamalarda yetersiz kalması yönüyle eleştiriye uğramaktadır. Bakz: Antony D. Smith, **Toplumsal Değişme Anlayışı**, Çev. Ülgen Oskay, E.Ü. Ed. Fak. Yay., E.Ü. Basımevi, İzmir, 1988, s. 2-13, Ayrıca Bkz: Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İst. 1981, s. 168-174
- 2) Thomas F. O'dea, **The Sociology of Religion**, Prentice Hall, New Jersey, 1966, s. 2
- 3) Bunlar: Beklenmedik olaylar, güçsüzlük, ve kıtlık (Nadirlik) tır... Thomas F. O'dea, a.g.e., s. 4
- 4) Bakz: O'dea, a.g.e., s. 13-15
- 5) a.g.e., s. 16
- 6) Nilgün Çelebi, "Az Gelişmiş Bir Toplum İçin Bir Kavramsal Model Denemesi", **Seminer**, E.Ü. Edebiyat Fak. Yayını, Sayı: 2-3 Aralık'83 - Ocak'84, İzmir, 1984, s.104-105
- 7) Mehmet Taplamacıoğlu, **Din Sosyolojisi**, A.Ü. İlahiyat Fak. Yay., No: 121, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1975, s. 136
- 8) Michael Hill, **A Sociology of Religion**, Gower Publ., Hampshire, 1987, s. 20-21
- 9) Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev. Korkmaz Alemdar, T. İş Bankası Yay., İst., 1987, s. 116
- 10) N. Şazi Kösemihal, **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İst., 1971, s. 170
- 11) Durkheim, kutsal olan ve kutsal olmayan olguları ayırd eder, yoksa yüce bir Tanrıya inanma olarak dinin özünü getirmez. Tanrısız dinler, hatta üstün dinler olduğunu söyler (örneğin Budizm gibi.) Bakz: Raymond Aron, a.g.e., s. 339-347, ve N.Ş. Kösemihal, a.g.e., s. 101-113
- 12) Raymond Aron, a.g.e., s. 339
- 13) Emile Durkheim, ritüellerin fonksiyonunun imanı kuvvetlendirmek olduğunu söyleyerek, dinin açık işlevine dikkati çekmiştir. Talcott Parsons, **The Structure of Social Action**, Vol: 1, Free Press, New York, 1968, s. 436
- 14) a.g.e., s. 433
- 15) Michael Hill, a.g.e., s. 41
- 16) Thomas F. O'dea, a.g.e., s. 2
- 17) Raymond Aron, a.g.e., s. 523
- 18) Max Weber bu eserinin "Dünya Dinlerinin Sosyal Sosyolojisi" adlı bölümünde, beş büyük dünya dinini, yani dine bağlı yaşam düzenlerini anlatmaktadır. Bu dinler, Konfüçyen, Hinduist, Budist, Hıristiyan ve İslami din ve ahlak sistemlerini ele almış, Museviliği de ayrı bir

- biçimde konu etmiştir. Bakz: Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, Çev: Taha Parla, Hürriyet Vakfı yay., İst., 1986,s. 227-257
- 19) Max Weber, **Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu** Çevr: Zeynep Aruoba,Hil Yay., İst., 1985, s.130, ve daha geniş bilgi için Bakz: Michael Hill, a.g.e., s. 98-182, ve Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, s. 258-277
- 20) Şerif Mardin, **Đin ve İdeoloji**, İletişim Yay., İst., 1983, s. 38
- 21) a.g.e., s. 39, ve Michael Hill, a.g.e., s. 36-37, ve Mark Abrahamson, **İşlevselcilik**, Çev: Nilgün Çelebi, Toplum Kitapevi, Konya, 1990, s.25-31
- 22) Thomas F.O'dea, a.g.e., s. 8-9
- 23) Radcliffe-Brown tüm dinlerde "çift yönlü bir bağımlılık ilişkisi" olduğunu söyler. Bu duygu, hem toplumların dinsel törenlerden birşeyler beklemesi, hem de onlardan çekinmesi anlamına gelir. Diğer yandan, O'na göre,dinsel model (yapı) ile toplumsal model her zaman birebir uygunluk göstermeyebilir. Dinsel ayinler bazan toplumsal yapıdan kopup, kendi başına çalışan bir unsur (kurum) haline gelebilirler.Şerif Mardin, a.g.e., s. 39-40, Mark Abrahamson, a.g.e., s.30-31
- 24) P.H. Vrijhof, "What is the Sociology of Religion" in Joan Brothers, **Readings In the Sociology of Religion**, Pergamon Press, Oxford, 1969, s.45
- 25) P.H. Vrijhof, a.g.e., s. 60
- 26) R. Appelbaum, **Toplumsal Değişim Kuramları**, Çevr: Türker Alkan, İst.,1987, s. 48
- 27) Talcott Parsons, **Structure and Process In Modern Societies**, The Free Press,New York, 1960, s. 302-303
- 28) İkel dinler ve Hıristiyanlık üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmış olan Pareto, Malinowski, Durkheim, Weber gibi düşünürlerden etkilenen T.Parsons,bu konudaki çalışmalarına şu eserlerinde yer vermektedir. Bakz: T. Parsons, "The Theoretical Development of the Sociology of Religion: A Chapter in the History of Modern Social Science", in Joan Brothers, a.g.e., s. 71-88, ve T. Parsons, "The orotical Development of the Sociology of Religion" in **Essays in Sociological Theory**, The Free Press, New York, 1964, s. 197-211, ve T.Parsons,**The Social System**, The Free Press, New York, 1964, s. 367-383.
- 29) Talcott Parsons, **Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives**, Prentice-Hall, New Jersey, 1966, s.82-86.
- 30) R.K. Merton, "Manifest and Latent Functions", in E.A. Schuler ve Ark., **Reading In Sociology**, 4.Edit., T. Crowell Co.,New York 1971, s. 28-35.
- 31) Merton'ın bu görüşü, Jung'a göre radikallik (Radicalism) ve bağnazlık (fanaticism) olarak tanımlanmaktadır. Bakz: H. Carrie, "The Role of Reference Groups In The Integration of Religious Attitudes", in Joan Brothers, a.g.e., s. 183-184

- 32) T.F.O'dea, a.g.e., s. 2
- 33) H. Carrie, a.g.e., s. 186
- 34) R. N. Bellah, bu beş ideal tipi şöyle belirlemiştir: İkel, arkaik,tarihsel,ilk modern, ve modern dinler. Bakz: R.N. Bellah, "Religious Evolution",in S.N. Eisenstadt, **Readings In Social Evolution and Develpment**, Pergamon Press, Oxford, 1970, s. 216-243.
- 35) R.N. Bellah, a.g.e., s. 222.
- 36) R.N. Bellah, a.g.e., s. 230
- 37) Davut Dursun, **Yönetim-Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devletinde Siyaset Ve Din**, İşaret Yay., İstanbul 1989, s. 67-76

İKİNCİ BÖLÜM: DİN KURUMU VE KADIN

Bu Bölümde, dinin genel tanımlanışı, ilkel dinlerden günümüz dinlerine kadar genel bir değerlendirme ve İslam dini açısından kadının durumu ele alınacaktır.

2.1. Din Nedir? Dinlerin Doğuşu ve Gelişimi:

Dinin çok çeşitli tanımları yapılmaktadır. Ancak bu tanımların çokluğu arasında, belli başlı tanımları ele almak uygun olacaktır.

- Genel anlamda din, kutsal bir dünya ile ilgili bir inanç ve pratikler sistemi olarak tanımlanabilir (1).

- Charles Y. Glock, dinin fonksiyonunu toplumun bütünleşmesi olarak görür (2).

- Durkheim için din, kutsanmış şeylerle ilgili inançlar sisteminin bütünleşmesidir, ayrı ve tabudur (3).

- Rudolf Otto, din kutsalın tecrübesidir der (4).

- Din olayı, kavram, eylem ve gruplanma başka bir deyişle, iman, ibadet, ve cemaatten oluşmuş karmaşık bir sistemdir (5).

- Milton Yinger, Din'i şöyle tanımlıyor: "Bir grup insanın insan yaşamındaki çözümlenemez problemlerle mücadele için bir pratikler ve eylem sistemi anlamındadır" der ve şöyle devam eder: "Çözümlenemez şeyler karşısında gerekli olan şeyi seve seve yapmamız için gerekli olan şeyden fazilet çıkarmak için örgütlenmiş bir çabadır" (6).

- H. M. Johnson, "İnanç ve pratikler sistemi" olarak ele alır dini (7).

- Din, insanın "sonsuzluk" karşısında anlayamadığı, egemen olamadığı doğa olayları karşısında güçsüzlüğünün, yabancılaşmasının psikolojik boyutta (korku, korunma, merak, sevgi) yansıması ve bu yansımanın inançlar tutum ve davranış biçimleri, törenler olarak somutlaşması, sistemli bir bütün haline gelmiş şekli olarak da tanımlanmaktadır (8).

Görüldüğü gibi dinin tanımları oldukça çeşitlenmektedir. Bu genel tanımlamalardan sonra, dinlerin doğuşuna değinmek uygun olacaktır.

Din, tarihin en ilkel toplumlarında bile varlığını saptayabildiğimiz bir olgudur. Din olgusunun tarihsel gelişim içinde değişik niteliklere ulaştığı, yığınların dinsel kavrayış biçimlerinin de aynı ölçüde başkalaştığı ve bu değişimlerin toplumsal yapı içindeki ilişkilerin başkalaşmasıyla kesin bir paralellik içinde bulunduğu bir gerçektir (9).

Şimdi, ilkel dinlerden günümüz dinlerine doğru evrimi izleyerek, ve kadına bakış biçimlerini dikkate alarak ilerlemek uygun olacaktır.

Totemizm (Totemism): Totem, klanların atası sayılan ve bu sıfatla kutsal tanınan hayvan, bitki veya cansıza verilen bir addır. Totemizmin ana düşünce-leri, totem, mana ve tabudur (10). Başlıca ayin ve törenler bir müspet tapınma ile, bir menfi tapınmadan ibarettir (11). Totemizmin önemli bir özelliği ana tarafından akrabalıktır, yani doğan çocuk anasının totemini taşımak hakkına sahiptir. Yine Exogamie (dıştan evlenme) sözkonusu olmaktadır. Dinsel rütbelere eşit olarak bölünmüş değildir: Erkekler rütbece kadınlardan, yaşlılar ise, dine kabul edilmiş olsalar bile- gençlerden üstündür (12).

Canlılık (Animism): Kutsal fikrinin esası insanlardan doğa ve eşyaya aktarılan eş (ruh) tir. İyi ve kötü ruhlar vardır. İyilerin yardımını sağlamak ve kötülerden korunmak için dualar etmek, törenler yapmak, adaklar adamak için dualar etmek, törenler yapmak, adaklar adamak gerekir. Bir topluluk içinde inanç, tören ve tapınmalar bütünü olan dinlerin böylelikle doğduğu ileri sürülür (13).

Doğacılık (Naturism): Doğadaki güç ve nesnelerin kişileştirilmesi ve tanrılaştırılması, yani doğaya tapınma olarak tanımlanır. İnsanın doğa karşısındaki korku ve heyranlığı sonucunda ortaya çıktığı inanılır (14).

Ortaya çıkış itibariyle çoktanrıçılığa (polyteism) geçildiğinde, Mısır dini totemizm ve animizmin kalıntılarını taşımaktadır. Öldükten sonra yaşam fikri ağırlıklı işlenir (15).

Hindistan dinleri (Vedizm-Brahmanizm-Hinduizm- Jianizm- Budizm), bol miktarda totemik ve animist kalıntılar karışımı ile, bazen tek tanrıçılığa (monoteizm), bazen de koyu bir tanrıtanımazlığa (Ateizm) doğru yönelen bir çoktanrıçılık biçiminde karşımıza çıkmaktadır (16). Kadın tanrıların erkek tanrılara göre öncelikle oluşları, anaerkilliğin varlığı nedeniyledir.

Çin'deki dinlerde (Kinizm, Konfüçyanizm, Taoizm, Çin Budizmi), özellikle Kinizm'de, Çin toplumunda ilk tapınışın, ana tarafının "ata"larına yapıldığı bilinmektedir. Bez dokuyan kadınların o zamanlarda büyük bir toplumsal önemleri vardı. Ev, kadının malıydı, koca, herşeyden önce bir damattı. Yalnız ana tarafının "ata"larına ait ruhların başkalarına geçtiklerine inanılırdı. Sonraları, demircilik yapan erkekler dokumacılık yapan kadınlara baskın çıkınca ve genel olarak da erkekler kadınlardan üstün olunca, temel tapınış,baba tarafı atalarına yapılan tapınış haline geldi (17).

Japonya dinleri (Şintoizm, Japon Konfüçyanizmi,Japon Budizmi) de,aslında animizm ve totemizmden izler taşırlar. Kadın tanrıların önemi büyüktür. Ana babaya saygı,kadının erkeğe saygısı, boyun eğmesi gerekmektedir (18).

Tarihsel süreç içinde İran'da gelişen dinlerden (Zerdüştlük,Parsilik, Mitraizm, Manilik) İslâmiyet öncesi etkili olmuşlardır (19). Batı Asya dinleri olarak tanımlanan Sümerlerin, Asur-Babililerin, Hititlilerin, Friky ve Fenikelilerin dinlerinde, tanrılar çoğu zaman kadındır, Yunanistan'da da tanrıçalar tanrılardan önce ortaya çıkmışlardır (20). Araştırmalar kadının döl veren, bereket sembolü olarak tanrılaştırıldığını göstermektedir (21).

İsraillilerin veya İbranilerin dini olan Yahudilik, kutsal kitabı Eski Ahit (Tevrat) ve peygamberi İbrahim ve Musa ile yayılmış bir dindir. Tek tanrı fikri gelişmiştir (22). Kutsal kitabın birinci bölümünde,insanın erkek ve dişi olarak yaratıldığını, erkeğin yalnız olmasının iyi olmayacağı için, ona uygun kadın yardımcı yaratıldığı yazılmaktadır ve kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı yazılır. Kadınların dinsel bakımdan hiç bir önemi ve değeri bulunmamaktadır (23). Tevrat, Birinci Kitap, 3. Bab'da, Rab Allah kadına yasak ağaçtan yediği için şöyle der: "Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım, ağrı

ile evlat doğuracaksın; ve arzun kocana olacak, o da sana hakim olacaktır"...
(24)

Doğu gizemciliğinin, Yahudi Mesihçiliğinin, Yunan düşüncesinin ve Roma evrenselciliğinin kavşak yerinde ortaya Hıristiyanlık çıkmaktadır. Tek tanrılı bir din olan Hıristiyanlık, insanlığın kurtarıcısı ve Tanrının oğlu olan İsa (Hristos)'nın aracılığı sayesinde, kulun Baba-Tanrı ile içiçe olmasını ön planda tutar. Kutsal kitapları İncil (Yeni Ahit)dir (25). İncil Musevi Eski Ahit'inin devamı niteliğinde olup (26) kadına bakış açısı ortaya çıkışı itibariyle Tevrat'a benzemektedir. Boşanmanın onaylanmayışı (27), zina yapan kadının taşlanması (28) gibi öğeler, St. Paulus'un Timoteosa Birinci Mektubundaki.... "Kadın tam tabiiyetle sessizce olarak öğrensin. Fakat kadının öğretmesine, ve erkeğe hakim olmasına izin vermem, ancak sükutta olsun. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı ve Adem aldanmadı, fakat kadın aldanarak suça düştü; fakat iman ve sevgi ve takdisde ve kar ile dururlarsa, çocuk doğurması ile kurtulacaktır" (29), ve yine St. Paulus'un Titus'a mektubundaki "...genç kadınlar kocalarını seven, çocuklarını seven, temkinli, iffetli, evde işleyen, iyi, kendilerini kocalarına tabi olmak üzere terbiye etsinler" (30) biçimindeki öğütleri, Hıristiyanlığın aile içinde kadına ahlaki açıdan oldukça önem verdiğini gösteren kanıtlar olmaktadır. Yine Hıristiyanlıktaki bekâret kavramı (31) kadınlar açısından oldukça önemlidir. Hıristiyanlıktaki mezheplerarası farklılaşmalarda kadının konumu açısından çeşitlilik göstermektedir.

Görüldüğü gibi ilkel dinlerden tektanrılı dinlere kadar, kadının konumu farklılıklar göstermekle beraber, kadının temel işlevinin doğurganlık ve erkeğe eşlik olarak tanımlanışı önemlidir. Şimdi inceleyeceğimiz İslam dini de kadını benzer biçimde ele almaktadır.

2.2 İslâm Dini:

İslâm dini, kurucusu Muhammed ve kutsal kitabı Kur-an'ı Kerim ile yayılmış bir dindir. İslâm dininin buyrukları, kesin ve çok sınırlı bir belgede: Muhammed Peygambere iletilmiş Tanrı kelamı Kur-an'da ve Sünnet denilen sınırlandırılmamış çok geniş bir kısım metinler (Ayetler) bütünü içinde toplanmıştır. Sünnet peygamberin söylenilmesini, yapılmasını caiz gördüğü

şeyleri anlatan "Hadisler" bütünüdür (32). İslâmlık, sadece bir din değil, bütün kuralları tanrısal bir temele dayanan değişmez bir toplum düzenidir (33). Kur-an, çok ayrıntılı bir biçimde, kadın-erkek ilişkileri, toplumsal ve politik yaşam, evlilik kurumu,boşanma ve miras hükümleri, emek ve sermaye ilişkileri ve zenginlik bölüşümü, hukuk idaresi, askeri örgütlenme, savaş ve barış, ulusal finans, borçlar ve kontratlar, insanlığa hizmet kuralları, fakir, dul ve öksüzlere yardım kuralları ve diğer yüzlere soruyu anlamak için insanlara önderlik etmektedir (34).

Görüldüğü gibi İslam dini tüm insan ilişkilerini düzenlemeyi hedefleyen bir din olmaktadır. Bu yönüyle de "İslamiyet parçasal olmaktan çok birlikçi bir görevi gizli (latent) olarak kavramlaştırmaktadır" (35).

İslâm dinini oluşturan "Beş şart" ve İslâmın inancını oluşturan esaslar (36) her Müslümanın uymasını gerektiren dinsel koşullar olarak yüzyıllardır süregelen kurallardır. Bu kurallara uyma ya da uymama durumundaki yaptırımlar Kur-an ve Hadis hükkümleriyle belirlenmiştir.

Türkler İslamiyeti kabul etmeden önce, totemizm, animizm ve natürizm öğelerinin birarada bulunduğu, bir birleşimi olan Şamanizm'i benimsemişlerdir (37). Oğuzlar, 10. yüzyıldan başlayarak İslamı kabul etmişler ve yerleşik hayata,tarım ve madencilğe başlamışlardır (38). Osmanlı Devleti, Müslümanlığı benimsemiş bir toplumda kurulmuştur. Osmanlı devleti,dine bağlı ve dinsel amaçla savaşan görünüşü nedeniyle, "İslam teokrasisi" olarak nitelendirilmiştir. Bu durum tek tip İslam anlayışının doğurduğu bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır (39).

Osmanlı imparatorluğu, İslamiyeti, dinsel-kültürel bir sistem olarak sürdürürken, diğer azınlıklara; Yahudilere, Ortodox Yunanlılara, Gregoryan Ermenilere, Müslümanlık için bir baskı yapmadığı söylenebilir (40).

1517'de Yavuz'un halifeliği devralması ile beraber dinsel ve siyasal otorite olan padişahlar, şeriatı yeni koşullara göre yorumlamak, ya da tamamlamak için kanunlar çıkardıkları halde gerçekte sık sık karşıtlık haline girmişlerdir (41). Tanzimat dönemiyle bir batılılaşma hareketi içine giren Osmanlı toplumu,İslamiyetin batılılaşmaya engel olduğu görüşünden hareketle kimi re-

formları uygulamaya sokmuştur.

Ancak giderek bozulan ekonomik yapının sonucu, toplumsal çöküntüler hız kazanmıştır. Mustafa Kemal, dinin toplum ve insan yaşamına ilişkin görüşlerini 1 Kasım 1922 günü Saltanatın kaldırışı kararı dolayısıyla ve 1923 (20 Mart) Konya konuşmalarında (42) ayrıntıları ile açıklamış ve tutumunu belirtmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 3 Mart 1924'te Halifeliğin kaldırılması ile devlete dinsel nitelik veren bir kurum daha ortadan kalkmış oluyordu (43). Ardından şeriat mahkemelerinin kaldırılması, Medeni Kanunun kabulü, laiklik ilkesinin kabulü (1 Mart 1924), Medreselerin kapatılması, eğitim ve öğretimin laikleşmesi, Tarikat, tekke ve türbelerin kaldırılması, (30 Kasım 1925), vergi ve toprak reformları, giysi, takvim, yazı, soyadı ve ünvan düzenlemeleri... gibi çok sayıda reform yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturmaktadır (44).

Türkiye Cumhuriyeti'nde, inanç ve din işleriyle ilgilenme görevi, yeni kurulan "Diyanet İşleri Reisliği"ne verilmiştir (45). 1928 yılında ibadeti "zamana uydurmak" amacıyla bir reform programı düzenlenmiş, 1932'de ilk tam Türkçe Hutbe ve ezan okunmuş, ancak kimi İslamcı çevrelerden tepkiler almış ve 1950 yılında tekrar Arapça Ezan okunmasına dönmüştür (46).

Din adamlarının medreselerde yetiştirilmesi süreci, 1924 yılında çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası) ile ortadan kaldırılmıştır. Dar-ül Fünûn'da bir İlahiyat Fakültesi (1924 yılında 224 öğrenci ile) açılmış ve 28 yerde İmam Hatip Okulları öğrenime başlamıştır. 1931 yılında ise İmam Hatip Okulları, öğrenci sayısının azlığı nedeni ile kapatılmıştır (47). Bu arada, 1927 yılındaki program değişiklikleri sırasında, Arapça ve Farsça'nın yanı sıra din dersleri de okul programlarından çıkarılır, laik bir ülkenin okullarında din dersleri okutulmasının Anayasa'ya aykırı olduğu kabul edilir. Yalnızca 1940 yılına değin, köy okullarında -haftada 1 saat- din dersi bırakılır. 1948-49 öğretim yılında, ilkokulların 4 ve 5. sınıflarına yeniden din dersi konur, 1982 yılına değin, seçmeli, seçmeli zorunlu olarak okutulur, Anayasa'da yerini alır. Bu arada, 1949 yılında İmam-Hatip kursları ile Ankara'da İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Ardından İmam-Hatip Okulları, Yüksek İslam Enstitüleri ve İlahiyat Fakülteleri artış göstermiştir. 1986 yılında İmam-Hatip

Okullarındaki öğrenci sayısının 300.000 dolayında olduğu saptanmış ve bu sayının artırılması öngörülmektedir (48).

En genel hatları özetlemeye çalışılan İslam dini günümüz Türk toplumunun çoğunluğunun dini olarak, tüm kurumlarıyla toplumdaki görevlerini sürdürmektedir. Konumuz itibariyle İslam dininin ayrıntılarına girmeden, İslamiyet ve kadına ilişkin hususlara yönelmek uygun olacaktır.

2.3 İslamiyet ve Kadın:

Genel hatlarıyla özetlediğimiz İslam dininin kadına bakış açısının nasıl olduğunu, Kur-an ve Hadislerden örneklerle bu Bölümde inceleyeceğiz.

İslâm dini tüm hayatı düzenleyen bir din olarak, evlilik, aile, boşanma, cinsellik gibi konuları da içeren bir bütünsellik gösterir. Bu yüzden İslamın kutsal kitabı olan Kur-an'da kadına, evlilik ve aileye ilişkin sure/ayetleri ele almak uygun olacaktır.

Kur-an'ın Nisâ suresi (49) genellikle kadına ayrılmıştır; ayrıca Bakara, Nûr, Ahzâb, Saffât, Vâkıa, Mûmtahine, Talâk, Tahrîm, sureleri çeşitli biçimlerde kadınlardan sözetmektedir (50). Örnekleyecek olursak:

Birden çok kadınla evlenmeye ilişkin Nisâ (3. ayet) Suresi (51)... "Eğer velisi olduğunuz yetim kızlarla evlenip onların haklarını yemekten korkuyorsanız, beğendiğiniz, hoşunuza giden başka kadınlardan iki, üç veya dört kadın alın. Fakat bunların arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, o vakit bir eşle veya sahibi bulunduğunuz cariyelerle yetinin." Miras hakkı için kadınların payları hususunda, Nisa Suresi (52) "... Erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır. Kızlar ikiden fazla ise mirasını üçte ikisi onlarındır. Kız bir tane ise yarısı onundur..." der. Erkeklerin kadınlardan üstün olduğuna ilişkin olduğunu söyleyen Nisa Suresi 34. ayet şöyle diyor: "... Erkekler kadınlardan üstündür. Çünkü Allah onları birçok şeylerle kadınlardan üstün etmiştir. Onlar kadınları malları ile geçindirirler. İyi kadınlar da itaatli olurlar. Allah onların hakkını nasıl korumuşsa, onlar da kocaları yanlarında olmasa bile namuslarını korurlar. Serkeşliğinden yıldığınız kadınlara (önce) öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın (yine fayda etmezse) dövün. Fakat size itaat ederlerse zulmet-

mek için yol aramayın..."

İncil'e benzer bir biçimde zina olayı Nûr suresinde işlenmektedir. (Ayet: 2-10) "...Zina eden kadınla zina eden erkeğin her birine yüzer sopa vurun... Zina eden kadınla da ancak zina eden veya Allah'a eş koşan bir erkek evlenebilir... Karılarına zina isnad edip kendilerinden başka şahitleri bulunmayan kimselere gelince: Gerçekten doğru söyleyenlerden olduklarına dair,Allah'ı dört defa şahit tutmasıyla olur... Kötü kadınlar kötü erkeklere, iyi kadınlar iyi erkeklere, iyi erkekler de iyi kadınlara yakışırlar..."

Kadınların ırzlarını korumak için örtünmelerini isteyen Nûr suresi (ayet 31) örtünmenin özelliklerini şöyle belirtiyor: "...İnanan kadınlara da söyle; gözlerini haramdan sakınsınlar. Irzlarını korusunlar. Süslerini kendiliğinden görünen kısım hariç açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üstüne çıkarsınlar. Süs yerlerini kocaları,, başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını vurmasınlar..."

İslamiyetin temel kurallarına uyan, iman eden, günah işlemeyen inananlarına öldükten sonra cennete gidecekleri vaad edilir (54). Aynı biçimde inanan kadınlara da cennet vaad edilmektedir. Ancak cenneteki kadınların güzellik ve cinsellik açısından erkekler için hizmete yönelik olduğu söylenebilir. Örneğin, "...Yanlarında yalnız erkeklerine bakan,el değmemiş, deve kuşu yumurtası renginde, ceylan gözlü huriler vardır..."(55), "...Oralarda gözlerini eşlerinden ayırmayan, daha önce ne insan ne de cinlerin dokunmuş olduğu eşler vardır..." (56), "... Biz ceylan gözlüleri defteri sağdan verilenler için yeniden yaratmışsızdır. Onları bakire, eşlerine düşkün ve yaşıt yapmışsızdır..." (57) gibi.

Kadının boşanmasına ilişkin hükümler de Kur-an'da yer almaktadır. Bakara suresinde (227-237. ayetler) (58) "...Boşanan kadınlar üç ay başı hali beklerler... Kocaları bu süre içinde barışmak isterse kadınlarını tekrar almaya tam hakları vardır. Kadınların hakları geleneğe uygun bir şekilde görevlerine denktir. Boşanmak iki defa olur. Ondan sonra ya güzellikle tutmak, ya da hoşlukla kadını bırakmak gerekir.... Analar emzirme süresini tamamlamak isterlerse tam iki yıl çocuklarına süt verirler. Anaların giyecek ve yiyeceğini

sağlamak evlat sahibi olan babaya borçtur... Onlara dokunmadan, yahut nikah parası keşişmeden kadınları boşadıysa beis yoktur..."Yine Talâk Suresi (Ayet 1-7) (59) boşanma hususunda Bakara'nın tamamlayıcısı sayılabilir."... Kadınları boşayacağınız zaman, onların, iddetlerini gözönünde tutarak boşayın ve iddeti sayın... Onları evden çıkarmayın,onlar da çıkmasınlar. Sonra o kadınları,müddetlerini tamamlayınca güzellikle alın, yahut güzellikle ayrılın... Kadınlarınızdan adetten kesilmişlerin, kesilip kesilmedikleri hakkında şüphe ederseniz, iddetleri üç aydır.Gebe kadınların iddetleri ise, çocuklarını doğuruncaya kadardır... Varlıklı ve eli geniş olan nafakayı ona göre versin, Rızkı dar olan, Allah kendisine ne vermişse,onun bir kısmını nafaka olarak versin..."

Örneklerden anlaşılacağı gibi, Kur-an'daki kadına ilişkin hükümler, onun doğumundan ölümüne, hatta ölümünden sonraki hayatına değin düzenlemeleri oldukça açık bir biçimde belirtilmiş olarak görülmektedir. Bu durum, kadının temel işlevinin evi, eşi, çocuklarının bakımı ve bunları yaparken de namusunu ve iffetini konumakla yükümlü olması olarak tanımlanabilir.

Hadis'lerde de kadınlarla ilgili hükümler yer almaktadır (60). Kimi Hadis hükümlerini ele alarak,Kur-an'ın tamamlayıcısı olarak kabul edilen Hadis'ler de kadının durumunu anlamak daha uygun olacağı düşünülmektedir.

İslamiyette evlilik kurumu oldukça önemli ve teşvik edilen bir kurumdur. Evliliğin erkek açısından önemi ise, seçen ve karar veren kısımda yer alması olduğu söylenebilir. Muhammed bir Hadisinde şöyle demektedir: "Bir kadınla dört şey için evlenilir: Serveti, güzelliği, asaleti ve dindarlığı" (61). Daha açık bir deyişle: Mehir parasının az oluşu, yüz güzelliği, iyi ve soylu bir aileden gelmiş olması, dinine bağlı olması, bakire olması, doğurgan olması kadının evlenmesinde tercih edilecek özellikler olarak belirtilmektedir. Yine "Kıyamet gününde kadın ilk önce namazından sonra da kocasına itaat edip etmediğinden sorumlu olacaktır" (62). Muhammed bir başka Hadisinde, kadının erkeğin hizmetine verilmesini şöyle açıklamaktadır: "Akıl sahipleri aklen ve dinen (Siz kadınlardan İ.A.) daha noksanını görmedim... Erkekler kadınlar üzerinde hakimdirler. O sebeple ki (Allah) erkekleri kadınlardan üstün kılmıştır... (Kadınlar) erkeklerin elinde hürriyetlerini terketmişlerdir... Eğer erkek tepeden tırnağa cerahat olsa,kadın da dili ile yalarsa, yine de erkeğin hakkını

ödeyemez... Nikah kadınlar için bir nevi köleliktir... Allah erkeği üstün yarattı, kadını da erkeğin emrine verdi; (Allah) 'erkekler kadınlar üstünde kaîmdir' diye buyurmuş ve erkeğe 'seyyid' efendi' adını vermiştir" (63).

Muhammed'in Hadisler yoluyla,kadınlardan beklediği, uymalarını istediği temel kuralların şunlar olduğu söylenebilir: İslâmiyetin öngördüğü tüm kurallara uyulması,bu kurallara uyarken,erkeğin her türlü gereksiniminin (ki bu gereksinimler cinsel, ev içi bakım, çocukların sorumluluğu, namus, vb...dir) ihmal edilmemesidir.Bu kurallara uyan kadınlardan hem eşleri hem de Allah memnun kalacaktır.

Gerek Kur-an surelerinde,gerek Hadislerde kadının durumu genel bir biçimde ele alınmıştır. İslamiyetin kadından beklediği hususlar kadının toplum içindeki konumunu açıkça belirleyici olmaktadır. Günümüzde İslamiyeti benimsemiş toplumlarda kadının durumu kimi farklılıklar göstermekle birlikte, yapılan çok sayıda araştırma (64) kadınların her yönden İslami kurallarla sınırlandırılmış bir yapı içinde olduğunu bize göstermektedir.

Üçüncü Bölümde, araştırmamızın amacı doğrultusunda, özelde Türk toplumunda kentlileşme bağıntısı içinde din kurumu ve kadının durumu ele alınacaktır.

İkinci Bölüm: Din Kurumu ve Kadın

Bölüm Referans Notları:

- 1) Önal Sayın, **Sosyolojiye Giriş: Sosyolojinin Temelleri**, Erdem Kitapevi, İzmir, 1985, s. 162
- 2) Joan Brothers "Readings in the Sociology of Religion", in Joan Brothers, a.g.e., s. 47
- 3) Talcott Parsons, **The Structure of Social Action**, s. 412
- 4) Mehmet Taplamacioğlu, a.g.e., s. 166
- 5) a.g.e., s. 60
- 6) Joan Brothers, a.g.e., s. 44
- 7) a.g.e., s. 45
- 8) Ülgen Oskay, **Sosyolojik Düşünce Tarihi**, Cilt: 1, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay., No: 55, İzmir, 1990, s. 187-193
- 9) Çetin Özek, **Devlet ve Din**, Ada Yay., İst., s. 8
- 10) M. Taplamacioğlu, a.g.e., s. 78
- 11) Felicien Challaye, **Dinler Tarihi**, Çevr: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İst.,s. 12 Durkheim, bütün dinlerin Totemizmden çıktığını belirtmektedir.
- 12) Felicien Challaye, a.g.e.,s. 12-15 ve M. Taplamacioğlu, a.g.e., s. 79, Ayrıca Bkz: Claude Lévi-Straus, **Din ve Büyü**, Çev: Ahmet Güngören, Yol yay., İst., 1983, s. 13-14. ve Ülgen Oskay, a.g.e., s. 150-151 ve 195-203
- 13) M. Taplamacioğlu, a.g.e., s. 67, Ayrıca bkz: **Sociology: Human Society**, Melvin L. De Fleur, ve ark., Diamond Printing, England, 1972, s. 538-539, Ülgen Oskay, a.g.e., s. 205-210.
- 14) Bakz: Osman Pazarlı, **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İst., 1972, s. 84 ve M. Taplamacioğlu, a.g.e., s. 74-78 , Ülgen Oskay, a.g.e., s. 210-211.
- 15) Felicen Challaye, a.g.e., s. 32-45.
- 16) a.g.e., s. 47.
- 17) a.g.e., s. 78-79.
- 18) a.g.e., s. 87-90.
- 19) a.g.e., s. 94.
- 20) a.g.e., s. 154 Ayrıca Bakz. Mehmet Taplamacioğlu, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1966, s. 88-105
- 21) Mine Timur-Bragner, "Ana Tanrıça kimdir?," **Cumhuriyet - Bilim - Teknik**, 1990,

- Sayı:181 -182, ve A. Muhibbe Darga, **Eski Anadolu'da Kadın**, İ.Ü. Ed. Fak. Yay., İstanbul, 1984, s. 71-80
- 22) M. Taplamacioğlu, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, s. 173 ve F. Challaye, a.g.e., s. 117 - 118
- 23) Felicien Challaye, a.g.e., s. 120 ve 140, ve **Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi**, Akşam Matbauuası, İst., 1964, s. 184
- 24) **Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi**, s. 185
- 25) Felicien Challaye, a.g.e., s. 169, M. Taplamacioğlu, **Dinler Tarihi**, s. 181. Hıristiyanlık düşüncesinin temelinde, "Baba-Oğul-Kutsal Ruh" üçlemesi (Teslis) yer almaktadır.
- 26) **Bakz:İncil-Yahut İsa Mesih'in Yeni Ahit Kitabı** Kitab-ı Mukaddes Şti., İst., 1985, İncil; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncili olmak üzere dört biçimdir.
- 27) **Matta İncil**, Bap 19, İncil, s. 46
- 28) **Yuhanna İncil**, Bap. 8, İncil, s. 227
- 29) **İncil**, s. 479
- 30) **İncil**, s. 493
- 31) Tahire Koçtürk, "Kadın ve Vücudu," **Yapıt: Toplumsal Araştırmalar Drgisi**, Sayı: 8, Şubat-Mart'85, s. 27
- 32) Maxime Rodinson, **İslâm ve Kapitalizm**, Çevr: Orhan Suda,Hürriyet Yay., İst., 1978, s. 29 ve Bakz: M.Taplamacioğlu, **Dinler Tarihi**, s. 209
- 33) Muzaffer Sencer, **Dinin Türk Toplumuna Etkinleri**, May Yay., İst., 1974, s. 9
- 34) M. Muhammad Ali, **The Religion of Islam; A Comprehensive Discussion of the Sources Principles and Practles of Islam**, Printing House, U.A.R., 1982, s. 6
- 35) Şerif Mardin, "Religion in Modern Turkey", **International Social Science Journal**, 1977, vol: 2, sayı: 4, s. 280
- 36) İslamın Beş Temel Şartı şunlardır: 1) Kelime-i şahadet getirmek, 2) Namaz kılmak, 3) Oruç tutmak, 4) Zekât vermek, ve 5) Hacca gitmek. İslami inancın esasları ise altı tanedir: 1) Tanrının varlığına ve birliğine, 2) Tanrının meleklerine, 3) Tanrı tarafından Peygamberlere gönderilen kitaplara, 4) Tanrının Peygamberlerine, 5) Ahiret günün varlığına, ve 6) Kaza ve Kaderin Tanrıdan olduğuna inanmak. Ayrıntılı bilgi için Bkz: **Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi**, s. 294. 298
- 37) Çetin Özek, a.g.e., s. 359 ve, Muzaffer Sencer, a.g.e., s. 57
- 38) Muzaffer Sencer, a.g.e., s. 63-64.
- 39) Ayrıntılı bilgi için Bkz: Çetin Özek, a.g.e., s. 361-371, Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yay., İstanbul, 1978, s. 22-27.
- 40) Bakz: İlyaz Sunar ve BinnazToprak, "Islam in Politics: The Case of Turkey", **Government**

and Opposition, 1983, vol: 4,s. 422-423.

- 41) Gotthard Jäschke, **Yeni Türkiye'de İslamlik**, Bilgi yay., Çevr. Hayrullah Örs, 1972, İst., s. 11.
- 42) **Özer Ozankaya, Atatürk ve Laiklik: Atatürk'çü Düşüncenin Temel Niteliği**, Ertem Matbaası, Ankara 1989, s. 151-159.
- 43) a.g.e., s. 178-181.
- 44) Ayrıntılı bilgi için Bakz: **Özer Ozankaya a.g.e., s. 193-259**, ve Gotthard Jäschke, a.g.e., s. 22-37
- 45) Gotthard Jäschke, a.g.e., s. 39 ve, **Özer Ozankaya, a.g.e., s. 182-186**
- 46) Gotthard Jäschke, a.g.e., s. 40-47. Ezanın tekrar Arapça okunması Demokrat Partinin iktidara geldiği döneme rastlamaktadır. (17 Haziran. 1950).
- 47) a.g.e., s. 74-75 ve, **Server Tanilli, İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?**, Say Yay., İstanbul, 1991, s. 234, ayrıca Bakz: **Bryan-S. Turner, Weber And Islam**, Routledge and Kegan Paul, London, 1978, s. 164-165, **Deniz Kandiyoti, "Kadın, İslam ve Devlet"**, Toplum ve Bilim, sayı: 53 Bahar, Birikim Yay., İstanbul, 1991, s. 25-27
- 48) **Server Tanilli, a.g.e., s. 234-239**, ve **Bryan s. Turner, Weber and Islam,s. 165-170**
- 49) **Kur-an'ı Kerim Türkçe Anlamı (Meal)**, Milliyet Yay., İst., 1982, s. 18-21
- 50) **Bakz; Kur-an'ı Kerim**, s. 10-121
- 51) a.g.e., s. 18-21
- 52) a.g.e., s. 63, ve **Turan Dursun, Din Bu 3**, Kaynak Yay., İst., 4. Baskı, 1991, s. 13-61
- 53) **Bakz: Kur-an, cennet'i anlatan sureler...**
- 54) a.g.e., **Saffat Suresi, ayet: 48-49**, a.g.e., s. 83-84
- 55) **Rahman Suresi, ayet 56**, a.g.e., s. 106
- 56) **Vâkıa Suresi, ayet, 35-38**, a.g.e., s. 106
- 57) a.g.e., s. 12
- 58) a.g.e., s. 113
- 59) **Sahih-I Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarıh Tercemesi ve Şerhi**, Diyanet İşleri Başkanlığı, 12 cilt. adlı eserden aktaran **İlhan Arsel, Şeriat ve Kadın**, Orhanlar Matb., İst., 1987, s. 1
- 60) **İlhan Arsel, a.g.e., s. 156**, ve **M. Tayyip Okiç, İslamiyette Kadın Öğretimi**, Dinayet İşleri Başkanlığı Yay., Ank., 1984, s. 12, Ayrıca Bakz: **Bekir Topaloğlu, İslamda Kadın**, Yağmur Yay., İst., 1984, s. 446-47, ve **Abdülkadir Karahan, Müslümanlığın Temel Bilgileri**, İst., 1981, s. 75-76
- 61) **İlhan Arsel, a.g.e., s. 155-190**

- 62) Abdülkadir Karahan, a.g.e., s. 76
- 63) İlhan Arsel, a.g.e., s. 4
- 64) Günümüz İslam toplumlarında kadının durumu hakkında çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bakz: İran'daki kadınlar üzerine: Mary Elaine Hegland, "Traditional Iranian Women: How They Cope", *Middle East Journal*, Autumn 1982, Vol: 36, No: 4, s. 483-501 ve Patricia J.Higgins, "Women in the Islamic Republic of Iran: Legal, Social, and Ideological Changes", *SIGNS: Journal of Women in Culture and Society*, 1985, vol: 10 No: 31, s. 476-494; ve Janet L. Bauer, "Sexuality and the Moral "Construction" of Women in an Islamic Society", *Anthropological Quarterly* 1985 July, Vol: 58, No: 3, s. 120-128, Serpil Üşür, *Din Siyaset Ve Kadın (İran Devrimi)* Alan Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 26-33 ve 149-228. Suudi Arabistan' daki kadınlar için Bakz: Louay Bahry, "The New Saudi Woman: Modernizing in an Islamic Framework", *The Middle East Journal*, Vol. 36, No: 4, Autumn 1982, s. 502-515, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan Müslüman Kadınların (Mısırlı, Pakistanlı,Lübnanlı) toplumsal konumları, giysileri, evlenme,doğum kontrolü ve düşük, boşanma gibi konular için Bakz: Yvonne Yazbeck Haddad, *Islamic Values in the United States: A Comparative Study*, Oxford Univ.Press,New York, 1987, s. 122-154, Kudüs'teki Arap ailesi içinde kadının durumu için Bakz: Charis Wady, *The Muslim Mind*, Longman Press, London, 1976, S. 54-74, Cezayir'de anne, kızkardeş, kız ve eş olma durumları için Bakz: Berit Backer "Mother, Sister, Daughter, Wife: the Pillars of the Traditional Albanian Patriarchal Society", *Women In Islamic Societies; Social Attitudes and Historical Perspectives*, edit: Bo Utas, Curzon Press, London, 1983, s. 48-65, ve Cezayir kadınının rolleri için, Bakz: Inger Rezig, "Women's Roles in Contemporary Algeria: Tradition and Modernism", in *Women In Islamic Societies*, s. 192-210, Irak, İran, Yemen, Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve Mısır kadınının İslam ve devlet içindeki durumları için Bakz: Deniz Kandiyoti "Kadın, İslam ve Devlet", s. 24 - 29.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE KENTLİLEŞME, DİN KURUMU VE KADIN

Bu Bölümde, günümüz Türk toplumunda kentlileşme olgusu genel olarak değerlendirilip, kentlileşme sürecinin, İslam dini ve kadın üzerindeki etkileri araştırmamızın amacı doğrultusunda ele alınacaktır. Ardından araştırmamızın temel sayıltısı ve buna bağlı olarak denencelerimiz ve değişkenlerimiz yer alacaktır.

3.1. Kentlileşme ve Din Kurumu:

Toplumumuzda özellikle 1950'lerden sonra hızlı bir iç göç ve buna bağlı olarak kentleşme hareketi başlamıştır. Genel anlamda kentleşme şöyle tanımlanabilir: Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yolaçan bir nüfus birikimi sürecidir (1). Kentleşmenin en önemli ve dikkat çekici özelliklerinden birisi de, gelişme sürecinde bulunan ülkelerde hızlı bir şekilde yaşanmasıdır (2).

Kırdan kente göç edenler zaman içinde kentlileşmektedirler. Kentlileşme sürecinde, yani "Kırdan çözülme ve kentte yoğunlaşma nedeniyle kırdan kente göç eden nüfusun ekonomik ve sosyal bakımdan kırdan özelliklerinden arınarak kentin özelliklerini kazanması süreci"nde (3) insanların ekonomik ve toplumsal açıdan değişimi şöyle bir şema ile gösterilebilir (Çizelge: 1).

Bir başka deyişle kentlileşme, kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci (4) ve başka yönden, kentlileşme, bir anlamda örgüt kullanma ve örgütlere katılma (5) olarak da tanımlanmaktadır.

Çizelge: 1 Kır İnsanı, Kentlileşen İnsan ve Kent İnsanı:

Ekonomik ve Sosyal Mekanın Ögelerindeki Değişmeler:

İnsan Türleri	Ekonomik Mekan	Sosyal Mekan
1. Kır İnsanı	1 öğeli: Kır ekonomik değerleri	1 öğeli: Kır Sosyal değerleri
2. Geçiş İnsanı (Kentlileşen İnsan)	2 öğeli: Kır ekonomik değerleri Kent ekonomik değerleri	2 öğeli: Kır Sosyal değerleri Kent Sosyal değerleri
3. Kent İnsanı (Kentlileşmiş İnsan)	1 öğeli: Kent ekonomik değerleri	1 öğeli: Kent Sosyal değerleri

Kaynak: S.Kemal Kartal, Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentlileşme, s. 23

Kır insanı ile kent insanı arasında kalan geçiş insanı, diğer bir deyişle kısmi gecekondu (6) yerleşimi insanı kavramının yer aldığı söylenebilir. Konumuz açısından, yalnızca tanımlamakla yetineceğimiz gecekondu olgusu toplumumuz için 1950'lerden sonra, özellikle 1980 sonrası hızla büyüyen bir kentleşme problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gecekondular başkasına ya da kamuya ait arsalar üzerinde altyapı ve imardan yoksun, acele yapılmış konutlar (7) olarak tanımlanmaktadır. Gecekondular gösterdikleri özellikler bakımından hem kırdan getirdikleri yaşam biçimini (değerler, adetler, gelenekler, vb. düzeyinde) devam ettirmek ve hem de kent yaşam biçimine ayak uydurmak durumundadırlar.

Kent insanı ise, kentin olanaklarından yararlanma, kentli değerleri, üretim, tüketim örüntüsünü sürdürmeyi öğrenmiş, içselleştirmiştir. Konumuz açısından örnekleyecek olursak, kadının, kıra göre eğitim olanaklarından daha yüksek oranda yararlanması, çalışma hayatında etkin katılımı, aile içi etkileşimde cinsiyet rollerindeki kimi değişmeler, çocuğun sosyalizasyonunun ailenin yanısıra örgün eğitim kurumlarına devredilmesi... gibi.

İster kırsal ister kentsel kesimde olsun değerlerin, normların zaman içinde değişme göstereceği kaçınılmazdır (8). Bu değişimin boyutları, yönü, hızı farklılıklar gösterebilir. Tüm kurumlarda olduğu gibi din kurumunun da kendine özgü değerler ve normlar sistemi mevcuttur. Bu kurumun yapısının, işlevlerinin toplumun diğer kurumlarından belli ölçülerde farklılıklar göstermesi, dinin kendi özgün yapısı içinde yani tanrı-kul ilişkisi içinde dünyayı düzenleme çabası olması nedeniyledir. Din kurumundaki zaman süreci içinde meydana gelebilecek değişiklikler de, bu özgün yapı gereği boyut, yön ve hız açısından farklılık taşıdığı söylenebilir.

Önceki bölümlerde tarihsel gelişimi kısaca özetlenen İslam dininin, günümüz Türk toplumunda kurumsal işlevini kır-kent-kentlileşme bağıntısı içinde ele almak uygun olacaktır.

3.1.1. Kırsal Kesim ve Din Kurumu:

Kent-dışı ile eş anlamlı olan kırsal, köylerle birlikte belli bir nüfus yoğunluğuna ulaşan kasabaları da kapsamaktadır (9). Bu anlamda kırsal yapının kendine özgü gelenekleri, görenekleri, töre ve törenleri kuşaklar boyu yürütülmektedir. Köydeki normların bir kısmı da güçlülüğünü dini inançlardan almaktadır. Özellikle ahlak ve şeref ile ilgili normlar tamamen dini inançlara dayanmaktadır. Dini yaptırımların baskısı ise, bu normlardan sapmayı veya bu normların değişmesini güçleştirmektedir (10).

Kırsal kesimde din bir sosyal kontrol aracı olarak da işlev göstermektedir. Dini kurallara ve gereklere (örneğin, namaz kılmak, oruç tutmak , v.b.) uyulduğu ölçüde toplum içinde saygınlık kazanma uyulmadığı ölçüde de saygınlığı yitirme yönünde sosyal kontrol işlevini yerine getirmektedir (11). Denilebilir ki, dinsel inançların en güçlü olduğu yöreler ve dinsel kontrolün en yoğun işlev gördüğü yöreler kırsal kesimlerdir. Çünkü geleneksel yapı içinde doğan her çocuk, yaşamını sürdürmek için edindiği her bilgi gibi dinsel bilgileri

ve uygulamaları küçük yaştan itibaren anne-babasından aile büyükleri ve çevresinden doğal bir süreç içinde öğrenebilmektedir (Kültürlenme-sosyalizasyon süreci) (12).

Yine kırsal kesimde dinsel törenler ve ibadetler (Ritüeller) topluluğu birleştirici, bütünleştirici bir işlevi yerine getirmektedir. Birlikte camide kılınan namaz, yağmur duasına çıkma, kurban kesme ve dağıtma, mevlit okutma, sünnet töreni, kız isteme, düğün töreni, cem töreni, hacı uğurlaması ve karşılaması doğum ve ölüm törenleri, (13)... hep tüm köylünün birlikte katılımıyla gerçekleşen dinsel ya da dinsel katkılarla donanmış törenlerdir. Bireylerin bir topluluğa, bir dine ait olma duygularını pekiştirici ve birlikte sorun çözme, paylaşma işlevlerini yerine getiren özellik taşırlar.

Öte yandan, toplumsal değişimin hızlı olduğu kırsal yörelerde, Nur Vergin'in 1972 Ereğli araştırması bulgularında olduğu gibi, dinsellikte artış yoluyla (tarikate katılma) yeni sanayi düzeninin getirdiği değerlerin yadsınması, toplumsal bir devrim yolunda bir çağrıdan çok, kimliği onarma ve koruma ihtiyacının bir ifadesi olarak, "muhalefet fonksiyonu"nu da temsil edici olabilmektedir (14).

3.1.2. Kentsel Kesim ve Din Kurumu:

Kentsel kesimde ise din kurumunun etkisi görece olarak hafiflediği söylenebilir (15). Kentlerdeki kırdan farklı olan uzmanlaşma, kurumların gelişmişliği, ilişkilerdeki yüzyüzeliğin azalışı bireyselleşme, ekonomik ve siyasal sistemlerin karmaşık yapısı sözkonusudur. Bu bakımdan kentli değer ve normlar arasında dinsellik bağında görece bir uzaklaşma sözkonusu olabilmektedir.

Türkiye'de kentleşmenin sosyo-ekonomik ölçüt açısından doğu-batı farklılaşması açık bir şekilde görülmektedir. Sanayileşen, ihtisaslaşan yoğun işbölümüne geçilen, kitle haberleşmesine ve ulaşımına açık bölgelerin insanları, geleneksel kültür yapısını kırarak altyapısal gelişmeleri sağlayamamış böl-

gelerin insanlarına nazaran, tutumlarında davranışlarında, vaziyet alış ve inançlarında da farklı olacak,değişik değerlere ve amaçlara yöneleceklerdir. Bu nedenle Türkiye'mizde yaygın bir değer sistemi olan din'in değişik sosyo-ekonomik düzeylerde farklı roller oynayacağı ve farklı gruplara hitab edeceği olasılığı güç kazanmaktadır. Bir başka deyişle dinin fonksiyonu, geleneksel bir toplumda, modernleşen bir topluma oranla farklı olacak, dinsel değerler farklı toplumsal sorunların çözümlenmesinde kullanılacaktır (16).

A. Yücekök, 1968 yılında yaptığı araştırmada Türkiye'nin gelişmiş ve az gelişmiş kentlerinde dinsel örgütlenmenin farklılaştığını göstermiştir. Az gelişmiş kentlerde, din dernekleri, Kur'an kursu, Kur'an kursuna yardım dernekleri , vb. gibi örgütlenmelerin daha yoğun bulunduğunu ortaya koymuştur (17).

Hızlı endüstrileşmenin sonucu, toplumsal değişimin dinsel boyundaki değişmeye bir başka örnek de Mübeccel Kıray'ın Ereğli araştırmasıdır. Demir-Çelik endüstrisiyle birlikte hızlı bir değişime sahne olan Ereğli'de, bütünü ile ele alındığında dinsel inançlar ya da dinsel davranışlar yüzünden çatışmalar gözlenmemiş hoşgörü yaygınlaşmıştır (18). A. Yücekök'e göre de kentlerde kişinin modernleşen bir toplumda sadakatini, çekecek ve çıkarları bakımından sığınacağı başka kurumlar ve değerler yaratıldığı için din dünyevi önemini kaybedecektir (19). Kentlerde çalışma yaşamının getirdiği hızlı ve rutin tempo, ulaşım kolaylık ve güçlükleri, kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, vb. gibi faktörler kişilerin uğraşlarında değişiklikler meydana getirmektedir. İslamiyetin temel gerekleri olan ibadet için ise bu döngü içinde yer ayırmada kimi gevşemeler meydana gelebilmektedir. Bu bakımdan kırsal yörelerde topluca yapılan dinsel ibadetler, kent yaşamı içinde daha çok bireyselleşip, ev içinde yürütülmeye yönelik olabilmektedir. Öbür taraftan eğitim, gelir ve statü düzeyleri yükseldikçe gelişen zihinsel kapasite, kişilik üzerinde hoşgörü sağlayacak etkilerde bulunarak (20) dogmatik dinsellikten uzaklaşmalar da söz konusu olabilmektedir.

3.1.3 Gecekondu Kesimi ve Din Kurumu:

Gecekondu insanının artık köylü olmadığını fakat henüz kentlileşmediğini dikkate alırsak, dinsel tutum,değer ve davranışlarında hem köylü izlerin hem de kentli izlerin yer alması anlamlı görünmektedir. Örneğin, Kemal Kartal'ın araştırmasında,sosyal değerleri açısından bir "geçiş insanı" olarak kabul edilen gecekondu (21) nun, Kentte Kalış Süresi (KKS) arttıkça ve belirli bir maddi refaha ulaştıkça, eskiden ihmal ettikleri dini görevleri (namaz, cuma, oruç, kurban kesme) daha çok yerine getirmekte olduğu, öte yandan (KKS) arttıkça, dini görevlerin tümünü uygulamamanın da arttığı ortaya çıkmıştır (22).

Benzer biçimde, Şerif Mardin'in İzmir Sümerbank işçileri üzerinde yaptığı araştırmada, dinsel inancın hâlâ bu grup içinde bir "dünya görüşü" sağladığını göstermiştir (23). Diğer bir deyişli, dinsel ilişkiler, davranışsal normların ve topluluğa ait ahlakın (communal etics) kabulüyle,bir topluluktaki toplumsal kimliğin daha geniş bir parçası olmaktadır. Gecekonduya yaşayanlar için din, soyut bir ahlak sisteminden daha çok yaşamın gerçekleriyle ilgili bir seri kurallar ve düzenlemeler olmaktadır. (24)

İkinci alt Bölümde kadın açısından konunun çözümlenmesine yer verilecektir.

3.2. Din Kurumu ve Kadın:

Bu alt bölümde, günümüz Türk toplumunda kadının din kurumu ile bağıntısı, araştırmamızın amacı doğrultusunda ele alınacaktır.Yine kırsal kesim kadın, gecekondu kadını ve kentlileşmiş kadın ölçütünden hareketle,yaş, gelir, eğitim düzeyi, meslek ve çalışma durumları dikkate alınarak bir değerlendirme yapılacaktır.

İslam dininin kadına bakış açısı 2. Bölümde ele alınmıştı. Ancak günümüzde Türk kadınının İslamiyet ile ilişkisinin nasıl olduğunu irdelemek için, Kur-an ve Hadislerde öngörülen hükümlerin pratikte işlerliğine bakmamız gerekecektir.

3.2.1. Kırsal Kesim Kadını ve Din:

Geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal kesimde kadın, İslam dininin gereklerini küçük yaşlardan itibaren annesinden, büyükannelerinden öğrenmeye başlar. Genellikle ilk adet görüşünden sonra cinsel yönden olgunluğa geçtiği düşüncesiyle başını örtmeye, erkeklerden uzaklaşmaya başlar. Bir toplumsal kontrol aracı olarak din, özellikle kırsal kesim kadını için baskı işlevini açıkça hissettirmektedir. Örneğin Altan Eserpek'in Erzurum'un iki köyünde yaptığı araştırmada, kadınların bir kısmı ehram giymeyip, yüzlerini erkeklere gösterenlerin cehennemde yanacağına inanmaları (25), bu baskının içselleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Yine, Özer Ozankaya'nın köy araştırmasına göre, ilk üçü esasen İslamın temel direkleri arasında sayılan namaz, oruç, zekât, kurban kesilmesi ve Kur'an veya mevlüt okutulması gibi önemli sayılan beş ibadetten hiç birini yerine getirmediğini söyleyen hiç bir kadın çıkmamıştır. Bu konuda köyler arasındaki farklar önemli olmadığı gibi bu ibadetler gelişmiş bölgelerde de aynı hatta daha büyük yaygınlıktadır (26). Ayrıca köysel tür evliliklerde şer-i nikah (dini nikah-imam nikahı), din buyruğu olduğu için istisnasız yerine getirilen bir koşuldur (27). Amacı da, Tanrı katında kadın ve erkeğin evliliğin onaylanmasıdır.

Kırsal kesim kadınının ancak % 1'den biraz fazlasının ücretli işçi olduğu (28) düşünülürse, tarımda çalışan kadınların ezici çoğunluğunun ücretsiz aile işçisi statüsünde olup, ev kadınlığı ile üretimi bir arada yürütmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, ekonomik olarak babaya, kocaya, vb. bağımlılık söz konusudur. İslamiyetin öngördüğü kadının ev içi işlerle yükümlü olup, haneye gelir getirmenin ise erkeğin görevi olması durumu, kırsal kesim için tümüyle geçerli olmaktadır.

Eğitim olanaklarından yararlanma konusunda da kırsal kesim

kadınının şansı yok denecek kadar düşüktür ve cinsiyet ayrımı burada etkili bir faktör olmaktadır (29). Aysel Aziz'in 1978 yılında yaptığı köy araştırmasında, kadınların kız ve erkek çocuklarının eğitim görmesini istediklerini saptamıştır. Ayrıca, kadınların çocuklarının öncelikle din eğitimi veren (İmam-Hatip Liseleri) okullarda öğrenim görmesini isteyenlerin sayısı % 40 olduğu (30) göz önüne alınırsa; dinsel eğitimin kırsal kesimde nedenli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yine aynı araştırma bulgularına göre, radyo ve televizyona açık olma ile namaz kılma arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Sürekli namaz kılan kadınlar % 40, hiç namaz kılmayanlar ise % 25 oranında olup yaş ve eğitim ölçütü önemli olmaktadır. Radyo ve televizyonun dini bilgilenme konusunda % 7'lik bir pay alması (31), köyün imamı, yaşlı kişiler, dini kitaplar gibi geleneksel kaynakların yanısıra, görelî de olsa kadınların dini bilgilenmelerinde bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Örneklerde de görüldüğü gibi, kırsal kesim kadını için din, yaşamın bir parçası olmaktadır. Diğer bir deyişle, dinin gereklerini yerine getirmek kadın için diğer evsel görevleri içinde yer alan bir yükümlülük olarak tanımlanabilir.

3.2.2. Gecekondu Kadını ve Din:

Köy kültürünün yaşayan etkisi gecekondu kadınının statüsünde açıkça görülmektedir. Kimi değişme işaretleri göstermesine rağmen, değerler hiyerarşisi ve işbölümü sonucu köy kadınının ikincil konumu gecekondu da kendini korur gibi görünmektedir (32). Gecekondu kadınların büyük çoğunluğunun kente gelişleri, edilgen, erkeğin kararına tabi bir eylemdir. Kadınların erkeklere bağımlılığı, kentsel kesimde yerleştikten sonra daha da derinleşerek sürmüştür. Gecekondu kadınları arasında fabrika işçiliğine girenler az sayıdadır; bu durumda, bu kadınların önemli bir bölümü evkadınlığı konumuna geçerek üretim sürecinden tümüyle kopmaktadırlar (33), ya da gündelikçilik/

temizlikçilik diye tanımlanan ev işlerini düşük bir ücret karşılığı ve çoğunluğu sosyal güvenceden yoksun olarak sürdürmektedirler. Kalifiye işlerde istihdam edilmemelerinin nedeni ise, bu tür işlerin gerektirdiği eğitim ve becerilerden yoksun olmalarıdır. Kemal Karpat'ın araştırmasına göre, gecekondu kadınının eğitim durumunun oldukça düşük olduğu ortaya çıkmaktadır: (Okur yazar olmayan % 69, okur yazar % 31) (34).

Gecekondu kadınının kentte kalış süresi arttıkça, kamu görevlisi olarak çalışma yaşamına katılmayı isteyen denek oranının arttığını söyleyen Kemal Kartal, yeni göç eden kadınların sa "kadına özgü" işlerde çalışmayı istediklerini belirtmektedir (35). Bu da, gecekondu kadınının kentte geçirdiği sürenin çalışmaya ilişkin tutumlarında olumlu yönde etki yaptığını göstermektedir.

Genel hatları ile ortaya koyduğumuz gecekondu kadınının dinsel tutum ve davranışları üzerine yapılmış araştırmaların yokluğu, bu çalışmanın kaynak sıkıntısını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü, yapılan gecekondu araştırmalarının hemen tümü hane başkanlarını denek olarak alan çalışmalarıdır ve, ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan, başka bir anlatımla; kente göç ediş nedenleri, istihdam sorunları, kent hizmetlerinden yararlanma, kentlileşme, siyasal tercihler, vb... gibi konuları kapsamaktadırlar. Bu nedenle gecekonduya yaşayan kadınların dinsel tutum, değer ve davranışlarına ilişkin saptamalar yapabilmek son derece güç olacaktır. Ancak erkekleri konu alan araştırmalardan çıkarımlar yapmak bir ölçüde olanaklı olabilmektedir (36). Sınırlı örnekler ise şöyledir:

Kemal Karpat'ın gecekondu araştırmasında, evli kadınların radyodan Kur'an (ve dini bilgiler) dinleme oranı % 4 olarak yer almaktadır (37). Bu oranda radyo programlarını izleyen kadınlar için oldukça düşük bir rakam gibi gözükmektedir.

Belma Özbaydar'ın din ve Tanrı inancı üzerine yaptığı araştırmanın bir kesimini oluşturan İstanbul Zeytinburnu, Eyüp gibi gecekondu bölgelerindeki

kadın ve erkekler üzerindeki bulgular oldukça önemlidir (38). Din inancına rasyonel-irrasyonel tabanda dağılımında, kadın-erkek arasında inanç farkının hemen hemen hiç belirli olmadığı, buna karşılık inanç bakımından sosyo-kültürel seviye farkının çok bariz olduğu ortaya çıkmıştır. Din inancını kadının yaşı ile karşılaştırınca, yaş yükseldikçe dini inancın irrasyonelleşme düzeyi yükselmektedir (39). Benzer biçimde, din inancında kararsızlık itemi (fikrim yok yanıtını verenler) kadınlar açısından yaş kriterinde belirginleşmektedir. Kadınların yaşı yükseldikçe dinsel inançta kararlılık oranının yükseldiği gözlenmiştir (40).

B.Özbydar'ın araştırmasında yer alan bir başka konu da Tanrı inancı üzerine rasyonel ve irrasyonel inanç ölçümüdür. Kadınlardaki irrasyonel Tanrı inancı eğilimi orta yaş grubunda biraz düşmekle beraber (41-50 yaş), yaş yükseldikçe irrasyonel Tanrı inancının yükseldiği bulunmuştur (41). Tanrı inancına ait item'lere "fikrim yok" yanıtını veren kadınlarda da yaş yükseldikçe kararlılık sayısı yükselmektedir. Ayrıca, din inancı ve Tanrı inancı arasındaki rasyonelliğe bakıldığında, kadınların irrasyonel Tanrı inancının irrasyonel din inancından daha yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. (42) Bu sonuçlardan hareket ederek, kadınların yaşının yükseldikçe genellikle dine duyulan ilginin fazlaştığını, giderek hayatı doldurduğunu ve dini pratiklere daha fazla önem verdiklerini söylemek olanaklı olmaktadır.

Örneklerde de görüldüğü gibi, gecekondu yaşamında dinsel tutum ve davranışlar, kırsal kesime göre daha az ağırlıkla yer almaktadır. Bu kesimde yer alan kadınların, özellikle kentte geçirdikleri süre uzadıkça, ve gençler yaşlı kuşaklara göre kırsal değerleri, ve bu değerlerle birlikte dinsel değerleri yavaş yavaş bıraktıkları ya da daha az önemsediklerini söyleyebiliriz.

3.2.3. Kentsel Kesim Kadını ve Din:

Kentli kadın için ise, kırsal kesimdeki ve gecekondu kesimindeki kadınların özelliklerinden daha farklı yapılar içinde olacağını beklememiz ola-

naklıdır. Herşeyden önce, kentli kadının ekonomik, toplumsal, kültürel olanaklarının daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bu duruma koşul olarak kadının aile içindeki statüsü ve aile içi rol etkileşimi de farklı olmaktadır. Eğitim olanaklarından her kademede daha fazla yararlanması, bunun sonucu olarak iş ve çalışma yaşamında yer alması, nitelik, beceri, uzmanlık isteyen mesleklerde istihdam edilmesi sonucunu yaratmıştır. Kadının iş yaşamında artan sayılarda yer edinmesi, onun ekonomik bağımsızlığını, ailenin gelir düzeyinin yükselmesini sağlayıcı rol oynamaktadır. Kadınların genellikle kitle iletişim araçlarına daha açık olması, onların basın-yayın yoluyla tüketim kalemlerine daha çabuk daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Ev içi donanımda gelişmiş teknolojinin ürünlerinden yararlanmak kentli kadın için hem gereksinim giderme hemde sosyal statü göstergesi (43) olarak kabul edilmektedir. Kendi annesine göre daha iyi olanaklardan yararlanması, kadını, sosyal çevre ve kültürel olaylara daha fazla zaman ayırmasına yol açabilmektedir (44).

Ailenin temel işlevlerinden biri olan gelecek kuşakların yetiştirilmesinde, örgün eğitim kurumlarının yeri önem kazanmıştır. Özellikle büyük kentlerimizde yaygınlaşmaya başlayan, kreşler, ana okulları, etüd evleri, özel ilgi ve beceri kursları gibi kurumlar artık kadının çocuk yetiştirme işlevini hafifletici özelliktedirler. Bu işlevleri yürüten kurumların varlığı ve niteliği kadınları daha özgür kılmaya yönelik etkiler yapabilmektedir.

Tüm bu saydığımız noktalar, kadınların kadercilik, boş inançlara yönelme gibi eğilimlerini azaltıcı etkiler yapabilmektedir. Yine konumuz olan dinsel inanç düzeyinde kırsal kesim ve gecekondü kesiminden ayrılacaklarını beklemek de olanaklı olacaktır. Yapılan bir kaç çalışmayı örnekleyerek konumuzu tamamlamak uygundur.

S. Dirks'in kentli kadınlar üzerinde yaptığı araştırmada (1969) genel olarak dine, özel olarak da oruç ve namaz ibadetlerine karşı belli bir soğukluk ve sevgisizlik belirdiği gözlenmektedir (45). Üniversiteli kadınların % 16'sı

düzenli, % 32'si düzensiz olarak Ramazan oruçlarını tuttıklarını söylerken, % 52'si hiç oruç tutmadıklarını belirtmiştir. Yine çoğunluk, % 64 oranıyla, hiç namaz kılmamakta, % 24 düzensiz, % 12'si de günde birkez namaz kıldığını söylemektedir. Namaz kılmak ve oruç tutmak soru sorulan kadınların dine bağlılık derecelerini değerlendirmede tek ve mutlak ölçüt olmadığı için, Dirks, üniversiteli kadınlara namaz kılıp oruç tutmamalarının ya da bunları eksik biçimde yapmalarının nedenlerini de sormuştur. Kadınların % 12'si Tanrı tanımaz olduklarını, % 36'sı bir yararını görmediklerini, Tanrıya inanmakla birlikte dine inanmadıklarını, % 28'i de sağlık nedenlerini ya da vakit bulamadıklarını ileri sürmüşlerdir (46).

Dirks'in araştırma sonuçlarından hareketle, kentlileşmiş, üniversite eğitimi tamamlamış kadınların, dinsel kuralları uygulamamalarının hatta dinselikten uzaklaşmanın, ya da kopmanın söz konusu olduğu söylenebilir.

Toplumumuzda evlenmenin tamamlanabilmesi için dini nikahın geçerliliği büyük kentlerimizde de kendini korumaktadır. Serim Timur'un verdiği şu Çizelge oldukça ilginçtir:

Çizelge: 2 Dini Nikah Durumu

	Üç büyük Kent	Kentler	Kasabalar
Medeni Nikah	54.1	38.5	40.5
Dinsel Nikah	5.1	5.6	4.8
İkisi de	40.6	55.3	54.7
Nikahsız	0.3	0.6	—

Kaynak: Serim Timur, Türkiye'de Aile Yapısı, H.Ü. Yay., Ank., 1972, s. 92

Belma Özbaydar'ın din ve Tanrı inancı üzerine yaptığı araştırmanın diğer boyutunu oluşturan yüksek sosyo-kültürel grupta özel okul, kolej ve yüksek okullardan ve tıp, iktisat, hukuk, mühendislik ve edebiyat dallarında yüksek öğrenim yapmış kişiler (Kadın ve erkek) seçilerek (47) aynı item'ler ve-

rilmiştir.

Yüksek öğrenimli ve meslek sahibi kadınlarda, yaş yükseldikçe irrasyonel inancın yükseldiği gözlenmektedir. Yine, din inancında kararsızlık ölçütünde, anılan kadınlarda orta yaş grubunda orta derecede kararsızlığın yoğunlaşması dikkati çekmektedir (48). Tanrı inancı açısından ise, kadınların her yaş düzeyinde irrasyonel bir Tanrı inancı taşıdıkları ve Tanrı inancında kararsızlık ölçütünde ise, kararlı bir Tanrı inancı taşıdıkları, ancak orta yaş döneminde belirli bir düşme gösterdikleri saptanmıştır (49). Din inancı ve Tanrı inancı arasındaki rasyonelleştirme karşılaştırıldığında ise, genel olarak irrasyonel Tanrı inancının irrasyonel dini inancından daha yaygın olduğu gözlenmiştir (50).

Tüm buraya kadar söylediklerimizi toparlayarak, şöylece özetleyebiliriz:

Din kurumu, Türk toplumunda, toplumun hemen her kesiminde kendisini hissettiren bir yapıda varlığını sürdürmektedir. Ancak toplumumuzda kadın erkek, genç yaşlı, eğitilmiş-eğitimsiz, geliri yüksek - düşük, kır kökenli - kent kökenli, vb... gibi çok geniş bir yelpaze içinde din kurumunun hangi boyutta işlevi olduğunu alan çalışmamızın verileri ışığında değerlendirmek, konuya küçük bir noktadan da olsa yaklaşmamızı sağlayabilecektir.

3.3. Araştırmanın Sayıltı,Denence ve Değişkenleri:

Araştırmanın amacı doğrultusunda temel Sayıltımız şöyle belirlenmiştir:

1) Din kurumu tüm kurumsal ve bireysel işlevleriyle genelde tüm toplumlarda özelde Türk toplumunda kendine belirgin bir yer ayırmıştır. Toplumumuzun büyük çoğunluğunun benimsediği İslam dini, doğuşundan buyana devlet ve toplum yönetiminin her aşamasında etkili rol oynamıştır. İslamiyet, aile kurumunun belirlenişinde ve özellikle aile içinde, kadın üzerinde işlevlerin

ve yükümlülüklerin neler olacağını yazılı-yazısız kurallarla belirlemiştir. İslam dini kadının temel işlevinin eşlik ve annelik olduğunu kabul eder.

2) Son yıllarda toplumumuzda kırdan kente göçün yoğun olarak yaşanması, kırdaki kimi değerlerin kente aktarılmasına yol açmıştır. Öte yandan kentli insanlar da kimi değişimlerden (toplumsal, ekonomik, siyasal, vb.) etkilenmektedirler. Tüm bu değişimler, din kurumunun algılanışı ve yorumlanması üzerinde kimi etkiler yapmaktadır.

3) Aile temel sosyalizasyon kaynağı olma özelliğini sürdürmektedir. Dinsel formasyonun ilk temeli de aile içinde atılır. Kadının aile içindeki temel işlevi eşlik, annelik olduğuna göre, çocuklarının dinsel sosyalizasyonunda eş'in (babanın) yerine de bu görevi üstlenmektedir. Bununla birlikte, örgün eğitim kurumları, çocukların dinsel sosyalizasyonunda oldukça büyük işleve sahiptirler.

Temel sayılıtlara bağlı olarak oluşturulan Denenceler ise şunlardır:

1) Kadınların yaşı yükseldikçe, dinsel değerlere bağlanma, dinsel pratikleri yerine getirme eğiliminin artması beklenebilir.

2) Kentlileşme derecesi yüksek olması, kadınların dinsel pratiklere yönelme yerine (oruç-namaz, hac, vb.) dini, inanç ve değerler sistemi olarak benimsemelerine yol açabilir.

3) Kadınların eğitim düzeyinin ve niteliğinin yükselmesi ve buna bağlı olarak bir meslek sahibi olmaları ve / veya ev dışında bir iş'de çalışmaları, dini pratiklere ağırlık vermekten çok, dini düşünce biçimi olarak algılamalarına yol açabilir.

4) Ailenin ve dolayısıyla kadının gelir düzeyinin yükselmesi, dinin sosyal yardımlaşma ve paylaşma yönüne ağırlık verilmesine neden olabilir.

5) Kadınların dine karşı tutumları ve değerlendirmeleri, onların yaşam görüşlerini yansıtıcı özellikte olduğu söylenebilir.

Sayılan denencelerin ardından ara değişkenlere bağlı olarak şu Yan Denenceler oluşturulmuştur:

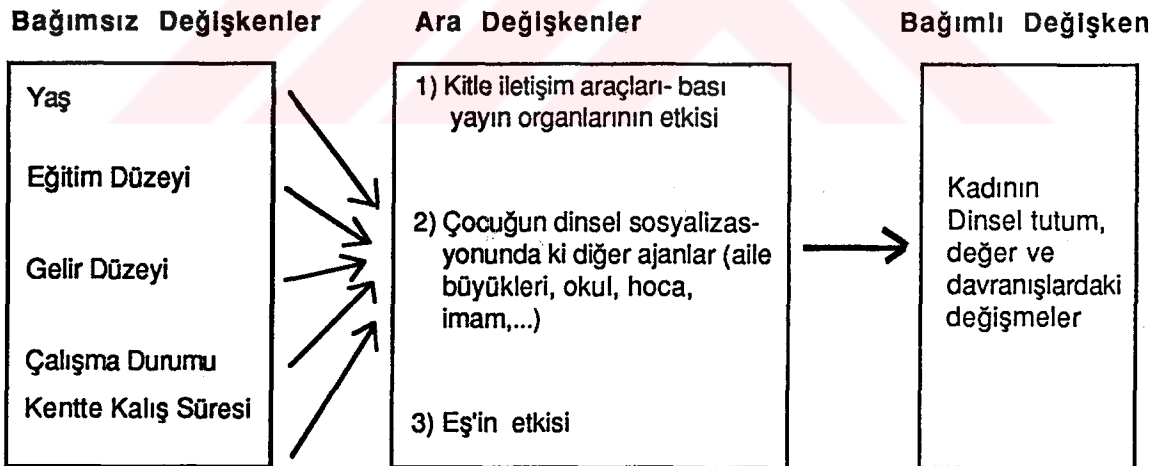
1) Kitle iletişim araçlarının ve basın-yayın organlarının dinsel bilgilenmeyi sağlayıcı işlevi, görelisi olarak aile içi dinsel bilgilendirmeden yüksek olabilir.

2) Ailede ocuğun dinsel sosyalizasyonunda kadının önemli rolünün yanısıra, aile büyükleri, okul, hoca, ... gibi kişiler ve kurumlar eş'den (babadan) daha etkili işlevlere sahip olabilirler.

3) Eşler arasındaki dinsel etkileşimin, birbirlerini olumlu / olumsuz yönde etkilemekten çok, birbirlerini destekleme yönünden olması beklenebilir.

Denencelerimize kaynaklık eden bağımlı, bağımsız ve ara değişkenler şema: 1'de gösterildiği gibi düzenlenmiştir.

şema:1 Değişkenler (Bağımlı-Bağımsız ve Ara Değişkenler)

şema için Kaynak: 12-24 Yaş Gençlerin Sosyo Ekonomik Sorunları, Ed., Nihat Nirun, M.E.G.S.B. Ankara,1986, s.5-6 ve D. Krech, R.S.Crutchfield, E.L. Ballachey, Individual In Society, Mc Graw Hill, Berkeley, 1962, s.457

Sayıltı, dence ve değişkenlerimizi koyduktan sonra, çalışmada kullanılan teknikler, araştırma yöresinin tanıtımı, ve görüşme formunun açıklanması yer almaktadır.

Üçüncü Bölüm: Kentleşme, Din Kurumu ve Kadın

Bölüm Referans Notları

- 1) Ruşen Keleş, **Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yay., İst., 1978, s. 6
Kentleşme tanımları için Bakz: Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Köylülüğün Maddi Temelleri**, Ant Yay., İst., 1971, s. 70-79, S.Kemal Kartal **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme**, Yurt Yay., Ank. 1983, s. 23., Cezmi Sevgi, **Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular**, İzmir Konak Bel. Yay., İzmir, 1988, s. 4-7-, Erol Tümertekin, **Türkiye'de İç Göçler**, İst. Üniv.Yay., İst. 1968, s. 36-37
- 2) Ercan Tatlıdil, **Kentleşme ve Gecekondu** E.Ü. Ed. Fak.Yay., İzmir 1989, s. 3-4
- 3) Kemal Kartal, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme**, s. 23
- 4) Ruşen Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yay., Ank. 1981, s.71
- 5) Tansı Şenyapılı, "Ankara Gecekondularının Ekonomik Profili", **Kentsel Bütünleşme, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı**, Ank., 1982, s. 110
- 6) Kısmi gecekondu, Bakz: Giriş Bölümü
- 7) Bakz: Ruşen Keleş, **Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, s 181-182, Ercan Tatlıdil, **Kentleşme ve Gecekondu**, s. 15
- 8) Değerler ve Normlarda ki değişmeler
- 9) Cavit Orhan Tütengil, **Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları**, Gerçek Yay., Ank., 1977, s. 8 Burada, nüfus faktöründen başka, tarım kesiminin egemen iktisadi faaliyet kolu oluşu, örgütlenme ve kurumlaşmanın niteliği, aile yapısı ve işlevleri, geleneklerin yoğunluğu, dayanışma yoğunluğu, vb... gibi özellikler gözardı edilmemektedir.
- 10) Altan Eserpek, **Sosyal Kontral, Sapma ve Sosyal Değişme**, Erzurum'un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, A.Ü. Eğitim Fak. Yay., Ank., 1979, s. 175
- 11) a.g.e., s. 175-176
- 12) Ali Rıza Balaman, **Gelenekler, Töre ve Törenler**, Betim Yay., İzmir, 1983, s. 70-71
- 13) Bakz: Ali Rıza Balaman, a.g.e., s. 103-151
- 14) Nur Vergin, "Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış", **Toplum ve Bilim**, 29-30, Bahar, Yaz, 1985, İst. s. 21
- 15) Jean Chevalier, **Din Fenomeni**, Çev: Mehmet Aydın, A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, C:28, Ankara, 1986, s.79-82
- 16) Ahmet N. Yücekök, **Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı, (1946-1968)**, A.Ü.S.B.F. Yay., Ank., 1971, s. 168-169
- 17) a.g.e. s.169
- 18) Mübeccel Kıray, **Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabaası**, İletişim Yay., 2. Baskı, İst., 1988, s. 84
- 19) Ahmet Yücekök, **Türkiye'de Din ve Siyaset**, Gerçek Yay., İst., 1983, s. 171

- 20) Ahmet Yücekök, **Türkiye'de Din ve Siyaset**,s. 79
- 21) Kemal Kartal, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentilleşme**, s. 57
- 22) a.g.e., s. 235
- 23) Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, s. 118-120
- 24) Kemal H.Karpat, **The Gecekondu; Rural Migration and Urbanization**, Cambridge Univ.Press,New York, 1976, s. 128
- 25) Altan Eserpek, a.g.e., s. 175
- 26) Özer Ozankaya, **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, Ank., 1971, s. 256'dan aktaran Bernard Caporal, **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında TürkKadını**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ank., 1982, s. 666
- 27) Ali Rıza Balaman, "Kırsal Kesimde: Aile Kurma,Çözme,Aile-İçli Etkileşim ve İlişkiler", **Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplum Bilimsel İncelemeler**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara, 1984, s. 187, Ayrıca Bakz: Altan Eserpek, "Türk Köyünde Poligam Evliliğe İlişkin Formel-Enformel Norm Çatışması", **DTCF. Araştırma Dergisi**, 1979 Ank. Cilt: 11,s. 160
- 28) Gülten Kazgan, "Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması,Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo-EkonomikStatüsü", **Türk Toplumunda Kadın**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ank., 1982, s. 146. Bu konuda Ferhunde Özbay, kırsal kesim kadınlarını, "Ev kadını çiftçi" olarak tanımlamaktadır. Ferhunde Özbay, "Türkiye'de Kırsal/Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerine Etkisi", **Türk Toplumunda Kadın**, s. 179
- 29) Ferhunde Özbay, a.g.e., s.175-177.
- 30) Aysel Aziz, "Kırsal Kesimde Kitle İletişim Araçlarının Aile Yapısına Etkisi", **Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler**, T.S.B.D. Yay., Ank., 1984, s. 228.
- 31) Aysel Aziz, a.g.e., s. 228
- 32) Kemal H.Karpat,The Gecekondu, s. 130
- 33) Şirin Tekeli, "Türkiye'de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine, **Yapıt: Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, 1985, Sayı: 9, s. 56, ve A. Schnailberg "Rural-Urban Residence and Modernism: A.Study of Ankara Province,Turkey", **Demography**, Vol: 7 1970, s. 71-85'den Bernard Caporal Aktarıyor, a.g.e.,s. 682., ve Tansı Şenyapılı, **Gecekondu: "Çevre" İşçilerin Mekanı**, ODTÜ, Mimarlık Fak. Yay., Ank., 1981, s.92-94
- 34) Kemal H.Karpat, a.g.e., s. 99-100
- 35) Kemal Kartal, a.g.e., s. 235-236
- 36) Emre Kongar'ın Altındağ gecekondu bölgesinde yaptığı araştırmada (1971), 434 hane reisi içinden,görüşme yapılamaması nedeni ile 74 kadın (% 17) hane reisi konusunda yer almıştır. Bu % 17'lik kadın oranında hareketle, gecekondu kadınının dinsel tutum,değer ve davranışlarını belirlemek olanaklı görünmemektedir. Aynı biçimde, Birsen Gökçe'nin Ankara

gecekondualarında yaşayan gençler üzerinde yaptığı araştırmada (1971), hane reisleri ile gençler arasındaki kuşaklararası çatışmanın dinsel boyutu ele alınmış olup, ancak, hane reisi olarak örnekleme giren kadın oranının bilinmeyişi nedeniyle, gecekondu kadını için dinsel açıdan bilgilenmemiz imkanlarıyla gerçekleşmemektedir. Bakz: Emre Kongar, **Türkiye Üzerine Araştırmalar**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 222-229, ve Birsen Gökçe, **Gecekondu Gençliği**, Hacettepe Üniv. Yay., Ankara, 1971 s.110-149

- 37) Kemal H.Karpat, a.g.e., s. 148-149
- 38) Belma Özbaydar, **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, Bak Matb., İst., 1970-, s.19-20.Özbaydar bu araştırmada iki farklı sosyo kültürel kesimi ele almıştır. 1) Aşağı sosyo-kültürel grup: İstanbul Zeytinburnu, Eyüp gibi gecekondu bölgelerinde ilkokul eğitilmiş, köyden göçmüş, kapıcı, hademe, çiftçi, işçi, küçükesnaf, 12-15-18-21, 25-30, 31-40, 41-50, 51-60 ve 60 yaş üstü kadın ve erkekleri denek olarak seçmiştir. Her yaş grubunda 100 kişi bulunmaktadır. Belma Özbaydar, a.g.e., s. 21 ve devamı.
- 39) a.g.e., s. 37
- 40) a.g.e., s.45
- 41) a.g.e., s. 53
- 42) Nuri Bilgin, **Çeşitli Sosyo-Kültür Gruplarında Eşya Sistemleri ve İnsan-Eşya İlişkileri**, E.Ü. Edebiyat Fak.Yay., No: 28, İzmir 1983 s.119-127
- 43) Hâle (Alçık) Okçay, **Çalışmayan Evli Kadınlarda Yaşam Biçimi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniv.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1985, s.127-149
- 44) S.Dirks, **La Famille Musluman Turque**, Paris-La Haye, 1969, s. 112'den aktaran Bernard Caporal, a.g.e., s. 670
- 45) S.Dirks, a.g.e., s. 113'den aktaran Bernard Caporal, a.g.e., s. 670
- 46) Belma Özbaydar, a.g.e., s. 20
- 47) a.g.e., s. 25-31
- 48) a.g.e., s. 37 - 52
- 49) a.g.e., s.53
- 50) a.g.e., s.51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMA TEKNİĞİ

Çalışmanın bu Bölümünde, alan çalışmasına ilişkin bilgilere yer verilecektir. Gerek alan çalışması öncesi, gerek alan çalışması esnasında ve sonrasında yapılan çalışmalar bölümün konusunu oluşturmaktadır.

4.1. Araştırma Yöresinin Tanıtımı:

Araştırma evreni olarak İzmir İli Karşıyaka İlçesi seçilmiştir. Araştırma evreninin seçim nedenini açıklamadan önce Karşıyaka'nın kısaca tarihini ve günümüzdeki durumunu tanıtmak uygun olacaktır.

Karşıyaka'nın Kısa Tarihçesi: (1)

Milattan önce 3000 yıllarında Tunç çağında, ilk yerleşimin Bayraklı'da kurulduğu bilinmektedir. 150 dönümlük Tepekule isimli höyük "Lelej" denilen eski İzmir-Karşıyaka halkını oluşturmaktadır. Bazı kaynaklarda bu kentin ismi "Navluchon" diye geçmektedir.

İzmir tarihine ilişkin ilk söylenceler Frigya Kralı Tantalos'a aittir. M. Ö. 800 yıllarında yaşadığı sanılan Tantalos Baştanrı Zeus ile, insan Pluto'nun oğludur. Günümüzde efsanesiyle tanınan Tantalos'un mezarı Yamanlar dağı'nın güneyinde Bayraklı eteklerinde Akropolis ile ova arasında yer almaktadır (gecekondu arasında bir yıkıntı halindedir).

Karşıyaka 'ya ilk Türkler 1400'lerde yerleşirler. Alucra ve Sıralıköy'e yerleşen Türklerin Türkmen ve Oğuz soyundan olduğu söylenir. Sıralıköy'den Soğukkuyu'ya geçen Türkler (1850'ler) bağlar ve bahçeler oluşturarak bugünkü Soğukkuyu camii çevresinde yerleşirler. Karşıyaka'da ilk Türklerin arazileri, giderek veraset yoluyla parçalanırken, Türk yerleşmesi de Tramvay caddesi boyunca sahile doğru yaklaşmıştır. Bu arada, bazı Eski İzmir'li zengin aileler Karşıyaka'nın sahilkesiminde yazlık ev yapmak için arsaları alıp konaklar yapmışlardır.

19. yüzyılın başında İzmir, çok yönlü bir uluslararası ticaret merkezi durumunda, ve kente gelen birçok İtalyan, Fransız, Hollandalı, Yunanlı ve Adalı Rum Karşıyaka sahilinde büyük arsalar alarak köşkler yaptırmışlardır. 1865 yılında geçen tren yolu Karşıyaka'nın hızlı gelişmesine yol açmıştır. 1891 Aydın Vilayet Salnamesine göre, 832 ev ve 1080 kişilik nüfusu barındırmaktadır. 1884'te kurulan Hamidiye Vapur Şirketi'nin Karşıyaka'daki tahta iskeleye vapur seferlerine başlaması, gelişmeyi daha da hızlandırmıştır.

Karşıyaka'nın ilk Belediye Başkanı Çömezzade Hacı Mehmet Efendi, 1874'de Soğukkuyu Camii'ni inşa ettirmiştir. İzmir Tümen Komutanı Ferik Hacı Osman Paşa da tramvay caddesi üzerinde çarşıya doğru ikinci camiyi inşa ettirmiştir. Papa Scala veya Papas Köyü olarak isimlendirilen Bostanlı (Deniz Bostanlısı) ve Tomoza (Kara Bostanlısı)'da iki Ortodoks Kilisesi vardı.

1900'lere gelindiğinde Hıristiyan nüfus Türk nüfusun bir kaç katı olmuştur. 1908'de nüfusu 10.000'e ulaşmıştır. Karayolunun yapılması Türklerin yöreye yaygın biçimde yerleşmesini sağlamıştır. Üçüncü cami Bahariye Caddesi'nde açıldı. Bu yıllarda, Karşıyaka'da 2496 ev, 202 dükkan, 6 han, 1 hamam, 21 fırın, 2 Rum okulu (Biri Aya Ana, 3 Katolik okulu (Ecole d'Alaybey, Ecole Notre Dame de Sion, ve Ecole St-Polycarpe de Karşıyaka), 1 Ermeni okulu, birer tane erkek ve kız olmak üzere Osmanlı Türk Rüştüyesi, 20 Türk ilkokulu (İptidai Mektebi) vardı. 3 cami ve 8 kilise mevcuttu. Sultan Abdülhamit döneminde Bayraklı'lı Yahya Paşa'nın kurduğu "Hamidiye Sirketi" ile Karşıyaka vapur seferi başlamıştır. Karşıyaka içinde ise tramvaylar ve paytonlar ulaşımı sağlıyordu. Yine aynı dönemde yapılan Karşıyaka tren istasyonu İzmir ve Menemen istikameti bağlantılarını kurmuştur.

Karşıyaka'da ilk tiyatro 1885 yılında Benliyan Tiyatro Kumpanyası ile başlamıştır. 1909'da Milli Osmani Tiyatrosu, Manisalının Tiyatrosu oyunlar sergilemiştir. Klüp tiyatrosu, 1936'da Halkevi kurulunca alt katında çalışmaya devam etmiştir. Karşıyaka Devlet Tiyatrosu 1986 yılında bir sahne açmıştır (Eski

Efes Sineması). 1987'de Bostanlı'da Açık Hava Tiyatrosu kurulmuştur. Karşıyaka yazlık sinemaları ile de ünlenmiştir. 1912'de kurulan Karşıyaka Spor Klübü, çeşitli dallarda faaliyet göstermektedir.

Günümüzde Karşıyaka: (2)

Coğrafi konum olarak 39 ve 26.5 kuzey enlemi, 27 ve 10.5 doğu enlemi ile tariflenen Karşıyaka 214 kilometre kareye yayılmıştır. Nüfusu 1985 yılı sayımına göre 449.547 kişidir. Türkiye'nin en büyük ilçelerindendir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı bir iklime sahiptir. Düzlük olan kıyı şeridi eskiden bağlık, bostanlık iken, iskan sahasının hızla gelişmesi ile tahrip olmuştur. Yamanlar Dağı'nda 600 m. yüksekliğe kadar kızılçam, yukarılarda karaçam ormanları vardır.

İdari açıdan Karşıyaka, 1927 yılından sonra bucak merkezi olmuş, ve 4.3.1954 gün ve 6325 sayılı kanun ile 1.6.1954'ten itibaren ilçe durumuna getirilmiştir. İlçenin, 5 tane köyü bulunmaktadır.

Karşıyaka ilçesinde 1991 yılı itibariyle (3) 61 tane İlkokul (bunların 4'ü köy ilkokuludur), 10 Ortaokul, 9 İlköğretim okulu, 8 Lise, 2 Ticaret Lisesi, 2 Kız Meslek Lisesi (Biri Anadolu tipi, diğeri Pratik Kız Sanat Okuludur.), 1 Anadolu Lisesi, bir Endüstri Meslek Lisesi, 2 Özel lise, 1 İmam Hatip Lisesi, 2 Öğretilebilir çocuklar okulu eğitim alanında hizmet vermektedir. Henüz ilçede yüksek öğretim kurumu bulunmamaktadır. Bir Devlet Hastanesi, 18 Sağlık Ocağı, 3 Ana çocuk Sağlığı Merkezi, 3 Dispanser (SSK'na bağlı), 13 özel klinik sağlık kuruluşu olarak görev yapmaktadır. İlçede tüm resmi kurum ve kuruluşlar Kaymakamlığa bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Askeri kuruluşlar (Kara-hava-deniz) 7 ayrı hizmeti yürütmektedir. İlçede tüm kamu ve özel bankanın çok sayıda şubeleri bulunmaktadır. Faal dernek ve sendikaların temsilcilikleri, ilçe içinde faaliyettedirler. İlçede din hizmetleri veren Müftülüğe bağlı 90 cami, 5 mescid, 2 kilise bulunmaktadır. (Araştırmanın yapıldığı 1988 yılında Yamanlar Mahallesi'nde cami bulunmamaktaydı, bugün 2 cami bulunmak-

tadır.) Ayrıca 14 tane Kur-an Kursu (2'si erkek yatılı, 12'si kız gündüzlü) bulunmaktadır.

İlçe ekonomisi önceleri tarıma dayalı iken, tarım alanları yerlerini meskenlere bırakmıştır. Alaybey Tersanesi, Tariş Pamuk İşletmesi, Bayraklı Boya Fabrikası, Bener Şekerleme, Ödül Çikolata, Karteks Kağıt Fabrikası, Kula Mensucat, Maktaş (Piyale), Turyağ, Kareksan gibi endüstriyel işletmeler ilçede üretimlerini sürdürmektedirler.

Karşıyaka'da biri çocuk olmak üzere iki tane Halk Kütüphanesi vardır. Parklar, bahçeler, oyun ve yürüyüş alanları, yüzme havuzları, çarşı, pazarlar, marketler, sinema, gazino, restoran, kafeterya, bar, gibi tesisler ilçe sakinlerine hizmet vermektedir.

İlçeden ulaşım, otobüs, dolmuş, tren, vapur, halk otobüsü (İZULAŞ) ile sağlanmaktadır.

4.2. Araştırma Evreni:

Araştırma evreninin Karşıyaka ilçesi seçilmesinin iki nedeni vardır. Birincisi, Karşıyaka'nın yukarıda anlatıldığı üzere uzun ve zengin tarihsel geçmişinin olmasıdır. Karşıyaka İzmir'den hem ayrı, hemde tamamlayıcı bir işlev görmüş, bu özelliğini günümüze değin taşımıştır. Öte yandan, Karşıyaka son yıllarda en çok göç alan ilçelerden birisi durumuna gelmiştir. En yeni gecekondu mekanları, Yamanlar dağının eteklerine doğru yürümektedir. Bu açıdan Karşıyaka, eskiyi ve yeniye, diğer bir deyişle kentlileşmiş, kentlileşme sürecine girmiş ve henüz yeni göçmüş insanların bulunduğu bir mozaik oluşturmaktadır (4). Hızlı kentleşmeyi yaşamaması bakımından iyi bir evren olduğu düşünülmektedir.

İkinci neden ise, araştırmacının bu ilçede ikamet etmesi, ilçeyi yakından tanınmasıdır. İlçenin özelliklerini, değişim sürecini gözleme olanağı bulabilmesi, araştırmacı için büyük avantaj olmuştur.

4.2.1. Örneklem Seçimi:

Karşıyaka evreninde araştırmanın amacına en uygun örneklemin seçilebilmesi için, 1980 yılı nüfus sayımının (5) Karşıyaka ilçesine ait mahallelerin tümü (Belediye olanlar örneklem dışı bırakılmıştır.) Nüfus sayısı, ve hane halkı sayısı açısından incelenmiştir. İlçedeki mahalle sayısı 28 olup, mahalleler, "Gecekondu-Kısmi Gecekondu ve Gecekondu Olmayan" biçiminde üç kesime ayrılmıştır. Ayrıca, Maliye Bakanlığının hazırladığı Emlak beyannameleri için "Arsa Emlak Birim Metrekare Fiyatları Kataloğu"nda, tüm mahallelerin arsa metrekare fiyatları incelenerek en yüksek ve en düşük fiyatı kapsayan mahalleler (7) elde edilmiştir.

Bunun yanısıra, araştırmacı, tüm Karşıyaka mahallelerini gezerek, konut biçimi ve niteliği, merkeze (Karşıyaka Vapur İskelesi) uzaklık-yakınlığı, yolu-vb. kentsel alt yapı olanakları gibi ölçütleri etüd etmiştir.

Tüm mahalleler, hane halkı sayısı, ortalama hane halkı nüfusu, toplam mahalle nüfusu, arsa emlak birim m² fiyatları, ve kentleşmenin gözlemlenmesi ile üç mahalle, özellikler en uygun olarak tanımlanmış ve ayrılmıştır. Bunlar:

Gecekondu Olmayan: (yerleşik) Donanmacı Mahallesi

Gecekondu: Yamanlar Mahallesi

Kısmi Gecekondu: (geçiş tipi) Bayraklı Mahallesi

Seçilen üç mahalle, hane halkı sayısı temel örneklem birimi olarak, zümreleme tekniği ile % 2'lik örnekleme ile 300 kişilik örneklem grubu mahallelere göre şöyle bir dağılım göstermektedir (8):

Yerleşik (Donanmacı) mahallesi : 150 kişi

Gecekondu (Yamanlar) mahallesi : 130 kişi

Kısmi gecekondu (Bayraklı) mahallesi : 20 kişi : 300 kişi Toplam

Seçilen 300 kişilik örneklem grubunda aranan özellikler ise şunlardır:

1. Evli olmak,

2. Çocuk sahibi olmak,

3. 25 yaş ve üzerinde olmak (1962 ve daha büyük doğumlular) 25 yaş üstü kadınların örnekleme oluşturmasındaki amaç, kadınların evliliklerinde eş ve çocuk / çocuklarıyla iletişime girebilmelerine olanak tanıma olasılığının yükselmesidir.

4. Donanmacı, Yamanlar, Bayraklı mahallelerinde ikamet etmek (Yaş, gelir düzeyi, eğitimi durumu, vb. kriterlerin ölçüt olmadan spontane belirlenmesi istenmiştir).

Mahallelerde örneklem seçimi ise şöyle gerçekleşmiştir:

Donanmacı Mahallesi'nde, muhtarın tutmakla yükümlü olduğu "Aile Sicil Beyannamesi" adlı formlar ve sokak sıralamasına göre taranarak, evli, çocuklu, 1962 ve üstü doğumlu kadınlardan 150 asil, 50 yedek kadının soyadı ve adresi tespit edilmiştir. Ön deneme için aynı özellikleri taşıyan 5 kadının adı ve adresi tespit edilmiştir.

Bayraklı Mahallesi'nde, kısmi gecekondu kesimi mahalle muhtarının bilgisine dayanarak sokaklar, gecekondu olmayan kesimden ayırıştırılmış ve yukarıdaki özellikleri taşıyan 20 asil ve 5 yedek kadının, "Aile Sicil Beyannamesi" formlarından ad ve adresleri saptanmıştır. Ön deneme için bu mahallede iki kadının adı ve adresi alınmıştır.

Yamanlar Mahallesi'nde örneklem seçiminde zorluklarla karşılaşmıştır. Yeni kurulmakta olan bir mahalle olması nedeniyle, muhtarda tam olarak bulunamayan Aile Sicil Beyannamesi formlarının Yamanlar Polis Karakolu'nda tam sayıda olduğu öğrenilmiş ve karakoldan alınan izin ile (Bakz: Ek. Karşıyaka Kaymakamlığı, İlçe Emniyet Müdürlüğü İzinleri) bu formlar cadde ve sokak numaralarına göre taranarak, anılan özelliklere sahip 130

asil 30 yedek kadının ad ve adresleri, ayrıca ön deneme için 5 kadının ad ve adresi saptanmıştır. Böylece 300 asil, 85 yedek, ve 12 ön deneme olmak üzere 397 kadının ad ve adresleri elde edilmiştir.

4.3. Kullanılan Teknikler:

Yukarıda açıklandığı gibi, DİE 1980 Nüfus Sayımı verileri, arsa emlak birim m2 değerleri taranarak, ve araştırmacının tüm ilçeyi gezerek yaptığı gözlemler sonucu seçilen üç mahallede örnekleme girecek kadınlar (denekler) zümreleme tekniği ile % 2'lik bir oranla saptanmıştır. Her mahallenin örnekleme sayısı saptandıktan sonra, her mahallenin örnekleme grubu, cadde ve sokaklara eşit biçimde dağılmasına özen gösterilerek seçme yapılmıştır.

Araştırmanın seçilen deneklere uygulanmasında, hazırlanan görüşme formu, yüzyüze görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme formu hazırlandıktan sonra, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyeleri ve araştırma görevlilerine uygulanmış, gerekli görülen düzeltmelerden sonra, ön deneme için önceden seçilmiş olan Donanmacı'da 5, Yamanlar'da 5 ve Bayraklı'da 2 kadına yüz yüze uygulanarak kimi düzeltmeler yapılmış ve formun geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

4.4. Görüşme Formunun Özellikleri:

Görüşme formu 98 sorudan oluşmuştur (Ek: Görüşme Formu'nun İşlem Görmüş Hali: Kodlama Anahtarı) 98 sorudan 19 tanesi açık uçlu, 79 tanesi kapalı uçlu olarak düzenlenmiştir. Görüşme formunda anlam bütünlüğünü korumak için şöyle sistematik bir yol izlenmiştir:

- 1) Kadına ilişkin demografik bilgiler: (yaş-doğum yeri, eğitim durumu, iş ve meslek durumu, ilk evlenme yaşı, eşi ile tanışıp evlenme durumları, vb.)
- 2) Kadının anne ve babasına ilişkin demografik bilgiler: (yaş, eğitim, iş,...)
- 3) Kadının eşine ilişkin veriler: (Yaş, eğitim, iş ve meslek, doğum yeri,)

4) Çocuklarına ilişkin demografik bilgiler: (Çocuk sayısı, eğitim, çalışma durumu, çocuklara ilişkin kararlar, vb.)

5) Ailenin gelir durumunu saptayıcı bilgiler: (aylık gelir, başka gelirler, aile bütçesi, vb...)

6) Kadının kitap, gazete, dergi okuma, TV, video, sinema, tiyatro izleme durumuna ilişkin bilgiler.

7) Kadının kentleşme durumuna ilişkin bilgiler: (İzmir'e nereden, ne zaman geldi, ev mülkümü, ev dışı - içi donanımları, kentten ve mahalleden hoşnutluk, komşu, akraba, memleket ile iletişimi, vb.)

8) Kadının dini bilgilenmesine ve dini gerekleri yerine getirmesine ilişkin sorular: (dini bilgileri öğrenme yaşı, biçimi, namaz, oruç, Hacc, kurban kesme, zekat, mevlit, dini nikah, basın-yayımdan dini bilgilenme, Kur-an okuma, vb...)

9) Kadının anne ve babasına ilişkin dini bilgilenme soruları.

10) Kadının eşine ilişkin dini bilgilenme sorular.

11) Kadının çocuklarına ilişkin dini bilgilenme soruları.

12) Kadının dinsel tutum ve davranışlarını ölçen sorular.

98 tane olan görüşme formu soruları, bilgisayar işlemleri için açık uçlu soruların işlenmesi ile 154 soruluk bir kodlama anahtarına dönüştürülmüştür.

4.5. Görüşmecilerin (Anketörlerin) Seçimi ve Yetiştirilmesi:

Araştırmanın alan çalışmasında anketör olarak çalışmak üzere E.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden son sınıf öğrencisi 5 kız 1 erkek öğrenci gönüllü olarak seçilmiştir. Seçilen 6 öğrenci araştırmacı ile, görüşme formunun özellikleri, soruların nitelikleri, gittikleri hanede kendilerini ve çalışmayı tanıtmaya, soru sorma, yanıtları eksiksiz işleme gibi konularda çalışmalar yapmışlardır. Anketör öğrencilerden, her görüşmenin sonunda ken-

di izlenimlerini (evin durumu, görüşme esnasında varsa başka kişilerin sayısı, özellikleri, görüşmecinin karşılanma uğurlanma biçimi, sorulara verilen yanıtların samimiyeti, vb...) görüşme formunun arkasına mutlaka not etmeleri istenmiştir. Anketör öğrencilerden her akşam tamamlanan formlar alınarak, tek tek günün değerlendirilmesine yönelik bilgiler toplanmıştır.

Anketör öğrenciler, Yamanlar ve Bayraklı mahallelerini araştırmacı ile birlikte tamamlamış, Donanmacı mahallesinin ise bir kısmını (42 görüşme) tamamlayarak yarı yıl tatili nedeniyle çalışmayı bırakmak durumunda kalmışlardır. Geri kalan görüşmeler araştırmacı tarafından tamamlanmıştır.

4.6. Görüşmede Karşılaşılan Olaylar (Kolaylıklar ve Güçlükler):

Alan araştırmasında görüşülen 300 kişilik örneklem içinde temel bir problem ile karşılaşılmamıştır. Görüşmeler 20-Ocak-20 Şubat 1988 tarihleri arasında, Ege Üniversitesi Rektörlüğü'nün, Karşıyaka Kaymakamlığı'nın ve Karşıyaka Emniyet Amirliği'nin verdiği izinler çerçevesinde pazar günleri dışında yürütülmüştür (Ek: İzinler).

Görüşmeler esnasında, Yamanlar mahallesinde üç kadın çeşitli biçimlerde görüşmeyi kabul etmemişlerdir. Nedenlerini: "Eşim izin vermez, yabancı ile konuşsam beni döver", "Siz hükümetin adamısınız, hükümet soru sormak için gelir, ama iş yapamaz, size cevap veremem", "Ben bilmem, cahilim, anlamam, cevabını bilemem" şeklinde belirtmişlerdir. Bir kadın da görüşmeyi kabul edip, evine almış, ancak sorular başlayınca Türkçe bilmediği ve soruları yanıtlayamayacağı ortaya çıkması nedeniyle görüşme tamamlanamamıştır. 4 yedek kadın seçilerek görüşme bitirilmiştir. Görüşülen kadınlar hemen tümü başlangıçta çekingen ve suskun davranırken, araştırmacı ve anketörlerin tavırları ve soruların içerliklerinin anlaşılmasıyla giderek samimi ve yakın duygularla yanıt vermişlerdir. Birçoğu çay ikram etmeyi istemiş, etmiş, soba yanında oturma, ayağa terlik verme gibi konuksever davranışlar göstermişlerdir. Ayrıca sorular ilerledikçe, ailevi problemlerini, hatta cinsel

problemlerini (özellikle doğum kontrol yöntemlerine ilişkin) bile açıkladıkları, sorular sordukları gözlenmiştir.

Bayraklı mahallesinde, 20 denekten tümü görüşmeyi kabul etmiş, ve görüşmeler Yamanlar mahallesine benzer bir biçimde, olumlu bir atmosferde gerçekleşmiştir.

Donanmacı mahallesinde görüşülmek istenen 150 kadından 5 tanesi ile görüşülemeyip, yedek listeden denek seçilerek araştırma tamamlanmıştır. Görüşmeyi kabul etmeyen 1 kadın, "anket cevaplamak prensibim değildir" diyerek nedenini açıklamıştır. Diğer 4 kadın, görüşme istenen saatte başka işleri veya randevuları olduğunu belirtmiş, ertesi günü tekrar ziyaret etme izni vermişlerdir. Ancak, ertesi günü ikinci kez ziyaret edildiklerinde ikisi tekrar mazeretlerinin olduğunu bildirerek görüşme yapamayacaklarını bildirmişler, diğer iki kadın evde bulunamamışlardır. Görüşülen tüm kadınlar konuksever ve ilgili davranmışlardır. Görüşme ilerledikçe kadınların çoğu Türkiye'nin sorunlarına ilişkin gözlemlerini, yorumlarını aktarmışlardır.

4.7. Verilerin Bilgisayar Değerlendirmesine İlişkin Sorunlar:

Alan araştırması tamamlandıktan sonra, veriler bilgisayarda işlenmek üzere, 98 sorudan açık uçlu soruların da tasniflenmesi ile 154 soruluk bir kodlama anahtarına dönüşmüştür. (O cevapsız, 1,2, ..., 8, 9 seçenekli. Bakz: Kodlama Anahtarı). Değişkenler arasındaki ilişkinin saptanması için, E.Ü. Bilgisayar Merkezinde Mini Tab programı uygulanmıştır. İkili ve üçlü çapraz dağılım tabloları, ve histogramlar elde edilmiştir. Ancak, ikili çapraz tablolar (sayı ve % tablosu) ve histogramlar kullanılmış, üçlü çapraz tablolara çalışmada tablo olarak yer verilmemiş, bilgileri kullanılmıştır. Bunun nedeni, üç mahallenin verilerinin birleştirildiğinde, diğer iki veri ile ilişkiye girdiğinde son derece kompleks veri elde edilmiş olması, ve bu tabloların A4 formatı içine sığmasının olanaksız olacağı görüşüdür. Üçlü çapraz tabloların verilerinden hareketle değişkenler arası ilişkiyi gösteren grafikler kullanılmıştır (Ek: Grafikler).

Bundan sonraki Bölüm'de, Alan araştırmasının verilerinin değerlendirilmesine yer verilecektir.

Dördüncü Bölüm: Araştırma Tekniği

Bölüm Referans Notları:

- 1) Yaşar Aksoy, **Karşıyaka Tarihi**, Hisdaş Yay., İzmir 1988, s. 8-79
- 2) Yaşar Aksoy, a.g.e.,s 95-96, ve Yüksel Öge-Hasan Çalış, **Karşıyaka**, E.Ü. Rektörlüğü, İzmir, 1973, s. 7-135, ve, İsmail Gün- Mahmut Ankara, **Bütün Yönleriyle Karşıyaka**, T.C. Karşıyaka Halk Eğitim Merk. Müd. Yay., No: 3 (1967 yılı), İzmir, 1967 s. 5-131
- 3) 1991 yılına ait sayısal bilgiler, Karşıyaka Kaymakamlığı Özel Kalem Müdürlüğü, Karşıyaka Milli Eğitimi, Sağlık Müdürlükleri ve Müftülükten alınmıştır.
- 4) 1986 yılı verilerine göre Karşıyaka ilçesinde gecekondulu nüfus % 41.03, kısmi gecekondulu nüfus % 6.75 ve gecekondulu olmayan nüfus % 52.23 olarak saptanmıştır. Nüfusun sayısal dağılımı ise, gecekondulu nüfus 163.144, kısmi gecekondulu nüfus 26.824 ve gecekondulu olmayan nüfus ise 207.673'tür. CEzmi Sevgi, **Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular**, İzmir-Konak Belediyesi Yay., İzmir, 1988, S. 49-52
- 5) Araştırma örnekleminin hazırlandığı 1987 yılı Mayıs ayında, henüz 1985 yılı nüfus sayımının kesin sonuçları yayınlanmadığı için, 1980 yılı verilerinden yararlanmak durumunda kalmıştır.
- 6) 1989 yılında Donanmacı ve Alaybey mahallelerinden bir bölüm Tuna mahallesi olarak birleştirilmiş ve muhtarlık kurulmuştur. Mahalle sayısı 29 olmuştur.
- 7) Örnekleme yer alacak gecekondulu olmayan (yerleşik) Donanmacı mahallesinde en yüksek arsa m2 bedeli 450.000.- TL, en düşük 35.000.- TL, gecekondulu-Yamanlar mahallesinde en yüksek arsa m2 bedeli 2.500.- TL, en düşük 1.000.- TL, ve kısmi gecekondulu (geçiş tipi) Bayraklı mahallesinde en yüksek arsa m2 bedeli 30.000, ve en düşük 2.500.- TL. olarak saptanmıştır. Bakz: **Arsa Emlak Birim Metrekare Fiyatları Kataloğu**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Ankara, 1986, s. 221-304
- 8) Zümreleme tekniği ile (Bkz: M. Kemal Yoğurtçugil, **Örnekleme: Yöntemler ve Uygulama**, İ.Ü. İktisat Fak. Yayını, İstanbul, 1976, s. 141-153) % 2'lik örnekleme ile 300 kişilik örneklem grubu; Karşıyaka ilçesindeki 28 mahallenin (Çiğli Belediye Şubesi olduğu için örneklemin dışında bırakılmıştır.) Hane sayıları ve ortalama hane nüfusu 5.0 kabul edilerek hesaplanmıştır. 28 mahallenin ortalama hane nüfusu ortalaması 4.76 olmasına rağmen, örneğin Yamanlar gecekondulu mahallesinin ortalama hane nüfusunun 3.25 oluşu, oldukça düşük bir sayı olarak kabul edilmiş, ve 4.76 olan ortalama hane nüfusu ortalaması 5.0 olarak hesaplama yapılmıştır:

		Hane Toplamı	%2
Gecekondulu mah. hane sayısı toplamı:	32.913	6.582	131
Kısmi gecekondulu mah. hane sayısı toplamı:	5.104	1.020	20
Gecekondulu olmayan mah. hane sayısı top.:	37.829	7.565	152
Toplam	75.846	15.167	303

Ancak, veri analizlerinde kolaylık olması için 303 kişilik örneklem 300 kişi olarak yuvarlatılmıştır.

Böylece:

Gecekondu mah: $131-1=130$ kişi

(Yamanlar)

Kısmi gecekondu m.: $20-0=20$ kişi

(Bayraklı)

Gecekondu olmayan: $152-2=150$ kişi

(Donanmacı)

Toplam $303-3=300$ kişi

İKİNCİ KISIM

**ARAŞTIRMA VERİLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

BEŞİNCİ BÖLÜM: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Araştırma verilerinin değerlendirildiği bu ilk Bölümde, örneklemimize giren Yamanlar, Bayraklı ve Donanmacı mahallelerindeki görüşülen 300 kadının demografik bilgileri yer almaktadır.

5.1. Kadına İlişkin Bilgiler

Araştırma örnekleme saptanırken, kadınlarda, evli olma, 25 yaşın üzerinde olma ve çocuk sahibi olma özellikleri aranmıştır. Diğer özelliklerin, yani, yaş, doğum yeri, öğrenim durumu, iş/meslek ve çalışma durumu, gelir düzeyi gibi ölçütlerin spontane çıkması istendi. Bu özellikler üzerinde seçici olmama, araştırma örneklerinin çok geniş bir yelpazeye dağılmasını sağlamıştır.

Deneklerin doğum yerleri, Bölgeler ve yerleşim birimi olarak ayırımlaştırılmıştır. Tablo: 1'de de görüldüğü gibi, bölgeler itibariyle doğum yerleri dikkate alındığında tüm örnekleme 119 kadın (%39.7) Ege Bölgesi doğumlu olarak ilk sırayı almaktadır. Ardından Doğu Anadolu, İç Anadolu, Akdeniz, Marmara, Yurtdışı doğumlular (1), ardından Karadeniz Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde doğanlar gelmektedir. Donanmacı Mahallesi yoğunlaşma Ege Bölgesinde olup (% 65), Yamanlar Mahallesi Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri gelmektedir. Bayraklı Mahallesi ise Donanmacı'ya benzer biçimde Ege Bölgesi ağırlıktadır ve ardından İç Anadolu ve Karadeniz, Marmara Bölgesi doğumlular gelmektedir.

Tablo: 1-a Doğum Yeri (Bölge ve Yerleşim Birimi Olarak)

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Ege	97	64.7	11	8.5	11	55	119	39.7
Marmara	18	12	1	0.8	2	10	21	7
Karadeniz	2	1.3	5	3.8	3	15	10	3.3
Doğu Anadolu	2	1.3	45	34.6	-	-	47	15.7
Güney Doğu	2	1.3	4	3.1	-	-	6	2
Akdeniz	4	2.7	32	24.6	-	-	36	12
İç Anadolu	10	6.7	32	24.6	4	20	46	15.3
Yurtdışı	15	10	-	-	-	-	15	5
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 1-b Doğum Yeri (Bölge ve Yerleşim Birimi Olarak)

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
İzmir	67	44.7	-	-	2	10	69	23
İzmir İlçeleri	9	6	1	0.8	2	10	12	4
İzmir Köyleri	2	1.3	3	2.3	-	-	5	1.7
İstanbul-Ankara	16	10.7	-	-	1	5	17	5.7
Diğer iller	25	16.7	4	3.1	1	5	30	10
Diğer ilçeler	14	9.3	17	13.1	6	30	37	12.3
Köyler	2	1.3	105	80.7	8	40	115	38.3
Yurtdışı	15	10	-	-	-	-	15	5
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tüm örneklemede Yerleşim Birimi yoğunluğu köy doğumlulardadır (115 kişi), ardından İzmir ili doğumlular (69 kişi), diğer ilçe ve il doğumlular yer almaktadırlar. Yamanlar gecekondü mahallesinde İzmir, İstanbul veya Ankara'da doğan hiçbir kadının yer almaması önemlidir. Bu da bize Yamanlar Mahallesi'ne, yani kente göçün Doğu Anadolu bölgesinden yoğunlukla yapıldığını göstermektedir.

Yaşları itibarıyla kadınlar 5'li yaş gruplarında ayrılaştırılmışlardır (Tablo: 2).

Tablo: 2 Yaş'a göre Dağılım:

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
25-29	8	5.3	44	33.8	7	35	59	19.7
30-34	29	19.3	30	23.1	3	15	62	20.7
35-39	28	18.7	24	18.5	2	10	54	18
40-44	20	13.3	9	6.9	1	5	30	10
45-49	24	16	9	6.9	5	25	38	12.7
50-54	13	8.7	6	4.6	1	5	20	6.7
55-59	10	6.7	3	2.3	1	5	14	4.7
60 ve üstü	15	10	5	3.8	-	-	20	6.5
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Görüldüğü gibi, 25-39 yaş grubundaki kadınlar örnekleme yarısından çok oranda yer almışlardır (% 58.4).

Donanmacı mahallesindeki yoğunlaşma 30-39 ve 40-49 yaş grupları arasındadır. 60 ve üzeri yaş grubunda 15 kadının yer almasının bir nedeni de Karşıyaka'nın bir "Emekli Cenneti" olarak tanımlanıp tercih edilmesine bağlanabilir. Yamanlar mahallesindeki genç nüfus dikkati çekmektedir (25-29 yaş: 44 kişi, 30-34 yaş: 30 kişi ve 35-39 yaş 24 kişi). Bu da genç yaşta göçe katılım olduğunu göstermektedir. Geçiş tipi Bayraklı mahallesi de genç yaş grubunda kadınların çoğunlukla olduğunu göstermektedir (% 19.7, %20.7, %18).

Spontane belirlenmesini istediğimiz diğer bir değişken de kadınların öğrenim durumu idi. Okur-yazar olmayandan, fakülte üstü (yüksek lisans, doktora, vd.) eğitime sahip olma durumu örnekleme kadınları için şöyle bir dağılım gösteriyor (Tablo: 3).

Tablo: 3 Öğrenim Durumuna Göre Dağılım:

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Okur-yazar değil	-	-	54	41.6	4	20	58	19.3
Okur-yazar, ilkokul mezunu değil	-	-	23	17.6	3	15	26	8.7
İlkokul mezunu	19	12.7	49	37.7	11	55	79	26.3
Ortaokul mezunu	17	11.3	3	2.3	1	5	21	7
Lise mezunu (Kolej dahil)	40	26.7	-	-	1	5	41	13.7
Kız Ens.,Ticaret L.,Ebe-Hem;Öğr,Ok.mz.	27	18	1	0.8	-	-	28	9.3
Fakülte,Yüksek Okul mezunu	41	27.3	-	-	-	-	41	13.7
Fakülte üstü,mezuniyet(Y.L.,Dr.)	6	4	-	-	-	-	6	2
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Üç mahalle genelinde ilkokul mezunu kadınlar (79 kişi: %26.3) çoğunlukta görülmektedir. Ardından okur yazar olmayan kadınlar gelmektedir (% 19.3). Ancak mahalleleri ayırdığımızda çarpıcı eğitim düzeyi farkı ortaya çıkmaktadır. Donanmacı mahallesinde en düşük eğitim düzeyi ilkokul mezunu

olarak belirtilmiş, yoğunlaşma ise fakülte-yüksek okul mezunlarında olmuştur. (%27.3) Herhangi bir nedenle yüksek öğrenimini yarıda bırakanlar, lise mezunu sayılması nedeniyle, fakülte üstü öğrenim görenlerin de katılımıyla üçdebir'den çok (51 kişi) kadın yüksek öğrenimli olmaktadır. Bunu lise mezunu kadınlar (40 kişi), bir meslek, beceri kazandıran okullardan mezun olanlar (27 kişi), ilkokul ve ortaokul mezunları izlemektedir. Bu mahallede okur yazar olmayan kadına örneklem düzeyinde rastlanmamıştır.

Yamanlar mahallesinde okur-yazar olmayan kadın sayısı 54 kişidir en yüksek oranı tutmaktadır. Çeşitli yollardan okuma yazma öğrenen, ya da ilkokula başlayıp mezun olamayan kadınlar ise 23 kişidir. İlkokul mezunları okur-yazar olmayanların ardından gelmektedir (49 kişi). 3 kadın ortaokul mezunu, 1 kadın da meslek okulu mezunu olarak (%0.8) örnekleme yer almışlardır.

Geçiş tipi Bayraklı örnekleme de Yamanlar mahallesi benzeri bir profil çizmektedir. Yalnızca 1 lise mezunu kadın örnekleme girmiştir.

Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğu Bölgelerinden (Coğrafi ayırımda Kahramanmaraş ili Akdeniz Bölgesinde yer aldığı için Yamanlar mahallesinde Akdeniz Bölgesinden göç edenler yoğun görünmektedir. % 24.6) ve köylerden göç eden kadınların okur-yazarlık düzeylerinin oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durum kırsal yörelerde kız çocuklarının okula gönderilmesinin hâlâ tam olarak sağlanamadığını gösteren bir kanıt olmaktadır.

Tablo: 4 Öğrenimi Sürdüremeyiş Nedenleri:

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Cevap yok	49	32.7	1	0.8	-	-	50	16.7
Köyde okul yoktu	-	-	28	21.6	1	5	29	9.7
Maddi nedenler yüzünden	10	6.7	30	23.1	6	30	46	15.3
Okulda başarısızlık	3	2	3	2.3	1	5	7	2.3
Kızların okumasını ailem istemedi	18	12	50	38.4	9	45	77	25.7
Ben istemedim	10	6.7	3	2.3	-	-	13	4.3
Evlendim	30	20	4	3.1	2	10	36	12
Ailevi problemler (anne-baba kaybı, göç, kardeşlerin bakımı, üveylik, göçebelik, çevre baskısı)	12	8	9	6.9	-	-	21	7
Diğer (Hastalık, çalışma, ÜSS kazanamama)	7	4.6	2	1.5	1	5	10	3.3
Üniv.olmayışı, ailenin dışarda okumaya izin vermemesi	11	7.3	-	-	-	-	11	3.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Kadınlara, "hiç okula gitmemiş, ya da daha yüksek öğrenim görmemiş iseler bunun nedeni nedir?" sorusu yöneltildiğinde Tablo: 4'de görülen yelpaze ortaya çıkmaktadır. Gecekondu kesimindeki yanıtlar, köyde okul bulunmayışı, kız çocukların okula gönderilmeyişi, maddi olanaksızlıklar, kente göç etme, göçer hayatı yaşama, küçük kardeşlere bakma, çevre baskısı gibi nedenlerde toplanırken, Donanmacı'daki yoğunluk, evlilik nedeniyle daha üst öğrenim görememe ya da öğrenimini yarıda bırakmaya yol açmıştır. (% 20) Yine maddi nedenler eğitimi sürdürmemede etkili olmuş, ancak, kızların daha yüksek öğrenim görmesini ailelerin istememesi, ve buldukları yer dışında yüksek öğrenim görmeye göndermeleri, ailevi problemler, görüşülen kadınların istedikleri düzeyde öğrenim görememelerine yol açan nedenler olarak sayılmıştır. Bayraklı mahallesindekiler ise Donanmacı ile Yamanlar arasında bir düzeyde nedenlerini sıralamışlardır.

Kız çocukların okumasına ilişkin toplumsal tutum ve değerler örneklerde de görüldüğü gibi, onların bir eğitimden geçerek meslek sahibi olmasına yönelmekten çok, evlilik için hazırlanmalarına engel olmayacak

biçimde işlev gördüğü söylenebilir. Bir ev kadını olarak yetiştirilmeleri, onlardan beklenen rolleri yerine getirmeleri için önemli olmaktadır.(2) Nitekim, herhangi bir biçimde ev dışında çalışıp çalışmadıkları sorulduğunda Donanmacı'daki kadınların %58'i (87 kişi) ev kadını olduklarını, 41 kişi şu anda bir işleri olduğunu, 1 kişi emekli olduğunu, ve 8 kişide fahri olarak çeşitli kuruluş ve derneklerde görev yaptıklarını belirtmişlerdir. Yamanlar mahallesinde yalnızca 12 kadın bir işide çalıştıklarını söylemişlerdir, 118 kadın ise ev kadını konumundadır (% 90.8) Bayraklı örneklemindeki 20 kadın da ev kadını olarak yer almaktadır.

Kadınlara varsa mesleklerinin ve işlerinin neler olduğu sorusuna verilen yanıtlar Tablo: 5'de yer almaktadır.

Tablo: 5 İş / Meslek Dağılımı

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
İş veya Mesleği yok	87	58	118	90.8	20	100	225	75
Öğretmen (ilk-orta-lise vb.)	20	13.3	-	-	-	-	20	6.7
Öğr.Üyesi, Ar.Gör., Okutman, Uzman	7	4.8	-	-	-	-	7	2.1
Dr., Müh., Mimar, Avukat, eczacı, desinatör ressam	20	13.3	-	-	-	-	20	6.7
Bankacı, iktisatçı, işletmeci	3	2	-	-	-	-	3	1
Memur, sekreter, ebe, hemşire, yüksek hemş.	8	5.3	-	-	-	-	8	2.7
Özel sektör yöneticisi, sahibi, ortağı	2	1.3	-	-	-	-	2	0.7
İşçi (fabrika/mevsimlik)	-	-	8	6.2	-	-	8	2.7
Gündelikçi-Temizlikçi	-	-	2	1.5	-	-	2	0.7
Esnaf, terzi	3	2	2	1.5	-	-	5	1.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Görüşülen 300 kadının 225'i ev kadını konumunda yer almaktadır. Meslek sahibi kadınlar ise, genelde kadın mesleği olarak tanımlanan öğretmenlikte toplanmaktadırlar (% 13.3). Yüksek öğrenim, ve nitelik isteyen mesleklerde ise (Dr. müh., av., mim., vb.) 20 kadın yer almaktadır. Memur, sekreter, yüksek hemşire, ebe gibi mesleklerin ardından, üniversitede akademik

görevli her kademede eleman gelmektedir. Bankacı, iktisatçı ve şirket sahibi yöneticiler, ve esnaflar mesleki dağılımı tamamlamaktadırlar.

Yamanlar Mahallesi'nde, eğitim, beceri gerektiren meslekler hiç yer almamıştır. Yalnızca 8 kadın mevsimlik fabrika işçisi olduklarını (Tekel, Tariş) belirtmişlerdir. İki kadın Donanmacı mahallesine gündelik temizliğe geldiklerini belirtmişlerdir. İki kadın da evde dikiş dikerek terziye yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Bayraklı'da ise tüm kadınlar, hiç bir mesleği bulunmayan ve hiç bir işte çalışmamış kadınlardır.

Kadınlara ilk evlenme yaşı ve bu evliliklerinin kaçınıcı evlilikleri sorulduğunda, ortaya şöyle bir histogram çıkmaktadır (Tablo: 6)

Tablo: 6 İlk Evlenme Yaşı

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
15 yaş ve altı	-	-	38	29.2	1	5	39	13
16-17 yaş	20	13.4	41	31.6	8	40	69	23
18-19 yaş	33	22	30	23.1	4	20	67	22.3
20-21 yaş	31	20.7	14	10.8	2	10	47	15.7
22-23 yaş	33	22	4	3.1	3	15	40	13.3
24-25 yaş	17	11.3	3	2.2	2	10	22	7.3
26-27 yaş	8	5.3	-	-	-	-	8	2.7
28 yaş ve üstü	8	5.3	-	-	-	-	8	2.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Görüldüğü gibi, ilk evlenme yaşı Yamanlar gecekondü mahallesi'nde, tıpkı kırsal kesimde olduğu gibi oldukça düşüktür (%29.2+%31.6). Bayraklı'da da benzer sonuçlar elde edilmiştir (%40+%5). Donanmacı'da ilk evlenme yaşı 16-17 olarak belirlenmekle beraber, 18-23 yaşlar arasında evlenmelerin yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Yüksek öğrenim tamamlanması ve iş sahibi olma kentsel kesimde kadınların ilk evlenme yaşının yükselmesinde etkili faktörler arasında yer alabilmektedir.

Tablo: 7 Evlilik sayısı

	DONANMACI YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM			
	S	%	S	%	S	%		
İlk evlilik	145	96.7	122	93.8	20	100	287	95.7
İkinci evlilik	5	3.3	8	6.2	-	-	13	4.3
3. ve üstü	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Kadınların evlilik sayısı üç mahalle itibariyle (% 95.7) ilk evlilikte toplanmıştır. İkinci evlilik yapan Yamanlar'da en yüksek düzeydedir (%6.2), Bayraklı'da ikinci evlilik yapan kadın örneklemede yer almamıştır (Tablo: 7).

"Eşinizle nasıl tanışıp evlendiniz?" sorusunu verilen yanıtlar ise Tablo: 8'de gösterilmiştir.

Tablo: 8 Evlenme Biçimleri

	DONANMACI YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM			
	S	%	S	%	S	%		
Görücüler yoluyla	53	35.3	50	38.5	11	55	114	38
Tanışıp anlaşarak	60	40	26	20	6	30	92	30.7
Akrabam olur	16	10.7	35	26.9	2	10	53	17.7
Komşu idik	7	4.7	5	3.8	-	-	12	4
Memleketlim olur	-	-	14	10.8	1	5	15	5
İşyerinden arkadaş	14	9.3	-	-	-	-	14	4.6
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Görücü uslüle evlenmenin yüksekliği dikkati çekmektedir (%38). Ardından tanışıp, anlaşarak evlilik yaptıklarını belirtenler gelmektedir. Akrabalar arası evlilik özellikle Yamanlar mahallesinde yüksek çıkmıştır (%26.9). "Memleketlim olur" tanımlaması da kente göç edenlerin, İzmir'de kendi köylerinden biriyle evlendiklerini ifade etmektedir. Donanmacı'daki 14 kadın da işyerindeki arkadaşlığın evliliğe dönüştüğünü söylemişlerdir.

Evliliklerin İzmir ilinde gerçekleşip gerçekleşmediğini gösteren Tablo: 9, evliliklerin yarıdan çoğunun İzmir'de yapıldığını göstermektedir (%53). Ancak, Donanmacı'da 113 kişi İzmir'de evlendiğini belirtirken, Yamanlar'da 79 kişi Türkiye'nin diğer köylerinde evlendiklerini söylemişlerdir. Bu durum bize,

kente göç eden deneklerin yarısından çoğunun köylerinde evlilik yaptıktan sonra göç yaptıklarını göstermektedir. Bayraklı'da ise Donanmacıya benzer bir evlilik yapısı ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 9 İzmir'de Evlenme Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Evet-İzmir'de	113	75.3	33	25.4	13	65	159	53
İstanbul-Ankara	10	6.7	1	0.8	-	-	11	3.7
Diğer şehirler	11	7.3	1	0.8	2	10	14	4.7
İzmir ilçeleri	2	1.3	-	-	1	5	3	1
İzmir köyleri	2	1.3	1	0.8	-	-	3	1
Diğer ilçeler	7	4.7	15	11.6	1	5	23	7.7
Diğer köyler	-	-	79	60.6	3	15	82	27.2
Yurtdışı	5	3.4	-	-	-	-	5	1.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

5.2. Kadının Anne-Babasına İlişkin Bilgileri:

Görüşülen kadınların içinde yetiştikleri aileyi [Yönlendirme ailesi (1)] genel olarak tanıyabilmek için anne ve babalarına ilişkin bazı sorular yöneltilmiştir. Anne-babanın yaşları, doğum yerleri, öğrenim durumları, çalışma durumları, iş ve meslekleri gibi sorulara verilen yanıtlar şöyledir:

Tablo: 10 Anne ve Baba Yaşı

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne topl.	Baba topl.
	40-44 yaş	1	-	5	-	1	-	7
45-49 yaş	3	-	19	2	3	1	25	3
50-54 yaş	14	3	15	11	2	-	31	14
55-59 yaş	7	8	16	18	2	3	25	29
60-64 yaş	25	18	19	19	2	2	46	39
65-69 yaş	29	15	7	12	1	1	37	28
70 ve üstü	28	31	10	13	4	1	42	45
Yaşamıyor	45	75	38	55	5	12	88	142
Toplam	150	150	130	130	20	20	300	300

Anne-baba yaşları arasında, erkekler yönünde yaş yükselmesi ve ölüm yüksekliği her üç mahalle içinde geçerli olmaktadır. Gecekondu mahallesinde görülen erken yaşta evlilik, anne baba yaşlarında da kendini göstermektedir.

Tablo: 11 Anne ve Baba Doğum Yeri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne topl.	Baba topl.
İzmir	39	34	-	-	1	1	40	35
İzmir ilçeleri	13	9	2	2	2	1	17	12
İzmir köyleri	1	1	-	-	-	-	1	1
İstanbul-Ankara	15	11	1	-	-	1	16	12
Diğer iller	28	29	7	6	2	1	37	36
Diğer ilçeler	19	23	16	16	5	5	40	44
Diğer köyler	3	3	102	104	10	10	115	117
Yurtdışı	31	40	2	2	-	1	33	43
Toplam	150	150	130	130	20	20	300	300

Görüldüğü gibi, anne ve babaların doğum yerleri ile, çocukların doğum yerleri benzeşmektedir. Donanmacı'daki 31 annenin, 40 babanın ve Bayraklı'daki 1 babanın, Yamanlar'daki 2 babanın yurtdışı doğumlu oluşlarının nedeni, Cumhuriyet öncesi sınırlarımızın Balkanlar, Orta Doğu yönünde farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo: 12 Anne ve Babanın Öğrenim Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne topl.	Baba topl.
Okur-yazar değil	13	1	120	65	14	3	147	69
Okur-yazar, ilkokul mz.değil	15	8	4	24	1	6	20	38
İlkokul mezunu	64	42	6	29	5	9	75	80
Ortaokul mezunu	23	18	-	2	-	2	23	22
Lise mez. (Kolej dahil)	18	26	-	-	-	-	18	26
Meslek ve Sanat Ok. mez.	14	7	-	-	-	-	14	7
Fakülte, Yüksek Ok.Mez.	1	28	-	-	-	-	1	28
Fakülte üstü mezuniyet	2	3	-	-	-	-	2	3
Askeri okul mezunu	-	17	-	-	-	-	-	17
Toplam	150	150	130	130	20	20	300	300

Tablo: 13 Anne ve Babanın Çalışma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne topl.	Baba topl.
Çalışıyor	7	91	13	83	-	16	20	190
Çalışmıyor	135	3	116	35	20	1	271	39
Emekli	8	56	1	12	-	3	9	71
Toplam	150	150	130	130	20	20	300	300

Tablo: 14 Anne ve Babanın İşi / Mesleği

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne topl.	Baba topl.
Tüccar, sanayici,müteahhit	-	15	-	-	-	1	-	16
Serbest Meslek (Dr. Müh. Muh.)	1	15	-	-	-	-	1	15
Üst düzey yönetici (kamu, özel)	-	13	-	-	-	-	-	13
Öğretim üyesi, öğr.elem.	2	3	-	-	-	-	2	3
Asker	-	16	-	-	-	2	-	16
Memur (İdari, büro, teknik)	4	34	-	3	-	-	4	39
Öğretmen	1	2	-	-	-	-	1	2
Hakim, savcı	-	3	-	-	-	5	-	3
İşçi (vasıflı, vasıfsız)	4	4	3	27	-	-	7	36
Temizlikçi-gündelikçi	-	-	4	-	-	7	4	-
Çiftçi, rençber	-	10	6	52	-	5	6	69
Esnaf, zanaatkâr	-	33	-	13	-	-	-	51
Terzi, hemşire	3	-	-	-	-	-	3	-
Dişadami (müftü)	-	1	-	-	-	20	-	1
Toplam	15	47	13	95	-	-	28	262

Anne ve babanın öğrenim durumu, her üç mahallede kadının eğitim durumuyla hemen hemen doğru orantılı olduğu görülmektedir. Yine erkeklerin kadınlara oranla eğitimin her kademesinden daha fazla yararlandığını gözlemek olanaklıdır (Tablo: 12).

Benzer biçimde, anne babaların çalışma durumları ve iş/meslekleri kadınlarınkı ile benzeşmekle birlikte, özellikle Donanmacı'da ikamet eden

kadınların annelerine oranla daha fazla çalışma hayatında yer aldığı ve işlerin niteliğinde, eğitimin yükselmesiyle ilgili bir nitelik yükselmesi de söz konusu olmaktadır.

Anne-babanın meslek durumları kısaca şöyledir: Donanmadaki kadınlarda (annelerde) memur, işçi, terzi-hemşire, öğretim üyesi, öğretmen, doktor gibi mesleklerde toplanırken, baba meslekleri: Tüccar-sanayici-müteahhit, serbest meslek (Doktor, müh., muhasebeci, vb.) üst düzey yönetici, asker, memur, esnaf-zanaatkar, çiftçi, işçi, hukukçu gibi tüm dallara yayılan bir yelpaze görünümündedir. Yamanlar'daki kadınlar rençber, işçi, temizlikçi olarak hizmet vermişlerdir. Yamanlar'daki erkekler (babalar) de rençber-çiftçi, işçi, esnaf-zanaatkar ve memur olarak çalışmış olup Donanmacı'dan belirgin bir ayrılığı ortaya koymuşlardır.

Bayraklı'daki annelerin tümü ev kadını konumundadırlar (Tablo: 13 ve 14). Bunun nedeninin, köylerinden çıkıp kente yerleştiklerinde, eğitim düzeylerinin düşük olması ve geleneksel değerlerindeki "kadının dışarda çalışmaması" gibi etkenlerle ilgili olduğu düşünülmektedir. Aynı biçimde bu annelerin kızları da (örneklem grubumuz) kendileri gibi ev kadınıdırlar. Babalarının mesleği de Yamanlar'dakine benzer bir dağılım göstermektedir. Yalnızca bir babanın müteahhit olduğu saptanmıştır (Tablo: 14).

5.3.Eş'e İlişkin Bilgiler :

Görüşülen kadınların eşlerine gelince, Tablo: 15-16-17 ve 18'de görülen dağılımlar farklı özellikler göstermektedirler.

Eşlerin yaş dağılımına baktığımızda (Tablo: 15), erkeklerin her yaş grubunda kadınlardan daha yüksek yaşlarda olduğu görülmektedir. (Bak: Tablo: 2) Ve genç nüfusun özellikle Yamanlar ve Bayraklı'daki yüksekliği dikkati çekmektedir.

Tablo: 15 Eş'in Yaş Durumu

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
25-29	1	13	3	17
30-34	11	32	5	48
35-39	29	30	3	62
40-44	31	24	1	56
45-49	13	6	-	19
50-54	8	8	2	18
55-59	15	4	3	22
60 ve üstü	26	7	1	34
Yaşamıyor	15	6	1	22
Toplam	150	130	20	300

Tablo: 16 Eş'in Doğum Yeri

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
İzmir	55	2	5	62
İzmir ilçeleri	9	-	-	9
İzmir köyleri	2	3	2	7
İstanbul-Ankara	15	1	-	16
Diğer iller	24	3	2	29
Diğer ilçeler	20	16	5	41
Diğer köyler	-	105	6	111
Yurtdışı	14	-	-	14
Toplam	150	130	20	300

Eşlerin doğum yerlerini Yerleşim birimi olarak ele aldığımızda kadınların doğum yerleri ile büyük benzerlik gösterdiği (Bakz: Tablo: 1) ortaya çıkmaktadır. Donanmacı'da İzmir köyleri dışındaki köylerde doğanlar yer almazken, İzmir kentinde doğan erkek sayısı Yamanlar ve Bayraklı'da kısmen yükselmektedir. Yine aynı iki mahallede yurt dışında doğan erkek yer almamıştır (Tablo: 16)

Eşlerin öğrenim durumu (Tablo:17), kadınların öğrenim durumundan, öğrenimin her kademesinde biraz daha yüksektir (Bakz. Tablo: 3). Bu durum, eğitimin erkekler için daha önemli olduğu, ve kız çocuklardan daha yüksek oranda eğitim olanaklarından yararlandıklarını gösterir niteliktedir.

Tablo: 17 Eş'in Eğitim Durumu

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Okur-yazar değil	-	11	1	12
Okur-yazar, ilkokul mez.değil	-	13	1	14
İlkokul mezunu	14	85	13	112
Ortaokul mezunu	18	12	4	34
Lise mezunu	17	5	1	23
Meslek, Sanat Ok.Mez.	7	2	-	9
Askeri Okul mez.	11	-	-	11
Fakülte-Yüksekokul mez.	75	2	-	77
Fakülte üstü Mez.	8	-	-	8
Toplam	150	130	20	300

Tablo: 18 Eş'in Çalışma Durumu ve İşi / Mesleği

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Çalışıyor	122	111	15	248
Çalışmıyor (işsiz-hastalık)	1	10	-	11
Emekli	27	9	5	41
Toplam	150	130	20	300
Tüccar, sanayici, müteahhit	26	-	-	26
Serbest meslek*	44	-	-	44
Üst düzey yönetici (kamu/özel)	16	-	-	16
Asker (subay, astsubay)	9	-	-	9
Memur***	19	10	6	35
Hakim, savcı, avukat	10	-	-	10
Vasıflı+vasıfsız işçi	3	76	13	92
Esnaf	22	5	-	27
Marjinal işler**	-	29	1	30
Toplam	149	120	20	289

* Doktor, mühendis, mimar, mali müşavir, eczacı, gazeteci, müzisyen, dekoratör.

** Seyyar satıcı, ayakkabı boyacısı, pamuk helvacı, pazarcı, simit-börekçi,...

*** İdari, büro, teknik, banka, polis, bekçi.

Donanmacı'da bir eş hastalık nedeniyle çalışmazken, Yamanlar'daki 10 eşin işsizlik nedeniyle çalışmama durumu saptanmıştır. Mesleki dağılıma baktığımızda (Tablo: 18) Donanmacı'da serbest meslek sahibi, ardından tüccar-sanayici-müteahhit grubu yoğunlukta iken, Yamanlar'da ve Bayraklı'da vasıflı-vasıfsız işçi en yüksek sırayı almaktadır. Yine Yamanlar'da marjinal işler olarak tanımlanan grup ikinci yoğunlukta iken, Bayraklı'da memurlar ikinci sıradadır. Eğitim düzeyi ile çalışma durumu ve mesleki dağılım arasındaki bağıntı açıkça görülebilmektedir.

5.4. Çocuklara İlişkin Bilgiler:

Ailenin bir parçası olarak kabul edilen çocukların özelliklerini öğrenmek için, örnekleimde yer alan kadınlara yöneltilen çocuk sayısı, en son bitirilen okula göre eğitim durumları, bir işde çalışma durumları, aile içinde çocuklara ilişkin karar verme durumu biçimindeki sorulara verilen yanıtlar şöyledir:

Tablo: 19 Çocuk Sayısı

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
1 Çocuk	43	6	4	53
2 Çocuk	77	29	4	110
3 Çocuk	24	35	7	66
4 Çocuk	5	22	3	30
5 Çocuk	1	15	-	16
6 Çocuk	-	9	1	10
7 Çocuk	-	7	1	8
8 ve üstü çocuk	-	6	-	6
Toplam	150	130	20	300

Tablo: 19'da görüldüğü gibi, Donanmacı'da iki çocuk ve tek çocuklu aile kompozisyonu çoğunluğu gözlenirken, Bayraklı'da, giderek Yamanlar'da çocuk sayısı yükselmektedir (yoğunlaşma 3 çocukta). Yamanlar'da 8 çocuğun üzerinde çocuğa sahip olan aileler (2 aile 13 çocuklu) dikkati çekmektedir. Doğum kontrol yöntemlerinin etkin kullanılmayışı, ve ileriki bölümde ele alınacak olan dinsel etkiler çocuk sayısının yükselmesinde etkili olabilmektedir.

Tablo: 20 Çocukların Eğitim Durumu (Enson Bitirilen Okul)

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Okur-yazar ilkokul mez.değil	15	40	5	60
İlkokul mezunu	18	42	3	63
Ortaokul mezunu	17	17	2	36
Lise mezunu	15	11	3	29
Meslek ve teknik okul mez.	8	2	2	12
Fakülte, Yük.Okul mez.	43	2	1	46
Askeri Okul mez.	1	1	-	2
Fakülte üstü mez.	17	-	-	17
Henüz okula gitmiyor.	16	15	4	35
Toplam	150	130	20	300

En son bitirilen okul düzeyi ele alınarak çocukların eğitimi durumu dağılımı ise Tablo: 20'de görülmektedir. Donanmacı'da yüksek okul ve fakülte mezuniyeti en yüksektir. Yamanlar ve Bayraklı'daki "okur-yazar, ilkokul mezunu değil" seçeneğinin yüksekliğinin bir nedeninin de çocukların yaşlarının küçük olmasına (Kadınların yaşlarının da genç grupta yoğunlaşması nedeniyle) bağlanabilir. Bu çocukların ilkokul bitirme ve daha üst öğrenim kurumuna devam etmeleri beklenebilir.

Örneklem hanelerinde anne-babaları ile birlikte yaşayan evli olmayan çocukların çalışma (gelir elde edici çalışma) durumu, en yüksek düzeyde Bayraklı'da (10 çocuk) dır. Ardından 47 çocuk ile Yamanlar, 35 çocuk ile Donanmacı gelmektedir. Bayraklı ve Yamanlar'da çalışan çocukların hemen tümünün aile bütçesine katkıda buldukları öğrenilmiştir. (Evden ayrı veya evli çocuk sayısı ise; Donanmacı'da 19, Yamanlar'da 3, ve Bayraklı'da 1 olarak saptanmıştır.)

Aile içinde çocuklara ilişkin kararların alınmasında (Örn: terbiyesi, hangi okula gideceği, denetlenmesi, evlilik kararları, vb.), kadınların eşi ile birlikte karar verme sürecine katılması, her üç mahallede de en yüksek düzeyde çıkmıştır (Tablo: 21).

Tablo: 21 Çocuklara İlişkin Karar Verme Durumu

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Aile büyükleri	1	1	1	3
Eşim	5	36	3	44
Ben	7	13	2	22
Eşimle ben	75	65	10	150
Çocuklarımızla ortak	55	6	3	64
Çocuklarımız kendileri	7	9	1	17
Toplam	150	130	20	300

Donanmacı'da çocuklarını kendilerine ilişkin karar verme sürecine katan anne-babalar ikinci sırada iken, Yamanlar'da bu sırayı eş (baba) almaktadır. Kadının tek başına karar alıcı konumu oldukça düşüktür. Eşin ölümü veya ayrılık durumu, ancak kadını çocukları için tek başına karar alıcı konuma getirdiği gözlenmiştir.

Anne-Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısının yanısıra, aile içinde sürekli ikamet eden kimselerin bulunup bulunmadığı sorulduğunda, Donanmacı ve Bayraklı'da çoğunluk ailelerin çekirdek aile yapısını benimsedikleri saptanmıştır (Tablo: 22).

Tablo: 22 Hanede İkamet Edenler

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Kimse bulunmuyor	133	94	18	245
Annem	4	-	-	4
Babam	2	1	-	3
Kayınvadilem	4	4	-	8
Kayınpedirim	-	8	-	8
Kardeş/Kardeşlerim	1	2	-	3
Eşimin kardeşleri	-	10	-	10
Yardımcı kadın	6	-	-	6
K.valide-K.peder ve kardeşleri	-	11	2	13
Toplam	150	130	20	300

Yamanlar'da ise yoğunlaşma eş'in annesi, babası, kardeşleri olarak

geniş aile biçimindedir. Bayraklı'da da iki aile, eşin ailesi ile geniş aile yapısı oluşturmuşlardır. Donanmacı'da anne ve kayınvalidenin yanısıra, çocuk bakımı / ev bakımı için yardımcı kadın ikameti ilk sırayı almaktadır.

5.5. Ekonomik Duruma İlişkin Bilgiler:

Bağımsız değişkenlerimizden birisi olan kadının (ve ailenin) gelir düzeyi, kadının içinde bulunduğu ekonomik durumun belirleyicisi olarak dikkate alınmıştır. Ancak, ailenin aylık net gelirini elde etmek olanaklı olmadığından "aylık ortalama gelir" ile yetinilmiş. Bir başka husus da, gelir düzeyinin yükseldikçe, geliri düşük beyan etme eğiliminin arttığı gözlenmesidir. Araştırmanın yapıldığı 1988 yılı Ocak ayı itibariyle gelir tablosu şöyle görünmektedir.

Tablo: 23 Aylık Ortalama Gelir Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
40 bin - 80 bin TL.	-	-	21	16.1	-	-	21	7
81 bin - 100 bin TL,	-	-	42	32.3	3	15	45	15
101 bin - 150 bin TL.	-	-	39	30	9	45	48	16
151 bin - 200 bin TL.	2	1.3	21	16.1	3	15	26	8.7
201 bin - 300 bin TL.	6	4	7	5.5	5	25	18	6
301 bin - 400 bin TL.	15	10	-	-	-	-	15	5
401 bin - 500 bin TL.	31	20.7	-	-	-	-	31	10.3
501 bin ve üstü TL.	96	64	-	-	-	-	96	32
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 23'de görüldüğü gibi, gelir dağılımı, Donanmacı lehine bir farklılaşma göstermektedir. Yamanlar'da 81.000.- - 100.000.- TL. arasında birikme olurken (%42), Bayraklı'da 101.000.- - 150.000.- TL. arasında (%45) ve Donanmacı'da, 501.000.- üzerinde (%64) yoğunlaşma saptanmıştır.

Bu gelir düzeyine sahip olan kadınların, kendilerini (ailelerini), Türkiye koşullarında gelir dilimi içinde gördüklerini sorduğumuzda, Tablo: 24'de görülen dağılım ortaya çıkmıştır.

Tablo: 24 Kendini Gördüğü Gelir Dilimi

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Alt gelir dilimi	1	0.7	60	46.2	5	25	66	22
Alt orta gelir dilimi	16	10.7	25	19.2	2	10	43	14.3
Orta gelir dilimi	94	64.6	40	30.8	13	65	147	49
Üst orta gelir dilimi	36	24	5	3.8	-	-	41	13.7
Üst gelir dilimi	3	2	-	-	-	-	3	1
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Donanmacı ve Bayraklı'daki kadınlar kendi ailelerini çoğunlukla orta gelir diliminde gördüklerini (% 65), Yamanlar'da ise alt gelir diliminde bulduklarını ifade etmişlerdir (%46.2). Ekonomik durum ile kendilerini içinde gördükleri ekonomik dilim arasındaki farklılığın, kadınların kendilerine referans aldıkları grupların farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo: 25 Aile Bütçesini Kim Hazırlar

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile büyüklerimiz	1	0.7	5	3.8	2	10	8	2.7
Eşim	34	22.6	52	40	5	25	91	30.3
Ben	40	26.7	28	21.6	6	30	74	24.7
Eşimle ben	72	48	40	30.8	5	25	117	39
Çocuklarımla beraber	3	2	5	3.8	2	10	10	3.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Aile bütçesinin hazırlanması ve dağılımı konusunda, mahalleler arasında çok fark gözlenmemekle birlikte, Donanmacı'da eşi ile birlikte aile bütçesini hazırlayan kadın oranı en yüksek düzeydedir (Tablo: 25). Bu durum Yamanlar'da erkeğe doğru kayarken, Bayraklı'da Donanmacı'ya benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Çocukların bütçe planlamasına katılımı ise en çok Yamanlar'da karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeninin çocukların da aile bütçesine katkıda bulunduğu ve bu nedenle aktif rol aldıkları düşünülmektedir.

5.6. Basın-Yayın Organları ile İlişkiler:

Örneklemede yer alan kadınların basın-yayın organları ile ilgilenme düzeyleri, "Sürekli-arasıra-hiçbir zaman" seçenekleriyle değerlendirilmiş olup, okudukları ve izledikleri türler de değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo: 26 Kitap Okuma Durumu ve Kitap Türleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Sürekli	47	31.3	4	3.1	1	5	52	17.3
Arasıra	50	33.3	23	17.7	5	25	78	26
Hiçbir zaman	53	35.4	103	79.2	14	70	170	56.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100
Beyaz dizi, aşk, macera	15	15	3	13	2	33.3	20	15.8
Klasikler	22	22.6	2	8.7	-	-	24	19.4
Çağdaş yazı, roman şiir	27	28.6	-	-	-	-	27	21.4
Mesleki kitaplar	7	7.2	-	-	-	-	7	5.5
Türk romancıları	6	6.2	1	4.3	1	16.7	8	6.3
Her tür kitap, roman	13	13.2	9	39.3	1	16.7	23	18.2
Çocukların ders romanları kit.	-	-	3	13	-	-	3	43
Dini kitaplar	3	3.1	5	21.7	2	33.3	10	7.9
Mesleki çağdaş ve tarih kitap.	4	4.1	-	-	-	-	4	3.2
Toplam	97	100	23	100	6	100	126	100

Kadınların kitap okuma durumları, "hiç bir zaman" seçeneğinde yoğunlaşmaktadır (% 56.7). En fazla kitap okuma Donanmacı'da saptanmıştır.

Okunan kitapların türleri sorulduğunda, Donanmacı'da Çağdaş Türk ve Yabancı yazar ve şairler ilk sırayı alırken (%28.7), Yamanlar'da hertürlü kitap-roman yanıtıyla tür ayırd edilmemiştir (%39.3). Bayraklı'da ise, beyaz dizi-aşk ve macera romanları ile dini kitaplar ilk sırayı paylaşmıştır (%66.6). Dini kitaplar Yamanlar'da ikinci sırayı (%21.7) Donanmacı'da ise son sırayı (% 3.1) almaktadır (Tablo: 26).

Dergi okuma durumu, kitap okuma durumuna Donanmacı'da benzerken, Yamanlar ve Bayraklı'da düşmektedir. Bu iki mahallede, "arasıra" dergi

okunduğu ifade edilmiştir (Tablo: 27).

Tablo: 27 Dergi Okuma Durumu ve Dergi Türleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Sürekli	58	38.7	-	-	-	-	58	-
Arasıra	42	28	12	9.2	3	15	57	-
Hiçbir zaman	50	33.3	118	90.8	17	85	185	-
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100
Mesleki dergiler ve sürekl yay.	5	5	-	-	-	-	5	4.4
Kadın, magazin ev, moda der.	51	51	9	7.5	3	100	63	54.8
Nokta, Tempo, Yeni Gündem	9	9	-	-	-	-	9	7.8
2000'e Doğru								
Gırgır	5	5	3	2.5	-	-	8	7
Bilim-Teknik, Bilim ve Sanat ve Sanat dergileri	6	6	-	-	-	-	6	5.2
Yabancı mecmualar	4	4	-	-	-	-	4	3.5
Kadın, Magazin, Nokta ve Sanat Dergileri Birlikte	12	12	-	-	-	-	12	10.4
Mizah, Nokta, Magazin, Sanat ve Bilim Derg.birlikte	8	8	-	-	-	-	8	6.9
Toplam	100	100	12	100	3	100	115	100

Okunan dergilerin türleri, her üç mahallede de aynı seçenekte toplanmıştır: Kadın, magazin, ev, moda dergileri (%54.8), Donanmacı'da, bu tür dergilerin yanısıra, haber ve magazin dergileri, bilim, teknik, mesleki dergiler, mizah dergileri, sanat dergileri, yabancı dergiler okunan türler arasında sayılmıştır.

Gazete okuma durumu ise, kitap ve dergiden biraz farklılık göstermektedir. Yamanlar'da kadınların % 50.7'si hiç bir zaman gazete okumadıklarını söylerken, Bayraklı'da bu sayı % 15'e düşmektedir. Donanmacı'da hiç gazete okumayan kadın örnekleme yer almamıştır. Okunan gazete türleri, "Yeni Asır-Sabah-Günaydın" gazetelerinde toplanmaktadır (%27.3). Ardından "Hürriyet" gazetesi gelmektedir. Türk ayırd etmeden eline hangi gazete geçerse okuyana Donanmacı'da oldukça düşük iken, Yamanlar'da ve Bayraklı'da yükselmektedir (Tablo: 28).

Tablo: 28 Gazete Okuma Durumu ve Gazete Türleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Sürekli	132	88	10	7.7	8	40	150	50
Arasına	18	12	54	41.6	9	45	81	27
Hiç bir zaman	-	-	66	50.7	3	15	69	23
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100
Hürriyet	32	21.3	14	21.9	2	11.8	48	20.9
Yeniasır-Sabah-Günaydın	34	22.7	24	37.5	5	29.4	63	27.3
Milliyet	25	16.7	2	3.2	2	11.8	29	12.6
Cumhuriyet	23	15.3	10	15.6	2	11.8	35	15.1
Tan	-	-	2	3.1	1	5.9	3	1.3
Hürriyet ve Yeniasır	18	12	-	-	-	-	18	7.8
Güneş	4	2.7	-	-	-	-	4	1.7
Tercüman, Bulvar, Türkiye	5	3.3	5	7.8	2	11.8	12	5.2
Eline ne geçerse	9	6	7	10.9	3	17.5	19	8.10
Toplam	150	100	64	100	17	100	231	100

Tablo: 29 Televizyon, Video, Sinema, Tiyatro İzleme Durumu

	DONANMACI								YAMANLAR								BAYRAKLI							
	TV		Video		Sinema		Tiyatro		TV		Video		Sinema		Tiyatro		TV		Video		Sinema		Tiyatro	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
Sürekli	134	89.3	61	40.7	9	6	19	12.7	73	56.2	-	-	-	-	-	-	12	60	-	-	-	-	-	
Arasına	16	10.7	39	26	45	30	69	46	52	40	1	0.8	7	5.4	1	0.8	8	40	3	15	2	10	-	
Hiç bir zaman	-	-	50	33.3	96	64	62	41.3	5	3.8	129	99.2	123	94.6	129	99.2	-	-	17	85	18	90	20	
Toplam	150	100	150	100	150	100	150	100	130	100	130	100	130	100	130	100	20	100	20	100	20	100	20	

Kadınların televizyon, video, sinema, tiyatro izleme durumları Tablo: 29'da görülmektedir. Televizyon en çok izlenen iletişim aracı olmaktadır. (Yamanlar'da 5, Bayraklı'da 2 kadının televizyonu olmadığı için izleyememekteler). Donanmacı'da izleme sıklığı açısından video ikinci sırada, tiyatro üçüncü ve sinema dördüncü sıradadır. Yamanlar'da 1 kadın arasıra video izlerken, 7 kadın sinemaya, 1 kadın tiyatroya arasıra gitmektedir. Bayraklı'da da

benzer izleme durumu gözlenmiştir.

En çok izlenen iletişim aracı olarak televizyonda en çok hangi programların izlendiği sorulduğunda; Donanmacı, Yamanlar ve Bayraklı'da "Hepsini izlerim, seçmem" yanıtı ilk sırayı almıştır (%41).

Tablo: 30 Televizyonda İzlenen Programlar

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Diziler, Filmler	10	6.7	40	32	6	30	56	19
Eğlence, müzik prog.	-	-	1	0.8	2	10	3	1
Haberler,haber programı	7	4.7	4	3.2	-	-	11	3.7
Dini programlar	-	-	1	0.8	-	-	1	0.3
Diziler, müzik eğlence ve haberler	38	25.3	18	14.4	1	5	57	19.3
Yanışmalar, belgeseller, müzik, haberler diziler	34	22.7	1	0.8	-	-	35	11.9
Belgeseller, diziler, filmler,dini programlar	1	0.7	2	1.6	1	5	4	1.4
Hanımlar sizin için ve sabah programları	1	0.7	6	4.8	-	-	7	2.4
Hepsini izlerim, seçmem	59	39.3	52	41.6	10	50	121	41
Toplam	150	100	125	100	20	100	295	100

Donanmacı'da diziler, müzik-eğlence, haberler ikinci sırada iken, Yamanlar'da ve Bayraklı'da diziler-filmler (özellikle Türk filmleri) ikinci sırayı almaktadır.

Verilerde de görüldüğü gibi, Donanmacı (yerleşik) Yamanlar (gecekondu) ve Bayraklı (kısmi gecekondu) kadınları arasında, demografik özellikler açısından, diğer bir deyişle, yaş yapısı, eğitimi durumu, çalışma ve meslek durumu, gelir düzeyi, aile kompozisyonu, doğum yeri, vb. farklılıklar vardır. Yamanlar ve Bayraklı mahalleleri arasındaki benzeşmeler, eski ve yeni gecekondu bölgeleri olması nedeniyle, benzeşimi düşündürmektedir.

Altıncı bölümde, demografik özelliklerini ele aldığımız kadınların kentte kalış süreleri ve kentleşme dereceleri incelenecektir.

Beşinci Bölüm: Demografik Özellikler

Referans Notları

- 1) Donanmacı mahallesinden örnekleme giren 15 kişi yurtdışı doğumlular, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya göçmenleri, ya da Almanya, A.B.D. gibi yerlerde doğan kişilerden oluşmaktadır.
- 2) Bakz: Hâle (Alçık) Okçay, **Çalışmayan Evli Kadınlarda Yaşam Biçimi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1985, s.139-141
- 3) Yönlendirme Ailesi; Kadının ve erkeğin evlenmeden önce içinde yaşadıkları ailedir. Dölverme ailesi ise, Şimdi içinde buldukları, yani evlilik yoluyla kurdukları ailedir. Önal Sayın, **Aile Sosyolojisi**, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay, No:57, İzmir, 1990, s.160-163

ALTINCI BÖLÜM : KENTTE KALIŞ SÜRESİ VE KENTLİLEŞME DERECESESİ

Beşinci Bölümde, örneklemimizde yer alan kadınların genel özelliklerine yer verilmişti. Bu Bölümde örneklemdeki kadınların kentte kalış süresi ve kentleşme derecesi ele alınacaktır. İzmir'de doğmayan veya çok uzun dönemli İzmir'de yaşamamış olan kadınların ve İzmir doğumluların kentleşme dereceleri, kimi özellikleriyle ele alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle, örneklemimizdeki 3 mahalleden 300 kadının, İzmir doğumlu değil iseler yaşamlarını bundan önce en fazla nerelerde (il-ilçe-köy bazında) sürdürdükleri sorulduğunda ortaya Tablo: 31 çıkmıştır.

Tablo: 31 İzmir'e Gelmeden Önce En Fazla Kalınan 1.2.3. Yer

	Donanmacı			Yamanlar			Bayraklı			1. Kalınan		2. Kalınan		3. Kalınan	
	1. Kal.	2. Kal.	3. Kal.	1. Kal.	2. Kal.	3. Kal.	1. Kal.	2. Kal.	3. Kal.	T.		T.		T.	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	
İzmir'in Yerlisyim	66	-	-	-	-	-	3	-	-	69	23	-	-	-	-
İstanbul - Ankara	20	12	5	-	4	1	1	-	-	21	7	16	23.2	6	31.6
Diğer İller	22	8	3	5	5	-	1	-	-	28	9.3	13	18.8	3	15.8
İzmir İlçeleri	7	-	1	2	1	1	2	-	-	11	3.7	1	1.4	2	10.5
İzmir Köyleri	6	3	-	3	-	-	-	-	-	9	3	3	4.4	-	-
Diğer İlçeler	13	5	1	18	11	-	5	1	-	36	12	17	24.6	1	15.3
Diğer Köyler	2	-	-	102	16	4	8	-	-	112	37.3	16	23.2	4	21
Yurtdışı	14	3	3	-	-	-	-	-	-	14	4.7	3	4.4	3	15.8
Toplam	150	31	13	130	37	6	20	1	-	300	100	69	100	19	100
% Toplam	100	20.7	8.7	100	28.5	4.6	100	5	-						

Tablo'da da görüldüğü gibi, Donanmacı'da 66 kadın İzmir'in yerlisi olduklarını, yani İzmir'de doğup, ikamet için İzmir'i terketmediklerin bildirmişlerdir. Diğerlerinin İzmir dışı ikamet nedenleri ise anne-baba mesleği, eş

mesleği, eğitim, çalışma gibi nedenlerden veya, emeklilik döneminde Karşıyaka'ya yerleşme isteğinden göç ettiklerini söylemişlerdir. İzmir dışında yerleşmiş kadınların çoğunluğu İstanbul-Ankara gibi büyük illerde veya diğer illerde yaşamışlardır. Ayrıca İzmir ilçe ve köylerinden toplam 17 kadın İzmir'e ikamet için dönüş yapmışlardır. Kalınan yer olarak yurt dışının gösterilmesinde ise iki neden ortaya konmuştur: Cumhuriyet öncesi ve sonrası mübadele sonucu Türkiye'ye yapılan göçler ve çalışma, eğitim ve ailenin işi gibi nedenlerle yapılan ikametlerdir (%4.7, %4.4 ve %15.8).

Yamanlar'da ise, durum hemen hemen tamamına yakını doğdukları köyden veya evlilik nedeniyle yerleştikleri eşlerinin köyünden İzmir'e göçmelerinin göstermektedir (%78.5). İstanbul-Ankara ve diğer şehirlerde İzmir'den önce ikamet edenlerin sayısı oldukça azdır. İzmir ilçe ve köylerinde yerleşmeler de çok sınırlı olmuştur (%3.5).

Yamanlar'a benzer tablo Bayraklı için de geçerli olmaktadır. 3 kadın İzmir'in yerlisi olduklarını (%15) diğer çoğunluk ise doğrudan doğdukları ilçe ve köylerden göçetmiş olduklarını belirtmişlerdir (%65). Bayraklı'da, İzmirden önce üçüncü ikamet durumunu yaşayan kadın örnekleme yer almamıştır.

Tablo: 32 İzmir'e Nereden Geldi

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
İstanbul-Ankara	31	36.9	4	3.1	1	6.6	36	15.6
Diğer İller	15	17.8	8	6.1	1	6.6	24	10.4
İzmir İlçeleri	7	8.3	2	1.5	2	13.3	11	4.8
İzmir Köyleri	3	3.6	2	1.5	-	-	5	2.1
Diğer İlçeler	10	11.9	22	16.9	6	40	38	16.6
Diğer Köyler	1	1.2	92	70.8	5	33.3	98	42.9
Yurtdışı	17	20.3	-	-	-	-	17	7.4
Toplam	84	100	130	100	15	100	229	100

Tablo:33 İzmir'e Kaç Yıl Önce Geldi

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
1 Yıldan az	1	1.2	14	10.8	-	-	15	6.4
1-2 Yıl önce	2	2.3	29	22.3	-	-	31	13.4
3-5 Yıl önce	9	10.7	23	17.7	-	-	32	13.8
6-10 Yıl önce	14	16.6	28	21.6	2	11.7	44	19.5
11-15 Yıl önce	7	8.3	22	16.9	5	29.4	34	14.7
16-20 Yıl önce	8	9.5	12	9.2	3	17.6	23	9.9
21 Yıl ve üstü	43	51.4	1	0.8	7	41.3	51	22.1
Toplam	84	100	130	100	17	100	231	100

Görüşülen kadınların en fazla 1. 2. ve 3. kaldıkları ikamet yerleri öğrenildikten sonra, İzmir'e nereden geldikleri ve kaç yıl önce geldikleri sorulmuştur (Tablo: 32 ve Tablo: 33).

Donanmacı için gelinen yer, diğer bir deyişle, en son ikamet edilerek İzmir'e gelinen yer İstanbul-Ankara ve diğer iller seçenekleri %54.7 lik bir oran tutmaktadır. Yamanlar'da 92 kadın köyünden göçtüğünü belirtmektedir (% 70.8). Büyük iller oldukça az olmakla birlikte yeni de 12 kişi büyük illerde ikamet etmişlerdir (%9.2). Bayraklı'da Yamanlar benzeri bir durum söz konusu olmaktadır (İlçeler: %40, Köyler: %33.3, İstanbul-Ankara ve diğer iller: %13.2).

Donanmacı'da yalnızca 1 kadın bir yıldan az bir süre önce eşi ve çocuklarıyla birlikte İstanbul'dan iş nedeniyle İzmir'e geldiklerini belirtmiştir. 21 yılın üzerinde bir zaman dilimini İzmir'de geçirenler 43 kişi ile (%51.4) yarıyı aşkın bir dilimi kapsamaktadır. Yamanlar'da Donanmacı'nın aksine 21 yıl üzerinde İzmir'de yaşayan 1 kadın örneklemimizde yer almıştır (%0.8). Bayraklı'daki yaşam dokusunun daha statik olduğunu söylemek olanaklıdır. 6 yıldan yeni yerleşen kadın örneklemde yer almamış, 21 yıl üzeri İzmir'de yaşayan kadın örneklem sayımızda 1/3'ü geçmektedir. Bu verilerden hareketle, gecekondü kesimi için, köyünden doğrudan, ya da önce evlilik nedeniyle eşinin köyüne oradan İzmir'e göç edildiği söylenebilecektir.

Tablo: 34 Ev Mülk mü, Nasıl Edinildi

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Mülkümüz	107	71.3	96	73.8	11	55	214	71.3
Kira	30	20	25	19.2	6	30	61	20.3
Lojman	2	1.3	-	-	-	-	2	0.7
Anne-baba mülkü	10	6.7	8	6.1	3	15	21	7
Kardeş-akraba mülkü	1	0.7	1	0.8	-	-	2	0.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100
Kendimiz bedenen çalışarak yaptık.	-	-	45	46.8	6	54.5	51	23.8
İşçi tutarak yaptırıldı.	2	1.8	40	41.8	4	36.5	46	21.5
Müteahhit-şahıstan satın aldık.	70	65.6	11	11.4	1	9	82	38.5
Kooperatif yoluyla aldık	2	1.8	-	-	-	-	2	0.9
Aileden miras kaldı	29	27.1	-	-	-	-	29	13.5
Eşim mesleği gereği yaptı	4	3.7	-	-	-	-	4	1.8
Toplam	107	100	96	100	11	100	214	100

Evlerinin mülkleri olup, olmadığı, ve eğer mülkleri ise, nasıl edindikleri sorulduğunda, Donanmacı'da 107 kadın, Yamanlar'da 96 kadın ve Bayraklı'da 11 kadın evlerinin kendi mülkleri olduğunu belirtmişlerdir. Donanmacı ve Yamanlar'da kira'da oturanların oranı (%20 ve % 19.2)'lik bir dilimde yer alırken, Bayraklı'da kiracıların oranı biraz daha yükselmektedir (%30). Seçenekler arasında anne-baba mülkünde oturduklarını, veya kardeş-akraba gibi yakınlarının mülklerinde oturduklarını ve kira vermediklerini belirtenler ve Lojmanda oturdukların belirtenler de (yalnızca Donanmacı'da) yer almaktadır.

Mülkün ediniliş biçimine baktığımızda Donanmacı'da çoğunluğun, müteahhitten veya şahıstan satın aldıklarını (%65.6), 29 kadın aileden miras kaldığını (müstakil ve veya apartman dairesi biçiminde), eşlerinin mimar/mühendis olmaları nedeniyle meslek gereği yaptığını belirtenler, kooperatiflere üye olup evlerini edinenler ve işçi tutarak arsalarına evlerini inşa ettirenler yer almaktadır.

Yamanlar'daki 96 mülkün 45'i, aile üyelerinin bedenen çalışarak geçekondularını oluşturduklarını belirtmişlerdir (%46.8). Bedenen çalışmalarına işçilerin çalışmasını eklediklerini ifade edenler 40 kişidir (%41.8). Ardından müteahhit/şahıstan satın alınma gelmektedir.

Bayraklı'da da benzer biçimde, aile üyelerinin bedenen çalışarak yapması (%54.5), ve işçi katkısı (%36.5) mülkü ortaya çıkarmaktadır. Aile mirası olarak mülk sahibi olan Yamanlar ve Bayraklı örneğinde yer almamıştır. Kooperatifler de bu mahalle örneklemi için söz konusu mülk edinme yolu olmamaktadır.

Tablo: 35 Ev İçin Hangi Parasal Kaynaklardan Yararlanıldı

Kaynaklar	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Biriktirdik	34	44.1	57	57.5	5	45.6	96	51.7
Anne-babadan borç aldık	1	1,3	3	3	1	9	5	2.6
Akrabalardan borç aldık	3	3,9	8	8	-	-	11	5.8
Banka kredisi aldık	12	15.6	-	-	-	-	12	6.4
Aileden karşılıksız para yardımı aldık	7	9.0	4	4	1	9	12	6.4
Gayrimenkul satık	16	20.7	9	9	3	27.4	28	14.9
Altın bozdurduk	2	2.6	7	7	-	-	9	4.8
Memleketli/Arkadaşlardan borç aldık	-	-	10	10.1	1	9	11	5.8
Emekli ikramiyesiyle aldık	2	2.6	1	1	-	-	3	1.6
Toplam	77	100	99	100	11	100	187	100

Görüşülen kadınlara, bu mülkleri edinirken hangi parasal kaynaklardan yararlandıkları sorusuna verilen yanıtlar kentlileşme sürecinin bir göstergesi olarak önemli olmaktadır. Her üç mahallede "biriktirme" yoluyla mülk edinme en yüksek düzeyde yer almaktadır (sırasıyla, %44.1 %57.5 ve %45.6). Donanmacı'da Banka Kredisi olarak mülk edinme söz konusu iken (%15.6), Yamanlar ve Bayraklı'da banka kredisi kullanan örnekte yer almamıştır. Bunun bir nedeni de bankaların kredi vermek için belirli teminatlar (örn: belirli

düzeyde gelir, gayrimenkul, referans evin niteliği gibi) istemesi ve bunu yerine getiremeyecek olmaları gerekçe olabilmektedir. Yine üç mahallede gayrimenkul satma yoluyla mülk alma durumu söz konusudur. Ancak Yamanlar'da sözü edilen, ve bir ölçüde Bayraklı'da sözü edilen gayrimenkuller, zaten kıt olan veya hisseli olan tarla, bahçe gibi toprakların satılarak kente göç edilmesini ortaya çıkaran mallardır. Başka bir kaynak da anne-baba'dan karışıklı veya karşılıksız borç para, para yardımı almadır. Memleketli/ arkadaşlardan borç aldık diyen Yamanlar (%10.1) ve Bayraklı (%9) denekleri "hemşehrilik" ilişkilerinin önemine dikkati çekmektedirler. Kırsal değerlerin bir ögesi olan imece ve yardımseverlik ölçütü, varıl olanın yoksul olana elini uzatması olgusu burada gündeme gelmektedir.

Gece konduların kentsel hizmetlerden ya çok az ya da hiç yararlanmadıkları bilinmektedir. Yerleşik mahalle olan Donanmacı'yı dışta bırakarak Yamanlar ve Bayraklı mahallelerinde evlerdeki iç ve dış donanımların, yani yol, su, elektrik gibi kentsel alt yapı hizmetlerin ve ev içi donanım olarak da odadan hariç bir mutfak ve banyonun olup olmadığı ve evin içinde (bahçede olması sayım dışı) w.c.'nin bulunup bulunmadığı sorulmuştur.

Tablo:36 Ev'in Dış ve İç Olanakları

	YAMANLAR				BAYRAKLI				VAR		YOK	
	Var		Yok		Var		Yok		TOPLAM		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Mutfak (ayrı)	102	78.5	28	21.5	20	100	-	-	122	81.3	28	18.7
Banyo (ayrı)	92	70.8	38	29.8	14	70	6	30	106	70.7	44	29.3
WC (içeride)	76	58.5	54	41.5	17	8.5	3	15	93	62	57	38
Elektrik	126	96.9	4	3.1	20	100	-	-	146	97.3	4	2.7
Su	50	38.5	80	61.5	20	100	-	-	70	46.7	80	53.3
Yol	39	30	91	70	20	100	-	-	59	39.3	91	60.7

Yamanlar'da 91 ev'in yolu olmadığı belirtilmiştir (%70). Yamanlar mahalləsi Donanmacı mahallesinin üç tepe üzerinde yer alması nedeniyle henüz yola kavuşmamıştır. 80 hanede su yoktur (%61.5). Bazı evlerde bahçe dışına

veya bahçe içine su bağlanmıştır ama, ev içinde çeşmeden akması ölçüt alındığından bu evler susuz kabul edilmişlerdir. 4 ev de henüz elektrik alamamışlardır (%3.1). Bayraklı'da elektrik, yol, su olmayan ev örnekleme yer almamıştır.

Ev içi donanımlara baktığımızda, Yamanlarda 28 ev'de ayrı mutfak (%21.5), 38 evde ayrı banyo (%29.8), ve 54 evde içeride wc. bulunmamaktadır (%41.5). Bayraklı'da ise tüm evlerde mutfak olup, 6 evde ayrı banyo (%30) ve 3 evde içeride wc olmadığı belirtilmiştir (%15). Görüldüğü gibi, özellikle Yamanlar'da alt yapı olanaklarının yoksunluğu, evlerin mutfak, banyo, wc. gibi mekanlardan yoksun oluşu oda sayısının az, ve dar oluşu, ısı yalıtımının çok düşük oluşu, gecekondu mahallesinde karşılaştığımız durumlardır.

Tablo:37 Evi Ne İle Isıtıyor

Isınma Türü	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kaloriferli	64	42.7	-	-	-	-	64	21.3
Kat kaloriferi	18	12	-	-	-	-	18	6
Odun-kömür	10	6.7	129	99.2	20	100	159	53
Gaz sobası	58	38.6	1	0.8	-	-	59	19.7
Elektrikli ısıtıcılar	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Görüşülenlere evlerinin ısınmasını nasıl sağladıkları sorulduğunda Tablo: 37'deki durum söz konusudur. Donanmacı'da yoğunlaşma kalorifer ile ısınmadadır (%42.7) (Kat kaloriferi ve ortak kalorifer), Yamanlar ve Bayraklı'nın tümü odun-kömür sobası ile ısındıklarını belirtmişlerdir. Gaz sobası ile ısınan Donanmacı'da 58 aile, odun kömür ile ısınan 10 aile sözkonusudur. Yamanlar'da yalnızca 1 kadın gaz sobası ile ısındıklarını ifade etmiştir. Donanmacı'da kısmi kullanımlar dışında evinin tümünü elektrik ile ısıtan aileye örnekleme rastlanmamıştır.

Görüşüğümüz kadınlara evlerinde hangi tüketim aletlerinin bulun-

duğunu sorduğumuzda (ki bu aletler: Bulaşık ve çamaşır makinaları, video, müzik seti, otomobil, telefon, buzdolabı, ocaklı fırın, halı, radyo, tv, dikiş makinası, ütü, elektrik süpürgesi), üç mahalle arasındaki farklar Tablo:38'de gösterilmiştir.

Tablo: 38 Evdeki Dayanıkl Tüketim Malları

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Tüm aletler var	43	28.6	-	-	-	-	43	14.3
Bulaşık mak. dışında tümü var	66	44	-	-	-	-	66	22
Bulaşık mak., müzik seti dışında tümü var	27	18	-	-	-	-	27	9
Video, bulaşık mak, müzik seti, dikiş mak, otomobil dışında tümü	10	6.7	-	-	2	10	12	4
Video, telefon, bulaşık mak, müzik seti, otomobil dışında tümü var	4	2.7	4	3.1	4	20	12	4
Çamaşır mak, buzdolabı, fırın, halı, TV, radyo, dikiş mak var	-	-	25	19.2	9	45	34	11.3
Buzdolabı, halı var	-	-	9	6.2	-	-	9	3
Buzdolabı, TV, radyo, halı, dikiş mak. var.	-	-	85	65.2	5	25	90	30
Hiçbirisi yok	-	-	6	4.6	-	-	6	2
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Donanmacı'da dayanıklı tüketim malları olarak adlandırılan ev aletlerine hemen tüm kadınların sahip olduğu görülmektedir. Kadın için ev işlerin kolaylaştıran elektrikli ev aletlerinin hemen her evde kullanıldığı, bunun yanı sıra, ev içi donanımın işlevsel ve günün modasını yansıtan bir görünüm sunduğu gözlenmiştir.

Bayraklı'da tüm aletler bulunmamakla birlikte, Yamanlar'a oranla görece bir yükselme sözkonusudur (Tablo: 38). Hem Yamanlar ve hem de Bayraklı'da buzdolabı, dikiş makinası, tv, halı en sık anılan ev donanımı olmuştur. Yamanlar'da 6 kadın (%4.6) evinde hiçbir aletin olmadığını belirtmişlerdir (ki bu evlerde elektrik-su bulunmamaktadır). Ekonomik durumla doğru orantılı gelişen ev donanımı satın alma olgusu, Yamanlar evlerinde kendini açık bir şekilde göstermektedir. Yamanlar ve Bayraklı'da, evlerin sıkışık, üstüste

eşyalarla döşenime sahip olduğu gözlenmiştir.

Örneklemede yer alan kadınlara oturdukları ev'den başka gayrimenkulleri (ev, arsa, tarla, bağ, bahçe, yazlık, vb.) olup olmadığı sorulduğunda, Donanmacı'da 107 kadın (%35.7), Yamanlar'da 7 kadın (%5.4) ve Bayraklı'da 3 kadın (%15) başka gayrimenkulleri olduğunu belirtmişlerdir. Bu gayrimenkullerin niteliği ise Donanmacı'da ev, arsa, yazlık ev, tarla, çiftlik gibi çeşitlenirken, Yamanlar ve Bayraklı'da arsa, ev ve tarla da toplanmaktadır.

Tablo: 39 Ken tte Yaşamaktan Memnun mu? Nedenleri?

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Memnunum	114	100	90	100	15	100	214	100
Kent doğumluyum. Başka yaşantı bilmiyorum	49	43	-	-	-	-	49	22.9
Her türlü olanak var	48	42.1	12	13.3	4	26.7	59	27.6
Kalabalığı seviyorum	8	7	-	-	-	-	8	3.7
Yerleştik, alıştık	-	-	12	13.3	4	26.7	16	7.5
Akrabalarım, çevrem burada	3	2.6	1	1.1	1	6.7	5	2.3
İklimi güzel, köy işleri yok, rahat	-	-	39	43.3	1	6.7	40	18.7
Köyde toprağımız evimiz yok, burada yer edindik	-	-	11	12.2	1	6.7	12	5.6
Karnımız, doyuyor, geçimimizi buradan sağlıyoruz.	-	-	13	14.6	2	13.3	15	7
Çocukların tahsili, iyi bir gelecek sağlamak için	6	5.3	2	2.2	2	13.2	10	4.7
Memnun Değilim	40	100	140	100	5	100	85	100
Hava kirliliği	4	10	-	-	-	-	4	4.7
Gürültü, kalabalık	3	7.5	-	-	-	-	3	3.5
Hava kirliliği, gürültü, yeşil yok	29	72.5	-	-	-	-	29	34.1
İnsan ilişkileri çok zayıf, karışık insanlar	4	10	2	5	1	20	7	8.2
Geçim zorluğu, büyük şehirde yaşamak zor	-	-	32	80	4	80	36	42.6
Eşim işsiz, karnımız doymuyor.	-	-	2	5	-	-	2	2.2
Kalabalık, çevre kirliliği, yol-su yok.	-	-	4	10	-	-	4	4.7

Kentte yaşamaktan (yani İzmir kentinde) memnun musunuz? sorusuna her üç mahallede de çoğunlukla olumlu yanıt alınmıştır (Tablo: 39). Donanmacı'da %43 oranında "kent doğumluyum, başka yaşantı bilmiyorum" yanıtı (49 kişi) ve ardından, "Kent her türlü olanağı var" yanıtı (%42.1) verilmiştir. Kalabalığı sevdiğini ifade eden (%7) ve akrabaları, çevresi olduğu için kentte

yaşamaktan memnun olan da (%2.6) dir.

Yamanlar ve Bayraklı' da bu soruya benzer yanıtlar verilmiştir. Şöyleki; köyde olmayan olanakların kentte (İzmir'de) oluşu başlıca memnuniyet kaynağı olmaktadır. Diğer bir deyişle, İklimin sıcak oluşu, köy işlerinin olmayışı, kentte her türlü olanağın varlığı, burada bir evlik toprak edinmeleri, geçim sağlayacak bir işlerinin olması, çocuklarının tahsilini sağlayabilecekleri kurumların varlığı onları kente çeken, hoşnut olmalarını sağlayan özelliklerdir.

Kentten memnun olmayış nedenleri ise (Tablo:39), Donanmacı ve Yamanlar- Bayraklı olarak ayrılaşmaktadır. Donanmacı'daki kadınlar kentte yaşamaktan hoşnutsuzluklarını: hava kirliliği, gürültü, kalabalık, insan ilişkilerinde zayıflık ve yeşilin yokluğuna bağlarken, Yamanlar'da, ve Bayraklı'da (tümü) büyük şehirde yaşamının yarattığı geçim zorluğu, işsizlik ve alt yapı olanaklarının eksikliğine bağlamaktadırlar (%95 ve %80).

Bu yanıtlarda önemli bir nokta bulunmaktadır. Kentte yaşamaktan memnun olduğunu söyleyen gecekondü kadını eşlerinin veya kendilerinin kentte bir iş bulup geçimlerini sağladıklarını ve köydeki zor yaşantıdan kurtulduklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, kentte yaşamaktan memnun olmadıklarını ifade edenler de, geçim sıkıntısı, işsizlik gibi sorunların bu hoşnutsuzluğu yarattığını söylemişlerdir. Bu da bize, kırdan kente göçenlerin, kentteki iş bulma beklentilerini, kentsel kurumlardan yararlanma olanaklarını gerçekleştirilemeyince, olanaklar ne olursa olsun hoşnutsuzluk yaşadıklarını göstermektedir.

Yine deneklere "Buldukları mahalleden memnun olup olmadıkları sorulmuş ve çoğunluğundan memnun olduğu yanıtı alınmıştır (Tablo: 40). (Donanmacı'da 139 kişi, Yamanlar'da 100 kişi ve Bayraklı'da 18 kişi). Memnuniyet nedenleri ise Donanmacı'da: Temiz, seçkin, sakin, ve nezih bir muhit, komşular iyi, doğduğum yer, alışkınım, merkezi, heryere yakın gibi seçeneklerde toplanmaktadır. Yamanlar'da ise, memnuniyetin başlıca nedeni,

komşuların iyi olması (%86), akrabalarla yakın olma(%6) ev yapıp yerleşme (%7) gibi seçeneklerde toplanmıştır. Bayraklı'daki yanıtlar da Yamanlar gibi, iyi komşular (%83.3) ve akrabalara yakın olmanın memnuniyetidir (%5.6). Körfez manzarasına sahip olmaları da, ilginç bir hoşnutluk göstergesidir.

Tablo: 40 Bulunduğu Mahalleden Memnun mu? Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Memnunum	139	100	100	100	18	100	257	100
Burada doğdum, alışkınım	23	16.5	-	-	-	-	23	8.9
Temiz, seçkin, nezih, sakin bir muhit	73	52.5	-	-	-	-	73	28.4
Komşularım iyi	8	5.8	86	86	15	83.3	109	42.4
Akrabalarım burada	-	-	6	6	1	5.6	7	2.7
Merkezi, heryere yakın	13	9.4	-	-	-	-	13	5.1
Evimiz burada, yerleştik	-	-	7	7	-	-	7	2.7
Komşularım iyi, temiz ve seçkin bir semt	20	14.4	-	-	-	-	20	7.8
Manzarası güzel	2	1.4	1	1	2	11.1	5	2.6
Memnun değilim	11	100	30	100	2	100	43	100
Komşular iyi değil, (dil sorunu, anlaşmazlık, dedikodu)	-	-	15	50	1	50	16	37.2
Çevre iyi değil	-	-	1	3.3	-	-	1	2.3
Yol, su, elektrik yok	-	-	7	23.3	-	-	7	16.3
Kalabalık ve gürültü çok	8	72.7	-	-	-	-	8	18.7
Çocukların yetişmesi için kültür seviyesi düşük bir yer	-	-	5	16.7	1	50	6	13.9
Altyapı yok ve çocukların yetişmesi için iyi bir çevre değil	-	-	2	6.7	-	-	2	4.7
Evler çok iç içe, trafik yoğun, bahçe yok.	3	27.3	-	-	-	-	3	6.9

Mahallelerinden memnun olmayanlar da, şu nedenleri öne sürmüşlerdir: Donanmacı'dakiler, kalabalık ve gürültü çokluğu, trafik yoğunluğu, yeşillik olmayışı, evlerin bitişik nizam yapılışı gibi, büyük kentlere özgü sorunları dile getirirken, Yamanlar'da komşularla olan problemler (%50) ve çocukların yetişmesi için iyi bir semt olarak görmemeleri, ayrıca yol, su, elektrik gibi alt yapı olanaklarından yoksun olmak başlıca hoşnutsuzluk kaynağı olmaktadır. Bayraklı'daki iki kadın da komşuluğun iyi olmayışı ve çocuklarının yetişmesi için kültür düzeyinin düşük bir yer olması nedeniyle mahallelerinden hoşnut olmadıklarının belirtmişlerdir.

Mahallelerinden memnun olup olmadıkların öğrendikten sonra, "Eğer mahallenizi değiştirecek olsanız hangi mahallede oturmayı tercih edersiniz?" sorusuna verilen yanıtlar, deneklerin beklentilerinin ne yönde olduğunu göstermektedir (Tablo: 41).

Tablo: 41 Tercih Edilen Mahalle

Tercihler	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Yine burası	128	85.3	32	24.6	9	45	169	56.3
Bostanlı/Girne Bulvarı	8	5.3	-	-	-	-	8	2.7
Yalı Caddesi	4	2.7	-	-	-	-	4	1.3
Alsancak 1. Kordon	8	5.3	-	-	-	-	8	2.7
Karşıyaka'nın içi	-	-	48	36.9	6	30	57	19
Gümüşpala, Cumhuriyet, Çiğli, Gürçeşme, Şemikler, Bayraklı, Ömekköy, Gültepe, Bozyaka, Çay Mah.	-	-	28	21.6	2	10	30	10
Bornova, Buca, Hatay	-	-	13	10	2	10	15	5
Bir sahil kasabası	2	1.3	-	-	-	-	2	0.7
İzmir dışı - memleketi	-	-	9	6.9	1	5	10	3.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo'da da görüldüğü gibi, Donanmacı daki 128 kadın (% 85.3) yine Donanmacı mahallesini tercih edeceklerini belirtmişlerdir. 8 kadın Bostanlı mahallesi ve Girne Bulvarı'nda oturmayı (Karşıyaka), 8 kadın Alsancak 1. Kordon'da oturmayı, diğer 4 kadın ise Karşıyaka Yalı caddesinde oturmayı arzu ettiklerini ifade etmişlerdir. Yamanlar'da 32 kadın, Bayraklı'da 9 kadın tekrar aynı mahalleyi tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Bu durumda Bayraklı'da yarıya yakın kadın, Yamanlar'da yaklaşık kadınların 1/4'ü oturdukları mahalleyi tercihlemişlerdir. "Karşıyaka'nın içi olsun" deyip bir mahalle adı vermeyenler ise Yamanlar'da 48 ve Bayraklı'da 6 kadının tercihi olmuştur. Yine, eskiden kurulmuş gecekondular mahallelerini tercih edenler (ki bunlar: Gümüşpala, Gürçeşme, Gültepe, Çay mah...) Yamanlar'da 28, Bayraklı'da 6 kadının isteğidir. Bu isteklerini belirtirken de birçok kadın "biz Karşıyaka'nın içine yakışmayız, bizim emsalimiz buralar, akrabalarımız burada" gibi ifadelerle kendilerine bu mahallelere ait hissettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca, Buca, Bor-

nova, Hatay gibi İzmir'in eski yerleşik mahallelerini tercih eden kadınların sayısı; Yamanlar'da 13, Bayraklı'da ise 2 dir. diğer bir seçenek de, İzmir içinde bir mahalle değil de, memleketini tercih edenlerdir. Bu tercihlerinde hem özlem ve hem de İzmir'de aradıklarını bulamamanın sıkıntısının yattığını söylemişlerdir (Yamanlar'da %6.9 ve Bayraklı'da %5).

Gerek Donanmacı mahallesinde, gerekse Yamanlar ve Bayraklı mahallelerinde komşuların ve akrabaların önemi ortaya çıkmıştı. Bunca önem verilen komşuluk ve akrabalık ilişkilerinde iletişimin nasıl olduğunu sorduğumuzda, komşularla ilişkilerin akrabalarla olan ilişkilerden daha yoğun olduğu gözlenmiştir (Tablo: 42 ve Tablo: 43).

Tablo: 42 Komşularla Görüşme Sıklığı

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Hergün görüşüyorum	20	13.3	76	58.5	8	40	104	34.7
Hafta 1-2 kez	28	18.7	11	8.5	5	25	44	14.7
Haftada 1 kez	19	12.7	16	12.3	3	15	38	12.7
Ayda 1-2 kez	23	15.3	4	3.1	1	5	28	9.3
Çok seyrek	47	31.3	17	13.1	3	15	67	22.3
Hiç görüşmüyorum	13	8.7	6	4.6	-	-	19	6.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 43 İzmir'deki Akrabalarla Görüşme Sıklığı

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Hergün görüşüyorum	12	8	8	6.1	2	10	22	7.3
Hafta 2-3 kez	24	16	13	10	1	5	38	12.7
Haftada 1 kez	25	16.7	16	12.3	1	5	42	14
Ayda 1-2 kez	47	31.3	32	24.6	8	40	87	29
Çok seyrek	25	16.7	30	23.1	6	30	61	20.3
İzmirde akrabam yok	15	10	30	23.1	1	5	46	15.3
Hiç görüşmüyoruz	2	1.3	1	0.8	1	5	4	1.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Komşularla görüşme sıklığı Donanmacı'da, Bayraklı ve Yamanlar'a oranla daha düşük olmakla birlikte, yine görüşmelerin yoğunluğu dikkati çekmektedir. Yamanlar ve Bayraklı'da komşuluk ilişkilerinin sıklığını, kadınların evkadını olmalarına, evlerin mekansal olarak birbirine yakın olmasına ve kırsal kesimdeki yüzyüze yoğun günlük ilişkilerin kente taşınmış olmasına bağlayabiliriz.

İzmir'deki akrabalarla görüşme sıklığı her üç mahallede de "Ayda bir kaç kez" seçeneğinde daha çok toplanmakla birlikte, iletişimin hemen hemen hiç kopmadığı görülmektedir. Çok seyrek görüştüğünü ifade edenler ise, zaman bulamadıklarını ya da ulaşımın pahalı olması nedeniyle ailece görüşmelerin seyrekleştiğini belirtmişlerdir. Akrabaları ile kimi anlaşmazlıklar nedeniyle hiç görüşmeyen kadın sayısı ise yok denecek kadar az çıkmıştır (%1.3, %0.8, %5).

Tablo: 44 Memleketinize Ne Kadar Sıklıkta Gidiyorsunuz?

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Ayda birden çok	5	7.4	2	1.5	2	10	9	4.1
İzinler, bayramlarda	19	27.9	8	6.1	1	5	28	12.8
Yılda birden çok	5	7.4	1	0.8	-	-	6	2.8
Birkaç yılda bir	2	2.9	35	26.9	2	10	39	17.9
Yılda bir kez	15	22.1	19	14.6	9	45	43	19.7
Hiç gitmiyorum, gidemiyorum	22	32.3	65	50	6	30	93	42.7
Toplam	68	100	130	100	20	100	218	100

Görüştüğümüz kadınların İzmir dışındaki akrabalarını ziyaret için memleketlerine ne kadar sıklıkta gittikleri sorulduğunda (Tablo: 44) Donanmacı'da İzmir'li olmayan 68 kişiden 22'sinin memleketine hiç gitmediğini öğreniyoruz (% 32.3). Genellikle yıllık izinlerin veya bayramların memleket ziyaret ayrıldığı görülebiliyor. Yamanlar'da ise 65 kadın hiç memleketlerine gidemediklerini, çok istedikleri halde çok masraflı olduğu için gidemediklerini belir-

tiyorlar (%50). Bir kaç yılda bir gidenler (35 kişi), yılda bir kez gidenler (19 kişi), izin veya bayramlarda gidenler (8 kişi), ayda bir'den çok gidenler ise yalnızca iki kişidir. Bayraklı'da da Yamanlara benzer sir durum sözkonusudur, %45 lik bir oranda yılda bir kez akraba ziyareti için memleketlerine gittiklerini söylemişlerdir.

Tablo:45 Memleketinize Ne Amaçla Gidiyorsunuz?

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile-akraba ziyareti için	34	73.9	40	61.5	10	71.4	84	67.2
Doğum, ölüm, düğün, hastalık vb.	3	6.5	14	21.5	2	14.3	19	15.2
Tatil amacıyla	9	19.6	-	-	-	-	9	7.2
İşlere yardım için	-	-	1	1.5	-	-	1	0.8
Kışlık erzak hazırlama-alma	-	-	2	3.1	1	7.1	3	2.4
Hepsi için gideriz	-	-	8	12.4	1	7.1	9	7.2
Toplam	46	100	65	100	14	100	125	100

Memleketine gidenlere ne amaç için gittikleri sorulduğunda, Donanmacı'da en temel amacın aile ve akraba ziyaret için olduğu görülmüştür (Tablo: 45). Tatil amacıyla memleketine gidenleri (%19.6), doğum, ölüm, düğün, hastalık gibi insan hayatındaki önemli dönemler için gidiş izlemektedir. Yamanlar'da da çoğunluk ziyaret nedeni aile-akraba ziyaretinde (%61.5) toplanmaktadır. Doğum, ölüm, düğün, hastalık gibi nedenler için memleketine gidenler (%21.5) ise, bu durumların bir zorunluluk olduğunu ve gitmekle yükümlü olduklarını ifade etmektedirler. Köydeki işlere yardım etmek için gittiğini söyleyen 1 kişi, kışlık erzağını hazırlamak veya almak için giden 2 kişi, hepsi için gideriz diyen ise 8 kişidir (%12.4). Benzer biçimde Bayraklı örneklerinde de aile ve akraba ziyaretleri ilk sırayı almakta (%71.4), ardından, doğum, hastalık, ölüm, vb. zorunlu nedenler gelmektedir.

Her üç mahlelede ortak nokta, aile akraba ziyaretinin en önemli gidiş nedeni olmasıdır (%67.2). Tatil amacıyla memlekete gitme biçimi Yamanlar ve Bayraklı örneğinde yer almamıştır.

Kentte kalış süreleri açısından ele aldığımız kadınların, en yüksek oranda kentte kalış süresi (üç büyük kent ve diğer kentler itibariyle) Donanmacı örneğinde yer almıştır. Yamanlar ve Bayraklı'da bu oran oldukça düşmektedir. Özellikle Bayraklı'da, eski bir gecekondu yerleşim birimi olması nedeniyle, kırdan doğrudan kente göçen daha yoğun yaşandığı gözlenmektedir.

Kente geldikten sonra, mülk edinme, mülkü edinme biçimi, alt yapı olanaklarına kavuşma, ev içi donanım gibi hususlarda Bayraklı'nın konumu Yamanlar'a göre oldukça iyi olduğu söylenebilir. Yine kentten, mahalleden memnuniyet ölçütlerinde Donanmacı, diğer iki mahalleden belirgin çizgilerle ayrılmaktadır. Bu açıdan, kentleşme derecelerini değerlendirecek olursak, Bayraklı örneğinin kentleşme sürecine girdiğini, ancak Yamanlar örneğinin henüz bu sürecin başında yer alabileceğini söylemek yerinde olacaktır.

Beşinci ve Altıncı Bölümlerde genel özellikleriyle ele aldığımız kadınları, bundan sonraki bölümlerde, çalışmanın özünü oluşturan din kurumu ile ilişkileri açısından, diğer bir deyişle, dinin düşünsel ve eylemsel yönlerini algılayış ve uygulamaları açısından ele alacağız.

YEDİNCİ BÖLÜM :

DİNİN ÖĞRENİLİŞİ VE UYGULANIŞ BIÇIMLARI

Bu Bölümde, geçen bölümlerde demografik özelliklerini, kentleşme derecelerini ele aldığımız kadınların, çalışmanın konusunu aluşturan İslam dinini öğreniş ve uygulayış biçimlerini, yine bağımsız değişkenlerimiz doğrultusunda ele alacağız.

7.1. Dini Bilgilerin Öğreniliş:

Örnekleme yer alan kadınlara, İslam dinine ait bilgilerin kimlerden öğrendikleri, nasıl öğrendikleri sorulmuştur. Verilen yanıtlar Tablo: 46'da gösterilmiştir:

Tablo: 46 Dini Bilgilerin Öğrenilme Biçimleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Anne-babadan	73	48.7	76	58.5	12	60	165	55
Hoca-imam'dan	-	-	17	13.1	3	15	16	5.3
Anneanne-babaanne vb.	23	15.3	14	10.8	2	10	39	13
Okuldan	18	12	4	3.1	1	5	23	7.7
Yayınları okuyarak	5	3.3	2	1.5	-	-	7	2.3
Anne-baba, büyükanneler ve okul	24	16	4	3.1	-	-	28	9.3
Okula giden çocuklardan	-	-	2	1.5	-	-	2	0.7
Hoca, anne-baba ve büyükannelerden	7	4.7	8	6.1	2	10	17	5.7
Kayınvalideden, vs, ...	-	-	3	2.3	-	-	3	1
Toplam	150	100	130	100	20	10	300	100

Her üç mahallede yaşayan kadınların yarısından çoğu dini bilgilerini anne-babasından öğrendiğini belirtmişlerdir (% 55). Benzer biçimde anneanne, babaanne gibi aile büyükleri de dini eğitim veren aile üyeleri içinde anne babadan sonra yerlerini almaktadırlar (%13). Verilerimiz, çocuğun ilk bilgileri aileden aldığını, diğer bir deyişle, ailenin temel sosyalizasyon kaynağı

olarak dini bilgilendirme konusunda da bu işlevini yürüttüğünü doğrular niteliktedir. Dini bilgileri okuldan öğrenme Donanmacı'da yükselirken, Yamanlar ve Bayraklı'da, Hoca-İmam'dan dini bilgilerin öğrenilmesi yükselmektedir. Öte yandan, Anne-baba, büyükanneler ve okul/Hoca-İmam gibi birden fazla kaynaktan dini bilgileri öğrenenler de örnekleme de yer almışlardır. Dini yayınların okunmasıyla bilgilenme oldukça az sayıdadır (%2.3). Yamanlar'da 2 kadın okula giden çocuklarından dini bilgilerini edindiğini, 3 kadın da kayın validesinden bu bilgileri öğrendiğini belirtmiştir.

Doğum yeri, eğitim düzeyi ve dini bilgileri nasıl öğrendiği etkileşiminde kadınlar şöyle bir durum göstermektedirler : İzmir, veya diğer kentlerde doğmuş, yüksek öğrenimli kadınların dini bilgilerin öğrenme kaynağı genellikle, anne-baba, büyükanneler ve okul olmaktadır. İlçe ve köy doğumlu ve düşük düzeyde eğitim almış veya hiç eğitim görmemiş kadınlar ise, yine anne baba, büyükanneler, hoca-imamdan, bu bilgileri edindiklerini bildirmişlerdir.

Örnekleme de yer alan kadınlara öğrendikleri bu dini bilgileri kaç yaşından itibaren öğrenmeye başladıkları sorulduğunda üç mahallede de yanıtların ilk öğrenim çağında toplandığı gözlenmektedir (%67.3). Donanmacı'da okul öncesi yaşlarda dini bilgilerini almaya başladığını söyleyenler oldukça azdır. İlk öğrenim çağında gerek okul gerekse aile bu bilgilere vermeyi yoğunlaştırmıştır. Orta öğrenim çağında öğrendim diyenler azalmakta, yüksek öğrenim çağında öğrendiğini belirtenler ise yok denecek kadar azdır (%1.3). Evlendikten sonra dini bilgileri öğrendiğini söyleyen ise 3 kadın olmuştur. Yamanlar ve Bayraklı'da benzer sonuçlar elde edilmiştir, okul öncesi yaşlarda 1/3 oranında kadın bu bilgiler öğrenmeye başlamış, ilk öğrenim çağında dinsel bilgilenme en yüksek düzeye ulaşmış, ergenlik çağında (orta öğretim) giderek azalma göstermiştir. Evlendikten sonra dinsel bilgileri öğrenenler ise azınlıkta kalmaktadır.

Dinsel bilgileri edinmede, ailenin işlevlerini gördükten sonra, aile

dışında bir bilgilenme kaynağı olarak görülen, Hoca'dan Kur-an Kursu, Din dersi gibi bilgilerin alınıp alınmadığının öğrenmek için, "Çocukluğunuzda ya da yetişkinliğinizde Kur-an Kursu, Din dersi, vb. aldınız mı?" sorusu yöneltilmiştir (Tablo: 47). (Burada, okullardaki müfredat programı dışındaki ders veya kurslar dikkate alınmıştır.)

Tablo: 47 Kur-an Kursu, Din Dersi Aldı mı?

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Hiç almadım	115	76.7	100	76.9	8	40	223	74.3
Çocukluğumda aldım	26	17.3	26	20	11	55	63	21
Yetişkinliğimde aldım	9	6	4	3.1	1	5	14	4.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Donanmacı'da 115 kadın okul dışında Kur-an kursu veya din dersi almadıklarını belirtmişlerdir. 26 kadın çocukluğunda bu tür kurs aldıklarını, 9 kadın da yetişkinlik döneminde bu tür kurs aldıklarını belirtmişlerdir. Yamanlar'da da 100 kadın bu tür ders/kurs almadıklarını, 26 kadın çocukluklarında Kur-an kursu, din dersi gördüklerini, 4 kadın ise yetişkinlik döneminde bu tür kurs aldıklarını belirtmişlerdir. Bayraklı'da da, Donanmacı ve Yamanlar benzeri sonuçlar elde edilmiştir (sırasıyla 8 kadın, 11 kadın, 1 kadın). Çocukluğunda din dersi-Kur-an kursu alanların oran olarak yüksekliği Donanmacı ve Yamanlar'dan fazla oluşu dikkati çekmektedir (%55).

Görüşülen kadınlara aldıkları bu dini bilgiler yeterli görüp görmediklere ve nedenleri sorulduğunda, Tablo: 48'de görülen durum ortaya çıkmıştır. Yani, 300 kadından 150 si aldığı dini bilgileri yeterli görmekte, diğer 150 kadın ise dini bilgilerini yetersiz görmektedir. Ancak, mahalleler itibariyle bu oran bozulmaktadır. Donanmacı'da 85 kadın, Yamanlar'da 61 kadın ve Bayraklı'da 4 kadın dini bilgilerini yeterli bulmaktadırlar. Yeterli görüş nedenleri ise "bana yetiyor, daha fazlasına gerek yok" seçeneğinde yoğunlaşmaktadır (% 72). Donanmacı'da "Din o kadar önemli değil, din ile ilgilenmiyorum, bu

yüzden yeterli" diyen 3 kadın örneklemede yer alırken, Yamanlar ve Bayraklı'da bu görüşü beyan eden olmamıştır. "Dini gerekleri yerine getirmeme yetiyor" seçeneğinde de ikinci düzeyde (%24.6 ve %25) yoğunlaşma vardır. "Büyüklerimizden bu kadarını gördük" diyenler de, aileden edindikleri bilginin yeterliğine dikkati çekmektedir. Donanmacı'da 2 kadın ise, çalışmanın en büyük ibadet olduğunu söyleyerek, din dışı bilgilenmenin önemini vurgulamışlardır (% 2.4).

Tablo: 48 Dini Bilgilerini Yeterli / Yetersiz Görüş Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Yeterli görüyorum	85	100	61	100	4	100	150	100
Dini gerekleri yerine getirmeme yetiyor	13	15.3	15	24.6	1	25	29	19.4
Din o kadar önemli değil/ilgilenmiyorum	3	3.5	-	-	-	-	3	2
Okuma-yazmabilmediğim için yeterli	-	-	3	4.9	-	-	3	2
Daha fazlasına gerek yok/Bana yetiyor	66	77.6	39	63.9	3	75	108	72
Büyüklerimizden bu kadarını gördük	1	1.2	4	6.6	-	-	5	3.3
Çalışmak en büyük ibadettir	2	2.4	-	-	-	-	2	1.3
Yetersiz görüyorum	65	100	69	100	16	100	150	100
Dimimiz çok derin, çok geniş, bilgim eksik	24	36.9	54	78.3	14	87.6	92	61.3
Dinin gerekleri yerine getiremiyorum	2	3	3	4.3	-	-	5	3.3
Çocuklarıma daha iyi dini bilgi vermek isterim	3	4.6	2	2.9	1	6.2	6	4.1
Cami yok, mevlit okunmuyor, ezan sesi yok, eksikiz	-	-	2	2.9	-	-	2	1.3
Kur'an'ı tam bilmiyorum	2	3	8	11.6	1	6.2	11	7.3
Sofuluğa kaçmadan daha geniş bilgi edinmeyi arzu ederim.	30	46.4	-	-	-	-	30	20
Okulda din dersi görmedim, eksikim	4	6.1	-	-	-	-	4	2.7

Dini bilgilerinin yetersiz olduğunu söyleyen kadın sayısı, Yamanlar ve Bayraklı'da daha yüksek çıkmıştır (% 53.1 ve %80). Yetersizlik nedenlere ise, mahallelere göre çeşitlenmektedir. Yamanlar (%78.3) ve Bayraklı'da (%87.6) "Dinimiz çok derin, çok geniş, bu yüzden bilgim eksik" diyenler yüksek oranda yer alırken, Donanmacı'da "sofuluğa kaçmadan daha geniş bilgi edinmeyi arzu ederim" diyenler yüksek çıkmıştır (%46.4). "Çocuklarıma daha iyi dini bilgi vermek isterim", "Dinin gereklerini yerine getiremiyorum", "Kur'an'ı tam bilmi-

yorum", "Okulda din dersi görmedim" gibi seçenekler de dini bilgilerinin eksikliğinin nedenleri olarak sıralanmıştır. Yamanlar'da 2 kadın, mahallelerinde bir cami bulunmaması nedeniyle (1988 yılı itibariyle) dini eksikliğini dile getirmiştir (% 2.9).

Eğitim ölçütü açısından baktığımızda, yüksek öğrenim oranı arttıkça, örnekleme yer alan kadınların dini bilgilenmelerinde yeterlilik durumu artmaktadır. Bunu kadınların çalışma durumlarıyla da doğrulayabilmekteyiz (Bakz: Ek Grafik).

Bir başka açıdan, yani yaş açısından ele alırsak, gençler yaşlılara oranla, dini bilgilerini yeterli görmektedirler. Fakat öte yandan, yaşın yükselmesiyle, kadınlar dini bilgilerini hem yeterli görmekteler, hem de daha çok bilgilenme isteği göstermektedirler (bu durum özellikle Donanmacı'da dikkat çekicidir). Bu sonuçlardan hareketle kadınların yaşı ilerledikçe, görece olarak dine daha fazla bağlandıklarını söyleyebiliriz (Bakz: Ek: Grafikler).

7.2 DİNİN GEREKLERİNİN UYGULANIŞI:

İslam dininin beş şartı olduğunu, ve Müslüman'ın bunu yerine getirmesinin beklendiğini Kuramsal Bölüm'de ele almıştık. Görüştüğümüz kadınlara, İslamın gereklerini (Kelime-i Şahadet getirme dışında) zaman süreci içinde yerine getirip getirmediğini ve bunların nedenleri sorduğumuzda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

7.2.1. Namaz:

Görüşülen kadınların namaz kılma durumları "Eskiden, şimdi, sürekli" ölçütleriyle zaman içindeki değişme saptanmaya çalışılmıştır.

Donanmacı'da hiç namaz kılmadığını söyleyen kadın sayısı 75'tir (%50). Geride kalan 75 kadının namaz kılma durumları şöyledir (Tablo: 49):

Ramazan'da oruçla birlikte kılınan namazda bir yoğunlaşma gözlenmektedir. 47 kadın, eskiden, sürekli, veya şimdi Ramazan ayında oruçla birlikte namaz kıldıklarını söylemişlerdir (%31.3). Sürekli ve şimdi beş vakit na-

maz kıldığını belirtenler ise 11 kişidir. Eskiden beş vakit namaz kıldığını ama şimdi bunu yerine getirmediklerini söyleyenler ise 4 kişidir. Bir dileğinin yerine gelmesi için namaz adayan ve bu dileği gerçekleştiginde kılanlar da 16 kişi olarak örneklerde yer almışlardır (%10.7).

Tablo: 49 Namaz Kılma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Eskiden beş vakit kılardım	1	0.7	1	0.8	-	-	2	0.7
Şimdi beş vakit kılıyorum	2	1.3	5	3.8	2	10	9	3
Sürekli beş vakit kılanım	9	6	44	33.8	5	25	58	19.3
Eskiden Ramazan'da kılardım	2	1.3	1	0.8	-	-	3	1
Şimdi Ramazan'da kılıyorum	24	16	-	-	-	-	24	8
Sürekli Ramazan'da kılanım	18	12	9	6.9	5	25	32	10.7
Adak, dilek vb. için kılanım	16	10.7	-	-	1	5	17	5.7
Hiç kılmam	75	50	69	53.1	4	2	148	49.3
Eskiden beş vakit kılardım, şimdi Ramazan'da.	3	2	1	0.8	3	15	7	2.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 50 Namaz Kılma/Kılmama Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Müslümanlığın şartı, farzdır, borç, Allah'ın emri	34	45.3	50	82	15	93.8	99	16.4
İnanç	20	26.7	4	6.6	1	62	25	16.4
Gelenek-adet-alışkanlık	4	5.3	5	8.2	-	-	9	5.9
Çevrenin etkisi, herkes kıyor	-	-	1	1.6	-	-	1	0.7
Günahların affedilmesi için	1	1.3	1	1.6	-	-	2	1.3
Bir tür dinsel doyum, rahatlama	7	9.4	-	-	-	-	7	4.6
Adağım yerine gelince kılanım	9	12	-	-	-	-	9	5.9
Namaz kılmayı bilmiyorum	19	25.3	17	24.6	-	-	36	24.3
Vaktim yok (çocuklar, ev işi, çalışıyorum, tembellik vs)	29	38.7	11	15.9	1	25	41	27.7
İnanmıyorum	4	5.3	1	1.4	-	-	5	3.4
Çalışmak en büyük ibadettir	4	5.3	2	2.9	-	-	6	4.1
Aleviyiz	-	-	15	21.7	-	-	15	10.1
Büyüklerimiz kılmazdı, biz de kılmıyoruz.	-	-	12	17.4	-	-	12	8.1
Namaz kılma ihtiyacı duymuyorum. Alışkın değilim	10	13.4	4	5.8	1	25	15	10.1
Sağlığım uygun değil	6	8	4	5.8	1	25	11	7.4
Zamanında öğrenip kılmadık, yaşlanınca kılarız.	3	4	3	4.5	1	25	7	4.8

Bayraklı'da hiç namaz kılmadığını belirten (%20) oranında kadın söz konusudur. Sürekli beş vakit namaz kılan ve şimdi beş vakit namaz kılmaya başladığını söyleyen 7 kadındır (%35). Şimdi ve sürekli Ramazan ayında namaz kıldığını söyleyen 8 kadın yer almaktadır. Adak, dilek için namaz kılan kadın sayısı sadece 1'dir.

Yamanlar'da en yüksek namaz kılmama durumu ile karşılaşmıştır (%53.1). Sürekli beş vakit namaz kıldığını ifade eden kadınlar %33.8 ile ikinci sırayı alırken, sürekli Ramazan'da namaz kılan kadınlar % 6.9 ile üçüncü düzey yoğunluk göstermektedirler.

Görüldüğü gibi, namaz kılma eylemini en yüksek düzeyde yerine getiren Bayraklı kadını, ardından Donanmacı ve Yamanlar örneklemleri olmuştur. Yamanlar'da namaz kılma oranının düşmesinin bir nedeninin de, bu mahallede Alevi'lerin yer alması olduğu düşünülmektedir (Bakz: Ek: Aleviler).

Örneklemdaki kadınlara, "Neden namaz kıldıklarını, veya kılmadıkları" sorulmuştur. Tablo: 50' de de görüldüğü gibi hem namaz kılma nedenleri, hem de namaz kılmama nedenleri oldukça çeşitlidir. Namaz kılma nedenlerine bakıldığında, "Müslümanlığın şartı, fazdır, Allahın emridir, borcumuz" diyenler her üç mahallede de en yüksek oranı almaktadır (% 65.2). "İnanç" diyenler ise ikinci düzeyde yoğunudur (% 16.2). "Gelenek, adet, alışkanlık" olarak kabul edip namaz kılmak, "Çevrenin etkisiyle, herkes namaz kıldığı için namaz kılmak" seçenekleri, dinin belli ölçüde toplumsal kontrol işlevi gördüğünü ima etmektedirler. "Günahların affedilmesi için namaz kılmak", "Bir tür dinsel doyum, rahatlama için namaz kılmak", ve "adağı yerine gelince namaz kılmak" gibi yanıtların ise daha çok bireysel düzeyde bir dinsel doyuma hitap eden işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Yine namaz kılmayış nedenleri arasında (Tablo: 50), "Vaktim yok" seçeneği (% 24.3) (çocukların bakımı, ev işleri, çalışma, tembellik gibi nedenler yüzünden) yoğunlukla anılmıştır. "Namaz kılmayı bilmiyorum" diyenler de

(Bayraklı hariç) 19 ve 17 kadındır. Yamanlar'da Alevi olduğu için namaz kılmadığını belirten 15 (% 21.7) kadın örneklemede yer almıştır. "Namaz kılma ihtiyacı duymuyorum, alışkın değilim" diyenleri, "Büyüklerimiz kılmazdı ki, bizde kılmıyoruz" diyenler izliyor. "Sağlığım uygun değil (Tansiyon, romatizma vb. nedeniyle)" diyerek namaz kılmadığını belirtenler Donanmacı'da Yanamlar ve Bayraklı'dan yüksektir. "Namaz kılmaya inanmıyorum" diyenler Donanmacı'da 4, Yamanlar'da 2 kadındır. Benzer biçimde "Çalışmak en büyük ibadettir" diyenler de inanmayanlar oranındadır (% 4.1).

Yüksek öğrenim görmüş kent doğumlu, çalışan 4 kadının inançsızlığını belirtmesinin yanısıra, ilk okul mezunu köy doğumlu, İzmir'e (Yamanlar'a) yeni göç etmiş ve evkadını iki kadının bu görüşü paylaşması ilginçtir. Yaş yükseldikçe namaz kılma eğiliminin yükselmesi ve kılmayanların da sağlık mazeretinin gereçe gösterilmesi önemli bir bulgudur.

7.2.2. Oruç:

İslam dininin diğer bir şartı olan oruç tutma eyleminin yerine getirilişini sorduğumuzda, Donanmacı'da 62 kadın, Yamanlar'da 19 kadın, Bayraklı'da 1 kadın hiç oruç tutmadığını söylemişlerdir (% 27.3). Tablo: 51 de de görüldüğü gibi, Bayraklı örnekleminde oruç tutmayan yok gibi görünmesine karşın, Donanmacı'da oruç tutmayan kadın sayısı yaraya yakın çıkmaktadır (% 41.3).

Zaman süreci içinde oruç tutma eyleminde, sürekli Ramazan'da 30 gün oruç tutmanın yoğunluğu dikkati çekmektedir (% 31.7). Burada yaşlı ilgili bir durum ortaya çıkmaktadır. Görüşmede 60 yaş ve üzeri kadınlar üç aylar orucunu tümüyle veya kısmen tutanların (Karşılama, üç ayların başında, ortasında, kandillerde ve sonunda) veya eskiden tümüyle veya kısmen bu görevlerin yerine getirdiklerine belirtmişlerdir. Diğer yandan, sürekli Ramazan ayında kısmen oruç tutanlar (% 8.7) ikinci düzeyde yoğunluk göstermektedir. Donanmacı'da üç kadın adak, dilek için oruç tuttuğunu ifade etmektedir. Aleviler'in tuttuğu 12 İmamlar orucu'nu tutunlar ise 15 kişi olarak belirlenmiştir (Yamanlar).

Tablo: 51 Oruç Tutma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Üç aylarda tümünü/kısmen tutarım	3	2	12	9.2	3	15	18	6
Eskiden Ramazan'da tümünü tutardım	12	8	4	3.1	1	5	17	5.7
Şimdi Ramazan'da tümünü tutuyorum	10	6.7	4	3.1	-	-	14	4.7
Sürekli Ramazan'da tümünü tutarım	20	13.3	64	49.2	11	55	95	31.7
Eskiden Ramazan'da kısmen tutardım	8	5.3	1	0.8	-	-	9	3
Şimdi Ramazan'da kısmen tutuyorum	19	12.7	2	1.5	-	-	21	7
Sürekli Ramazan'da kısmen tutarım	13	8.7	9	6.9	4	20	26	8.7
Adak, dilek, vb. için tutarım	3	2	-	-	-	-	3	1
12 İmamlar orucu tutarım	-	-	15	11.6	-	-	15	5
Hiç tutmam	62	41.3	19	14.6	1	5	82	27.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 52 Oruç Tutma/Tutmama Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Müslümanlığın şartı, farzdır, Allah'a ibadet	36	40.9	46	41.4	11	57.9	93	42.7
İnanç	30	34.1	5	4.5	3	15.8	38	17.4
Gelenek-adet-alışkanlık	7	7.9	1.9	17.1	1	5.3	27	12.4
Sağlığa yararlı	1	1.1	-	-	-	-	1	0.5
Allah korkusu, Allah'ın emri, borç	6	6.8	26	23.4	4	21	36	16.5
12 İmamlar orucu Allah'a ibadettir	-	-	15	13.6	-	-	15	6.9
Hem dinin gereği, hem de sağlık için	8	9.2	-	-	-	-	8	3.6
İnanmıyorum	20	32.3	-	-	-	-	20	24.4
Sağlığım uygun değil	17	27.4	12	63.2	1	100	30	36.6
Çalışıyorum, olanağım yok	9	14.5	-	-	-	-	9	11
Oruç tutmayı beslenme kurallarına uygun bulmuyorum	5	8.1	-	-	-	-	5	6.1
Hiç ihtiyaç duymadım - Alışkın değilim	6	9.6	4	21.1	-	-	10	12.2
İyi beslenemiyorum ki	-	-	1	5.3	-	-	1	1.2
Büyüklerimizden görmedik	-	-	2	10.4	-	-	2	2.4
Sigara alışkanlığım var	5	8.1	-	-	-	-	5	6.1

Konuyu, oruç tutma ve tutmama nedenleri açısından ele aldığımızda, Tablo: 52' deki seçenekler ortaya çıkmaktadır. Oruç tutma nedenleri arasında "Müslümanlığın şartı, farzdır, Allaha ibadet" gibi ifadeler her üç mahallede de

en yüksek sırayı almaktadır (% 42.7). Donanmacı'da "inanç" nedeniyle oruç tuttuğunu ifade edenler ikinci sırada yer alırken (% 34.1), Yamanlar ve Bayraklı'da "Allah korkusu, Allah'ın emri, Allah'ı borç'tur" gibi ifadeler ikinci sırayı almaktadır (% 23.4 ve % 21). Bu tanımlama dinin bir sosyal kontrol işlevi gördüğünü bize tekrar gösterir niteliktedir. "Gelenek, adet, alışkanlık" olarak kabul ettikleri için oruç tutanlar üçüncü düzeyde yer almaktadırlar. Yamanlar ve Bayraklı'da görülmeyen bir başka seçenek de, "Orucun sağlığa yararlı olması nedeniyle tutulması" dır. Bunu da, senede bir ay midenin dinlenmesi, günde bir bir öğün yemek yemenin sağlık için yararlı olması biçiminde açıklamışlardır (% 10.3).

Oruç tutmayış nedenleri olarak Donanmacı'da en yüksek oranda yer alan "inanmıyorum" seçeneğidir ve %32.3 oranında kadın oruç tutmaya inanmadıklarını belirtmişlerdir. Yamanlar ve Bayraklı'da "inanmadığını" belirten kadın örnekleme de yer almamıştır. Ardından her üç mahallede yoğunlaşan seçenek "sağlığım uygun değil" olmuştur. Diabet, mide ülseri, migren, yüksek tansiyon gibi hastalıklar ve emzikli olma gibi durumlar, gün boyu aç kalmayı ortadan kaldırdığı için oruç tutamadıklarınğ ifade etmişlerdir (%36.6). Donanmacı'da "çalışıyorum, olanağım yok" diyenler üçüncü sırada yer almaktadırlar. Donanmacı ve Yamanlar'da "hiç ihtiyaç duymadım/alışkın değilim" biçiminde oruç tutmama nedenlerine belirtenler, "inanmıyorum" seçeneğinden daha yumuşak bir seçenek olarak kullandıklarını düşündürmektedir. Yine, Donanmacı'da 5 kadın "sigara içme alışkanlığı" nedeniyle oruç tutmadıklarını belirtmiştir. Diğer 5 kadın ise, oruç tutma nedenleri içinde yer alan "orucun sağlık için yararlı olduğu" savının tam tersi olarak "oruç tutmayı beslenme kurallarına uygun bulmadıklarını" ifade etmişlerdir (% 8.1). Bu seçeneğin bir başka boyutu Yamanlar'da bir kadın "yi beslenemiyorum ki" diyerek oruç tutma ile beslenme ilişkisine dikkati çekmiştir (%5.3).

7.2.3. Kurban :

Müslümanlığın gereklerinden bir tanesi de Kurban kesmektir. Maddi gücü olanın keseceği hayvanın (kuzu, koyun, koç, dana, deve) yedi yoksula dağıtılması, böylelikle yoksulun gözetilmesi işlevinin yerine getirilmesi öngörülür.

Tablo : 53 Kurban Kesme Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Eskiden her Kurban Bayramı keserdik	9	6	-	-	1	5	10	3.3
Şimdi her Kurban Bayramı kesiyoruz	43	28.7	8	6.1	2	10	53	17.7
Sürekli Kurban Bayramı'nda keseriz	47	31.3	30	23.1	6	30	83	27.7
Eskiden maddi gücümüz olursa keserdik	-	-	9	6.9	-	-	9	3
Şimdi maddi gücümüz olursa kesiyoruz	5	3.3	7	5.4	2	10	14	4.7
Sürekli maddi gücümüz olursa keseriz	3	2	20	15.4	2	10	25	8.3
Adak, dilek, hayır için keseriz	2	1.3	1	0.8	-	-	3	1
Hiç kesmeyiz	41	27.3	45	34.6	7	35	93	31.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Kurban kesme eyleminin, örneklemimizde zaman süreci içinde nasıl bir değişim gösterdiği Tablo: 53' de görülmektedir. Hiç kurban kesmediklerin belirten kadınlar, Donanmacı'ya göre Yamanlar ve Bayraklı'da daha yüksek sayıdadır (% 34.6 ve % 35). Donanmacı'da şimdi ve sürekli her kurban bayramı kurban kestiğini söyleyenler ilk sırayı almaktadır (% 60). Maddi olanaklar ölçüsünde kurban kesenlerin sayısı ise oldukça azdır (% 5.3). Eskiden her kurban bayramı kesenler şimdi kesmediklerini belirtmişlerdir (% 6).

Yamanlar'da sürekli her kurban bayramı kurban kesenlerin oranı % 29 dolayındadır. Maddi olanakları ile orantılı olarak eskiden, şimdi ve sürekli kurban kesenler (9+7+20 kadın) ikinci grubu oluşturmaktadır (% 27.7).

Bayraklı örneğinde de Yamanlar benzeri bir durum görülmektedir. Şimdi ve sürekli her kurban bayramı kurban kesenleri (% 40), maddi olanakları elverdikçe şimdi ve sürekli kurban kesenler (% 20) izlemektedir. Adak, dilek,

hayır için kurban kestiğini söyleyen kadın Bayraklı örnekleminde yer almıştır.

Kurban kesme veya kesmeme nedenlerini ele aldığımızda, mahallelerde kimi farklılaşmalar gözlenmektedir (Tablo: 54).

Tablo: 54 Kurban Kesme/Kesmeme Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Müslümanlığı şartı, farz, bir borç, sevap, Allah rızası için	45	41.3	50	58.8	8	61.5	103	49.8
İnanç	19	17.4	5	5.9	2	15.4	26	12.6
Gelenek, adet, alışkanlık	16	14.7	20	23.5	1	7.7	37	17.9
Fakirlere dağıtmak için	9	8.3	-	-	1	7.7	10	4.8
Canımız, malımız için kan akıtma	5	4.6	3	3.5	1	7.7	9	4.3
Herkes kesiyor, biz de kesiyoruz	-	-	2	2.4	-	-	2	0.9
Çocuk yuvası, hayır kurumuna vermek için	10	9.2	-	-	-	-	10	4.8
Öülerimizin ruhu için	3	2.8	4	4.7	-	-	7	3.4
Adak, dilek için	2	1.7	1	1.2	-	-	3	1.5
Maddi olanaksızlık	8	19.5	45	100	6	85.7	59	63.4
Hayvan katti	12	29.3	-	-	-	-	12	12.9
İnanmıyorum, gerersiz, anlamsız	8	19.5	-	-	-	-	8	8.6
Apartmanda kesecek yer, bahçe yok	9	21.9	-	-	-	-	9	9.7
Aile büyüklerimiz keser, yanlarına gideriz.	4	9.8	-	-	1	14.3	5	5.4

Kurban kesmelerine neden olarak kadınlar, Kurban kesmenin Müslümanlığın şartı olduğu, inanana farz olduğu, Allah'a borç ve sevap olduğu, Allah rızası için kurban kestiklerinde birleşmişlerdir (toplam %50 kadın). İnanç olarak kurban kestikleri söyleyen kadınlar Donanmacı ve Bayraklı'da ikinci, Yamanlarda üçüncü sıradadır. Gelenek,adet, alışkanlık olduğu için kurban kesme eylemi Yamanlar'da ikinci sıradadır (%23.5). Bunu bir başka biçimde, yani "herkes kesiyor, biz de kesiyoruz" biçiminde ifade eden iki Yamanlar kadını, bu gelenek ve adete, alışkınlığa uyduklarını söylemişlerdir. Donanmacı'da fakirlere dağıtmak veya çocuk yuvasına, hayır kurumlarına vermek amacıyla kurban kesme durumu (10+9=19 kadın), inanç seçeneği ile aynı yoğunluğu paylaşmaktadır (% 17.5).

İslam literatüründe yer alan, en az, 90 gram altını olan müminin kurban kesmesinin farz olduğunun belirtilmesi, "canımız-malımız için kan akıtmak gerek" seçeneğini gündeme getirmektedir (% 4.3). Ancak, bunu tesbit etmek olanaklı (ve gerekli) olmadığı için, ekonomik durum bazında değerlendirmeye alınmıştır. Yine ölülerin ruhu için kurban kesme, inanç düzeyinde ele alınmıştır (% 3.4). Adak, dilek, için kurban kesme davranışı da, bir adağın, dileğin yerine gelmesi ile, Kurban bayramı dışında kesilen kurbanları kapsamaktadır (Horoz adama, koç-koyun adama, deve kurbanı vb... gibi.) (%1.5 ve % 1.2).

Kurban kesmeme davranışında, Yamanlar ve Bayraklı örnekleri temel neden olarak, ekonomik olanaksızlıklarını (% 100 ve %85.7). göstermişlerdir (Tablo: 54). Maddi olanaksızlık nedeniyle kurban kesmeme Donanmacı'da dördüncü sırada (% 19.5) anılmıştır. Donanmacı'da en yoğun kurban kesmeme nedeni "hayvan katliamı" olarak gösterilmiştir (% 29.3). Büyük kentte, apartman yaşamında, bahçesizlik kurban kesmeyişin ikinci nedenini oluşturmaktadır (% 21.9). Ardından, kurban kesmeye inanmama, gereksiz, anlamsız bir davranış olarak görenler kurban kesmediklerin ifade etmişlerdir. Kurban bayramlarında aile büyüklerine gitme, onları kestiği kurban ile yetinme nedeni ile kurban kesmediklerin söyleyenler ise Donanmacı'da 4 kadın, Bayraklı'da ise bir kadındır (% 9.8 ve % 14.3).

Görüldüğü gibi, Müslümanlığın şartı, farzı, Allah'a borç ve sevap, inanç, gelenek, adet olarak tanımlanan kurban kesmenin önüne ekonomik olanaksızlık en büyük engel olarak çıkmaktadır.

7.2.4. Hacc:

Müslümanlığın bir başka gereği olan Hacc ziyareti yapma durumunu, yalnızca Donanmacı'da 3 kadın yerine getirdiğini söylemiştir (% 2). Yamanlar ve Bayraklı'da Hacc ziyareti yapan kadın örnekleme yer almamıştır. Donanmacı'daki 2 kadın Hacc ziyaretini yaptıklarını belirterek, bu ziyaretin nedenini, "Müslümanlığın şartı, Dini vecibemiz, gücü olan gitmeli, Allah bizden istemiş"

biçiminde belirtmektedirler. Diğer 1 kadın da eşinin Suudi Arabistan'da mühendislik yaptığı dönemde ziyaret amacıyla gittiğini ve bununı bir Umre olduğunu söylemektedir. Hacc vecibesi gibi tüm gerekleri bu gezi esnasında yerine getirdiğini de eklemiştir. Bu ziyareti yerine getiren üç kadın da üst düzeyde gelire sahip lise ve yüksek okul mezunu, ikisi yurt dışı (Girit ve Yugoslavya), biri kent doğumlu, ve evkadınıdır.

Tablo: 55 Hacc'a Gitmeyiş Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Hiçdüşünmedim	30	20.4	6	4.6	-	-	36	12
Daha çok gencim	35	23.8	7	5.4	1	5	43	14.3
Kendimi hazır hissetmiyorum	16	10.9	-	-	-	-	16	5.3
Maddi gücüm yetersiz	14	9.5	102	78.5	15	75	131	43.7
Hacc endüstrisine karşıyım, o para ile yurt dışı seyahati yaparım	10	6.8	-	-	-	-	10	3.3
Hac parasını hayır kurumlarına okul, hastane, fakir öğrencilere vermek isterim	24	16.3	3	2.3	-	-	27	9
Çok kalabalık, sıcak, yol uzun, sağlık...	9	6.1	1	0.8	-	-	10	3.3
Çok gencim ve maddi gücüm yetmez.	5	3.4	8	6.1	4	20	17	5.7
Aleviler Hacc'a gitmez, Hacı Bektaş ziyareti yapar	-	-	3	2.3	-	-	3	1
Toplam	147	100	130	100	20	100	297	100

Hacc ziyareti yapmayanlar da şu nedenleri belirtmişlerdir. (Tablo: 55)

Donanmacı ile Yamanlar-Bayraklı arasında kimi ayrılıklar gözlenmektedir. Şöyleki: Yamanlar ve Bayraklı'da Hacc ziyareti yapmayış/yapamayışın temel nedeni ekonomik olanaksızlıkta yatmaktadır (% 78.5 ve %75). Eğer maddi güçleri olsa gitmeyi arzu edenler çoğunluktadır. Diğer bir neden de yaş problemi. Görüşülen kadınlar (Donanmacı'da % 27.2, Yamanlar'da % 11.5 ve Bayraklı'da %25) "Henüz çok gencim" diyerek genelde benimsenen yol olan Menapoz sonrası kadınların hacc ziyareti yapması gereğinin bilindiğini göstermektedirler. Öteyandan, yaşlandıkça dine olan ilgiyi artabileceğini düşünürsek, "daha çok gencim" seçeneğinin anlamı ortaya

çıkacaktır.

Donanmacı'da "yaş" gerekçesinin ardından, "hiç düşünmedim" seçeneği gelmektedir (% 20.4). Daha sonra, Hacc'da harcanacak paranın hayır kurumlarına, fakir öğrencilerin okutulmasına, okul, hastane gibi yatırımlara yönltilmesi isteyenler 24 kişi olarak örnekleme de yer almışlardır (Yamanlar'da 3 kişi). "Sevap" kavramını Hacc ziyaretine para ayırmak yerine, "hayır yapmakla" açıklamaktadırlar. "Kendimi hazır hissetmiyorum" diyenler bu süreci (maddi-manevi-yaş üçlüsü) içinde hazırlıksız olarak ele aldıklarını, benzer bir başka saçenek de de "Kalabalık, sıcak, yol uzun, sağlık sorunum var" olarak ifade etmektedirler (% 3.3).

Donanmacı'da "Hacc endüstrisine karşıyım, o para ile yurtdışı seyahati yaparım" diyen 10 kadın, Hacc ziyaretin bir endüstriye, tüketim çılgınlığına, ve ticarete dönüştüğünü ifade etmişlerdir (% 6.8). Yamanlar'daki Alevi'ler (3 kadın) "Hacı Bektaş ziyaretini" Hacc ziyareti yerine koymaktadırlar. (Bakz: Ek: 1)

7.2.5. Zekat:

İslam inamışına göre, varlıklı olanın yoksula, malından pay vermesi anlamına gelen zekat, yüzyıllardır süre gelen pratiklerden birisi olmuştur. Tablo 56'da da görüleceği gibi, Donanmacı ve Bayraklı'daki kadınların tümüne yakını, Yamanlar'dada yarından çoğu (90 kadın) zekat verdiklerin belirtmişlerdir.

Zekat verme nedeni sorulduğunda Donanmacı'da diğer iki mahalleden farklı bir yapı görülmektedir. Zekatın esas işlevi olan "fakirlere yardım etme" olgusu, bu mahalledeki en yoğun birikime neden olmaktadır (% 43.2). Bunun ardından "Müslümanlığın şartı, farz, inanç" seçeneği gelmektedir. Yine "gelenek, alışkanlık, adet" olduğu için zekat verenler, "Canın, malın zekatı verilir" diyenler ile "orucun, namazın kabulü için zekat veririm" diyenler, Müslümanlığın bu şartını gerek toplumsal gerekse bireysel düzeyde nasıl algıladıklarını göstermektedir. "Yapılması en kolay dini vecibe" olduğu savıyla

zekat verenler ise (% 5.4) İslamiyetin gereklerini (namaz kılma, oruç tutma, Hacc .. gibi) yerine getirmenin oldukça zahmetli olduğunu, oysa zekat vermenin böylesi bir zahmeti gerektirmediğini vurgulamışlardır.

Tablo: 56 Zekat Verme/Vermeme Nedenleri:

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Zekat veririm	148	100	90	100	18	100	256	100
Müslümanlığın şartı, farzdır, inanç	53	35.8	40	44.4	7	38.9	190	37.1
Gelenek, alışkanlık, adet	12	8.1	15	16.7	3	16.7	30	11.7
Canın, malın zekat verilir	10	6.8	15	16.7	7	38.9	32	12.5
Fakirlere yardım için	64	43.2	15	16.7	1	5.5	80	31.3
Yapılması en kolay dini vecibedir	8	5.4	-	-	-	-	8	3.1
Oruçun, namazın kabulü	1	0.7	5	5.5	-	-	6	2.3
Zekat vermem	2	100	40	100	2	100	44	100
İnanmıyorum	1	50	7	17.5	-	-	8	18.2
Madi gücüm yetersiz	-	-	25	62.5	2	100	27	61.4
Adetimiz değil (alevilik)	-	-	5	12.5	-	-	5	11.4
Gerek görmüyorum, Fuzuli para	-	-	1	2.5	-	-	1	2.3
Herkes bana zekat verir, çok yoksulum	-	-	2	5	-	-	2	4.4
Sürekli fakirlere yardım ederim z.g.y.	1	50	-	-	-	-	1	2.3

Yamanlar ve Bayraklı'da zekat vermenin başlıca nedenleri "Müslümanlığın şartı, farz, inanç" ve "gelenek, alışkanlık, adet" ve "canın, malın zekatı; orucun, namazın kabulü" gibi yaptırımsal nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. "Fakirlere yardım" teması oldukça az sayıda örneklerde yer almıştır (% 16.7 ve %5.5).

Zekat vermeme nedenleri, Tablo: 56'da görüldüğü gibi, özellikle Yamanlar ve Bayraklı'da temel olarak ekonomik nedeni (% 62.5 ve %100) ön plana çıkarmaktadır. Öyleki, Yamanlar'da çok yoksul olması nedeniyle zekat kabul ettiğini söyleyen, ve fuzuli para gider düşüncesi ile zekat vermeyen kadınlar, ekonomik olanaksızlığın göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadırlar (% 7.5).

Zekat verme davranışına inanmayan ve bu yüzden zekat vermeyen

kadınlar Yamanlar'da 7, Donanmacı'da 1 kişidir. Bir başka vermeme nedeni ise, Donanmacı'daki bir kadının "sürekli fakirlere yardım ederim, zekat vermeme gerek yok" ifadesidir (% 50). Yamanlar'da Aleviler (5 kadın) zekat vermenin adetleri olmadığını belirtmişlerdir.

7.2.6 Mevlid Okutma:

Örneklemede yer alan kadınlara "herhangi bir nedenle (Doğum, ölüm, sünnet, düğün, adak vb...) hiç Mevlid okuttunuz mu?" sorusu yöneltilmiştir. Donanmacı'da "Evet her gerektiğinde okuturum" diyen kadın sayısı 44'dür. Yamanlar'da 20 kadın , Bayraklı'da ise 2 kadın yukarıda anılan olaylar için sıklıkla mevlid okuttuklarını belirtmişlerdir. "Arada bir okuturum" diyenler ise Donanmacı'da 69, Yamanlar'da 43, Bayraklı'da 14 kadındır. "Hiç okutmadım/okutmam" diyenler de, sırasıyla: 37,67 ve 4 kadındır. Hiç mevlid okutmadım yanıtını veren kadınların bir kısmı inanmadıkları ve gereksiz bulduklarını belirtirken (Donanmacı'dakiler), diğer bir kısmı ise, inanmayışın ve gereksiz görmelerini (Yamanlar) yanısıra, ekonomik olanaksızlıkları, henüz çok genç olduklarını söylemeleri, ve kendilerinin adına özellikle düğün ve doğum (Lo-husa) mevlidlerinin anneleri veya kıyınvalideler tarafından okutulduğunu belirtmektedirler.

Her gerektiğinde, diğer bir deyişle, doğum, ölüm, düğün, sünnet, adak, vb. olaylarda mevlid okuttuğunu söyleyenler her üç mahallede de 45 yaşın üzerinde olan kadınlardır. Gelir düzeyi açısından ele aldığımızda, aralarında anlamlı bir fark olmamasına rağmen, gelir düzeyi yükseldikçe mevlid okutma oranının görece yükseldiğini söyleyebiliriz. Eğitim düzeyi, mevlid okutma olayında (Donanmacı için) ilk okul ve orta okul öğrenimi aşamasında en yüksek düzeye ulaşmaktadır. Kadının çalışması ile mevlid okutma arasında anlamlı bir bağlantı kurulamamıştır. Bunu, mevlid'in bir öğleden sonra (veya bir gece) ile sınırlı olan bir dinsel partik olmasına bağlayabiliriz (Bakz: Ek: Grafikler).

7.2.7 Dini Nikâh :

İslam dini evlilik kurumunu destekleyen, kadın ve erkeğe evliliği öneren bir yaptırımı da üstlendiği bilinen bir olgudur. İslami evlenmenin de ancak dini (Şer-i) nikahla olanaklı olduğunu göz önüne alarak görüşülen kadınlara dini nikahlarının olup olmadığı sorulmuştur. Tablo: 57'de görüldüğü gibi, Donanmacı'da görüşülen kadınların yarısının resmi nikahı ile birlikte dini nikahının olduğunu (% 50), diğer yarısının dini nikahının bulunmadığını (%49.3) 1 kadının da yalnızca dini nikahının olduğunu (50 yıl önce Girit adası Kandiya Şehrinde babasının Müftü olması nedeniyle yalnızca dini nikahı ile evli olduğunu) öğreniyoruz. Donanmacı'da dini nikahı olan kadınların yaş dağılımı şöyle bir çizgi göstermektedir: 25-34 yaş arasında dini nikah da bir düşme, 35-49 yaş arasında görece bir yükselme, 50-59 yaş arasında bir düşme, ve 60 yaştan sonra bir yükselme görülmektedir. İlk gruptaki, yani 25-34 yaş grubundaki kadınlar , genellikle yüksek öğrenimli, ve çalışan ve büyük kent doğumlu kadınlardır, ve dini nikahın gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Yine, 50-59 yaş grubundaki görece düşmeyi de, görüşülen kadınlar kendilerini "biz Cumhuriyet çocuğuyuz" diye tanımlayarak yaklaşık 30-40 yıl önceki evliliklerde günümüzde olduğu kadar dini nikahın aranmadığını belirtmişlerdir (Bakz: Ek: Grafikler).

Tablo: 57 Dini Nikah Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Evet hem resmi, hem dini nikahım var.	75	50	103	79.2	18	90	196	65.3
Dini nikahım yok	74	49.3	10	7.7	2	10	86	28.7
Yalnız din inikahım var	1	0.7	15	11.6	-	-	16	5.3
Eşimin 2. karısıym, yalnız dini nikahım var	-	-	2	1.5	-	-	2	0.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Yamanlar ve Bayraklı'da dini nikahı olanlar görüşülenlerin tamamına yakındır (% 79.2 ve %90). Yamanlar'da dini nikahı olmayan 10 kadın, 25-29 yaş grubundadır, ve tümü İzmir'de evlenmişler, dini nikahı gereksiz bulduklarını ifade edenlerin yanısıra dini nikah istediklerini, ancak eşlerinin istemesi nedeniyle bu nikahın yapılmadığını söyleyenler de olmuştur. Yalnızca dini nikahı olan 15 kadın (% 11.6) örnekleme de yer almıştır ve bu kadınlar çocuklarının okul ve askerliklerinin zorluk yarattığını belirtmişlerdir. Yamanlar'da bir başka dikkate değer konu da "Çok karırlılık (Polyginy)" olgusuna rastlanmasıdır. 2 kadın, eşlerinin 2. eşi oldukları için yalnızca dini nikahları olduğunu söylemişlerdir (% 1.5).

7.2.8. Dini Toplantılar:

İslam dininin bireysel olarak yapılan namaz kılma, oruç tutma, .. gibi dinsel pratiklerinin yanısıra, birlikte yapılan kimi ibadet türleri de söz konusudur. Bu türler içinde, özellikle kadınların bir arada toplanarak yaptığı, Ramazan ayında "Mukabele" denilen dua toplantıları, "tesbih çekme" toplantıları, "okuma"lar, "dini sohbetler", "Mevlid"ler, ve benzeri toplantılar, veya Alevilerin "Cem sohbetleri", (Cem töreni, Ayin-i Cem) gibi dini toplantılar yer almaktadır. İşte bu tür toplantılara katılma, ve bu tür toplantılar yapma açısından örnekleme de yer alan kadınlara soru yöneltildiğinde Tablo: 58 deki dağılım ortaya çıkmıştır.

Tablo: 58 Dini Toplantı, Dua, Okuma Yapma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Sık sık toplanır, okuruz, sohbet ederiz	4	2.7	11	8.5	1	5	16	5.2
Arasıra çağrılı olduğumda katılırım	15	10	41	31.6	6	30	62	20.7
Yalnızca mevidlere katılırım	20	13.3	-	-	12	60	32	10.7
Hiç yapmam / Katılmam	111	74	74	56.9	-	-	185	61.7
Eskiden yapardım, katılırdım, şimdi hasta ve yoksulum ve çevrem de yok	-	-	2	1.5	-	-	2	0.7
Yapmak, katılmak isterim ama çevremde yok	-	-	2	1.5	1	5	3	1
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Sık sık bu tür toplantılar düzenleyen veya katılan kadınların sayısı oldukça düşük görünmektedir (% 5.2). Yamanlar'da, Alevi'lerin sözünü ettiği "Cem sohbetleri" bu sayıyı yükseltici özellik taşımaktadır. Arasıra, çağrılı olduğunda katıldığını söyleyenler ile yalnızca Mevlid'lere katıldığını söyleyenler birbirine yakın orandadır. Donanmacı ve Yamanlar'da "Hiç yapmam ve katılmam" diyenler (% 74 ve % 56.9) oldukça yüksek sayıdadır. Bayraklı'da hiç yapmadığını ve hiç katılmadığını söyleyen kadın çıkmamıştır. Yine Yamanlar'da %5 oranında bu tür dini toplantılar yapmak ve katılmak istediği halde, hastalık, yoksulluk ve çevresinde bu olanağı bulamadığını (Bayraklı'da 1 kadın) söyleyen kadınlar sözkonusudur. Donanmacı'da bu tür bir istek dile getirilmemiştir.

7.2.9. Radyo, TV, Yayınlar ile Dinsel Bilgilenme

Dinsel bilgilenmenin bir başka kaynağı da kitle iletişim araçlarıdır. Radyo ve televizyonda dinsel programlar yapılmakta ve bu programların içeriği; Kur-an'dan sure, ayetler okumadan, Hadis örneklerinden, dini ve ahlâkî mini sohbetlere kadar uzanmaktadır. Ayrıca Kandillerde büyük camilerde naklen ya da banttan Mevlid yayınları yapılmaktadır. Ramazan ayı içinde İftar-Sahur programları düzenlenmektedir. Konumuz açısından önem taşıyan nokta, örneklemimizdeki kadınların, bu tür radyo-televizyon programlarının izleyici-dinleyici kitlesi olup olmadıklarını saptamaktır.

Tablo : 59 Radyo ve TV'de Dini Program, Mevlid İzleme Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Ailece izleriz (sürekli)	3	2	78	60	14	70	95	31.6
Yalnızca ben izlerim (sürekli)	21	14	20	15.4	4	20	45	15
Yalnızca eşim izler	1	0.7	1	0.8	-	-	2	0.7
Komşu ve yakınlarımızla birlikte izleriz.	-	-	4	3.1	1	5	5	1.7
Radyo-TV açıksa izlerim	15	10	1	0.8	-	-	16	5.3
Arasıra ben izlerim	40	26.7	6	4.6	1	5	47	15.7
Radyo-TV yok, komşuda arasıra izlerim	-	-	6	4.6	-	-	6	2
Hiçbirimiz izlemeyiz.	70	46.6	14	10.8	-	-	84	28
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Radyo ve TV programlarını izleme açısından Donanmacı ile Yamanlar ve Bayraklı birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Tablo 59'da görüldüğü gibi, Donanmacı'da yarıya yakın sayıda kadın bu tür programları izlemediğini söylemiştir (%46.6). Sürekli izlediğini (ailece, yalnız kadın veya yalnızca eşi) söyleyenler %14.9'luk bir oranı oluşturmaktadırlar. Kalan kadınlar da "arasıra izlemek" veya "Radyo-TV açıksa izlemek" gibi, rastlantısal tercihlerini belirtmişlerdir (% 36.7).

Öte yandan, Yamanlar ve Bayraklı birbirine benzer bir tablo oluşturmaktadır. Bu iki mahallede radyo ve televizyonda dini program, mevlid, vb. izleme durumu, hem aile bireylerinin çoğunluğunca ve hem de süreklilik açısından oldukça yoğun bir izleyici-dinleyici kitlesi olduklarını ortaya koymaktadır. Az da olsa komşular ve yakınlar ile izleme bu iki mahallede rastlanan bir durumdur (%3.1 ve %5). İzlememe durumuna Bayraklı'da hiç rastlanmamış, Yamanlar'da ise, 14 kadının yanıtını oluşturmuştur (% 10.8).

Tablo: 60 Dini Yayınları Okumu Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Dini yayınları okurum, eşime çocuklarıma da okuturum	2	1.3	7	5.4	-	-	9	3
Arasıra, elime geçtikçe okurum	20	13.3	37	28.5	9	45	66	22
Hiç okumam	114	76	34	26.1	9	45	157	52.3
Gazetelerin din köşesinde okurum	10	6.7	1	0.8	-	-	11	3.7
Okuma-yazma bilmediğim için okuyamıyorum	-	-	49	37.7	1	5	50	16.7
Eşimi okur, ben dinlerim	-	-	2	1.5	1	5	3	1
Bilimsel dini eserleri okurum	4	2.7	-	-	-	-	4	1.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Birbaşka dini bilgilendirme yolu, ya da iletişim kaynağı da dini yayınlar olmaktadır (Tablo: 60). Dini yayınlar olarak kabul ettiğimiz eserler şunlardır: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayımladığı kitap, dergi, ansiklopedi gibi yayınlar ve özel yayınevlerince basılan tüm kitap, dergi, broşür vb. yayınlardır. Bunlar soru içinde bir bütün olarak kabul edilip ele alınmıştır.

Mahalleler itibariyle baktığımızda, Donanmacı'da çoğunluğun (114 kadın) bu tür yayınları hiç okumadığını görüyoruz (%76). Dini yayınları sürekli okuyan, eşine, çocuklarına da okutan yalnızca 2 kadın çıkmıştır. "Arasıra okurum, elime geçtikçe okurum" diyenler (% 13.3) ve "gazetelerin din köşesindeki yazıları okurum" diyenlerin (%6.7) yanısıra, "bilimsel dini eserleri okurum" diyen kadınlar da (%2.7) örneklemede yer almıştır (Bu seçeneği belirtenler içinde iki kadın İngilizce Kur'an ve İncil okuduklarını söylemişlerdir.)

Yamanlar'da, okuma-yazma bilmediği için dini yayınları okuyamadıklarını ifade edenler yarıya yakındır (%39.2). Ardından arasıra, eline geçtikçe okuyan bir grup gelmektedir. Hiç dini yayın okumayanlar %26.1 oranındadır. Sürekli okuyan, eşine ve çocuklarına da bu yayınları okutan kadın sayısı 7 kişidir. Bayraklı'da bu seçeneğe rastlanmamıştır. Bu mahallede yoğunlaşma arasıra okuyanlar ile hiç okumayanlar arasındadır (%45-%45). "Eşim okur ben dinlerim" diyenler de okuma-yazma bilmedikleri için okumayanlar ile iki kişidir.

Dini yayınları okuma ile yaş arasında (okur-yazarlar açısından) şöyle bir ilişki vardır: Gençler yani 25-39 yaş grubu daha az bu yayınları okuma eğilimi göstermektedir. Ekonomik düzey ve kentte kalış süresi açısından da, gelir düzeyi yüksek ve kent kökenli kadınların, aynı zamanda eğitimlerinin de yüksek olmasını beklediğimiz kadınların dini yayınları oldukça az düzeyde okuduklarını söyleyebilmekteyiz (Bakz: Ek: Grafikler).

Tablo 59 ve 60'da, örneklemede yer alan kadınların radyo ve televizyon yayınlarında yer alan dini programları, mevlid yayınlarını, Ramazan programlarını izleyip izlemediklerini ve dini yayınları okuyup okumadıklarını gördük. Ancak yalnızca okuma ve izlemenin sayısal boyutunun yanısıra, bu tür eylemleri yapan kadınların ne gibi duygular yaşadıklarını öğrenmek için "İçinizde ne gibi duygular uyanıyor, neler hissediyorsunuz?" sorusunun yanıtı Tablo: 61'de ki gibi çıkmıştır.

Tablo: 61 Dini Yayın İzleme ve Okumanın Uyandırdığı Duygular

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Rahatlama, ferahlama, mutluluk, huzur duyuyorum ağlıyorum, hoşuma gidiyor	79	72.5	66	55.9	10	50	155	62.2
Dinin gereklerini bilmediğim, yerine getiremediği için suçluluk duyuyorum	7	6.4	3	2.5	2	10	12	4.9
Programları eleştiriyorum, söylenenler yanlış tarafı, sağlıklı bulmuyorum.	11	10.1	-	-	-	-	11	4.5
Öğrenmek, bilgimi artırmak istiyorum	3	2.8	19	16.1	2	10	24	9.8
Aleviyiz, onlarınki değişiki, tuhaf	-	-	2	1.7	-	-	2	0.8
Günahlarım, suçlarım için endişe duyuyorum.	2	1.8	10	8.5				
Cennet-cehennemi, Allah'ı, ölümü düşünüyorum	6	5.5	16	13.3	1	5	13	5.3
Topluma ters düşmemek için mevlidlere katılıyorum	1	0.9	-	-	5	25	27	11.1
duygusal bir etkilenme yok.					-	-	1	0.4
Toplam	109	100	116	100	20	100	245	100

Her üç mahallede de dini programları izleme ve dini yayınları okuma, kadınlarda pozitif duygular yarattığı söylenebilir (%62.2). Diğer bir deyişle, örneklem çerçevesinde, duygusal etkilenme, rahatlık, ferahlık, mutluluk, huzur duyma, biçiminde veya ağlama, hoşlanma gibi tepkiler doğurmaktadır (1).

Yamanlar ve Bayraklı'da ye almayan bir başka seçenek, özellikle radyo ve televizyon programları için eleştirel bir bakış açısı taşımaktadır. Programların içeriğini yanlış, tarafı, sağlıksız bulan kadınlar (Donanmacı %10.1), daha nitelikli ve objektif programlar yapıldığı takdirde, daha çok izleyiciye hitab edebileceğini söylemişlerdir.

Programların ve dini yayınların kadınlar üzerinde uyandırdığı tepkinin bir başka boyutu da "suçluluk duygusu" yaşatmasıdır (%4.9). Kadınlar dinin gereklerini bilmedikleri için ya da bildikleri halde yerine getirmedikleri için, günahları, suçları için endişe duyduklarını ifade etmektedirler (2). Ayrıca cenneti, cehennemi, Allah'ı, ölümü düşündüklerini söylemektedirler (%11.1). Burada ortaya çıkan sonuç oldukça önemlidir. Dinin yaptırımlarının toplumsal ve bireysel düzeydeki etkisi ortaya çıkmaktadır. Radyo ve TV programlarının ve

dini yayınların bilgi verme işlevinin yanısıra, dini gereklerin yerine getirilmediği zaman, inananı neler beklediğine ilişkin mesajları da içinde taşımaktadır. İslâm dininde Allah'ın sevgili kulu olma, ancak O'nun yapılmasını istediği şeyleri yapmakla mümkün olduğuna göre örneğin; "oruç tut, zina yapma, yoksul komşunu gözet, eşine (koca) itaatli ol, Allah'a inan, namaz kıl, yalan söyleme, vb...", bireyi, sayısız yaptırımlar içinde suçluluk duymasına, endişe duymasına yol açacak duygulara itebilmektedir. Yine İslâmiyetin ödül ve ceza sistemi, yani ölümden sonraki cennet ve cehennem vaadi, kadınların nasıl bir "kul" olduklarını düşünmelerinde önemli işlevlere sahip olduğunu da gösterebilmektedir.

Bir başka etkilene biçimi de, yayınlar ve programların izlenmesinden öğrenmek, bilgi artırmak için yararlandığını görmekteyiz. Bu seçeneği gösteren en fazla kadın Yamanlar'da yer alması, bilgilenme gereksinimini daha fazla duyduklarını göstermektedir (%16.1).

7.2.10. Kur-an'ı Okuma:

Bu Bölümde son olarak ele almak istediğimiz nokta, Kur-an'ı Kerim'in okunması durumudur. Bilindiği gibi, İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur'an, toplumsal, kamusal yaşamdan, özel yaşama kadar toplumun her kademesini düzenleyici bir yönetim kitabıdır. Kur-an'da yer alan tüm söylemin Tanrı sözü olduğuna inanılır ve tartışmasız kabul edilir. Bir müminin (inananın) dinin gereklerini bilmesi, yerine getirebilmesi için de Kur-an'ı okuması beklenir. Örnekleminizde yer alan 300 kadının 160'ı (%53.3) Kur'an-ı hiç okumadıklarını söylemişlerdir. Dağılım ise Tablo: 62'de gösterilmiştir.

Arapça, Türkçe, Latin harfleriyle Arapça olmak üzere üç türe ayrılan Kur'an'ın okunma durumunda Donanmacı'da Türkçe (%55.2), Yamanlar ve Bayraklı'da Arapça yazılanının daha fazla okunduğu gözlenmektedir. Ayrıca Donanmacı'da Latin harfleriyle Arapça yazılı Kur'an'ı tümünü ya da kısmen okuyan iki kadın örnekleme yer almıştır. Yamanlar ve Bayraklı'da Arapça ve Türkçe tüm Kur'an'ı veya kısmen okuyanlar söz konusudur.

Tablo: 62 Kur-an'ı Kerim'i Okuma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Arapça tümünü okudum	12	8	3	2.3	-	-	15	5
Arapça kısmen okudum	6	4	10	7.7	2	10	18	6
Türkçe tümünü okudum	29	19.2	4	3.1	1	5	34	11.3
Türkçe kısmen okudum	54	36	8	6.1	2	10	64	21.4
Latin harfli Arapça tümünü okudum	1	0.7	-	-	-	-	1	0.3
Latin harfli Arapça kısmen okudum	1	0.7	-	-	-	-	1	0.3
Hiç okumadım	46	30.7	102	78.5	12	60	160	53.3
Arapça ve Türkçe tümünü okudum	1	0.7	2	1.5	2	10	5	1.7
Arapça ve Türkçe kısmen okudum	-	-	1	0.8	1	5	2	0.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Kur-an okuma durumunda en önemli değişkenin yaş olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Donanmacı'da, Arapça veya Türkçe tümünü veya kısmen ya da Latin harfli Arapça Kur'an okuma, 60 yaş ve üzeri kadınlarda en yüksek düzeydedir. 25-39 yaş grubunda ise, çocukluk dönemlerinde, Kur'an Kursu görenlerin etkisini unutmamak gerekir (Bakz: Ek: Grafikler).

Burada belirtilmesi gereken bir nokta var: Hangi yazılımda olursa olsun, "Kısmen Kur'an okudum" diyenlerin, ne düzeyde (bir sure, ya da tümüne yakını) okuduğunu kestirebilmenin olanaklı olmadığını, ve yanıtlarıyla yetinildiğini söylemek gerekir.

Bu Bölümde kadınların dinsel gerekleri yerine getirip getirmediikleri ve bunların nedenleri ele alındı, değişkenlerin nedenleri üzerindeki etkileri incelendi. Verilerimizden hareketle, üç mahalle içinde Donanmacı'nın diğer iki mahalleden kimi noktalarda ayrıldığını söyleyebiliriz. Yerleşik mahallenin kimi özelliklerine kısmi gecekondulu ve gecekondulu mahallesinde ya hiç rastlanılmaktadır, ya da oldukça az düzeyde temsil edilmektedir.

Bundan sonraki Bölümde, kadınların içinde yetiştikleri aile (yönlendirme ailesi) yani anne-babalarının, eşlerinin ardından şimdi içinde buldukları ailenin ve yetiştirdiği çocuklarının, kısaca aile etkileşimi içinde dinsel etkinlikleri ele alınacaktır.

Yedinci Bölüm: Dinin Öğreniliş ve Uygulanış Biçimleri

Referans Notları

- 1) Neda Armaner, Ribot'un din duygusunu iki gam (gamme) dan oluştuğunu söylediğini yazar. Birincisi korku makamı, ikincisi ise meyil heyecanları olmaktadır. Biri bağıllık duygusunu, diğeri karşılıklı bir birliğe kadar giden bir gönül akışını ifade eder. Neda Armaner, **İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi**, M.E.B. Bilim Eserleri Dizisi, İstanbul, 1962, s.23-25
- 2) a.g.e., s.24

SEKİZİNCİ BÖLÜM : KADININ ANNE-BABASI VE EŞİ İLE DİNSEL ETKİLEŞİMİ

Önceki Bölümde ele aldığımız kadının dinsel gerekleri yerine getirme durumunun yanısıra, kadının içinde yetiştiği ailenin (anne-baba açısından) ve eşinin dinsel gerekleri ne ölçüde yerine getirdiklerini araştırmak ve aralarındaki dinsel etkileşimi ortaya koymak uygun olacaktır.

Hiç kuşkusuz, kadının anne ve babasının ve görelî olarak eşinin daha yaşlı olmasını beklemekteyiz. Yaş kriterinin dinsel pratikleri yerine getirmedeki görelî yüksekliğini de dikkate alarak, aile (anne-baba) ve eş bazındaki ilişkiye bakılacaktır. Anne-babanın denek küçük yaşta iken ölümü veya ayrılık gibi nedenlerle bilmemesi örneklem sayısını düşürmüştür.

8.1. Anne-Babanın Dinsel Gerekleri Yerine Getirme Durumu:

Kadının içinde yetiştiği ailede İslâmiyetin gereklerinin yerine getirme durumlarına oruç tutma ile başlanabilir. Ancak burada oruç genel bir biçimde tanımlanmış olup (örneğin: Üçaylar, 12 İmamlar), gibi ayrıntılara yer verilmemiştir. Tablo 63'de görüldüğü gibi her üç mahallede de kadınlar anne ve babasının yarısından çoğunun sürekli oruç tuttuklarını söylemişlerdir (sırasıyla 83, 107 ve 13 anne-baba). Hiç oruç tutmadıkları öğrenilen anne-babalar ise oldukça az sayıdadır.

Tablo: 63 Anne-Babanın Oruç Tutma Durumu:

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Anne ve babam oruç tutar	83	107	13	203
Anne ve babam arasına tutar	2	1	2	5
Anne ve babam oruç tutmaz	23	7	1	31
Annem oruç tutar, babam tutmaz	29	5	2	36
Annem oruç tutmaz, babam oruç tutar	3	1	-	4
Annem arasına tutar, baam oruç tutar	2	1	-	3
Annem arasına tutar, babam oruç tutmaz	3	1	-	4

Tablo'da da gözlenen bir başka önemli nokta her üç mahallede kadınların (annelerin) erkeklere göre (babalar) daha fazla oruç tutma eğilimi gösterdikleridir. Arasına oruç tutan anne-babalar ise Donanmacı ve Yamanlar mahallelerinde yer almakta, ve oldukça az sayıda karşımıza çıkmaktadırlar.

İslâmın diğer bir ibadet biçimi olan namaz kılma açısından anne-babaları ele aldığımızda oruç tutma davranışına benzer biçimde, her üç mahallede de namaz kılma durumunun yüksek olduğu gözlenmektedir. (Tablo: 64).

Tablo: 64 Anne ve Babanın Namaz Kılma Durumu

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Anne ve babam namaz kılar	67	73	15	155
Anne ve babam namaz arasıra kılar	6	10	-	16
Anne ve babam namaz kılmaz	35	39	1	75
Annem namaz kılar, babam kılmaz	28	2	2	32
Annem arasıra kılar	5	-	-	5
Annem kılmaz, babam kılar	2	-	-	2
Annem kılmaz, babam arasıra kılar	1	1	-	2

Yine namaz kılan kadınların sayısı, namaz kılan erkeklere göre daha yüksek çıkmaktadır. Anne ve babanın birlikte namaz kılma durumu da üç mahalle toplamında yüksek düzeydedir (%51.7).

İslâm dininin önemli bir yanı da ibadetin cemaatle, yani beraberce yapılması olgusudur. Örneğin namaz kılma, mevlid okutma, dua okuma, hacc ziyareti gibi dini eylemler "toplucu yapıldığı takdirde daha sevaptır" inanişinden hareketle, örneğin namaz ibadetini yerine getirmek için camiler, mescitler yapılmıştır. Özellikle erkekler açısından kabul gören camide Cuma ve Bayram Namazları kılmak, dinin bütünleştirici işlevini, diğer bir deyişle bir gruba (ümmete, cemaate) ait olma duygusunu pekiştiren işlevini yerine getirmesine yaramaktadır. Bu bakımdan, kadınların babalarının camide (veya mescitte) Cuma ve Bayram namazı kılıp kılmadığı sorulmuştur. Yanıtların

çoğunluğu babaların camide Cuma ve Bayram namazlarını kıldığını göstermektedir. Hiç camiye gitmeyen baba ise en yüksek oranda Donanmacı'dadır. Donanmacı'da Cuma namazı kılmadığı halde Bayram namazına giden babalar da Yamanlar ve Bayraklı'dan yüksek sayıda çıkmıştır (Tablo: 65).

Tablo: 65 Babanın Camide Cuma, Bayram Namazı Kılma Durumu

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Sürekli Cuma-bayram namazı kılar	80	104	17	201
Arasıra Cuma-bayram namazı kılar	14	-	-	14
Hiç Cuma-bayram namazı kılmaz	30	20	2	52
Yalnızca Bayram namazı kılar	26	6	1	33

Anne-babanın Kurban bayramında kurban kesme durumuna baktığımızda, Donanmacı'da 139 anne-baba, Yamanlar'da 115 ve Bayraklı'da 18 anne-babanın sürekli kurban kestikleri görülmektedir. Kadının kurban kesme durumu ile anne-babanın kurban kesme durumunu karşılaştırdığımızda, anne-babası kurban kesen kadınların, kendi ailelerinde de kurban kesme eğiliminde olduklarını söyleyebiliriz. (Bkz.7. Bölüm Tablo: 53) Hiç kuşkusuz, kurban kesme davranışını etkileyen, birçok değişkeni (faktör) anne-baba açısından dikate almadığımız vurgulanmalıdır.

Anne-babaların Hacc faraziyesini yerine getirme durumu, veya Umre ziyareti yapma durumu ise şöyledir: Donanmacı'da 12 anne-baba Hacc veya Umre ziyareti yapmışlardır. Yamanlar'da 2 anne-baba ve Bayraklı'da ise yalnızca 1 baba Hacc ziyareti yapmıştır.

Zekat verme davranışı açısından da Donanmacı'daki tüm anne ve babaların zekat verdikleri öğrenilmiştir. Yamanlar'da ise 98 anne-baba zekat verirken, 10 anne-babanın zekat veremeyecek düzeyde yoksul olduklarını, bazen zekat kabul ettiklerini görüşülen kadınlar bildirmiştir. Bayraklı'da ise tüm

anne-babalar (19 çift) zekat vermektedirler.

**Tablo: 66: Anne-Babanın Mevlid-Dua Gibi Toplantıları
Yapma/Katılma Durumu**

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Annem-babam yapar, katılır.	80	91	15	186
Annem-babam arasına yapar, katılır	9	-	1	10
Annem-babam hiç yapmaz, katılmaz	7	10	-	17
Annem yapar katılır, babam yapmaz katılmaz	7	8	1	16
Annem yapar, katılır, babam arasına yapar katılır	13	6	-	19
Annem yapmaz, katılmaz, babam yapar katılır	2	-	-	2
Annem yapmaz katılmaz, babam arasına yapar katılır.	-	4	-	4
Annem arasına yapar, katılır, babam yapar, katılır.	6	1	-	7
Annem arasına yapar katılır, babam yapmaz katılmaz	13	4	-	17

Tablo: 66'da görüldüğü gibi, kadınların anne ve babalarının oldukça yüksek oranda mevlid, dua, dini toplantı, sohbet gibi dini etkinlikleri yaptıkları, katıldıkları saptanmıştır. Burada dikkati çeken bir nokta da; kadınların sürekli veya arasına erkeklere oranla daha yüksek oranda bu tür dinsel etkinliklere katılmış/katılıyor olmalarıdır. Anne-babalarının dinsel toplantılara katılma, yapma düzeyinin yükselmesi, kadının yetiştiği aile ortamı içinde dinsel bilgilenmeye, toplantılara açık olması eğiliminin yükselmesine yol açıcı olması beklenebilir.

8.2. Eşin Dinsel Gereklere Yerine Getirme Durumu:

Kadınların anne-babalarının dinsel pratikleri yerine getirme durumlarını öğrendikten sonra, eşlerin dinsel düzeylerinin ele alınması gerekmektedir.

Kadın ve erkeğin birlikte oluşturdukları aile içinde, çocukların varlığı aile içi etkileşimine yeni boyut getirmektedir. Ailedeki işlevler açısından her türlü duygusal etkileşimin varlığı, bu arada dinsel etkileşimi de dikkate alınmalıdır. Bu açıdan kadının eşyle ilişkisi içinde ne ölçüde dinsel et-

kileşimleri olduğunu görmek için, öncelikle eşin dinsel pratikleri uygulama durumuna bakmak gereklidir. Eşin dinsel gerekleri yerine getirme durumunda zaman süreci aranmayıp "evet-hayır-arasıra" seçenekleri yeterli görülmüştür.

Tablo: 67 Eşin Dinsel Gerekleri Yerine Getirme Durumu

	DONANMACI			YAMANLAR			BAYRAKLI		
	Evet	Hayır	Ara sıra	Evet	Hayır	Ara sıra	Evet	Hayır	Ara sıra
Oruç tutma	38	99	13	52	61	17	8	10	2
Namaz Kılma	14	124	12	34	74	22	4	6	10
Camide Cuma-Bayram namazı	20	125	5	41	77	12	15	4	1
Kurban Kesme	100	39	11	60	45	25	9	6	5
Hacc-Umre Ziyareti	2	148	-	-	130	-	-	20	-
Zekat verme	148	2	-	85	40	5	18	2	-
Mevlid-Dua, vb. yapma	9	136	5	35	60	35	10	7	3

Oruç tutma davranışı açısından eşler ele alındığında (Tablo: 67), Donanmacı'dakilerin 2/3'ü Yamanlar ve Bayraklı'daki eşlerin yarısının oruç tutmadığını öğreniyoruz. Oruç tutan eşler ise Donanmacı'da 38 kişidir. Bu eşlerin tamamına yakınının 50 yaşın üzerinde oldukları ve emeklilik durumunda oldukları belirtilmiştir. Arasıra oruç tuttıkları ifade edilen eş sayısı da 13'tür. Yamanlar'da 52 eş sürekli, 17 eş de arasıra oruç tutmaktadır. Sürekli oruç tutan eşler içinde 12 İmamlar orucunu tutanlar da yer almakta ve oruç tutma pratiğinde yaş ayrımı gözlenmemektedir. Bayraklı'da ise 8 eş sürekli, 2 eş de arasıra oruç tutuyor ve yaş ayrımı gözlenmiyor.

Namaz kılma (beş vakit namaz kılma) davranışına bakacak olursak, eşlerin istikrarlı bir namaz kılma davranışı göstermediklerini söyleyebiliriz (Tablo: 67) sayıları şöyledir: Donanmacı'da beş vakit namaz kılan eş 14 kişi, arasıra namaz kılan (Ramazan'da, Cuma namazı vb.) eş 12 kişidir. Diğer eşler hiç namaz kılmamaktadır. Oruç tutanlar gibi namaz kılan eşlerin çoğunlukla 50 yaş üzerinde oldukları gözlenmiştir. Yamanlar'da 34 eş beş vakit namaz, 22 eş ise arasıra namaz kılmaktadır. Bayraklı'da ise değişik bir durum

gözlenmektedir. Sürekli beş vakit namaz kılan eş sayısı 4, arasıra namaz kılan eş sayısı ise 10'dur. Örneklem düzeyinde baktığımızda oran olarak en yüksek arasıra namaz kılma düzeyi Bayraklı'da görülmüştür.

Camide Cuma ve Bayram namazı kılan eşler, her üç mahallede de beş vakit namaz kılan eşlerden daha yüksek oranda yer almışlardır. En yüksek katılım ise Bayraklı'da bulunmuştur (15+1). Ardından Yamanlar'daki eşler (mahallelerinde cami bulunmamasına rağmen) gelmektedir. Birlikte ibadet etmeyi sağlayan Cami olgusu özellikle Cuma ve Bayram namazları için oldukça işlevsel olmaktadır (Tablo: 67).

Kurban kesme davranışı, hane ve bütçe ortaklığı nedeniyle, eşler ve kadınlar için aynı oranda yer almıştır (Bkz. 7. Bölüm). En yüksek oranda kurban keme durumu, Donanmacı'da, ardından Yamanlar ve Bayraklı eşit oranda gözlenmektedir. (Tablo: 67).

Hacc-Umre ziyareti yapan eş, yalnızca Donanmacı'da 2 kişi olarak saptanmıştır. Bu eşlerden birisi Suudi Arabistan'da mühendis olarak görev yaptığı dönemde Umre ziyaretini gerçekleştirmiş, diğeri de eşi ile Hacc ziyareti yapmıştır. Tıpkı kadınlar gibi, Yamanlar ve Bayraklı'da Hacc ziyareti Umre ziyareti yapan eş örnekleme de yer almamıştır. Hacca gitmenin ekonomik yönden oldukça masraflı olduğu düşünülürse, bu iki mahallede Hacc ziyaretinin gerçekleşmemesinin bir nedeni anlaşılabilir.

Zekat verme olgusu da eşlerle aynı biçimde gelişmektedir. Bunun nedeni, kurban kesme davranışında olduğu gibi, hane ve bütçe ortaklığıdır. Tablo: 67'de de görüldüğü gibi, Donanmacı ve Bayraklı'da eşlerin (daha doğrusu ailelerin) tümüne yakını Yamanlar'da ise yarıdan çoğu zekat verdiklerini ifade etmişlerdir.

Eşlerde aradığımız bir başka dinsel düzeyi de mevlid, dua, okuma, vb. gibi dini toplantıları yapma/katılma durumunun ne ölçüde gerçekleştiğidir. Bu sorunun yanıtına en yüksek oranda Bayraklı'da evet yanıtı verilmiş, en

düşük düzeyde katılımın ise Donanmacı'da gerçekleştiği gözlenmiştir (Donanmacı'da sadece 9 eş, arasına olmak üzere de 5 eş bu tür dinsel toplantıları yapıp katıldıklarını belirtmişlerdir). Yamanlar'da ise katılma/katılmama davranışı yarı yarıya düzeyinde bulunmuştur.

Görüldüğü gibi, eşler dinsel gerekleri yerine getirmede kadınlardan daha az oranda yer almaktadırlar. Bir başka deyişle, örneklerimizde yer alan kadınlar, her üç mahalle düzeyinde de, eşlerinden (görelî olarak) dinsel gerekleri yerine getirmede önde yer almaktadırlar.

Tablo 68: Eş, Kadının Dini Gerekleri Yerine Getirmesine Karışır mı?

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
Karışmaz bana bırakır.	139	105	15	259
Gerekleri yapmam için karışır	7	21	5	33
Gerekleri yapmamam için karışır	1	2	-	3
Tavsiyede bulur, memnun olur.	3	2	-	5

Kadınların eşleri ile dinsel etkileşimlerini ele alırken, erkeklerin-kadınlar üzerinde dinsel açıdan olumlu ya da olumsuz etkilerinin olup olmadığı soruldu. Tablo: 68'de görüldüğü gibi, "Eşiniz dini gerekleri yerine getirmenize karışır mı?" sorusuna verilen yanıtlar, her üç mahallede de "Karışmaz, bana bırakır" seçeneğinde toplanmaktadır (Donanmacı'da 139 eş, Yamanlar'da 105 eş, ve Bayraklı'da 15 eş). Dini gerekleri yerine getirmesi için karıştığı saptanan eşler ise, Bayraklı'da 1/4 oranında, Yamanlar'da yaklaşık 1/6 oranında ve Donanmacı'da en düşük düzeydedir (7 eş). Dini gerekleri yerine getirmemesi için karışan veya baskı yapan eş sayısı Donanmacı ve Yamanlar'da yok denecek kadar az olup, Bayraklı'da hiç çıkmamıştır. Yine dini gereklerin yapılması yönünde tavsiyede bulunan, yapıldığı ölçüde memnun olan eş sayısı Donanmacı'da 3 eş ve Yamanlar'da 2 eş olarak saptanmıştır.

Bu verilerden hareketle, eşlerin kadınlara dinsel gerekleri yerine getirmeleri konusunda karışmama eğilimi gösterdiklerini ve kadınların dini pratikleri bireysel kararlarla yerine getirdiklerini söyleyebiliriz.

Erkeklerin kadınlara karışmama eğilimlerinin yanısıra, çocuklarının dini bilgilenmelerindeki işlevlerinin ne olduğuna bakınca, mahalleler arasında bir farklılık ortaya çıkmaktadır (Tablo: 69).

Tablo: 69 Eşin, Çocukların Dini Bilgilenmelerindeki İşlevi

	DONANMACI	YAMANLAR	BAYRAKLI	TOPLAM
İlgilenmez, aile büyüklerine bırakır	2	-	-	2
İlgilenmez, bana bırakır	10	10	1	21
İlgilenir, onları eğitir, öğretir.	39	81	12	132
Hiç ilgilenmez	97	34	5	136
Çocuklarımız henüz küçük, büyüdüklerinde ilgilenir.	2	6	2	10

Temel sosyalizasyon kaynağı olarak kabul ettiğimiz ailede dinsel sosyalizasyonda erkeğin (babanın) işlevi kadına (anneye) göre görece olarak daha az olmaktadır.

Donanmacı'daki eşlerin 2/3'ü çocukların dinsel bilgilenmeleri ile hiç ilgilenmedikleri saptanmıştır. Bir kısmı aile büyüklerine ve daha çok eşlerine (anneye) bu görevleri bırakırken, çocuklarının dinsel bilgilenmeleriyle ilgilenen, onları eğitip, öğreten eş sayısı 39 kişi olmaktadır. Yamanlar ve Bayraklı'da ise eşlerin 2/3'ü çocuklarına dinsel bilgilenmede eğitici, öğretici işleve sahip oldukları belirlenmiştir. Bu görevi eşlerine (anneye) bırakanların sayısı oldukça azdır. Hiç ilgilenmeyen eşlerin sayısı Donanmacı'ya göre düşük olmakla birlikte, 1/4'lük bir orana ulaşmaktadır. Bu sonuçlardan anlaşıldığı üzere, kentleşmiş yerleşim birimi olan Donanmacı'da, çocuğun dinsel sosyalizasyonunda eşler küçümsenmeyecek oranda ilgisizliği seçmişlerdir. Bundan sonraki alt Bölümde ele alınacak olan çocuğun dinsel sosyalizasyonunda kadının görevi (işlevi) daha önemli olmaktadır. Yamanlar ve Bayraklı'da ise eşler (babalar) çocuklarına dinsel bilgi aktarımında yardımcı oldukları, bu işi üstlendikleri gözlenmektedir.

DOKUZUNCU BÖLÜM: ÇOCUĞUN DİNSEL SOSYALİZASYONUNDA ANNENİN İŞLEVİ

Önceki Bölümde, çocuğun dinsel sosyalizasyonunda babanın işlevinin anneye göre görece olarak daha düşük olduğu belirtilmişti. Bu bölümde, çocuğun dinsel sosyalizasyonu açısından annenin işlevleri daha ayrıntılı biçimde yer alacaktır.

9.1. Çocukların Dini Bilgileri Öğrenme Kaynakları:

Çocuğun öğrenme sürecinin aile içinde başladığı, yaşama ilişkin temel bilgiler gibi, dinsel bilgilerin de aile içinde filizlendiği bilinmektedir. Hiç kuşkusuz, ailede anne-babanın ve/veya diğer aile büyüklerinin dini nasıl algılayıp uyguladıklarıyla doğrudan ilgili olan bir süreçtir bu. Örneğin; kırsal yörelerde, çocukların aile içinde büyüklerinden öğreneceği her türlü bilginin yanısıra, çok küçük yaşlardan itibaren dedesinden abdest almayı, babası ile bayram namazına gitmeyi, kurban duası etmeyi, sahura kalkarak oruca hazırlanmayı, ölünün ardından okunan duaları, vb... bilmesi, kırsal yaşamın yüzyüzeliği, birlikteliği nedeniyle olanaklı olabilmektedir.

Örneğimizde yer alan kadınların çocuklarına dinsel bilgileri aktarmada, öğretmede, yüklendiği rolün, işlevin neler olabileceğini, çocukların aldığı din eğitimi kaynakları ve almasını istedikleri yeterli din eğitimi kaynaklarında görebilmekteyiz.

Tablo 70: Çocukların Dini Bilgileri Öğrendiği 1.2.3. Kaynak

Kaynaklar	DONANMACI						YAMANLAR						BAYRAKLI						G. TOPLAM					
	1.Ka		2.Ka		3.Ka		1.Ka		2.Ka		3.Ka		1.Ka		2.Ka		3.Ka		1.Ka		2.Ka		3.Ka	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile Büyükleri	21	15	7	6.5	9	20.9	11	8.6	1	1.1	5	8.8	3	15	1	5.9	-	-	35	12.2	9	4.2	14	12.5
Eşim	3	2.1	4	3.7	1	2.3	11	8.6	6	6.8	1	1.8	-	-	1	5.9	-	-	14	4.9	11	5.2	2	1.8
Ben	39	27.9	16	14.9	2	4.7	16	12.5	8	9.1	2	3.5	3	15	3	17.6	-	-	58	20.1	27	12.7	4	3.6
Eşim ve Ben	26	18.6	11	10.3	1	2.3	44	34.4	13	14.8	5	8.8	8	40	-	-	2	16.7	78	27.1	24	11.3	8	7.2
Hoca, imam (Kur-an k, vb.)	3	2.1	5	4.7	2	4.7	4	3.1	9	10.2	12	21	3	15	4	23.6	1	8.3	10	3.5	18	8.5	1513.4	
Okuldaki din dersleri	48	34.3	44	41.1	15	34.9	42	32.8	40	45.5	14	24.6	3	15	8	47	3	25	93	32.2	92	43.4	3228.6	
Dini yayınlar	-	-	20	18.8	12	27.9	-	-	11	12.5	183	1.5	3	-	-	-	6	50	-	-	31	14.7	36	32
Radyo - TV	-	-	-	-	1	2.3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.9	
Toplam	140	100	107	100	43	100	128	100	88	100	57	100	20	100	17	100	12	100	288	100	212	100	112	100

Tablo: 70'de görüldüğü gibi, Donanmacı, Yamanlar ve Bayraklı örnekleminde yer alan kadınların çocuklarının dinsel bilgileri edindikleri kaynaklar ve önem sıraları farklılıklar göstermektedir.

Donanmacı'da çocukların dini bilgileri öğrenmelerinde 1. sırada önemli kaynaklar "Okullarda verilen din dersleri" (% 34.4), "Ben (Kadın)" (% 27.9), "eşim ve ben" (% 18.6), aile büyükleri (% 15), biçimde sıralanırken, Yamanlar'da okul eğitimi (% 32.8), ile eşim ve ben seçeneği (% 34.4), birbirine çok yakın oranda yer almakta, ayrıca Donanmacıya göre, eşin öğretici işlevi yükselerek, kadınıniki düşmektedir. (Sırasıyla kadın: % 12.5 eş: % 8.6) ardından aile büyükleri sıralamadaki yerini almaktadır. Bayraklı'da durum, "eşim ve ben" (% 40) seçeneğinde toplanmaktadır. "Aile büyükleri", "Ben", "hoca-imam-Kuran kursu vb." "okuldaki din dersleri" seçenekleri ise eşit ağırlıkta örnekleme de yer almıştır.

Görüldüğü gibi, kentlileşmiş kesim olan Donanmacı'da formel okul eğitimi programında bulunan din dersleri temel öğretici kaynak olarak görülürken, Hoca-imam-Kur-an kursu gibi kaynakların birinci önemi yok denecek kadar az bulunmuştur (%2.1). Oysa Bayraklı'da, anne-babanın temel kaynaklığından sonra, formel okul eğitimi ile hoca-imam-eğitimi (% 15) eşit düzeyde yer almaktadır. Gecekonu mahallesi Yamanlar'da durum; anne-baba ile okul eğitim arasında dağılmıştır.

Çocukların dini bilgileri öğrendikleri 2. kaynağın ne olduğu (Tablo:70) ise, her üç mahallede de ilk olarak "okuldaki din dersleri" seçeneğinde toplanmaktadır (% 43.4). Diğer seçenekler mahallelere göre çeşitlilik göstermektedir. Donanmacı'da ikinci sırayı "Dini yayınların okunması", üçüncüyü "kadın", dördüncüyü "eşim ve ben", ardından "aile büyükleri", "hoca-imam-Kuran kursu", ve "eş" gelmektedir. Yamanlar'da ikinci sırada eşim ve ben", ardından "dini yayınların okunması" seçenekleri yer almaktadır. "hoca-imam-Kur-an kursu," "ben" "eşim" seçenekleri gelmektedir. Bayraklı'da ise durum Donan-

macı'dakine benzer biçimde, ilk sırada "okuldaki din dersleri" seçeneği yer almaktadır. Ardından, "Hoca-imam, Kur-an kursu", "ben", ve "eşim-aile büyükleri" seçenekleri gelmekleri. Bayrakı'da formel ve informel dini eğitimin aile içi dinsel eğitimin önüne geçmesi dikkat çekicidir.

Kadınların çocuklarının dini bilgileri öğrendikleri 3. kaynaklar ise şunlardır (Bakz: Tablo: 70).

Donanmacı'da 1. cil, 2. cil önemde ilk sırada yar aldığı gibi, "okuldaki din dersleri" yine ilk sıradadır. (% 39.4) Ardından "dini yayınlar, aile büyükleri,..." gelmektedir. Yamanlar'daki çocukların 3. tür bilgilenme kaynağı, "Dini yayınlar" önceliği alarak (% 31.5) "okuldaki din dersleri, hoca-imam, Kur-an kursu, eşim ve ben, aile büyükleri, ben" sıralamasında yer almıştır. Burada, dini yayınlar yoluyla bilgilenme okuldaki din derslerini önüne geçmiştir. Bayraklı'da 3. tür kaynak olarak gösterilen öncelikle "dini yayınlar" ardından (% 50) ",okuldaki din dersleri", "eşim ve ben", "hoca-imam-Kur-an kursudur."

Günümüzün önemli iletişim araçları olan Radyo ve televizyondaki dini programlardan çocukların dini bilgilerin edimesi örneklemimizde yalnızca 1 kez yer almıştır. Bu da Donanmacı'da 3. tür önemli bilgilenme kaynağı olarak belirtilmiştir (% 2.3).

Toparlayacak olursak, çocukların dinsel bilgileri edinme yollarında okuldaki din eğitiminin yadsınmayacak etkisi ortaya çıkmıştır. Annenin çocuk üzerindeki bu yöndeki işlevi formel okul eğitiminin gerisinde kalabilmektedir. Bu noktada dikkati çeken bir başka özellik ise, mahallelere göre annenin bilgilendirme işlevinin azalması veya artması durumudur.

Kadınların çocuklarının hangi yollardan dini bilgilerini edindiklerini öğrendikten sonra, kadınlara, çocuklarının iyi bir din eğitimi almasının hangi yollarla olması gerektiğini sorduk. Yanıtlar Tablo: 71'de görüldü biçimde dağılım göstermiştir.

Tablo: 71 Çocukların İyi Bir Din Eğitimi Almasının 1.2.3. Önemli Yolu:

	DONANMACI						YAMANLAR						BAYRAKLI						G. TOPLAM					
	1.Yol		2.Yol		3.Yol		1.Yol		2.Yol		3.Yol		1.Yol		2.Yol		3.Yol		1.Yol		2.Yol		3.Yol	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Ailede verilen bilgiler yeterlidir.	2719.7	8	13.8	3	21.4	22	17.6	7	9.94	8.3	-	-	1	8.3	1	10	4917.4	1611.3	8	11.1				
Okulda verilen bilgiler yeterlidir.	2316.8	22	37.9	4	28.6	21	16.8	20	28.2	5	10.4	-	-	-	1	10	4415.6	4229.8	10	13.9				
Hocaya, Kur-an Kursuna gitmeli	-	-	5	8.6	2	14.3	25	20	19	26.8	10	20.8	10	50	1	8.3	1	10	3512.4	2517.7	13	18		
Din eğitimi veren okullarda eğitim görmeli	8	5.8	-	-	2	14.3	17	13.6	10	14.1	15	31.3	4	20	5	41.8	-	-	2910.3	1510.6	17	23.6		
Hem aile, hem okul bu eğitimi üstlenmeli	6950.4	4	6.9	-	-	30	24	9	12.7	6	12.5	5	25	4	33.3	3	30	104	36.9	17	12	9	12.5	
Daha çok dini yayınlar okunmalı, Radyo - TV izlenmeli	2	1.5	11	19	3	21.4	3	2.4	6	6.38	16.7	1	5	1	8.3	4	40	6	2.1	18	12.8	15	30.9	
Aydın, bilgil din adamları okullarda öğretmeli	8	5.8	8	13.8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	2.8	8	5.8	-	-	
Dini bilgileri öğreneceklerine diğer bilgileri öğrensinler.	-	-	-	-	7	5.6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	2.5	-	-	-	-	
Toplam	137	100	53	100	14	100	125	100	71	100	48	100	20	100	12	100	10	100	282	100	141	100	72	100

Tablo: 71'de görüldüğü gibi mahalleler arasındaki istenen ideal eğitim yolları farklılık göstermektedir. Donanmacı'da "hem aile hem de okul eğitiminin ardından (% 50.4), ailede verilen bilgilerin (% 19.7), ve okulda verilen bilgilerin (%16.8) yeterli olduğunu söyleyenler gelmektedir. Aynı mahallede çocuklarının din eğitimi veren okullarda eğitim görmesini isteyenler ile, aydın-bilgili din adamlarının okullarda eğitim vermesini isteyenler eşit oranda yer almışlardır (% 5.8 ve % 5.8).

Yine Donanmacı'da iyi bir din eğitimi almanın 2. ci önemli yolu olarak, Kadınlar çocuklarının okulda verilen dini bilgilerle yetinebileceğini (% 37.9), ardından, çocuklarının daha çok dini yayınlar okuyup, Radyo ve Televizyonda dini programları izlemesi gerektiğini belirtmişlerdir (% 19). Ailede verilen bilgiler yeterli olmaktadır diyenleri, aydın bilgili din adamları okullarda dini öğretmeli diyenler eşit oranda izlemektedir (% 13.8). Hocaya-Kur-an kursuna gitmeli diyenler beşinci sırada yer almakta ve hem aile ve hemde okulun bu eğitimi üstlenmesini isteyenler son sırada gelmektedir.

Donanmacı'da çocuklar için istenen ideal din eğitiminin üçüncü yolu olarak yalnızca 14 kadın seçenek belirtmiş olup, okul eğitimi (% 28.6), aile içi

eğitim (% 21.4), Dini yayınlara ve Radyo-Tv,ye ağırlık verme (% 21.4), Hoca-Kur-an kursu (% 14.3) Din eğitimi veren okullarda eğitim görme (% 14.3) biçiminde sıralama yapmışlardır.

Donanmacı için, bu verilerden hareketle, okul eğitiminin ideal din eğitimi verme istencinde ilk sırada yer aldığı ve bunu aile içi dinsel eğitimin (ki burada aile içinde bu görevin ağırlıkla anneye düştüğünü bir önceki soruda gördük) izlediğini görüyoruz. Ve okuldaki din eğitiminin "aydın-bilgili din adamlarınca verilmesi "istemi, diğer iki mahallede hiç yer almamıştır.

Yamanlar mahallesi için çocuklara istenen ideal din eğitiminin 3. nemli yolu ilk olarak öncelikle aile ve okulun bu eğitimi üstlenmesi istenirken (% 24), hocaya ve Kur-an kursuna (% 20) ve din eğitimi veren okullara (% 13.6) verilen önem oldukça artmaktadır (Bakz: Tablo: 71). İkinci olarak istedikleri eğitim yolları da okul eğitiminin ardından (% 28.2) hoca-Kur-an kursu (% 26.8) ve din eğitimi veren okullar (% 14.1) daha sonra da aile ve okulun birlikte stlenimi ve daha çok dini yayınlara okunması, Radyo ve Tv. izlenmesi gelmektedir. nc önemli yol olarak da, seçeneklerin başında din eğitimi veren okullarda eğitim görülmesi (% 31.3) ve hocaya-Kur-an kursuna gidilmesi istemi gelmektedir (% 20.8). Ardından Dini yayınlara ve Radyo-Tv programlarına ağırlık verilmesi, bundan sonra da okulun ve ailenin verdiği bilgiler sıralamaya girmektedir.

Görüldüğü gibi Yamanlar'da, kadınlar, dinsel eğitimin ideal yolunun okul eğitiminin önceliğinden sonra, din eğitimi veren okullar, dini yayınlara ve programlar, Hoca-Kur-an kursu eğitimi ağırlıklı olarak gündeme gelmektedir. Bu kadınların çocukları için dinsel eğitimin en iyi alınacağı yerlerin böylece belirlenmesi önemlidir. Öte yandan bu mahalledeki 7 kadın "Dini bilgileri öğreneceklerine diğer bilgileri öğrensinler, hayatta onlar lazım" diyerek, dinin önemini diğer bilgilerin arkasına geçirdiklerini ilginç bir biçimde ifade etmişlerdir (% 5-6).

Bu konuda Bayraklı için söyleyeceklerimiz Yamanlara benzer biçimde, Dini eğitim veren okullar (% 61.8), Hoca-Kur-an kursu (% 68.3) dini yayınlara ve programlardan sonra (% 48.3) okulun ve ailede verilen bilginin yeri gelmekte-

dir (% 30). Yamanlar'a göre dinsel bilgi öğrenme yolunun daha önemli olduğu Tablo: 71'de de açıkça görülmektedir.

Görüldüğü gibi, kadınlar çocuklarının ideal bir din eğitim almasını aile, okul eğitim, dinsel eğitim, din adamı eğitimi, dini yayın ve programlar yoluyla istemektedirler. Burada, eğitim durumu, kentleşme derecesi, gelirdüzeyi, yaş gibi değişkenlerin etkisi Tablo: 71'de kendini belli etmektedir. 8. Bölüm'de ele aldığımız, eşin (babanın) çocukların dini bilgiler öğrenmeleriyle ilgili bulgular, kadınla da yakından ilgili olmaktadır.

Çocuklar anne ve babalarının dini inançlarına, dinin gereklerini yerine getirmelerine veya getirmemelerine karışırlar mı? sorusuna verilen yanıtlar Tablo: 72'deki dağılımı göstermektedir. Her üç mahallede de (çocukları henüz küçük olsa bile) çocukların anne ve babalarına dini inanç ve pratiklerine uygulamada karışmama eğilimi gösterdiklerini saptanmıştır.

Tablo: 72 Çocukların Anne-Babanın Dini İnanç ve Pratiklerine Karışma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Bana karışmazlar	141	94	109	83.8	10	50	260	87
Bana destek olur, onaylarlar	8	5.3	15	11.6	10	50	33	11.3
Beni eleştirir, aşın bulurlar, (geri kafa sofu)	1	0.7	6	4.4	-	-	7	2.7
Eşime karışmazlar	144	96	121	93.1	14	70	279	93
Eşime destek olur, onaylarlar	5	3.3	9	6.9	6	30	20	6.7
Eşimi eleştirir, aşın bulurlar	1	0.7	-	-	-	-	1	0.3

Çocukların annelerine dinsel açıdan destek olmaları, onaylamaları, (ençok Bayraklı'da rastlanmıştır) onların anneleriyle aynı dinsel tutum ve değerleri paylaştığını göstermektedir. Benzer biçimde babaya destek olma, onaylama durumu anneden daha az örnekleme yer almıştır. Bu durum çocuğun baba ile dinsel iletişiminin azlığına (anneye göre) bağlanabilir. Ba-

bayı destekleyip, onaylama, davranışı, anneye olduğu gibi, benzer dinsel tutum ve davranışları kabul ettiklerini göstermektedir.

Çocukları tarafından kadının ve erkeğin (anne-babanın) dinsel açıdan eleştirilmeleri, aşırı bulunmaları ve hatta "sofu-geri kafalı" bulunmaları durumuna, Donanmacı'da 1 anne ve 1 baba için rastlanmıştır. Yamanlar'da yalnızca 6 anne çocukları tarafından eleştirilip, aşırı dindar bulunmuştur. Bayraklı'da ise annesini ve babasını dinsel açıdan eleştirip, geri kafalı bulan çocuk örneklemede yer almamıştır.

Çocuklarına yönelik olarak kadınlara sorduğumuz son soru ise, "Çocuklarınız evlenirken, (kız-erkek) dini nikah yapılmasını ister misiniz?" idi. Tablo: 73'de görüleceği gibi, Donanmacı'da 84 ve Yamanlar'da 121, ve Bayraklı örnekleminin ise tümü yani 20 kadın, çocuklarının evlenirken dini nikah kınılmasını istemişlerdir. İsteme nedenleri ise şöyle sıralanmaktadır.

Tablo: 73 Kadının Çocukları İçin Dini Nikah İsteme/ İstememe Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Dini Nikah İsterim	84	100	121	100	20	100	225	100
Müslümanız, İnanırım, şarttır, gelenektir, adettir.	57	67.9	71	58.7	14	70	142	63.1
Dini nikah olmazsa Allah katında eş olmazlar	6	7.1	40	33.1	5	25	51	22.7
Benim olmadı özeniyorum.	3	3.6	-	-	-	-	3	1.3
Herkes yapıyor, yapısın.	1	1.2	3	2.5	-	-	4	1.8
İmam nikahı resmi nikahtan dah aönemlidir	-	-	6	5.5	1	5	7	3.1
Önce resmi nikah olmalı, dini nikah olsa iyi olur.	17	20.2	1	0.7	-	-	18	8
Dini Nikah İstemem	66	100	9	100	-	-	75	100
Gerek yok.	34	51.6	5	55.6	-	-	39	52
Çocukların istemez	5	7.6	-	-	-	-	5	6.7
Atatürk Devrimlerine aykırı, laik bir toplumuz	8	12.1	-	-	-	-	8	10.7
Çağdaş bir dünyadayız, Modern bir ülkedeyiz	13	19.7	-	-	-	-	13	17.2
Bizimde yok, çocuklarımızında olmasın.	3	4.5	2	22.2	-	-	5	6.7
Bizde adet değil (Alevi)	-	-	2	22.2	-	-	2	2.7
Dini nikah kabul etmek demek, dinin getirdiği bütün bağnazlıkları kabul etmek demektir.	3	4.5	-	-	-	-	3	4

Çocuklarına dini nikah isteyen kadınlar, üç mahallede de, "Müslümanız, inanırım, şarttır, gelenektir, adettir" seçeneğinde yoğunlaşmışlardır (% 63.1). Bu seçenek inançla birlikte, gelenek, görenek ve adetlerin toplumsal yaptırımını da içinde taşımaktadır. Donanmacı için ikinci isteme nedeni "önce resmi nikah olsun, ardından dini nikah olursa iyi olur" (% 20.2) gelmektedir. "Dini nikah olmazsa Allan katında eş olmazlar" türünde ciddi bir istem Donanmacı'da 6 kadın tarafından gündeme gelirken (% 7.1), bu sayı Yamanlar'da 40 kadına (% 33.1) Bayraklı'da ise 5 kadına (% 25) yükselmektedir. "Benim olmadı, özeniyorum" ve "herkes yapıyor biçimindeki istekler ise, Bayraklı'da rastlanmayan diğer iki mahallede az sayıda görülen dinsel gereklerden çok, "başkalarının yaptığı yapma" davranışını getiren bir istemi ortaya çıkarmaktadır. "Dini nikah resmi nikahtan daha önemlidir." diyen Yamanlar ve Bayraklı kadını, dini nikahın kendilerince önem derecesini vurgulamaktadırlar.

Çocukları evlenirken dini nikah istemeyen kadınlar, bunun nedenlerini şöyle açıklamışlardır (Bakz: Tablo: 73). Donanmacı'da 34 kadın (% 51.6) yamanlar'da 5 kadın (% 55.6) "gerek yok" diyerek, dini nikah istemediklerini belirtmişlerdir. Diğer iki seçenek birleştirildiğinde; "Atatürk devrimlerine aykırı, laik bir toplumuz" ve "Çağdaş bir dünyadayız, modern bir ülkeyiz" diyenler, günümüz Türkiyesinin bir portresini çizerek, dini nikahın önem taşımadığını ifade etmişlerdir (% 31.8). Bu yanıtların daha uç boyutunu ise yine Donanmacı'da 3 kadın "Dini Nikahı kabul etmek demek, dinin getirdiği tüm bağnazlıkları kabul etmek demektir" biçiminde dile getirmişlerdir. Bu seçeneklerin yanısıra, "Çocuklarım istemez" seçeneği kadının istediği halde çocuklarının dini nikahı istememesi nedeniyle onlara uymasını ortaya koymaktadır (% 7.6). Benzer biçimde, "bizim dini nikahımız yok, çocuklarımızın da olmasın" seçeneği "gerek yok" seçeneğinin bir başka ifade biçimidir. (Yamanlar'da 2 kadın bu seçeneği belirtmiştir). Ayrıca, Yamanlar'da iki kadın Alevi olduklarını ve dini nikah adetleri olmadığını söylemişlerdir (% 22.2).

Görüldüğü gibi, çocukları için dini nikah olmasını isteyenler

örnekleme çoklukla yer almışlardır. Ancak dini nikah isteme ve istememe nedenleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Burada kentlileşme derecesinin, kentte kalış süresinin etkisi oldukça açık bir biçimde gözlenebilmektedir: Diğer bir deyişle, bir uçta dini nikahın Allah katında eş sayılabilmek için zorunluluğu, diğer uçta, laik, modern bir toplumda dini nikahın gereksizliği görüşü yer almaktadır.

Bundan sonraki son Bölümde, örnekleme yer alan kadınların, dinsel tutum, değer ve davranışları ele alınacaktır.

ONUNCU BÖLÜM: DİNSEL TUTUM, DEĞER VE

DAVRANIŞLAR

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde son Bölüm, evli kadının dinsel tutum, değer ve davranışlarına ayrılmıştır. Birinci Bölüm'de belirtildiği gibi, Dinin bir inanç sistemi olduğu ve bu sistemin düşüncede ve pratiklerde (eylemde) bütünleştiği araştırma için tanım olarak seçilmişti. Bu nedenle kadının dinsel inancının pratikteki işleyişini, ardından anne-babasının, eşinin, çocuklarının dinsel inanışlarının pratik (eylem) yanını ele aldık. Son olarak da, kadının kentlileşme süreci içinde dine ilişkin tutum ve davranışları ne yönde bir değişim göstermektedir? bu husus değerlendirilmeye çalışılacaktır. Kur-an Surelerinden seçilmiş kimi ayetler'e ilişkin tutum, değer ve davranışları, kadınların kendi ifadeleriyle yer alacaktır.

10.1. İslâmiyet ve Doğum Kontrol Yöntemleri:

İslâm dini, evliliği ve doğurganlığı destekleyen bir din olarak tanımlanır. Kur'an'da, doğumun, ölümün, doğurganlığın, kısırlığın Allah'ın takdiri olduğu belirtilmiştir. Ancak doğurganlığı artırmak (ve dolayısıyla nüfusu artırmak) o günkü toplumsal koşullarda gerekli olduğu düşünülürse, "Kadınlarınız sizin (evlat yetiştiren) tarlanızdır. Tarlanıza dilediğiniz gibi girin ve istikbal için hazırlıklı bulunun" (Bakara Suresi, Ayet 223) ayetinin mantığı anlaşılabilir. Yine o dönem içinde kız çocukların makbul sayılmayışı ve erkek çocuk sahibi olma isteği, doğurganlığı artırıcı faktörlerdendir (Nahl Suresi, Ayet 57-59).

Günümüzde, toplumsal ve ekonomik koşullar aileleri istedikleri sayıda ve sıklıkta çocuk yapmaya yöneltmektedir. Bu da gelişen tıp teknolojisi ile sağlıklı ve ekonomik olarak olanaklı olmaktadır. Kadının doğurganlık dönemi içinde (15-49 yaş) çeşitli doğum kontrol yöntemleri kullanarak istenmeyen gebeliklerden, kürtaj ve düşüklere kaçınması sözkonusudur (1). Ancak konumuz açısından İslâmiyetin doğum kontrol yöntemlerine, kürtaj ve düşüğe

karşı tumumunun olumsuz olduğu söylenebilir (2).

Örnekleme yer alan 3 mahalledeki kadınlara, "Doğum kontrol yöntemleri, kürtaj, düşük hakkında neler düşünüyorsunuz?" sorusunu yönelttiğimizde, Tablo: 74'de görülen dağılım elde edilmiştir.

Tablo: 74 Doğum Kontrol Yöntemleri, Kürtaj, Düşüğe İlişkin Değerler

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Dinimizce yasak, günah, yapılmamalı, Allah doğanın rızkını verir. hamileyse doğurmalı.	-	-	32	24.6	4	20	36	12
Dinimizce günah ama, d.k gerekli, kürtaj, düşük yasak, günah.	-	-	35	26.9	11	55	46	15.3
Kürtaj, düşük d.k günah ama, doğan çocuğa bakamamak daha çok günah.	3	2	25	19.2	2	10	30	10.3
Din buna karışmaz, d.k gerekli, sağlık içinse kürtaj gerekli, düşük sakıncalı.	89	59.3	7	5.4	1	5	97	32.2
Din karışmamalı, d.k gerekli, bakılamayacaksa kürtaj gerekli, düşük sakıncalı.	40	26.7	8	6.1	1	5	49	16.3
Sağlığa zararı yapılmamalı.	3	2	4	3.1	-	-	7	2.3
Günah değildir, gereklidir, hepsini yaptım (A)	15	10	13	10	1	5	29	9.7
Hem dinen günah, hem sağlık için zararlı yapılmamalı.	-	-	6	4.6	-	-	6	2
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 74'de ikili bir durum karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, dinen yasak, günah olduğu, ikincisi ise, sağlık için gerekli olduğu görüşleridir.

Donanmacı'da dinin bu konuya karışmaması görüşü yoğunluk kazanmaktadır (%96). Doğum kontrol yöntemlerinin gerekli olduğu görüşü egemendir. Kürtaj içinse öncelikle kadının ve bebeğin sağlıklı olması içinse gerekli olduğu, ardından, doğacak çocuğa bakılamayacak ise (ekonomik vb. durumlar ile) kürtajın gerekliliği savunulmuştur. Düşük ise sağlık için sakıncalı olması nedeniyle onaylanmayan davranış olarak ele alınmıştır.

Yamanlar'da ve Bayraklı'da dinin etkisi açıkça görülmektedir. Doğum

kontrol yöntemlerinin, kürtajın ve düşüğün dinimizce yasak edildiği, bu yüzden günah olduğu görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Onlara göre "Allah doğan çocuğun rızkını verir, hamile ise doğurulmalı"dır. Özellikle kürtaj ve düşüğe karşı dinsel bir korkunun egemen olduğu gözlenmektedir. Yamanlar'daki görüşülen 6 kadın birbirine benzer ifadelerle şu sözü söylemişlerdir, "Allah düşürdüğüm, aldırduğım çocuğu ahirette altın bir tasa koyar, çiğneyip yutmam için bana uzatır, sen çiğneyip yutabilir misin çocuğunu!".

Dinen yasak, günah olmasına rağmen doğum kontrol yöntemlerinin kullanılması gerektiğini söyleyenler Bayraklı'da daha yüksektir (%55). Bakılamayacak çocuğun doğrulmasının daha fazla günah olduğunu sözlerine eklemişlerdir (%10).

Dinin karışmaması gerektiğini, sağlık için ve bakacağı kadar çocuk sahibi olmak gerektiğini söyleyenlerin sayısı oldukça azdır. Yamanlar'daki Alevi kadınların bu konudaki görüşleri daha farklı olmuştur (%10). Doğum kontrolünün, kürtajın ve düşüğün günah olmadığını, gerekli olduğunu, hepsine başvurduklarını ifade etmişlerdir.

10.2. Adak Adama, Kadere, Alın Yazısına ve Ahirete İnanma

10.2.1. Adak Adama:

İslâm inancına göre, bir dileğin gerçekleşmesi için verilen vaad anlamına gelen adak, Tanrı'ya adanan dua, oruç tutma, namaz kılma, kurban kesmeden, dedeye, erenlere, yatır ve türbeye ve benzer yerlere dua ederek; kurban kesme, su dökme, tel bağlama, mum dikme, yemek verme gibi çeşitlenmektedir. Ayrıca, fakir doyurma, fakir giydirme, fakire para verme veya Zekeriya sofrası açma gibi adak türleri de toplumumuzda yaygınlık göstermektedir. Adak adayan kadının inanç düzeyi, bulunduğu toplumsal çevre, ekonomik durumu, vb. gibi durumlar adağın niteliğini ve sıklığını etkileyen faktörler olabilmektedir.

Örnekleme yer alan kadınlara, "Bir dileğinizin gerçekleşmesi için adak adar mısınız?" sorusu yöneltilmiş ve Tablo: 75'deki dağılım ortaya çıkmıştır.

Tablo: 75 Adak Adama Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Evet sık sık adarım	31	20.7	37	28.5	11	55	79	26.3
Arasıra adarım (dua dahil)	32	21.3	60	46.1	5	25	97	32.3
Hayır, adamam, inanmam	87	58	24	18.5	3	15	114	38.1
Diğer	-	-	9	6.9	1	5	10	3.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Sık sık adak adadığını belirtenler Donanmacı'da %20, Yamanlar'da %28.5, Bayraklı'da ise %55 oranında bulunmuştur. Arasıra adak adama durumu en yüksek Yamanlar'da olup (%46.1) (Bu orana yalnızca dua adama durumu da dahil edilmiştir). Donanmacı'da sık sık adakta bulunanlarla eşit bir sayı (% 21.3), Bayraklı'da ise, %25'lik bir sayı ortaya çıkmıştır. Mahalleler toplamında en yüksek sayıya sahip olan "adamam, adağa inanmam" seçeneğini asıl yükselten Donanmacı olmuştur (% 58). "Diğer" seçeneğinde yer alan "maddi olanaksızlık yüzünden adak adayamama", "adağ adayacak türbe, yatır, erenyeri bulamama", "kente yeni gelme, çevreyi tanımama" gibi nedenlerle adak adayamayanlar ise Yamanlar ve Bayraklı örnekleminde yer almıştır. (%6.9 ve %5).

Görüldüğü gibi, kentleşme düzeyi, veya kentleşme derecesi, adak adama olgusunu olumsuz yönde etkiler gibi görünmesine rağmen, çok etkili olmadığı söylenebilir.

10.2.2. Kader'e Alın Yazısı'na Ahiret'e İnanma:

Kader (Faith), insanın yaşamında başına gelecek olan herşey olarak tanımlanmaktadır. İslâm öncesi Araplarda da rastlanan Kader kavramı, insanın doğum ve ölüm arasındaki karşılaştığı olumsuzluklar anlamındadır. Kur'an'da

da yer alan Kade, insan hayatının Allah'ın kontrolünde olduğunu ifade eder (3). Kader'in soyut, bilinemez bir kavram oluşu, yaşandıkça karşılaşılabileceği anlamını kuvvetlendirmektedir.

Diğer bir soyut kavram da Alın Yazısı'dır. Genel kullanımıyla alın yazısı: insanın yaşamını içinde başına geleceklerin önceden (doğuştan) alına yazılı olduğunu ve bunun değişmeyeceğini ifade eden bir kavramdır. Yani, yaşamda karşılaşılan tüm iyi veya kötü (ya da olumlu-olumsuz) olayları kişi bilemez ve değiştiremez, bunları yaşayacaktır anlamı yüküdür (4).

Ahiret kavramı da, dünya kavramı ile bir ikilik (dichotomy) oluşturmakta ve Kur-an'da birbirinin karşısında yer almaktadır. Ahiret cennet ve cehennemi içine almaktadır (5). Kur-an, dünya ile ahiret arasında zincir görevi yapan bir şey koyar. İki dünya arasında geçişi temsil eden eschatological (uhrevi) diye tanımlanan özel bir düşünce grubudur bu: Songün, hüküm günü, kıyamet, hesap günü, vb... (6).

Kur-an'daki çeşitli surelerde, ahiret, ahirete hazırlanma, ahiret günü,... ayrıntılı biçimde yer almaktadır (7).

Tablo: 76 Kader'e Alın Yazısına, Ahirete İnanma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Tümüne inanırım	67	44.7	94	72.3	17	85	178	59.3
Hiçbirine inanmam	45	30	19	14.6	2	10	66	22
Yalnızca kader'e inanırım	38	25.3	17	13.1	1	5	56	18.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 76'da görüldüğü gibi örnekleme yer alan kadınlara "Kadere, alın yazısına, ahirete inanır mısınız?" sorusu yönetilmiş ve üç mahallede de çoğunluğun bu üç soyut kavrama inandığı bulunmuştur (% 59.3). Hiç birine inanmadığını belirten kadın sayısı Donanmacı'da %30'a ulaşırken, bu oran Bayraklı'da %10'a düşmektedir. Alın yazısı ve ahirete inanmayıp, yalnızca kadere inandığını belirtenler ise yine Donanmacı'da en yüksek düzeye ulaşmaktadır (% 25.3).

Mahalle bazında Tablo: 76'ya tekrar bakacak olursak, bu üç kavrama inanma düzeyinde geçiş tipi mahalle (kısmi gecekondulu) Bayraklı en yüksek sırayı almaktadır. Gecekondulu mahallesi Yamanlar da Bayraklı'ya yakın bir yoğunluk gözlenmekte ve yerleşik Donanmacı, bu kavramları en az benimseyen mahalle durumuna geçmektedir. Bu sonuçlar, gelir düzeyi, eğitim düzeyi yüksek, çalışan kadınların çoğunlukta olduğu Donanmacı'nın kentleşme düzeyi de dikkate alınarak, soyut dinsel kavramlara görece olarak daha az önem verdiğini göstermektedir (Bakz: Ek: Grafikler).

10.3. İslam Dini ve Kadının Tutum, Değer ve Davranışları

İslâm dininin toplumun her düzeyinde, tüm kurumların üzerinde yönlendirici ve denetleyici işlevi olduğu Kuramsal Bölümde ele alınmıştı. Şimdi, İslâmiyetin kadına, kadın erkek ilişkisine yaptırımları (önergeler halinde) ele alınacaktır. Bu alt bölümde, İslâmiyetin; kadına örtünmesi, eşlerle karşılıklı davranışlar, erkeğin üstünlüğü, kadın ve erkeğin yaratılışı, cennet-cehennem gibi önerilerini Kur-an ve Hadis hükümlerine dayanarak, oluşturduğumuz tutum ölçeği ile değerlendirip, bu tutum derecelerinden hareketle önermelere ilişkin değer ve davranışlarını saptamaya çalışacağız.

10.3.1. Kadının Örtünmesi:

İslâmiyet kadının örtünmesini Museviliğe (8) benzer biçimde, ancak daha ayrıntılı olarak ele alır. Kur-an'da Nûr suresinde kadının örtünmesi şöyle anlatılır. "İnanan kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar. İrzlerini korusunlar, süslerini kendiliğinden görünen kısım hariç açmasınlar. Baş örtülerini yakalarının üstüne çıkarsınlar. Süs yerlerini, kocaları yahut babaları, yahut kayınpederleri, yahut oğulları, yahut kocalarının oğulları (üvey oğulları), yahut kardeşleri, yahut erkek kardeşlerinin oğulları, yahut kız kardeşlerinin oğulları, yahut kendi kadınları, yahut carileyeleri, yahut erkekliği kalmamış hizmetçiler veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını vur-

masınlar" (Nûr Suresi- Ayet 31) (9). Peygamber eşleri için de "evlerinizde oturun, eski cahiliye de olduğu gibi açılıp saçılmayın" (Ahzâb suresi, Ayet 33) (10) diyerek, kadınların nasıl giyinip, süs yerlerini (cinsellik açısından) ancak kimlere açabileceklerini belirlemiştir.

Günümüzde, İslâmî kurallara göre kadının giyimi veya örtünmesini gerekli gören kesimlerin varlığı bilinmektedir. Mümin (inanan) kadının giyiminin nasıl olacağı, süsünü, güzelliğini ancak eşine nasıl sunması gerektiğini, iffetini, namusunu korumak için, ve nesil emniyeti için, fuhuşun ortadan kalkması için kadının toplum içinde giyiminin önemini ayrıntılarıyla içeren yayınlar sözkonusudur (11). Konumuzun dışına çıkmamak amacıyla, kadın giyimi konusunda ayrıntılara yer verilmeyecektir.

Kadınlara yöneltilen "Dinimiz kadınların örtünmesini önerir" sorusuna verilen yanıtlar Tablo: 77 ve 78'de yer almaktadır.

Tablo: 77 Dinimiz Kadının Örtünmesini Önerir

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kesinlikle katılırim	-	-	50	38.5	10	50	60	20
Katılırim	2	1.3	26	20	7	35	35	11.7
Kısmen katılırim	3	2	13	10	3	15	19	6.3
Katılmam	75	50	39	30	-	-	114	38
Hiç bir şekilde katılmam	70	46.7	2	1.5	-	-	72	24
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo'da görüldüğü gibi kadının örtünmesine ilişkin olumsuz yani (katılmam - hiçbir şekilde katılmam) değerleri üç mahalle toplamında en yüksek çıkmıştır (% 38 ve % 24). Ancak mahalleler ayrıştırıldığında Donanmacı'daki olumsuzluk, Yamanlar ve Bayraklı'da olumlu yöne (kesinlikle katılırim-katılırim) dönmektedir. Kararsızlık veya kesin olmayan değer ise (kısmen katılırim) her üç mahallede de en düşük düzeyde yer almıştır (% 6.3).

Bu Tablo'nun daha netleşebilmesi için, kadınlara "Örtünme önerisine

katılma/katılmama nedenleri" sorulmuştur.

Tablo: 78 Kadının Örtünme Önerisine Katılma/Katılmama Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Müslüman kadın örtünür, adettir, gelenektir, günahtır, ayıptır, öyle öğrendik, alıştık.	1	0.7	59	45.4	10	50	70	23.3
Örtünmek gerekir, ama büyükşehir, şartlar uygun değil, aşırı olmamalı.	-	-	3	2.3	1	5	4	1.3
Atatürk devrimlerin aykırı, laikiz, çağdaş ve modern bir dünyada yaşıyoruz.	74	49.3	-	-	-	-	74	24.7
Örtünmekle Müslüman olunmaz, önemli olan niyettir, insanın içi temiz olsun.	71	47.3	26	20	3	15	100	33.3
Örtünmeye karşıyım ama frapan, açık, tahrik edici giyinmemeli.	2	1.3	9	6.9	1	5	13	4.3
Yerine göre örtünmeli, yerine göre açılmalı	-	-	15	11.6	-	-	15	5
Aleviyiz, örtünmemek günah değil, serbestir.	-	-	9	6.9	-	-	9	3
Devir değişti, zamana uymalı, ama erkekler eşlerini açık istemiyorlar.	-	-	9	6.9	3	15	12	4
İsteyen, içinden gelen örtünür, yaşlanan örtünür.	2	1.3	-	-	2	10	4	1.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 78'i, mahallelere göre ayrıştıracak olursak, Donanmacı'da ikili durum dikkati çekmektedir: Türkiye'nin modern, çağdaş, laik bir ülke olduğunu ve örtünmenin Atatürk devrimlerine aykırı olduğunu ifade edenler %49.3 (ki bu seçenek Yamanlar ve Bayraklı örnekleminde hiç yer almamıştır), ve örtünmekle Müslüman olunmayacağı, yani dindeki biçimliğe bir karşı çıkışı ifade edenler yer almaktadır (% 47.3).

Yamanlar'da ve Bayraklı'da ise yoğunluk Müslüman kadının, müminenin, inananın örtünmesi gerektiği noktasında toplanmıştır. Ve bu seçenek, "ayıp, günah, adet, gelenek, öyle öğrendik, alıştık..." türünde değer yargılarını da kapsamaktadır (% 45.5 ve % 50).

Ancak bu kesin yargının yanısıra, bu iki mahallede gözlenen bir başka

olgu da, kentte kalış süresinin artmasıyla, kentleşme derecesinin yükselmesine bağlı olarak; örtünmenin gerekliliğini ancak açık gezmenin de büyük şehir koşullarına ters düşmeyeceğini benimseyen seçeneklerin varlığıdır (% 9.2 ve % 20). Yine, örtünmekle Müslüman olunmayacağını belirten kadınlar az olmakla birlikte yer almıştır.

Kadının örtünmesi önerisini, tutum ve değer olarak ele aldığımız kadınların davranış olarak bu öneriyi uygulayıp uygulamadıklarını sorduğumuzda, Tablo: 79'daki durum ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 79 Örtünme önerisinin Uygulanma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Hayır uygulamıyorum/Modern, çağdaş kadınım	144	96	16	12.3	3	15	163	54.3
Hayır, büyük şehir, iklim sıcak	-	-	4	3.1	2	10	6	2
Büyüklerimin yanında ve memlekette başımı örterim, açık giyinirim	-	-	19	30	4	20	23	7.7
Sürekli başımı örterim, açık giyinmem	-	-	21	14.6	9	45	97	32.3
Ramazan'da başımı örterim.	-	-	88	67.7	5	25	5	1.7
Tesettür/çarşaf içindeyim	3	2	1	0.8	1	5	15	5
Yaşlandığım için başımı örtüyorum	1	0.7	1	0.8	1	5	3	1
Toplam	2	1.3	1	0.8	-	-	3	1
	150	100	130	100	20	100	300	100

Donanmacı'daki kadınların tümüne yakını (%96) örtünme önerisini uygulamadıklarını, modern, laik, çağdaş bir kadın olduklarını vurgulamışlardır. Ramazan ayında oruç tutarken ve yaşlandığı için başını örttüğünü ifade edenlerin dışında, 1 kadın tesettür içinde olduğunu belirtmiştir (% 0.7).

Yamanlar ve Bayraklı'da sürekli başlarını örtüp açık giyinmediklerini (kolsuz elbise, kısa etek, vb...) belirtenler oldukça yüksektir (% 67.7 ve % 45). Büyüklerinin yanında ve memleketlerine gidince başlarını örten, ama sürekli açık giyinmeyenler; büyük şehir ve iklimin sıcaklığı nedeniyle başlarını örtmeyenler gibi, kırsal değerlerini yavaş yavaş bırakır görünmektedirler. An-

cak burada değinilmesi gereken bir nokta vardır: Kırsal kesim kadınının günlük giysisi olan baş örtüsü ve şalvarın (ya da uzun etek, vb.) dindarlık anlamındaki başörtme ile karıştırılmaması gerekmektedir. Kırsal yöreden göç eden kadının giysi değişiminin (arzu etse bile) hemen kentli kadın giysisine dönüşmeyeceği bilinmektedir. Bunda en etkili faktörlerin eş, aile büyükleri ve çevre baskısı olduğu ve yaş ile bu baskının doğru orantılı olabileceği bilinmektedir.

Bu üç mahalledeki üç tesettür / çarşaf içindeki kadın, "açılacağıma cehennemde taş - direk olayım" diyerek, örtünmeye ilişkin davranışlarına böylesi bir değer yüklemişlerdir (%1.3, %0.8 ve %5).

Önceki Bölümlerde İslam dininin evlilik ve aile ilişkisinin her düzeyinde düzenleyici bir denetleyici işlevi olduğu belirtilmişti. Dinin etkilerinin kadının ve erkeğin aile içindeki davranışları üzerindeki rolünü ele alabilmek için, görüşülen kadınlara kimi sorular yöneltilmiştir.

10.3.2. Kadının Eşine Karşı Davranışları:

İslamiyete göre, kadının temel görevinin erkeğe, evine ve çocuklarına hizmet etmek, bakımlarını sağlamak (12) olduğu bilinmektedir. Kur-an'da kadınların görevleri, eşine nasıl davranırsa mümine olacağı belirtilmiştir. Örneğin: Bakara, Nisa, Mümtahine, Talak surelerinde (13), kadınların eşlerine nasıl davranacağı, cinsel ilişkinin, sevap ve haram olduğu durumlar (adet dönemi, hamilelik, lohusalık), kadının eşi yanında olmadığı zamanda iffet ve namusunu koruması, çocuklarının bakımı,... gibi konularda ayrıntılı bilgi verilmiştir. Kadın eşine itaat etmelidir, onun cinsel isteklerini reddetmemelidir. Zina veya fuhşa yönelmemelidir (14). Muhammed de Hadis'lerinde, Kur-an'dakine benzer hükümleri kadınlar için koymuştur (15).

Evliliğinin mutluluk içinde yürümesi için dinsel açıdan özetlediğimiz bu davranışları yerine getiren kadınlar, bunları yerine getirdikleri ölçüde cennet ile ödüllendirilmeleri söz konusudur.

Dinin bu önerileri doğrultusunda, kadınlara "Dinimiz kadınlara, eşlerine karşı itaatkar, saygılı, sevecen olmalarını öğütler" biçiminde bir önerme soru olarak yöneltilmiştir. Kur-an'da ve Hadislerde yer alan öğütlerin tümü sayılmayıp, yukarıdaki biçimde genelleştirici bir önerme ile yetinilmiştir. Bu önermeye, kadınların aldığı tutumlar Tablo:80'de yer almaktadır.

Tablo: 80 "Dinimiz Kadınlara, Eşlerine Karşı İtaatkar, Saygılı, Sevecen Olmalarını Öğütler"

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kesinlikle katılırim	19	12.6	98	75.4	13	65	130	43.3
Katılırim	34	22.7	11	8.5	4	20	49	16.3
Kısmen katılırim	20	13.3	6	4.6	-	-	26	8.7
Katılmam	67	44.7	15	11.6	3	15	85	28.3
Hiçbirşekilde	10	6.7	-	-	-	-	10	3.3
Katılmam	150	100	130	100	20	100	300	100
Toplam								

İslam dininin kadınlara öğütlediği, itaatkar olma, saygılı olma, sevecen olma, vb. davranışlara Donanmacı'da olumsuz (%51,4) Yamanlar ve Bayraklı'da olumlu (kesinlikle katılırim ağırlıklı) tutum almışlardır. (%83.9 ve %85) Kısmen katılırim diyen Bayraklı'da hiç yer almamıştır. Aynı biçimde, Yamanlar ve Bayraklı'da, hiçbir şekilde katılmam seçeneğini gösteren çıkmamıştır (Tablo: 80).

Bu Tabloyu daha açabilmek için, kadınları "bu öğütlere katılma - katılmama nedenleri" sorulmuştur. Tablo: 81'de kadınların nedenleri ayrıntılı olarak yer almaktadır.

Donanmacı'da eş'e karşı yapılması önerilen davranışlara katılmayan kadınlar (67 + 10 kişi) bunun nedenini "din emrettiği için olmaz, bunlar insanın içinden gelir, evliliğin yürümesi, geçim, mutluluk için gereklidir, evlilikte kadın özgür değil, kocaya bağlı, evliliğinin yürümesi için böyle davranmak zorunda"

biçiminde ifade etmişlerdir (%55.4). Bu önerilere katıldığını belirtenler de "erkek evin reisi, sevgi, saygı, itaat gerekir, böyle eğitildik, böyle öğrendik, geçim, mutluluk için böyle davranmalıdır" diyerek hem eş'e (erkeğe) ailenin reisi olarak saygıdan (%10) ve hem de çocukluklarından beri, erkeğe saygı - hürmet etmeleri için eğitildiklerinden (%12.7) davranışlarının olumlu olması gerektiğini ifade etmektedirler. Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde kadın - erkek davranış kalıplarının yeri oldukça önemli olduğu gözlemlenmektedir. "İyi eş, iyi anne, iyi evkadını" olmak için yetiştirilen genç kızların evlilik sürecinde, eşe karşı davranışlarında, dinin buyrukları doğrultusunda fazla olmasa bile etkilenmeler dikkati çekmektedir. "İyi eş, iyi anne, iyi evkadını, iyi Müslüman!"

Tablo: 81 Eş'e Karşı Davranışlara Katılma/Katılmama

Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Cennet kocanın ayağı altındadır eş baba-dır. Evin reisidir, direğidir, büyüğüdür, sevgi, saygı, itaat şarttır, Erkek gök, kadın yer'dir, Büyük tanrı A, k.t.er.	15	10	49	37.7	4	20	75	25
Evliliğin yürümesi, geçim, mutluluk için gereklidir.	25	16.7	38	29.2	-	-	67	22.3
Böyle eğitildik, eşlerimize itaat, sevmek öğretildi.	19	12.7	5	3.8	-	-	24	8
İki taraf karşılıklı davranmalıdır.	29	19.2	10	7.7	2	10	41	13.7
Dinimiz böyle buyurmuş.	4	2.7	12	9.2	1	5	17	5.4
Din emrettiği için olmaz, bunlar insanın içinden gelir.	45	30	4	3.1	-	-	49	16.3
Kocaya saygısızlık Allah'a saygısızlıkla aynıdır.	-	-	13	10	2	10	15	5
Evlilikte kadın özgür değil, kocaya bağlı, buyüzden böyle davranmak zorunda.	13	8.7	-	-	-	-	13	4.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Yamanlar ve Bayraklı örnekleri benzerlik göstermektedir: "Cennet kocanın ayağı altındadır, eş babadadır, erkek gök kadın yer'dir, büyük Tanrı Allah küçük Tanrı erkektir, erkek evin reisi, direği, büyüğüdür" (%37.7 ve %55) biçimindeki ifadelerden hem dinsel, hem saygı, korku anlamları açıkça or-

taya çıkmaktadır (Tablo: 81). Yine, evliliğin yürümesi, geçim, mutluluk için sevgi, saygı, itaatin gerekli olduğunu belirtenler ikinci sırada gelmektedir. "Kocaya saygısızlık, Allah'a saygısızlıkla aynıdır" benzetmesini getiren kadınlar (%10 ve %10) dinsel yaptırımların eşin yaptırımları ile aynı olduğunu ifade etmişlerdir. Burada "korku", "saygı" yı doğuran bir faktör durumuna geçmiştir.

Görüldüğü gibi, Kur-an hükümlerinde yer alan "erkeğe itaat edin" önerisi, kendini türlü biçimlerde göstermektedir. Sevgi, saygı, itaat'in altında korku faktörünün yattığı söylenebilir. zaten Kur-an'ın bir işlevi de bu olmaktadır. Bilinemezden dolayı duyulan korku, ve yaratılan itaat.

Kadınların eşlerine karşı olması gereken davranış biçimlerini öğrendikten sonra, olan davranışlarını, bir başka deyişle, eşlerine bu öneriler doğrultusunda davranıp davranmadıkları sorulmuştur. Tablo: 82'deki durumda, olan ve olması gereken davranışlar her üç mahalle içinde bir birleriyle tutarlılık göstermektedir (Bakz: Tablo 81).

Tablo: 82 Eş'e Karşı Davranış Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Eved, dinimiz böyle emrediyor, sever, sayar, itaat ederim.	4	2.7	71	54.6	11	55	86	28.7
Evet, mutluluğum için böyle davranırım.	43	28.7	25	19.2	4	20	72	24
Din öğütmediği için değil, eşime sevgim, saygım var.	91	60.6	-	-	-	-	91	30.3
Genellikle böyle davranırım	12	8	30	23.1	5	25	47	15.7
Böyle davranmıyorum, tartışma, geçimsizlik var.	-	-	4	3.1	-	-	4	1.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Eş'e karşı davranış durumunda Donanmacı'da dinin yaptırımı değil, eşe karşı sevgi, saygı ön plana çıkmaktadır (% 60.6). Mutluluk ve geçim için sevgi - saygı gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Genellikle böyle davrandığını belirtenler ise (%8), eşlerinin davranışlarına bağlı olarak (olumlu ve ya olumsuz)

davranış biçimi gösterdiklerini açıklamışlardır.

Yamanlar ve Bayraklı'da yanıtlar, aynı seçeneklerde ve aynı yoğunlukta yer almıştır. (Yamanlar'da tartışma ve geçimsizlik olduğunu söyleyen 4 kadın hariç.) Dinin önerisi ağır basmakta ve bu nedenle eş'e sevgi, saygı, itaat gösterdiklerini belirtmektedirler (%54.6 ve %55.) Ardından genellikle böyle davranırım diyenler, Donanmacı'daki gibi "karşılıklı davranış ilişkisi"ni ortaya koymuşlardır. Mutluluk ve geçim için sevgi ve saygı, itaat gösterenler ise 3. sırada yer almıştır (%25 ve %20).

10.3.3. Erkeğin Kadına Karşı Davranışları:

Yukarıda sözü edilen kadının eşine karşı davranışlarının dinen nasıl olması gerektiği, ve nasıl olduğu konusu gibi, erkeklerinde kadınlara karşı davranışları Kur-an'da ve Hadis'lerde yer almıştır (16). Kur-an'da hemen tüm hitaplar ve erkeklere yönelik olması nedeniyle, erkeğin kadına karşı sorumluluk ve yükümlülükleri; "kadına sevgi gösterme, kadının ve çocuklarının gereksinimlerini karşılama, koruyucu olma, gerektiğinde cezalandırıcı olma, anlayışlı olma" biçiminde formüle edilerek, kadınlara yöneltmiştir (Tablo: 83, 84 ve 85).

Tablo: 83 "Dinimiz Erkeklerle, Eşlerine Karşı Sevgi Dolu, Gereksinimlerini Karşılama Yüklü, Koruyucu, Gerektiğinde Cezalandırıcı ve Anlayışlı Olmalarını Öğütler"

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kesinlikle katılıyorum	4	27	91	70	15	75	110	36.7
Katılıyorum	120	80	-	-	-	-	120	40
Kısmen katılıyorum	18	12	17	13.1	5	25	40	13.3
Katılmam	8	5.3	22	16.9	3	15	30	10
Hiçbir şekilde katılmam	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 83'de görüldüğü gibi, İslam dininin erkeklere öğütlediği davranış kalıplarını her üç mahalle örneklemindeki kadın grubu da çoğunlukla onayladıklarını göstermişlerdir (% 76.7). Yamanlar ve Bayraklı'da kesinlikle katılım seçeneği ile bu beklentilerini pekiştiren kadınlar, Donanmacı'da kesinlikle seçeneğine itibar etmemişlerdir. Kısmen katıldığını ifade edenler her üç mahallede birbirlerine yakın oranda yer almış, katılmayanlar ise oldukça düşük sayıda olup (%10), Bayraklı örnekleminde hiç çıkmamıştır.

Tablo: 84 Eşlerin Davranışlarına Katılma / Katılmama Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Erkek eşine böyle davranmalıdır.	8	5.3	66	50.8	10	50	84	28
Böyle davranan erkek cennete gider, dinimiz böyle buyurmuştur.	2	1.3	14	10.8	1	5	17	5.7
Cezalandırma dışında erkek eşine böyle davranmalıdır.	100	66.7	40	30.7	6	30	146	48.7
Cezaharic iki taraf karşılıklı davranmalı	15	10	6	4.6	-	-	21	7
Erkek kadını hiçbir zaman cezalandırma mevziinde değildir.	7	4.7	-	-	1	5	8	2.7
Cezalandırmak Allaha mahsustur.	1	0.7	4	3.1	2	10	7	2.3
Ceza çağdışı, diğerleri de erkek egemenliğini kurmak için gerekli unsurlardır.	17	11.3	-	-	-	-	17	5.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Görüşülen kadınlara erkeklerin kadınlara karşı davranışlarına katılma / katılmama nedenlerinin neler olduğu sorulduğunda tüm kadınların yarı yakını (%48.7) cezalandırmanın dışındaki davranışları olumlu yada olumsuz olarak değerlendirmişlerdir. (Tablo : 84) Eşin gerektiğinde cezalandırıcı olması konusunda: "cezalandırmak Allaha mahsustur", "Erkek kadını hiçbir zaman cezalandırma mevziinde değildir"... biçiminde kadınlar erkeğin cezalandırma davranışına karşı çıkmaktadırlar.

Öte yandan, Yamanlar ve Bayraklı'da kadınlar yarıdan çok oranda, "erkeğin eşine böyle davranması gerektiğini, böyle davranan erkeğin (yani;

sevecen, gereksinimlerini karşılayıcı, koruyucu, gerektiğinde cezalandırıcı, anlayışlı, ...) cennete gideceğini, dinimizin böyle buyurduğunu" belirterek, bu davranışları onayladıklarını ve beklediklerini göstermişlerdir.

Donanmacı'da erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini dinin önerisiyle kuvvetlendirdiği görüşünü savunan 17 kadın, erkeğin kadını cezalandırmasını da çağdışı bulduklarını ifade etmişlerdir (%11.3).

Kadınların erkeklere (eşlerine) bu öneriler doğrultusunda davranıp davranmadığını öğrendiğimiz gibi, eşlerin (erkeklerin) kadınlara İslam dininin öğütleri uyarınca davranış gösterip göstermediklerini sorduğumuzda, Tablo: 85'de yer alan ayırım ortaya çıkmıştır.

Tablo: 85 Erkeğin Eşine Karşı Davranış Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Evet eşim böyle davranır	5	3.3	72	55.4	7	35	84	28
Cezalandırma dışında böyle davranır.	40	26.7	29	22.3	12	60	81	27
Eşim din öğütlediği için değil, sevip saydığı için, ceza dışında böyle davranır.	97	64.7	16	12.3	-	-	113	37.7
Eşim genellikle böyle davranır.	6	4	10	7.7	1	5	17	5.7
Eşim bu öğütler doğrultusunda davranmıyor.	2	1.3	3	2.3	-	-	5	1.6
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Bu Tablo'da, yine Donanmacı ve Yamanlar Bayraklı ayırımı dikkati çekmektedir. Donanmacı örneklerindeki kadınlar, dinin öğütleri olarak değil, eşlerinin sevgi - saygı içinde cezalandırma dışında davrandığını ifade ederken (%64.7), Yamanlar ve Bayraklı örneğindeki kadınlar, eşlerinin dini uyarılarına uygun davrandığını belirtmişlerdir. Her üç mahallede de eşlerin bu öneriler doğrultusunda davranmadığını söyleyen kadınlar, eşler arası tartışma ve geçimsizliğin var olduğunu söylemişlerdir.

Görüldüğü gibi, kadınlar ve erkekler eş olarak birbirlerine karşı dav-

ranış biçimlerinde mahalleler itibariyle farklılık göstermektedirler. Kur-an da yer alan eşler arası davranış biçimleri, gecekondulu ve kısmi gecekondulu kadınınca (ve erkeğince) daha fazla benimsenir ve uygulanırken, yerleşik mahalle kadını, bu davranışları dinsel yaptırımlar olarak algılayıp uygulamamaktadır.

10.3.3. Kur-an'da Erkek - Kadın Farklılaşması:

Kur-an'da tümüyle erkeğe hitap eden bir üslup söz konusudur. Kadını ve erkeği birbirinden ayırıcı ifadelerin yoğunluğu dikkati çekmektedir. Somut örnek olarak "Erkekler kadınlardan üstündür, çünkü Allah onları birçok şeylerle üstün etmiştir. Onlar kadınları malları ile geçindirirler, iyi kadınlar da itaatli olurlar. Allah onların haklarını nasıl korumuşsa, onlar da kocaları yanlarında olmasa bile namuslarını korurlar" (Nisa suresi, Ayet 34), suresi, erkeğin üstünlüğünü açık olarak göstermektedir. Yine, Peygamber Muhammed bir Hadisinde: "Kadın aklen ve dinen dûn (eksik) yaratılmıştır" (17) ve "tanrı erkeği üstün yarattı, kadını da erkeğin emrine verdi, (Allah) erkekler kadınların üzerinde kaimdirler" diye buyurmuş ve erkeğe seyyid / efendi adını vermiştir" (18) diyerek, ve pek çok Hadisinde erkeklerin üstünlüğünü dile getirerek, erkeğin önemini ayrıcalığını vurgulamıştır.

Günümüze değin İslami öğretinin erkeği üstün gören yanının süregeldiği gözlenmektedir. Erkeğin evin reisi olduğu, evlilik kararında seçici olması, boşanma hükümleri, kadını çalışmasının erkeğin iznine tabi olması, vb. uygulamalar, bugün, yukarıda anılan erkeğin üstün olduğu tezini güçlendirici etki-ler yaptığı söylenebilir.

Bundan sonraki alt Bölümde Kur-an ve Hadis'lerden örneklerle (üstünlük, erkeğin kadına davranışı, kadın ve erkeğin yaratılışı) örneklemde yer alan kadınların tutum, değer ve davranışları değerlendirmeye çalışılacaktır.

Tablo : 86 "Erkek Kadından Üstündür. Çünkü Allah Onları Birçok Şeylerle Kadınlardan Üstün Etmıştır"

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kesinlikle katılırim	-	-	29	22.3	13	65	42	14
Katılırim	28	18.7	75	57.7	2	10	105	35
Kismen katılırim	61	40.7	6	4.6	2	10	69	23
Katılmam	57	38	20	15.4	3	15	80	26.7
Hiçbir şekilde katılmam	4	2.6	-	-	-	-	4	1.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 87 Erkeğin Üstünlüğüne Katılma / Katılmama

Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Erkek üstündür, güçlüdür, herşeyi yapabilir, evin reisidir, sözü geçer. Erkek, nimettir, kadına hediye eder.	21	14	81	62.3	14	70	116	38.7
Erkeğin yalnızca fiziği güçlülüğü vardır, diğer hususlarda kadınla eşittir.	49	32.7	1	0.8	1	5	51	17
Şimdi kadında okuyor, çalışıyor, erkeğe yetiştirdi. Erkek ve kadın eşittir.	14	9.3	5	3.8	2	10	21	7
Bu erkeklerin kadınları tahakküm altına almak için ileri sürdüğü bir görüş.	48	32	26	20	2	10	76	25.3
Allah Kur-an'da erkeğin kadından üstün olduğunu söylemiş	1	0.7	5	3.8	1	5	7	2.3
Aslında kadın ve erkek eşittir ama, adetlerimiz erkeği üstün görür.	-	-	11	8.5	-	-	11	3.7
Erkeğin fiziki gücü var ama, kadında doğurma gücüne sahiptir.	17	11.3	1	0.8	-	-	18	6
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

"Erkek kadından üstündür, çünkü Allah onları birçok şeylerle kadınlardan üstün etmiştir" (Nisa Suresi Ayet 34) Ayetine karşı, Donanmacı'da kısmen katılma, ve katılmama tutumu yoğunluk gösterirken, Yamanlar ve Bayraklı'da katılma ve kesinlikle katılma tutumu ağır basmaktadır (Tablo: 86).

Erkeğin kadından üstün olduğunu öngören ayet'e kadınların katılma / katılmama nedenlerini sordüğümüzda (Tablo: 87) görüşlerin çeşitlendiği ortaya çıkmıştır.

Yamanlar ve Bayraklı'da kadınlar, erkeğin üstünlüğü'nü çoğunlukla kabul ederek (%62.3 ve %70), "güçlülük, herşeyi yapabilme, evin reisi olma, sözünün geçmesi, kadına hediye edilen bir nimet olması" gibi özellikleri saymışlardır. Yine aynı iki mahallede "kadının erkeğe yetiştiğini, okuyup çalıştığını ve eşit olduklarını" söyleyenler azınlıkta olmakla birlikte örnekleme yer almıştır. Erkeğin üstünlüğünün kadınları tahakküm altına almak için erkeklerce ileri sürülen görüş olduğunu söyleyenler ikinci sırada yer almaktadır. Allah'ın Kur-an'da erkeğin kadından üstün olduğunu söylediğini benimseyenler ile, kadın ile erkeğin eşit olmasına rağmen adetlerimizin erkeği üstün gördüğünü söyleyenler de örnekleme yer almıştır.

Donanmacı'da erkeğin fiziki gücünün varlığına işaret edenler çoğunlukta (%32.7 ve %11.3). Bu mahallede kadın - erkek eşitliğine inanma düzeyinin diğer iki mahalleden daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Erkek - kadın eşitliliğinin erkekler lehine bozularak kadınları tahakküm altına alma isteğini ortaya koyan kadınlar ikinci sıradadır. Bunların yanında, erkeğin üstünlüğünü kabul edenler %14 oranında yer almaktadırlar. Erkeğin fiziki üstünlüğünü kabul edip, buna karşılık kadının "doğurma gücü"nü ortaya koyanlar da bu mahallede yer almışlardır (%13).

Kur-an'da yer alan "Ey inanan erkekler, serkeşliğinden yıldığınız kadınlara (önce) öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın, (yine fayda etmezse) dövün" (Nisa Suresi, Ayet 34) öğüdü, inanan, yani Müslüman erkeklerle kadınlara (eşlerine) karşı nasıl davranacağını gösteren ayet'e kadınların nasıl tutum alacağını öğrenmek üzere sordüğümüzda (Tablo: 88), Donanmacı'da tümüyle olumsuz tutum (%99.3), Yamanlar ve Bayraklı'da ise yarı yarıya hem olumlu hem de olumsuz tutum beyan etmişlerdir (Yamanlar %47 ve %59, Bayraklı %40 ve %35).

Tablo: 88 "Ey İnanan Erkekler, Serkeşliğinden Yıldıgınız Kadınlara (Önce) Öğüt Verin, Sonra Yataklarında Yalnız Bırakın, (Yine Fayda Etmezse) Dövün"

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kesinlikle katılırim	-	-	15	11.6	-	-	15	5
Katılırim	-	-	46	35.4	8	40	54	18
Kısmen katılırim	1	0.7	10	7.7	5	25	16	5.3
Katılmam	101	67.3	59	45.3	7	35	167	55.7
Hiç bir şekilde katılmam	48	32	-	-	-	-	48	16
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 89 Öğüt-Yalnız Bırakma - Dövme Öğüdüne Katılma / Katılmama Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Öyle olmalı, kadın erkeğın sözünü tutmazsa erkek döver, dövme, Kur-an'da yazıyor.	-	-	42	32.3	5	25	47	15.7
Dayağın karşıyım, nasihatle kadın yola gelir.	58	38.7	42	32.3	7	35	107	35.7
Dayağın karşıyım, anlaşımıyorsa boşanır.	21	14	-	-	-	-	21	7
Yalnız kadın mı serkeş olur, erkeğın serkeşliği nasıl cezalandıracağız.	3	2	3	2.3	1	5	7	2.3
Dövmekle birşey çözümlenmez, kadın ne ise odur, kadın da bir insandır, sevgi-saygı kal-maz	47	31.3	26	20	2	10	75	25
Kadın nasihatle de yola gelmedimi, erkek dövmebilir.	1	0.7	16	12.3	3	15	20	6.7
Dayak dinimizde yoktur.	4	2.7	1	0.8	-	-	5	1.7
Kadın dövülmeye değil, sevilmeye layıktır.	6	4	-	-	2	10	8	2.7
Bu çok eskiden uygulanan bir ölçü, günümüzde bunun yeri yoktur.	10	6.7	-	-	-	-	10	3.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Kur-an'daki öğüt verme - yalnız bırakma - dövme öğüdüne kadınların katılma ve katılmama nedenleri ise, Tablo: 89'da gösterilmiştir. Her üç mahalde de dikkati çeken bir nokta bulunmaktadır: Kadınların hemen tümü, erkek-lere önerilen öğüt verme ve yataklarında yalnız bırakma (yani kadınlar ile cin-

sel ilişkide bulunmama cezası) önerilerini bir kenara bırakıp (veya daha az dikkate alıp), dövme (dayak) hususu üzerinde yanıtlarını yoğunlaştırmışlardır. Özellikle cinsellikten yoksun bırakma aşaması, kadınların nedenleri içinde hiç yer almayan bir aşama olarak kalmıştır.

Tablo: 89'daki dağılım, Donanmacı'da dayığa karşı olmak nedenlerini; nasihatle (%38.7), boşanma ile (%14), sevgi saygı yitimi (%31.3) ile açıklanırken, Yamanlar ve Bayraklı'da dayığın son çare ama gerekli bir unsur olduğunu, Kur-an'da yazdığını söylediklerini göstermektedir (%44.6 ve %40).

İnsanın yaratılışı olgusu, Kur-an'da sıkça yer almaktadır. Çeşitli biçimlerde tanımlanan yaratılışa ilişkin Sureler şunlardır: "Sizi bir nefisten yaratan, bundan gönlünün huzura kavuşması için eşini var eden Allah'tır. Erkek eşine yaklaşıncı, eşi hafif bir yük yüklendi. Ve bu halde bir müddet taşıdı (hamilelik). O yük ağırlaşınca karı - koca Allah'a "bize kusursuz bir çocuk verirsen, and olsun ki, şükredenlerden oluruz" diye yalvardılar (A'raf suresi, Ayet 189). "And olsun ki, biz insanı süzme çamurdan (balçık) yarattık. Sonra onu bir katre su halinde sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra onu bir katre suyu kan pıhtısı haline getirdik. Kan pıhtısını bir parça et haline getirdik, bir parça etten kemikler yarattık, kemiklere de et giydirttik. Sonra da onu başka bir yaratılışla meydana getirdik." (Mü'minun Suresi, Ayet 12 - 14), "Allah her canlıyı sudan yaratmıştır" (Nur Suresi, Ayet 45), ".... İnsanı çamurdan yaratmaya başlayan O'dur. Sonra onun (insanın) soyunu bayağı bir suyun özünden yapan O'dur. Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfleyen Allah'tır" (Secde Suresi, Ayet 7 - 9), "Allah sizi topraktan, sanra bir katre sudan (meni) yarattı, sonra sizi çift çift var etti. Hiç bir dişi onun bilgisi olmadıkça gebe kalmaz ve doğuramaz" (Fatır Suresi, Ayet 11), "Sizi tek bir kişi den yaratmış (Adem), sonra ondan eşini var etmiştir (Havva)" (Zümer Suresi, Ayet 6), "O (insan) kadın ve erkeğin beli ve göğüsleri arasından atılan bir sudan yaratılmıştır" (Tarık Suresi, Ayet 6-7).

Görüldüğü gibi Kur-an yaratılışta, önce erkeğin ardından kadının ya-

ratıldığını söyler. Peygamber Muhammed de bir Hadisinde: "Kadınlar erkeklerin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Onun eğri taraflarını düzeltmeye uğraşsan kırarsın, onu kendi haline bırak, ve eğriliği ile ondan faydalanmaya bak" (18) diyerek, kadının yaratılışını ve eksikliklerini ifade etmiştir.

Bu Hadis'i kadınlara sorduğumuzda, üç mahalle genelinde yarı - yarıya katılma (%45.7) ve katılmama (%54.3) tutumu göstermişlerdir (Tablo: 90). Ancak, Donanmacı'daki kadınlar katılmaz (olumsuz) tutum içinde iken (%87.3), Yamanlar ve Bayraklı ve örnekleme, çoğunlukla, kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşüne katılmışlardır (%75.4 ve %70).

Tablo: 90 "Kadınlar Erkeklerin Kaburga Kemiğinden Yaratılmıştır, Onun Eğri Taraflarını Düzeltmeye Uğraşsanız, Kırarsınız"

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Cevapsız	-	-	5	3.8	1	5	6	2
Kesinlikle katılırim	-	-	23	17.7	7	35	30	10
Katılırim	19	12.7	75	57.7	7	35	101	33.7
Kısmen katılırim	-	-	-	-	-	-	-	-
Katılmam	91	60.7	27	20.8	5	25	123	41
Hiç bir şekilde katılmam	40	26.6	-	-	-	-	40	13.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

"Kadınların erkeklerin kaburga kemiğinden yaratıldığı ve erkeklerin kadınların eğri taraflarını düzeltmeye uğraşırlarsa kıracakları" Hadisine kadınların hangi nedenlerle katılıp katılmadıklarını açıklayan yanıtları Tablo: 91'de gösterilmiştir.

Donanmacı'da katılma tutumu gösteren kadınlar (%10.7 ve %2), erkeğin üstünlüğünü, kadının narinliğini, ve kadınların 10 gün eksik doğduğunu ve bir kaburgalarının eksik olduğunu neden olarak ifade etmişlerdir. Katılmama ve hiç bir şekilde katılmama tutumu gösteren kadınlar ise, yaratılışın böyle olmadığını, bu görüşün Darwin'in Evrim Teorisine ter

düşüğünü, kadınların ikinci sınıf vatandaş olmayıp, hatalarının düzeltilebilir, eğitilebileceğini, kadın ve erkeğin eşit ve aynı yaratıldığını, ve bu görüşün erkekler tarafından kendi egemenliklerini kurmak için ortaya atıldığını, saçma ve anlamsız olduğunu nedenleri arasında saymışlardır.

Tablo: 91 Erkeğin Kaburga Kemiğinden Yaratılma Görüşüne Katılma / Katılmama Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Cevapsız	-	-	7	5.4	1	5	8	2.7
Evet, öyledir, erkek üstündür, kadın narindir.	16	10.7	64	49.2	4	20	84	28.
Yaratılış böyle değildir, evrimteorisine ters.	41	27.3	1	0.8	1	5	43	14
Kadınlar ikinci sınıf vatandaş değildir hataları düzeltilebilir, eğitilebilir.	11	7.3	2	1.5	1	5	14	4.7
Bu erkeklerin ortaya attığı bir söz.	10	6.7	1	0.8	-	-	11	3.7
Saçma, anlamsız bir söz.	-	-	5	3.8	1	5	6	2
Kadın ve erkek aynı, topraktan yaratıldık	-	-	10	7.7	2	10	12	4
Havva anamız Adem babamız kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kur-an böyle yazıyor.	-	-	6	4.6	4	20	10	3.3
Yaratılış açısından Kadın ve erkek eşittir, aynıdır, bir bütündür.	69	46	3	2.3	1	5	73	24.3
Kadınlar eksik yaratılışlıdır (10 gün- 1 kaburga eksik)	3	2	31	23.8	5	25	39	13
Toplam	150	100	130	100	40	100	300	100

Yamanlar ve Bayraklı'da (7+1, %10.4) kadın görüşe neden belirtmemişlerdir (Bu soruyu anlamadıklarını ifade etmişlerdir). Katılma nedeni olarak da, erkeğin üstünlüğü ve kadının narin oluşu, Adem ve Havva'nın yaratılış örneği, topraktan yaratılış, eksik yaratılış (doğum da 10 gün eksik, 1 kaburga eksik) gösterilmiştir. Bu iki mahalledeki kadınlar katılmama nedenlerini ise, yaratılışın evrim teorisine uymadığı (Burada meslek Lisesi mezunu olan iki kadının yanıtı dikkati çekmektedir). Kadınların eğitilebilir, hatalarının

düzeltilerabilir olduğu, bu sözü erkeklerin ortaya attığı ve saçma ve anlamsız bir söz olduğu biçiminde ifade etmişlerdir.

Kur-an'da bir başka önemli tema da Cennet ve Cehennem'in tanımlanışdır. İslam inancına göre Allah'a inanan, Kur-an'a inanan, oruç tutan, namaz kılan, hayır yapan, vb. gibi dini gerekleri yerine getirenler öldükten sonra cennet ile ödüllendirilir. Allah'a, Kur-an'a, Peygamber'e inanmayan, dinin gereklerini yerine getirmeyen, yalan söyleyen, harama göz koyan, namusunu korumayan, vb... cehennem ile cezalandırılır. Surelerle örnekleyecek olursak, Saffat Suresin'de (Ayet 42-74), Sâd Sure'sinde (Ayet 49-58), Tûr Sure'sinde (Ayet 19-25), Rahman Suresinde (Ayet 48-76), Vakıa Sure'sinde (Ayet 15-57), Haşr Suresinde (Ayet 20); İnsan Sure'sinde (Ayet 4 , 6 ve 11 - 22), Cennet, güzel ve ölümsüz kadın ve erkeklerin olduğu, bolluk, huzur, zenginlik, güzelliğin var olduğu mekanlar olarak tanımlanmaktadır. Cehennem ise, acı, azap, ateşin hüküm sürdüğü bir mekan olarak tanımlanmıştır.

Kur-an'da tanımlanan cennet - cehennem anlatımlarını örneklemedeki kadınlara "Kur-an'ı Kerim'de inanlara cennete güzellikler ve sonsuzluk inanmayanlara azap ve ateş vaad edilir" biçiminde soru yönelterek, cennet ve cehenneme ilişkin tutum, düzeyleri ve tutumlarına ilişkin nedenler değerlendirilmiştir.

Tablo: 92 "Kur-an'ı Kerim'de, İnananlara Cennette Güzellikler ve Sonsuzluk, İnanmayanlara Cehennemde Azap ve Ateş Vaad Edilir"

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kesinlikle katılırim	-	-	85	65.4	15	75	100	33.3
Katılırim	32	21.3	-	-	1	5	33	11
Kısmen katılırim	11	7.3	20	15.4	4	20	35	11.7
Katılmam	37	24.7	25	19.2	-	-	62	20.7
Hiç bir şekilde katılmam	70	46.7	-	-	-	-	70	23.3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 92'de görüldüğü gibi, Kur-an'daki cennet - cehennem vaadlerine, Donanmacı'da katılmama tutumu (%71.4), Yamanlar ve Bayraklı'da kesinlikle katılma tutumu yüksek bulunmuştur (%65.4 ve %80).

Kur-an'da yer alan cennet ve cehennem'e ilişkin vaatlere katılma ve katılmama nedenlerini sorduğumuzda, Donanmacı'daki %21 oranında ki kadın Kur-an'a inandıklarını belirtmişlerdir. Kısmen katılanlar ise; "Kur-an'da yazıyor ama bilinmiyor, gidip dönen olmadı" biçiminde neden belirtmişlerdir. Katılmayan kadınlar Müslümanlığa inananlar - inanmayanlar biçiminde konuya yaklaşmayıp, bu dünyada iyilik ve kötülüğün karşılığını görüldüğünü ifade etmişlerdir. Onlara göre cennet ve cehennem bu dünyada yaşanan iyilik ve kötülüklerle özdeş tutulmaktadır. Hiç bir şekilde katılmadıklarını söyleyen 70 kadın ise (%46.7) inanmadıklarını, bir başka deyişle cennet ve cehennemin olmadığına inandıklarını belirtmişlerdir (Tablo: 93).

Tablo: 93 Cennet / Cehennem Vaadine Katılma / Katılmama Nedenleri

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Kur-an'da yazıyor, öyle inandık, inanıyorum	32	21.3	66	50.8	13	65	111	37
Gidip dönen olmadı.	4	2.7	11	8.5	4	20	19	6.3
Cennet ve cehennem bu dünyada, herkez iyiliğinin, kötülünün karşılığını görüyor.	9	6	11	8.5	-	-	20	6.7
İnanmıyorum, cennet-cehennem yok	35	23.3	12	9.2	-	-	47	15.7
Kur-an Allahın kelimadır, inanmayan cehennemliktir.	70	46.7	9	9.6	-	-	79	26.3
Cennet ve cehennem bu dünyada, zenginler cennette yaşıyorlar, bizler cehennemde	-	-	19	14.6	3	15	22	7.3
	-	-	2	1.5	-	-	2	0.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Donanmacı'nın tersi bir dağılım gösteren Yamanlar ve Bayraklı örnekleminde yoğunlaşma, Kur-an'da yazdığı için inandıkları, Kur-an'ın Allah kelamı olduğu ve inanmayanların (yani cennet ve cehennem varlığı ve sunduklarına) cehennemde yer alacakları yönündedir. Kısmen katılanlar da Kur-an'da yazmasına rağmen bilinmediğini, gidip dönen olmadığı için haber alınamadığını ifade etmişlerdir. Bayraklı örnekleminde cennet - cehennem vaadine katılmayan çıkmamıştır. Yamanlarda ise katılmayış nedeni olarak cennet ve cehennemin bu dünyada olup iyilik ve kötülükle karşılık görüleceğini ve zenginlerin bu dünyada cennette, kendilerinin (geçekonu kesimi) ise cehennemde yaşadıklarını (%10.7), 9 kadın da inanmadıklarını göstermişlerdir (Tablo: 93).

10.4. İslamiyet - Diğer Dinler ve Türkiye:

Bu son alt bölümde kadınların diğer dinler hakkındaki bilgi düzeyleri ve günümüz Türkiye'sinde İslamı değerlendirilmeleri yer alacaktır. 7. Bölümde, örnekleminde yer alan kadınların İslam dinini hangi yolla, kaç yaşından itibaren ve yeterli düzeyde öğrenip öğrenmediklerine ve uygulamalarına yer vermiştik. Şimdi, diğer büyük dinler için nereden ve nasıl bilgi sahibi olduklarını, ve bu bilgiler doğrultusunda diğer dinlerle İslam dinini karşılaştırdıklarında neler söyleyebileceklerini ve son olarak da, Türkiye'de İslam dinine gereken önemin verilip verilmediğini sorarak değerlendirilmesi yapılacaktır. Bunlar için 3 tane açık uçlu soru sorulmuş, yanıtlar niteliklerine göre tasniflenerek tablolar oluşturulmuştur.

10.4.1. Diğer Dinler Konusunda Bilgilenme Düzeyi:

Dünya üzerindeki çok çeşitli dinlerin varlığı onlar hakkında detaylı bilgi edinmeyi, uzmanlık konusu edinenler dışında, pek olanaklı kılamamaktadır. İslam dini, toplumumuzun çoğunluğunun dini olarak önceki Bölümlerde örnekleminde yer alan 300 kadın için analiz edilmeye çalışılmıştır.

Ancak Türkiye'de yaşayan azınlıkların, yani Hıristiyanlığın çeşitli mez-

heplerine mensup olanların, Musevilerin, Süryanilerin dinlerini, dinsel yaşam biçimlerini, bu dinlerin günlük hayata yansımalarını, ayrıca İslamiyetin bir mezhebi olan Alevilerin (Bkz. Ek 1) dinsel inanışlarını, bunun yanı sıra diğer büyük dinler hakkındaki bilgileri, örneklem gurubumuzdaki kadınlar için ne ölçüde öğrenme konusu olduğu, sorduğumuz açık uçlu soru ile ortaya çıkmıştır. Tablo: 94'de bu dağılım görülmektedir.

Tablo: 94 Diğer Dinler Hakkında Nereden / Nasıl Bilgi Edinildi?

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Hiçbir bilgim yok	-	-	121	93	19	95	140	46.7
Genel bilgim var, yurtdışında bulundum, gözlemlerim var.	25	16.7	-	-	-	-	25	8.3
Genel bilgim var eğitimim boyunca edindim, kitaplardan okudum.	83	55.3	-	-	-	-	83	27.7
Genel bilgim var, Hıristiyan, Musevi komşum, arkadaşlarım var.	20	13.3	-	-	-	-	20	6.7
Genel bilgim var, Radyo-TV, Filmler ve kitaplardan öğrendim.	12	8	-	-	-	-	12	4
Az bilgim var, kulaktan dolma, TV'den duydum	1	0.7	6	4.4	1	5	8	2.7
Çok az bilgim var Kur-an'da okudum	-	-	1	0.8	-	-	1	0.3
Alevileri bilirim, komşularım var.	-	-	1	0.8	-	-	1	0.3
Hıristiyan okulunda okudum, yurtdışında bulundum, kitaplardan okudum. Bu dizmi biliyorum.	6	4	-	-	-	-	6	2
Toplam	150	100	130	1200	20	100	300	100

Tablo: 94'de görüldüğü gibi, diğer dinler hakkında bilgi sahibi olmanın en önemli kaynağı eğitim olmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi ile diğer dinler hakkında bilgi edinme düzeyi arasında rahatlıkla doğru orantı kurmak olanaklı olabilecektir.

Donanmacı örneklemindeki 150 kadın "hiç bir bilgim yok" yanıtını hiç vermemişlerdir. Genel bilgi düzeyindeki bilgilerini de çoğunlukla eğitimleri

esnsında edindiklerini (%55.3) yurt dışında bulunup gözlem yaptıklarını (%16.7), kitaplardan okuduklarını, Hıristiyan - Musevi arkadaş ve komşularından öğrendiklerini (%13.3), (Karşıyaka İlçesi Levantenler açısından zengin bir mekan olarak tanımlanmaktadır. Bakz: Kaşıyaka İlçesi Tarihi: 4. Bölüm). Radyo - Televizyon programları ve filmlerden öğrendiklerini (%8) ifade etmişlerdir. Bu örneklem içinde, Hıristiyan okulunda eğitim gören, Budizm'i yerinde öğrenebilmek için Hindistan'a gidip çalışmalar yapan, yurt dışındaki eğitimleri esnsında çeşitli mezheplerin kiliselerini araştırıp incelediklerini belirten kadınlar da yer almıştır (%4).

Donanmacı'daki bu çeşitli bilgilenme kaynaklarında eğitim düzeyinin ve gelir düzeyinin yüksek oluşunun önemi gözardı edilemeyecek durumdadır.

Yamanlar ve Bayraklı Mahalleleri örnekleme için, diğer dinler hakkında bilgi sahibi olma düzeyi, yok denecek kadar düşük düzeyde (%6 ve % 5) bulunmuştur. Edinilen çok az bilgi de, kulaktan dolma, ve Televizyon programlarından edinme yoluyla elde edilmiştir. Yamanlar'da 1 kadın Kur-an'da yer alan Musevi - Hıristiyan betimlemelerinden çok az bilgi edindiğini (%0.8), diğer 1 kadın da Alevi komşuları sayesinde Aleviler hakkında bilgi edindiğini söylemiştir (%0.8).

Görüldüğü gibi, Yamanlar ve Bayraklı örneklemindeki kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması, gelir düzeylerini düşük olması, eski ve yeni gecekondü bölgelerinde ikamet etmeleri onların diğer dinlere ilişkin bilgilere ulaşmalarını engelleyici faktörler olmaktadır. Öte yandan, diğer dinleri öğrenmeye karşı ilgisizlikten de söz edilebilir.

10.4.2. İslam Dinini Diğer Dinler ile Karşılaştırma:

Yukarıda değerlendirdiğimiz diğer dinler hakkında bilgi edinme düzeylerinin ardından, kadınlara bu bilgileri ile, diğer bir deyişle diğer dinler hakkındaki bilgileri ile İslam dinini, yani İslamiyet hakkındaki bilgilerini karşılaştırmalarını isteyerek açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Grupladığımız yanıtlar Tablo: 95'de yer almaktadır.

Tablo: 95 İslam Dinini Diğer Dinler İle Karşılaştırma Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
En güzel, en mükemmel, enson gelmiş, en iyi dindir.	52	34.7	87	66.9	16	80	155	51.7
Diğer dinleri iyi bilmediğimden karşılaştıramıyorum, en iyisi bizimki olsa gerek.	7	4.7	18	13.8	1	5	26	8.7
Dinimiz kimi katı kuralları var, bir refim geçirmesi gerek, Hıristiyanlık yenilikleri kabul ediyor.	24	16	-	-	-	-	24	8
İslamiyet temizlik, doğruluk ve yardım severlik hoş görüye dayanan bir din, diğerlerinden daha güzel kuralları var.	16	10.7	3	2.3	3	15	22	7.3
Bütün dinler birdir, bir birleri arasında bir fark yoktur, biri diğerinden üstün değildir.	20	13.3	3	2.3	-	-	23	7.7
Diğerlerini de, İslam dinini de bilmiyorum, karşılaştıramam	-	-	18	13.8	-	-	18	6
Dinimizdeki kimi kuralları gereksiz buluyorum, vakit kaybı, tutucu yönleri var.	14	9.3	1	0.8	-	-	15	5
İslamiyet erkek dini, kadına değer vermiyor, kadın sosyal hayattan uzaklaştırılmış.	17	11.3	-	-	-	-	17	5.7
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Tablo: 95'deki dağılım, Tablo: 94 ile çelişki göstermektedir. Bunun temel nedeninin, kadınların kendi dinlerini (İslamiyeti) diğer dinlere karşı üstün görme özelliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Özellikle, Yamanlar ve Bayraklı örneğinde, diğer dinler hakkında bir bilgi sahibi olmadıklarını belirttikten sonra, İslam dininin diğer dinlerden güzel, mükemmel ve gelişmiş olduğunu söylemeleri, yukarıdaki görüşümüzü destekler niteliktedir. Görüşmeler esnasında yaygın olarak kullanıldığına tanık olduğumuz "Ne İsa, Ne Musa, Hz. Muhammed geldi en iyisini getirdi" tanımlaması, "En son geldiği

için en iyi en gelişmiş kitap Kur-an'ı Kerim'dir" tanımlaması ile benzeşmekte ve, diğer dinler iyi bilinmese bile, Müslümanlığın en iyi olacağı görüşünü yansıtan sözler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo: 95'e dönecek olursak, Donanmacı'da yoğunlaşma İslamiyetin en gelişmiş, güzel, mükemmel olduğu yönündedir(%45.4). Ardından, İslamiyetin Hıristiyanlığa göre daha katı kuralları olduğu ve bir Reform geçirmesi gerektiğini belirtenler (%16) gelmektedir. Bütün dinlerin bir olduğu ve aralarında bir fark, üstünlük olmadığını söyleyenler (%13.3) ile İslamiyetin kimi kurallarını gereksiz, ibadeti (oruç, namaz, dua...) vakit kaybı olarak görüp, tutucu yönleri olduğuna işaret edenler birbirine yakın sayıdadır (%9.3). Araştırmanın konusu yönünden dikkat çekici bir başka yanıt da; İslamiyetin bir erkek dini olduğu, kadına değer vermediğini, kadını sosyal haktan uzaklaştıran bir din olduğunu söyleyenleri kapsamaktadır (%11.3). Bu yanıtı verenler diğer dinlerde kadının durumunun nasıl olduğuna değinmemişlerdir.

Görüldüğü gibi, yanıtları Donanmacı için tasnifleyecek olursak, İslamiyeti diğer dinler karşısında üstün görme ile, İslamiyeti diğer dinlere oranla daha tutucu bulma arasında, ilk görüş daha üstün gelmektedir.

Yamanlar ve Bayraklı'da İslamiyet diğer dinlere göre en iyi, güzel, en mükemmel, temizlik, doğruluk, yardımseverlik, hoş görü dini olduğu konusunda toplanma söz konusudur (%80.7 ve %95). Diğer dinlerin özelliklerini ön plana çıkaran bir yanıtta bu iki mahallede rastlanmamıştır. Yamanlar'da 19 kadın ve İslamiyeti ne de diğer dinleri bildiğini, karşılaştırma yapamayacağını belirtmiştir (%13.8). Bir kadın da, İslamiyet'i tutucu, vakit kaybı yaratan, gereksiz yönlerinin olduğunu (diğer dinlerle karşılaştırma yapmadan) belirtmiştir.

Yamanlar ve Bayraklı örneğinde Donanmacı'da rastlanan "İslamiyetin, Hıristiyanlık gibi bir reform geçirmesi, yenilikleri kabul etmesi, çağa ayak uydurması" gibi eleştirel değer yükleme söz konusu olmamıştır. Bu iki mahalledeki kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması, ve edindikleri

sınırlı eğitim de bile, kısıtlı bir dinsel formel eğitim almaları, onları kendi dinlerini (İslamiyeti) tam anlamı ile edinemedikleri görüşünü de doğrurabileceğini düşündürmektedir. Hiç kuşkusuz bu düşünce, Donanmacı örneklemindeki tüm kadınların İslam dinini her yönüyle bildikleri anlamına da gelmemektedir.

10.4.3. Türkiye'de İslamiyete Verilen Önem

Araştırmanın son sorusunu, Türkiye'de İslam dinine gereken önemin verilip verilmediği oluşturmaktadır. Bu sorunun amacı, kadınların günümüz Türkiye'sinde İslamiyetin nasıl algılandığını, nasıl görüldüğünü değerlendirmelerini ortaya koymaktadır.

Tablo: 96 Türkiye'de İslam Dinine Gereken Önemin Verilme Durumu

	DONANMACI		YAMANLAR		BAYRAKLI		TOPLAM	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Cevapsız	-	-	15	11.6	1	5	16	5.3
Gereken önem veriliyor.	-	-	60	46.1	8	40	68	22.7
Eskiden verilmiyordu, şimdi dindersleri kondu, camiler çoğaldı, ibadet yapılabilir.	23	1.3	11	8.5	1	5	14	4.7
Verilen önem verilmesi gereken önem-değil. Aşırı uçlar, gericiler ortaya çıkıyor, iyi bir din eğitim yok.	78	52	-	-	1	5	79	26.3
Gereken önem verilmiyor, mahallede cami yok, Kur-an kursu yok, dinden soğutulmuş, bilgisiz gençler yetişiyor, herkes açık giyiniyor TV. de programlar açık-saçık gerekler yerine getirilmiyor.	-	-	31	23.8	9	45	40	13.3
Gerekenden fazla önem veriliyor. Laik bir toplumuz, diye bu kadar ssarılmak doğru değil, gericilik çok arttı, Kur-an kursları İmam Hatip Liseleri çoğaldı. İrtica körükleniyor.	63	42	-	-	-	-	63	21
Din kişinin içindedir, herkes kendine göre ibadetini yapmalı.	6	4	5	3.8	-	-	11	3.7
Gereğinden fazla önem verildi, hoca-cami çok arttı.	1	0.7	8	6.1	-	-	9	3
Toplam	150	100	130	100	20	100	300	100

Önceki Bölümlerde sıkça yinelediğimiz İslam dininin, asıl olarak günlük hayatı düzenleyici ve denetleyici, ayrıca bütünleştirici işlevinin, günümüz Türk toplumundaki görünümünü, genel olarak örnekleme yer alan kadınlarımız açısından değerlendirilmesi önemli olmaktadır. Tablo: 96'da görülen dağılım "Sizce, Türkiye'de dinimize gereken önem veriliyor mu?" sorusuna verilen yanıtları göstermektedir. Donanmacı ile Yamanlar ve Bayraklı örneklemeleri arasında yanıtlarda belirgin farklılık görülmektedir. Bu farklılığın, dine bakış açısından kaynaklandığı söylenebilir.

Donanmacı örnekleminde kadınlar iki ana noktada Türkiye'deki dinin işlevini değerlendirmişlerdir. Birinci nokta; Bu gün Türkiye'de dine verilen önemin verilmesi gereken önem olmadığını belirtip, aşırı dinsel uçlar, gericilik ortaya çıktığını, bunların İslam dinini olumsuz yönde etkilediğini, iyi, nitelikli bir din eğitiminin okullarda verilmediğini ifade etmişlerdir (%52).

İkinci nokta ise; yukarıda sayılan gerekçeleri kabul edip, dine gereken-den fazla önem verildiğini vurgulamışlardır. "Laik bir ülkede dine bu kadar sarılmak doğru değil, gericilik arttı, Kur-an Kursları, İmam Hatip Liseleri çoğaldı, hoca, cami sayısı çok fazla" diyerek, kaygı duyduklarını belirtmişlerdir (%42).

Bunların yanısıra, "Din kişinin içindedir, Tanrı ile kul arasındadır, herkes kendine göre ibadetini yapmalı" diyenler, günümüzde dinin "göstermelik - moda" olarak yaygınlaşmasına dikkati çekmişlerdir. Donanmacı'da 148 kadın, birbirine benzer ifadelerle Türkiye'de dinin amacından saptırıldığını ve bu durumun gençlik kesimi için tehlikeler doğurabileceğini, irticanın körüklendiğini ifade etmişlerdir.

Aynı mahallede iki kadın, durumu başka bir açıdan ele almışlardır. Onlara göre, eskiden (burada Cumhuriyet'in kuruluş dönemi kastedilmektedir. Kadınlar 65 yaşın üzerindedir) dine gereken önem verilmediğini, şimdi (günümüzde) okullara din dersleri konulup, camilerin çoğaldığını, herkesin ibadet yapabildiğini, dolayısıyla dine günümüzde gereken önemin verildiği

ifade etmişlerdir.

Yamanlar'da 15 Kadın (%11.6) Bayraklı'da 1 kadın (%5), soruya yanıt vermemişlerdir (Bilmiyorum, ben anlamam, aklım ermez,... biçiminde yanıt vermişler, ve cevapsız kategorisinde değerlendirilmiştir). Yanıtlayanlar arasında her iki mahallede de (%46.1 ve %40 oranında)" gereken önem veriliyor" diyerek açıklama yapmadan yanıtlamışlardır. Diğer yanıtlar ise şöyle sıralanmaktadır: Hem Yamanlar ve hem Bayraklı'da "dine gereken önem verilmediği" yönünde yoğunlaşma görülmektedir (%23.8 ve %45 kadın). Araştırmanın yapıldığı 1988 yılında Yamanlar mahallesinde bir cami ve Kur-an kursunun bulunmayışı, dine gereken önemin verilmeyişinde esas yakınma konusunu teşkil etmektedir. Yine iki mahalle için, dine önem verilmeyişinin nedenleri; dinden soğutulmuş, iyi yetişmemiş, bilgisiz gençliğin yetişmesi, dinin gereklerinin yerine getirilmemesi, herkesin açık giyinmesi, televizyon programlarının açık - saçık olması dine gereken önem verilmeyişinin nedenleri arasında sayılmaktadır.

Yamanlar'da 11 kadın ve Bayraklı'da 1 kadın eskiden dine gereken önem verilmediğini, şimdi ise gereken önem verildiğini, okullarda din dersleri okutulduğunu camilerin çoğalıp ibadetin yapıldığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra Yamanlar'da, dine gerekenden fazla önem verildiğini ve hoca - caminin çok arttığını ifade edenler ile (8 kadın), dinin kişinin içinde olduğunu, herkesin keline göre ibadet yapması gerektiğini belirtenler de (5 kadın) örnekleme yer almışlardır. Son iki değerlendirmeyi yapan kadınlar (8 + 5 = 13 kadın), Türkiye'de ki son yıllarda artış gösteren dinsel akımlardan rahatsız olduklarını, Alevi oldukları için zor durumda kaldıklarını, ibadetin Tanrı ile kul arasında yürümesi gerektiğini söylemişlerdir.

Tablo: 96'nın değerlendirilmesinden de anlaşıldığı gibi, Türkiye'de İslam dinine gereken önemin verildiğini söyleyenler, gereken önemin verilmediğini söyleyenler, ve dine verilen önemin verilmesi gereken önem olmadığını

belirtenler olarak üç ana grupta toplanan seçeneklerin mahallelere göre dağılımı değişik olmuştur. Bu farklılıkların kaynağında, önceki bölümlerde ele aldığımız değişkenlerimizin (yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, çalışma durumu, kentleşme derecesi) etkilerini açıkça görmek olanaklıdır. Ayrıca Türkiye'de günlük hayatı yansıtan Radyo - Televizyon, gazete - dergi - kitap gibi iletişim araçlarının dinsel haber verme ve bilgilendirme işlevinden yararlanma veya yararlanamamanın etkisi de önemli olabilmektedir. Bir başka deyişle, örnekte yer alan 300 kadının, Türkiye'de İslam dinine nasıl baktıkları, yukarıda saydığımız faktörlerle yakından ilgili olan bir durumdur.

Araştırma verilerinin değerlendirmesi son soru ile tamamlanmış bulunmaktadır. Bundan sonraki Genel Değerlendirme ve Sonuç kısmında tüm çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapıp, sonuçlar yer alacaktır.

ONUNCU BÖLÜM: Dinsel Tutum Değer ve Davranışlar

Bölüm Referans Notları

- 1) Sağlık Bakanlığının 1960 yılında ve Diyanet İşleri Başkanlığının 1960 yılındaki beyanı: **Muslim Attitudes Toward Family Planning**, Edit, Olivia Schieffelin, The Population Council, New York, 1972, s. 10. ayrıca Bakz: Aile Planlamasına ilişkin tutumlar, arzu edilen çocuk sayısı, aile planlaması yöntemleri, a.g.e., s. 41 - 45, Muhammed'in doğum kontrolü ve çocuk düşürmeye karşı görüşü, İlhan Arsel, a.g.e., s. 177 - 183
- 2) Ebul Ala el Mevdudi, **Doğum Kontrolü Hareketi ve İslam**, Çev: Osman Eskicioğlu, Şelale Yay. İzmir, 1967, s. 44 - 69 ve 93 - 115 ve Necdet Kutsal, **Kadının Değeri, Ölçüsü, Örtüsü**, Selamet Yay. İst., 1987, s. 117 - 129
- 3) Toshihiko Izutsu, **Kur-an'da Allah ve İnsan**, Çev. Süleyman Ateş, Kevser Yay. Ankara, 1964, s. 117 - 125
- 4) Abdülkadir Karahan, **Müslümanlığın Temel Bilgileri**, N. uycan Yay. İst., 1981, s. 39 - 40
- 5) Toshihiko Izutsu. a.g.e., s. 78 - 81
- 6) a.g.e., s. 82
- 7) Kur-an: s.59
- 8) Tekvin 24 / 64 - 65, Eş'ya 3/16-17
- 9) Kur-an, s. 63
- 10) Kur-an, s.64
- 11) Melahat Aktaş, **İslam Toplumunda ve Çağımızda Kadın**, Ölçü Yay., İst., 1985, s. 163 - 170, Cihan Aktaş, **Tanzimat'tan Günümüze, Kılık-Kıyafet ve İktidar**, Nehir Yay.. İst. 1989, s. 23 - 37 ve devamı. Cihan Aktaş, **Sistem İçinde Kadın**, Beyan Yay., İst. 1988, s. 159 - 170 Bekir Topaloğlu, **İslamda Kadın**, Yağmur Yay., İst., 1982, s. 177 - 192. Necdet Kutsal, a.g.e., s. 130 - 167. Bahattin Sağlam, **İslam'da Kadın ve Mutluluk**, Tebliğ Yay., İst. 1986, s. 219 - 240.
- 12) İlhan Arsel, a.g.e, s. 42 - 49, 155 - 234 ve 394 - 413.
- 13) Bakara Suresi, Ayet Nisa Suresi, Ayet, Mümtahine Suresi, Ayet Talak Suresi, Ayet
- 14) Ali Rıza Demircan, **İslam'a Göre Cinsel Hayat: Cilt: 1 ve 2**, Eymen Yay., İst., 1986, s. 14 - 68, 87 - 288, ve 9 - 24, 57 - 89. Melahat Aktaş, a.g.e., s. 141 - 143 Bekir Topaloğlu, a.g.e., s. 46 ve 68 - 84
- 15) Bakz. İlhan Arsel, a.g.e., s. Tüm kitap
- 16) Kur-an; s.81
- 17) İlhan Arsel, a.g.e., s. 42 - 50
- 18) a.g.e., s. 82 ve 408 ve Bekir Topaloğlu, a.g.e., s. 12 - 13

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Din kurumu, hemen her toplumda önemli bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir. İkel topluluklardan günümüz toplumlarına uzanan tarihsel süreç içinde dinin işlevleri, kimi zaman bütünleştirici, kimi zaman zıtlık ve çalışmalara yol açıcı olduğu gözlenmektedir.

Sosyoloji literatüründe yapısal-işlevselci yaklaşımı benimsemiş düşünürler din kurumunun önemini ortaya koymuşlardır. Örneğin E.Durkheim, dini ilk toplumsal kurum olarak değerlendirip, dinsel ritüelleri toplumsal gerçeğin bir ifadesi olarak kabul eder. Max Weber, ekonomik yapının oluşumunda dinin etkilerinin önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Talcott Parsons dinin toplumsal ve bireysel yaşamda bütünleştirici etkisinden söz etmektedir. R.K. Merton, dinin toplum içinde her zaman işlevsel olmadığını, kimi zaman işlevsiz olduğunu, ayrıca, dinin açık işlevlerinin yanı sıra, gizli işlevlerinin de bulunduğunu söylemiştir.

Genel olarak dinin toplumdaki işlevlerinin; insanın bireysel destek ve gelişme gereksinimlerini, kimlik bulmalarını sağlayıcı, toplumsal kontrol aracı, düzen, statüko koruyucusu, birleştirici ve örgütleyici, öte yandan, eleştirel ve çatışmaya yönelik gücü yaratıcı olduğu söylenebilir.

İkel dinler olarak kabul edilen totemizm, animizm ve natürizm'de, kadının önemi büyüktür, kadına verilen önem, toplumsal işbölümleri sonucu, erkeğin lehine çevrilmiş, ve anaerkil yapıdan ataerkil yapıya geçilmiştir. Çok tanrılı dinler olan Anadolu, Asya ve Uzakdoğu dinlerinde de totemist ve animist etkilerle kadın tanrılar, erkek tanrılardan öncedir. Kadınlar dölverme ve bereket sembolü olarak kabul edilmişlerdir.

Tektanrı fikrinin ilk yerleştiği Musevilik'te kadının önemi, erkeğin gerisine düşmüş ve dinsel açıdan kadın kocasına yardımcı ve ona bağımlı olması istenmiştir. Hıristiyanlık da kadını eş, çocuk doğurma, ev ile sınırlamış, dindar ve iffetli olmasını beklemiştir.

İslâm dini, doğuşu itibariyle Musevilik ve Hıristiyanlığın kadına bakışıyla benzer bir yapıyı geliştirmiştir. Bir toplum yönetim kitabı olarak tanımlanabilen Kur-an, kadının toplum ve aile içindeki yerini, uyması gereken kuralları açıkça belirlemiştir. Kadınlar evine, eşine, çocuklarına bağımlı, dinin gereklerini yerine getiren, itaatkar ve namuslu olmalıdırlar. İslamiyeti benimseyen Osmanlı toplumu da kadının evi içinde yaşamasını istemiş, dinsel baskılarla kadını sınırlamıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinde laiklik ilkesinin benimsemesiyle, toplumsal yaşamın yanısıra, kadının durumu da görece olarak dinsel kuralların etkisinden kurtulma sürecine girmiştir.

Kırdan kente göçün hızlandığı 1950'lerden bu yana, erkeklerin ardından, ya da birlikte kente göçen kadınların kırsal yaşam biçimini, değer ve davranışlarını kente taşıdıkları gözlenmiştir. Kırdaki dinsel yaptırımların yoğunluğu ve kontrol işlevi, kadını çevrelemektedir. Kente gelen kadının yani gecekondulu kadınının dinsel yaptırımların etkisinden kolayca sıyrılmayacağı söylenebilir. Kentte kalış süresi uzadıkça kadınların kent yaşamına daha yakından girmesi, kent olanaklarından daha fazla yararlanması söz konusu olacaktır. Kentte yetişen ikinci, üçüncü kuşak kadınların eğitim olanaklarından daha çok yararlanması, iş olanakları elde etmesi, gelir elde etmesi, onların dinsel gerekleri, ilk kuşak kadınlar kadar yerine getirmemelerine yol açacaktır.

Araştırma bulgularını genel olarak değerlendirecek olursak, şu sonuçlara varabiliriz:

Donanmacı mahallesinde (yerleşik mahalle) ikamet eden kadınların %64.7'si Ege Bölgesi doğumludur. Yerleşim birimi olarak da % 44.7 ile İzmir ili doğumlular ilk sırayı almaktadır. Yamanlar mahallesinde (gecekondulu mahalle) %34.6 ile Doğu Anadolu Bölgesinden ve %80.7 köy doğumlular ikamet etmektedir. Bu sonuç bize, büyük kente göçün, çoğunlukla Doğu Anadolu bölgesinden yoğunlukla yapıldığını göstermektedir. Bayraklı mahallesinde

(kısmi gecekondulu-geçiş tipi mahalle) ise %55 Ege Bölgesi ve %40 ile köy doğumlular örnekleme yer almıştır.

Yaş değişkenini dikkate alırsak, Yamanlar kadınının en genç yaş grubuna sahip olduğu görülmektedir (25-39 yaş grupları toplamı %75.4). Genç yaş grubunda göçe katılımın yüksek olduğu görülmektedir.

Öğrenim durumu, Donanmacı'da %31,3 ile fakülte-yüksek okul mezunlarında yoğunlaşırken, Yamanlar'da okur-yazar olmayan kadınlar %41.6 ile, ve Bayraklı'da %55 ile ilkokul mezunları ilk sırayı almaktadır. Kente göç eden kadınların geldikleri kırsal yörede öğrenim olanaklarının ilk basamağından bile yararlanamadıkları, eski gecekondulu bölge Bayraklı'da bu olanığın görece olarak yükseldiği gözlenmektedir.

Çalışma durumu ve meslek kriteri içinde, Bayraklı'da örneklemin tümünün bir meslek sahibi olmayıp ev hanımı olduklarını göstermiştir. Bu oran Donanmacı'da %58, Yamanlar'da ise %90.8'dir. Meslek dağılımı, Yamanlar'da eğitim ve beceri gerektirmeyen işçilik-temizlikçilik de toplanırken, Donanmacı'da yüksek öğrenim gerektiren, nitelik ve beceri isteyen meslekler yoğunlaşmaktadır.

Yamanlar'da ilk evlenme yaşı oldukça düşük bulunmuştur (15 yaş altı %29.2). Kırsal kesimde kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesi ile ilgili değerlerin bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Genç nüfusun kente göç ettiğinin bir başka göstergesi de Yamanlar örneklemindeki kadınların %26.2'si İzmir ve İstanbul-Ankara'da evlenmişleridir. Köylerinde evlenip göç edenler ise %60.6'dır. Yamanlar mahallesinin 1980'lerde kurulduğu düşünülürse, genç nüfusun yoğunluk kazandığı bir mahalle olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle gecekondulu kadınının annelerinin yaşlarının da diğer iki mahalleye görece genç olması kanımızı doğrular niteliktedir.

Kadınların anne-babalarının doğum yerleri, eğitim durumları ve çalışma durumları buna bağlı olarak iş ve meslek dağılımı, kadınların durum-

ları ile yakın bir benzerlik içindedir.

Eşlere ilişkin verilerde ise, yaş dağılımı kadınlarınkinden (5'li yaş gruplamasına göre) bir ölçüde yüksektir. Doğdukları yerleşim birimleri benzeşmektedir. Öğrenim durumunda, her üç mahallede öğrenimin her kademesinde erkekler bir ölçüde yükselmiştir. Yamanlar'da 10 eş işsizlik nedeniyle çalışamazken diğer iki mahallede bu seçenek yer almamıştır. Meslek yelpazesi Donanmacı'da serbest meslek, tüccar, sanayici, esnaf, üst düzey yönetici, memur, asker, hukukçu,... gibi çeşitlenirken, Yamanlar ve Bayraklı'da vasıfsız ve vasıflı işçilik ilk sıradadır. Yamanlar'da marjinal işler yapan eş sayısı dikkat çekicidir (% 22.3).

Kadınların çocuklarına ilişkin bulgular da, öncelikle çocuk sayısını gündeme getirmiştir. Donanmacı'da tek ve iki çocuklu aile kompozisyonu önem kazanırken, Bayraklı'da, özellikle Yamanlar'da çocuk sayısı yükselmektedir. Genç yaş kadın nüfusun yoğun olduğu Yamanlar'da doğurganlık dönemi sonuna kadar sayının artabileceği düşünülürse, konunun önemi ortaya çıkmaktadır. Çocukların eğitim düzeyi her üç mahallede de anne-babalardan yüksek düzeyde seyretmektedir. Aile yapısı açısından, erkeğin anne-baba ve/veya kardeşlerine dayalı birliktelik en yüksek Yamanlar'dadır.

Kadının (ve ailenin) ekonomik durumu Donanmacı'da en yüksek, Yamanlar'da en düşük düzeydedir. Bu durum içinde kendilerine referans aldıkları ekonomik dilim dikkat çekicidir. Ayrıca kadının geliri harcama planlamasında etkin olması önemli bir noktadır.

Örnekleme yer alan kadınların kitap-gazete-dergi okuma durumları ve okudukları türler, onların eğitim durumları, gelir düzeyleri, yaşları ve kentleşme dereceleri ile yakından ilgili olmaktadır. Benzer biçimde, video, sinema, tiyatro, TV. izleme sıklıkları ve TV'deki izlenen program türleri, anılan değişkenlerle sıkıca bağıntılı olduğu saptanmıştır.

Kentte kalış süreleri itibariyle (İzmir'de), Donanmacı kadını kentte kalış süresi açısından en yüksek oranı almaktadır. Yamanlar örneklemdaki kadınların kentte kalış süresi oldukça düşüktür. Benzer durum Bayraklı için de geçerlidir. Ancak Bayraklı'daki kentte kalış süresi (yıl olarak) Donanmacı benzeri 21 yıl üzerinde yoğunlaşmıştır.

Oturulan evin kendi mülkleri olması üç mahallede de en yüksek orandır (%71.3). Fakat evin ediniliş biçimi ve parasal kaynağı farklılaşmaktadır. Gecekondu tanımını doğrular nitelikte, Yamanlar ve Bayraklı'da, bedenen çalışarak evi yapma, yapılan evin alt yapı olanakları ve iç mekan donanımı oldukça yetersiz olma durumu sözkonusudur (özellikle Yamanlar'da). Ekonomik durumla yakından ilgili olan ev içi dayanıklı tüketim mallarına sahip olma durumu da, Yamanlar'da oldukça sınırlıdır.

İzmir kentinde ve buldukları mahallede yaşamaktan memnun olma düzeyi üç mahalle için de yoğunlukla sözkonusudur. Donanmacı'da kentte ve mahallede yaşama memnuniyeti kenti olumlu yaşamsal yönlerine, mahallenin temiz ve seçkin oluşuna bağlarken, Yamanlar ve Bayraklı'da, kentte iş ve rahat yaşamaya, yer edinmeye, akrabalarla bir arada olmaya bağlamışlardır. Bu iki mahallede komşuluk ve akrabalık ilişkisi oldukça sıkıdır. Kentten ve mahalleden memnuniyetsizlik ise Donanmacı'da tümüyle kentsel yaşamın yol açtığı çevresel olumsuzluklarda toplanırken, Yamanlar ve Bayraklı'da geçim sıkıntısı ve insan ilişkilerindeki olumsuzluklar kentsel olanaklardan yararlanamamada toplanmıştır. Referans alınan mahalle tercihleri de hoşnutsuzluğu giderme arzusunu gündeme getirmektedir.

Araştırmanın konusunu oluşturan din kurumu karşısında kadının durumunu, bulgular ışığında şöyle değerlendirmek olanaklıdır:

Kadınların dinsel bilgilerini öğrendikleri ilk kaynak aile olmaktadır. Okulun dinsel bilgilendirme işlevi Donanmacı'da yükselirken, Yamanlar'da ve Bayraklı'da hoca-imam tarafından bilgilenme yükselmektedir. İlköğrenim

çağında dinsel bilgilenme üç mahallede de en yüksek düzeydedir. Din dersi, Kur'an Kursu alma durumu en yüksek Bayraklı'dadır. Hangi kaynaktan olursa olsun aldıkları dini bilgilerini yeterli görenler %50 oranındadır. Dini bilgilerini yetersiz bulanlar en fazla Bayraklı'dadır (% 80). Dini bilgilerini yeterli veya yetersiz görüşleri yerleşik ve gecekondulu mahalleleri arası farkları ortaya koymaktadır (Bakz: Ek: Grafikler).

İslâm dininin gereklerinden olan namaz kılma eylemini (pratiği, davranışı) yerine getirme durumu (beş vakit namaz) Bayraklı örnekleminde % 80 yerine getirilmekte, Donanmacı'da %50 ve Yamanlar'da %46.9 ile üçüncü sıradadır. Oruç tutma eylemi de yine Bayraklı'da %95, Yamanlar'da %85.4 ve Donanmacı'da %58.7 olarak yerine getirilmektedir. Kurban kesme eylemi en yüksek Donanmacı'da yerine getirilmektedir (%73.7). Yamanlar ve Bayraklı'da %65 oranında kurban kesme sözkonusudur. Hacc ziyaretini yalnızca Donanmacı'da üç kadın yerine getirmiştir. Zekât verme davranışı da Donanmacı'da %98 ve Bayraklı'da %90'da iken Yamanlar'da % 70'e düşmektedir. Mevlid okutma ve dini toplantılar, dua ve okumalar yapma ve katılmada Bayraklı örneklemindeki kadınlar ilk sırayı almaktadırlar. Ardından Yamanlar ve Donanmacı gelmektedir. Dini nikahı (Resim nikah ile birlikte) olan kadın Bayraklı'da %90, Yamanlar'da %79.2 ve Donanmacı'da %50 oranındadır. Yamanlar'da %13.1'lik bir kadın grubunun yalnızca dini nikahı olduğu öğrenilmiştir. Radyo ve televizyonda dini programları izleme ve dini yayınları okuma oranı açısından da Bayraklı öndedir. Onu Yamanlar ve Donanmacı izlemektedir. Kur'an-ı Kerim'i okuma yüzdesi en yüksek Donanmacı'da, ardından Bayraklı ve Yamanlar gelmektedir.

Kentte kalış süresi açısından bu verileri değerlendirdiğimizde Bayraklı örneklemindeki kadınlar Donanmacı'nın araksından en fazla kentte kalmalarına, diğer bir deyişle eski gecekondulu olmalarına rağmen, onların dinsel pratikleri uygulama durumu kente yeni göçen Yamanlar kadınlarındakinin yüksek bulunmuştur. Bu açıdan kentte geçirilen sürenin uzaması, eski gece-

kondulu kadınların dinsel gerekleri yerine getirmesinde olumsuz bir etki yapmamıştır. Yamanlar kadını kırdan kente en yeni göçen durumunda olmasına rağmen, dinsel gerekleri daha az yerine getirir görünmektedir (Bakz: Ek: Grafikler).

Yaş değişkeni açısından ele aldığımızda her üç mahallede 45 yaş ve üzeri kadınların dinsel gerekleri daha fazla yerine getirme eğiliminde oldukları saptanmıştır (Bakz: Ek: Grafikler).

Eğitim durumu değişkeni açısından ise, eğitim düzeyi yükseldikçe, dinsel gerekleri yerine getirme eğiliminin düşmesi sözkonusudur (Bakz: Ek: Grafikler).

Gelir düzeyi değişkeni, kadınların özellikle kurban kesme, zekat verme, bir ölçüde hacc ziyareti gibi pratikleri yerine getirmelerinde gelir düzeyinin yükselmesi anlamlı yükselme gösterirken, diğer gereklerde çok belirgin ayrılıklar göstermemektedir (Bakz: Ek: Grafikler).

Çalışma durumu değişkeni, bir mesleği olan ve çalışan kadınların dinsel pratikleri yerine getirmesini düşürücü etkide bulunmuştur. "Çalışmak en büyük ibadettir" ifadesi çalışan kadınların dinsel pratikleri yerine getirmeyişlerinde, zaman yokluğunu ve çalışmanın ibadetin yerine konduğunu ortaya koymuştur (Bakz: Ek: Grafikler).

Kadınların anne ve babaları, dinsel gerekleri yerine getirme açısından, kadınlardan daha yüksek oranda ibadet yapmaktadırlar. Özellikle Bayraklı örneklemindeki kadınların yönlendirme ailesinin dinsel gerekleri en yüksek düzeyde yerine getirme durumu, onların çocuklarına (kadınlara) dinsel açıdan örnek olma veya model olma durumunu düşündürmektedir. Anne-baba arasında ise kadınların (anneler) erkeklere (babalara) göre daha yüksek oranda ibadet yaptıkları saptanmıştır. Bu sonuca benzer bir sonuç da, kadınların eşleri için geçerli olmaktadır. Özellikle Donanmacı'daki eşler oldukça düşük düzeyde dinsel gerekleri yerine getirmektedirler. Bayraklı'daki eşler yine en

yüksek düzeyde ibadet yapan kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eşlerin çoğunluğu kadınların dinsel gerekleri yerine getirmesine veya getirmemesine karışmama davranışı göstermektedirler. Yine eşler, çocuklarının dini bilgilendirme işlevini kadına bırakma eğilimini göstermektedirler. Donanmacı'da %65, Yamanlar'da %26 ve Bayraklı'da %25 oranında eşlerin çocuklarının dinsel bilgilenmeleri ile hiç ilgilenmedikleri saptanmıştır.

Çocukların dinsel sosyalizasyonunda annenin işlevinin babadan yüksek olduğu, ancak okul eğitimindeki din derslerinin üç mahallede de en önemli dinsel bilgilenme kaynağı olarak görüldüğü bulunmuştur. Kadınların çocukları üzerindeki dinsel bilgilendirme işlevi, okul eğitiminin arkasından gelmekte, din eğitimi veren okullarda eğitim görmesi, hoca-imamdan Kur'an Kursu din dersi alması özellikle Bayraklı'da kadını için ideal dinsel eğitim alma yolları olarak anılmıştır. Çocukları evlenirken dini nikah yapılmasını isteyen kadınlar da Bayraklı'da %100 oranında, Yamanlar'da %93 ve Donanmacı'da %56'dır. Bu sonuçlar bize, kadının çocukları üzerinde dinsel bilgilendirme işlevinin yüksek, ancak istenen veya beklenen dinsel düzeyinin daha yüksek olduğunu, özellikle Bayraklı ve Yamanlar mahalleleri için göstermektedir.

Kadınların dinin eylem ya da pratikler yönündeki davranışlarının değerlendirilmesinden sonra, dinin düşünce ve inanç sistemi olarak algılanması ve yorumlanmasının tutum, değer ve davranışlara nasıl yansıdığını ele almak gerekir.

Doğum kontrol yöntemleri, kürtaj ve düşüğe karşı kadınların değer atfedişleri ve davranışları Donanmacı'da din dışı yani sağlık, ekonomik açılardan önem kazanırken, Yamanlar ve Bayraklı'da dinin etkisi açıkça görülmektedir. Dinin bu önlemleri yasakladığı, günah olduğu (Yamanlar'da %75.4 ve Bayraklı'da %75) görüşü davranışları da etkilemektedir. Dinen yasak olduğunu kabul edip doğum kontrol yöntemlerine başvuranlar Bayraklı'da daha yüksektir.

Bir dileğin gerçekleşmesi için adak adama, kadere, alın yazısına ve ahirete inanma davranışları, en yüksek Bayraklı'da, ardından Yamanlar'da karşımıza çıkmaktadır. Soyut inançlar olarak adlandırabileceğimiz bu dinsel davranış kategorileri eski ve yeni gecekondü bölgelerinde egemen gibi görünmektedir. Bunun nedeninin, kente göçerek yaşamdan beklediklerini tam anlamıyla gerçekleştiremeyişlerinin onların kaderci olmalarına yolaçtığını düşündürmektedir.

İslâm dininin kadınların örtünmesine ilişkin önerisine Bayraklı'nın %85'i, Yamanlar kadınının %58.5'i ve Donanmacı'nın %1.3'ü olumlu tutum aldıklarını belirtmişlerdir. İnanan kadının örtünmesi gerektiği savı görüşlerinin odak noktasını oluşturmuştur. Örtünme önerisi tutumunu davranışlara yansıtmada kadınlar anlamlı bir ilişki göstermektedir. Yamanlar ve Bayraklı'da kadınların kentte kalış süresi uzadıkça, örtünme önerisini daha az uyguladıkları saptanmıştır.

Kadınların eşlerine karşı nasıl davranmaları gerektiğini Kur-an ve Hadislerde açıklayan İslâm dininin, eşlere karşı davranışa katılma tutumları Donanmacı'da olumsuz (%51.4), Yamanlar ve Bayraklı'da olumlu (%85) tutum yönünde gelişmiştir. İslâm dininin erkeğe yüklediği değeri kadınlar, tutum nedenlerini açıklarken sıkça yücelttiklerini göstermişlerdir (Donanmacı'da en düşük düzeyde). Eşe karşı nasıl davrandıkları sorulduğunda ise, Yamanlar ve Bayraklı örneğininin 3/4'ü din emrettiği için eşlerine sevgi, saygı, itaat gösterdiklerini ifade etmişlerdir.

Erkeğin kadına dinin önerileri doğrultusunda davranması önerisine karşı geliştirilen tutumlar, üç mahalle örneği için %76.7 ortalama ile olumlu olmuştur. Erkeğin kadını cezalandırma davranışı dışındaki diğer davranış biçimlerini kadınlar erkeklerden beklemekteyler. Erkeklerin eşlerine nasıl davrandığı ise, Yamanlar'da eşin bu önerilere uyduğu, Bayraklı'da ceza dışında uyduğu, Donanmacı'da ise dinin öğütleri olduğu için değil, sevgi-saygı

için ceza dışında böyle davrandığı saptanmıştır.

İslâmiyetin erkeğe yönelik söylemi, erkeği kadından üstün tutması, ... hususlar 1300 yıldır kendini hissettirmektedir. Örneğin erkeğin kadından üstün olduğunu belirten Ayete ilişkin kadınların tutumu Yamanlar ve Bayraklı'da %75 olumlu, Donanmacı'da %18.7 olumlu olmuştur. Olumlu ve olumsuz tutuma neden olan değerler ise, Yamanlar ve Bayraklı'da erkeğin her bakımdan üstünlüğü, Donanmacı'da erkeğin fiziksel üstünlüğü yönündedir. Erkeği üstün gören eski ve yeni gecekondulu kadını, erkeğin eşine öğüt vermesini kabul ederken, şiddete (az ya da çok) başvurmasını da %44.6 ve %40 oranlarında kabul etmektedir. Donanmacı'da şiddet davranışını onaylama %0.7'dir.

Erkeğin üstünlüğünü ifade eden bir başka husus olan kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması görüşü Yamanlar'da %80, Bayraklı'da %75 ile olumlu tutum içinde benimsenmiş, Donanmacı'da %87 ile olumsuz tutum alınmıştır. Erkeğin üstünlüğü doğuştan başlamış ve yaşamın her döneminde sürmüştür, kadın bunu bilip, itaat etmelidir görüşü Kur'an'ın temellendirmelerinden birisi olmaktadır.

İslâm dininin Cennet ve Cehennem vaadine ilişkin kadınların tutumu ise, Donanmacı'da olumsuz %71.4, Yamanlar'da %65.4 ve Bayraklı'da %80 ile olumlu tutum yönündedir. Cennet ve Cehennem'in varlığına inanç, gecekondulu ve geçiş tipi kadının daha çok benimsediği bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar için bu dünyada beklentilerine ulaşamama, öbür dünyaya yönelik beklentileri artırma yönüne dönmektedir denebilir.

Kadınların dini, düşünce sistemi olarak algılamalarında, diğer dinler olgusuna da yer verme düzenleri önemlidir. Kendi dinlerini (İslâmiyeti) ne ölçüde bilip, uyguladıklarını gördüğümüz kadınların, Yamanlar ve Bayraklı örneklemi diğer dinleri hiç bilmediklerini ifade etmişler (%93 ve %95), ancak öte yandan diğer dinler ile bir karşılaştırma istendiğinde, İslâmiyetin üstünlüğü ve mükemmelliğini ifade etmişlerdir. Donanmacı'da diğer dinlere

ilişkin çeşitli yollardan edinilen bilgilerin İslâmiyet ile karşılaştırılması, iyi yönler ve olumsuz yönlerin varlığı arasında dağılmaktadır.

Türkiye'de İslâm dinine gereken önemin verilip verilmediği konusunda, Bayraklı örnekleme, dine gereken önemin verilmediği (%45), Yamanlar'da gereken önem verildiği (46.1), Donanmacı'da ise gerekenden fazla önem verildiği ve verilen önemin verilmesi gereken önem olmadığı biçiminde değerlendirme yapmışlardır. Bayraklı'da dinin gereklerini yerine getirme yönünde, diğer bir deyişle dinsel ibadetin eksiksiz uygulanması yönünde gereken önemin verilmediği görüş ağırlıklıdır. Yamanlar'da, gereken önem verildiği görüşünün yanısıra, dine gösterilen aşırı ilgiden hoşnut olmama durumu söz konusudur. Bu iki mahallede dikkati çeken bir durum vardır. Burada dinin biçimsel yönünün yani ibadet yönünün önemsendiği veya önemsenmediği gündeme gelmektedir. Dinin düşüncede kalan yanı, bir başka deyişle, dinin Tanrı-kul arası gelişen yanı açıkça ifade edilmemiştir. Donanmacı'da ise Laik Türkiye'de dine verilen aşırı önemin dikkati çekilmekte ve esas dinin işlevinin yerine getirilmediği belirtilmektedir.

Değişkenlerimiz açısından kadınların dinsel tutum ve davranışlarını değerlendirecek olursak şu sonuçlara varabiliriz.

Yaş değişkenine göre, genç yaş grubunda dine karşı tutumun daha gevşek olduğu saptanmıştır. 25-39 yaş grubu arasında doğum kontrol yöntemlerine başvurma oldukça yüksektir, eşleriyle ilişkide karşılıklı ögesi yükselmektedir, sevgi-saygı dinsel yaptırımın önüne geçebilmektedir. Genç yaş grubundaki kadınların yaşlı gruba göre, dini daha geri plana atma durumundan söz edilebilecektir. Çünkü çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi gibi yaşamsal sorumluluklar onların dinsel ibadete zaman ayırmasını engelleyebilmektedir (Bakz: Ek: Grafikler).

Eğitim değişkeni dinsel tutum ve davranışlarda oldukça etkili olmaktadır. Öğrenim düzeyi yükseldikçe kadınların dini düşünsel planda

algılamalarının yükseldiği görülmüştür (Bakz: Ek: Grafikler).

Gelir durumu açısından, kadınların yoksulluk düzeyi onların dine hem daha çok bağlanmalarını hem de dinden uzaklaşmalarını etkilemektedir.

Çalışma durumu ve meslek değişkeni kadınları, dinsel pratiklerden uzaklaştırıcı, düşünsel dinselliğe kaydırıcı etki yapmıştır (Bakz: Ek: Grafikler).

Kentleşme derecesi dinsel tutum ve davranışları şöyle etkilemektedir: Kadınların kentte kalış sürelerinin uzaması onların kentleştikleri anlamına gelmemektedir. Özellikle Bayraklı örneğinde ortaya çıkan sonuç, kadınların kentte kalış sürelerinin uzaması ile düşünsel anlamda dinin algılanmasını ortaya çıkarmadığını göstermektedir (Bakz: Ek: Grafikler).

Hiç kuşkusuz, tek tek değişkenlerin kadınların dinsel tutum, değer ve davranışlarını etkileyeceğini düşünmek hatalı sonuçlar doğuracaktır. Değişkenler arası ilişkilerin kurulması oldukça önemlidir. Örneğin Donanmacı'da 25-29 yaş grubunda İzmir doğumlu, yüksek öğrenimini yurt dışında tamamlamış, meslek sahibi çalışan bir kadın ile Yamanlar'da 25-29 yaş grubunda köy doğumlu ev kadını ve Bayraklı'da 25-29 yaş grubunda İzmir doğumlu ilkokul mezunu ev kadınının dinsel pratikleri yerine getirmesi, dinsel tutum ve davranışları farklı olmuştur. Aile geçmişleri, eşin demografik ve dinsel yapılanması, içinde bulunulan mahalle, kitle iletişim araçlarına, basın-yayına açıklık, ... vb. faktörler de dinsellik üzerinde çeşitli işlevler yapmaktadır.

Tüm bu verilerin ışığı altında, denencelerimizin sınanması sonucu, şu sonuçlara varmak olanaklı olmaktadır.

Denence 1: Kadınların yaşı yükseldikçe, dinsel değerlere bağlanma ve dinsel pratikleri yerine getirme eğiliminin artması beklenebilir.

Birinci denencemizi veriler doğrultusunda ele aldığımızda, örnekleme yer alan üç mahallede de kadınların yaşının yükselmesi ile birlikte dinsel pratiklere daha çok bağlanma, yerine getirme durumu ve dinsel değer

ve inançlara sarılma eğiliminin yükseldiği bulunmuştur. Yaşın yükselmesi ile, diğer bir deyişle, kadının menapoz dönemine girmesi ile dinin daha da yoğun bir biçimde yaşamı doldurması, bir anlamda "öte dünyaya hazırlık" işlevini gördüğünü düşündürmektedir.

Denence 2: Kentlileşme derecesinin yüksek olması, kadınların dinsel pratiklere yönelme yerine, dini inanç ve değerler sistemi olarak benimsemelerine yol açabilir.

Kentlileşme derecesinin yüksek olduğu Donanmacı mahallesinde denencemiz doğrulanmıştır. Donanmacı'daki kadınların bir kısmı inançsızlık düzeyinde dinsel eylem, tutum ve davranışlardan uzaklaşırken, diğer çoğunluk, örneğin namaz kılma, kurban kesme, mevlid okutma,... gibi dinsel pratikleri yerine getirmediklerini, bunların biçimci bir yaklaşım olduğunu, düşünsel anlamda dini yorumlayıp değer ve davranışlarına yansıttıklarını ifade etmişlerdir. Bayraklı'daki kadınların kentte kalış süresi, Yamanlar'a göre oldukça uzun olmasına rağmen, kentlileşme derecesinin yüksekliğinden söz etmek olanaklı değildir. Bu açıdan, karşılaştırmalı olarak ele aldığımız Donanmacı, Yamanlar ve Bayraklı mahallelerinde en fazla dinsel pratikleri yerine getiren grup Bayraklı kadını olmuştur.

Denence 3: Kadınların eğitim düzeyinin ve niteliğinin yükselmesi ve buna bağlı olarak da bir meslek sahibi olmaları ve/veya ev dışında bir işte çalışmaları, dini pratiklere ağırlık vermekten çok, dini düşünce biçimi olarak algılamalarına yol açabilir.

Mahalleler itibariyle en yüksek eğitim düzeyine sahip kadınlar Donanmacı'da, ardından Bayraklı'da ve en düşük Yamanlar'da yer almıştır. Meslek sahibi olma ve çalışma durumu da Donanmacı'da en yüksektir. Bayraklı'da tüm kadınlar ev kadını konumunda ve bir mesleğe sahip olmayan kadınlardır. Yamanlar'da ise nitelik ve beceri gerektirmeyen işlerde çalışan az sayıda kadın mevcuttur. Dini pratikleri en yoğun yerine getirme durumu Bayraklı'da,

ardından Yamanlar'da ve Donanmacı'da söz konusudur. Eğitimin kişilere olguları ve olayları sınama, sorgulama, aklın süzgecinden geçirme, ... gibi özellikleri verdiği düşünülürse ve dinin sinanmadan, sorgulanmadan kabul edilen yönü dikkate alınırca, eğitim düzeyinin yükselmesi ile dinsellikde, diğer bir deyişle dinin pratikler yanının uygulanmasında azalma beklenebilecektir. Bu yönüyle denencemiz doğrulanmıştır. Çalışma yaşamı ile dinsel pratiklerin yerine getirilmesi arasında da zaman problemi açısından kısıtlılıklar söz konusu olabileceğinden (örneğin, beş vakit namaz kılma, 30 gün Ramazan orucu tutma, mevlid-dua-okuma gibi dinsel toplantılara katılma) çalışan kadınların dinsel pratikleri yerine getirmede daha az istikrarlı oldukları saptanmış ve denence doğrulanmıştır.

Denence 4: Ailenin ve dolayısıyla kadının gelir düzeyinin yükselmesi, dinin sosyal yardımlaşma ve paylaşma yönüne ağırlık verilmesine neden olabilir.

Ailenin ve dolayısıyla kadının gelir düzeyi Donanmacı-Bayraklı-Yamanlar sıralamasına göre bulunmuştur. Gelir düzeyinin yükselmesi, İslâm dininin öngördüğü yoksula yardım, pay ayırma ödevini yerine getirmeyi de yükselttiği bulunmuştur. Örneğin, Donanmacı'da, birçok kadın zekât vermenin işlevi fakire yardım, kurban kesmenin işlevinin yoksula dağıtma, hacca gitmek yerine o paranın hayır kurumlarına, çocuk okutmaya, hastane, okul gibi kurumlara bağışlama olarak tanımlamışlardır. Ayrıca, dinin yardımseverlik özelliğine dikkati çekmişlerdir. Yamanlar'da ve Bayraklı'da kurban kesmemenin, hacca gidememenin, zekât verememenin en temel nedenleri arasında ekonomik olanaksızlık sayılması, denencemizi doğrular yönde sonuçlara ulaşmıştır.

Denence 5: Kadınların dine karşı tutumları ve değerlendirmeleri, onların yaşam görüşlerini yansıtıcı özellikle olduğu söylenebilir.

Kadınların içinde buldukları sosyo ekonomik ve sosyo-kültürel ortam onların yaşam görüşlerini belirleyici olmaktadır. Daha açık bir deyişle,

doğum yerleri, yaşadıkları yerler, kentleşme dereceleri, eğitimleri, gelir durumları, eş ve çocuklarıyla, komşu ve arabalarıyla ilişkileri, örgütlere katılma, örgüt kullanma, harcama ve tüketim kalıpları, siyasal parti tercihleri ve oy verme davranışları, kitle iletişim araçlarına açıklık, moda,... gibi çok sayıda etkilen onların bütünsel yaşam görüşünü oluşturmada etkili olmaktadır.

Kur'an ve Hadis hükümlerine göre İslâm dini de tüm yaşamı düzenleyici ve belirleyici işlevlere sahip olduğuna göre, yukarıda anılan çok sayıda faktörün, kadınların dinsel tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bulguların ışığında bu etkilerin açıkça gözlemlendiğini söylemek olanaklıdır. Dinin yaptırımsal yanını oluşturan sevap-günah kavramlarına kadınların farklı tutum aldıkları ve davranışlarına yansıttıkları gözlenmiştir. İnanç düzeyinde dine verdikleri önem onların dine verdikleri değer ile özdeş olmaktadır. Ve bu değeri davranışlarında göstermektedirler, yani dinin pratik yönüne yönelme veya düşünsel anlamda dini kabullenme yönünde davranışlar geliştirmektedirler.

Araştırmanın yan denencelerine ilişkin sonuçlarımız ise şöyledir:

Yan Denence 1: Kitle iletişim araçlarının ve basın-yayın organlarının dinsel bilgilenmeyi sağlayıcı işlevi, görelî olarak aile için dinsel bilgilendirmeden yüksek olabilir.

Araştırma bulgularında bu yan denencenin tam anlamıyla doğrulanmadığı görülmüştür. Bunun nedeninin kitle iletişim araçlarına ve basın yayın ürünlerine açıklık ve seçicilik ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Örneğin, Donanmacı örneklemindeki kadınlar anılan iletişim kaynaklarına en çok açık mahalledir ancak, seçilen programların ve yayınların içinde dinsel yayınlar ve programlar en son sırayı almıştır. Bayraklı'da bu kaynakların okunması ile izlenmesi diğer iki mahalleye oranla en yüksek düzeyde olmasına rağmen, ailenin dinsel bilgilendirme düzeyine yetişememektedir. Yamanlar'da ise; gerek okur-yazarlığın düşük oluşu, gerekse, seçilen program ve yayınların

niteliği dinsel içerikli yayınları ailenin bilgilendirme işlevinin önüne geçirememektedir. Bu nedenle, radyo-televizyonun ve yazılı basın dinsel bilgilendirme konusunda önemli işlevlere sahip olduğu beklentimiz, örneklem grubumuz içinde doğrulanmamıştır.

Yan Denence 2: Ailede çocuğun dinsel sosyalizasyonunda kadının önemli rolünün yanısıra, okul, aile büyükleri, hoca,... gibi kişiler ve kurumlar eş'den (babadan) daha etkili işlevlere sahip olabilirler.

Aile içinde annenin dinsel sosyalizasyonda önemli işlevi olduğu saptanmıştır. Özellikle okuldaki din derslerinin bilgilendirme işlevi oldukça yüksek bulunmuştur. Babanın çocuklar üzerindeki dinsel bilgilendirme işlevinin en düşük Donanmacı'da, Bayraklı'da ise en yüksek olduğu ve Bayraklı'daki eşlerin çocuklarını dini konularda eğittikleri, öğrettikleri görülmüştür. Bu açıdan üç mahallede de özellikle okulun dinsel bilgilendirme işlevinin gerisinde olmaları nedeniyle bu yan denence doğrulanmıştır.

Yan Denence 3: Eşler arasındaki dinsel etkileşimin, birbirlerini olumlu/olumsuz yönde etkilemekten çok, birbirlerine karışmama yönünde olduğu söylenebilir.

Kadının dinsel gerekleri yerine getirirken veya getirmeme durumunda eşlerin onlara herhangi bir müdahalede bulunmadığı, olumlu ya da olumsuz yönde etkilemediği görülmüştür. Eşler karışmama tutumu veya onaylama-destekleme tutumu içindedirler, Aynı biçimde çocuklar da anne ve babalarının dinsel yönlerine karışmama eğilimi göstermektedirler. Bayraklı'da çok az sayıda eşin kadının gerekleri yapması için etki (baskı) yaptığı saptanmıştır. Ancak, tüm örneklem içinde eşler arasında genel eğilim birbirlerine karışmama, bireysellik tutumunda toplanmıştır.

Sonuç olarak, hızlı bir kentleşme sürecine girmiş olan Türk toplumunda, dinin azımsanmayacak etkilerini, gözardı etme olanaksız görünmektedir. İslâm dininin kadına bakışı, kadından bekledikleri, anne, eş, ev çerçevesinde sınırlı kaldığına göre, kadınların bu sınırlamadan sıyrılıp, eğitim ve çalışma olanaklarından daha fazla yararlanması, örneğin istediği sayıda ve sıklıkta çocuk sahibi olabilmesi için dinin günah kavramını sorgulaması, dinin Tanrı ile kul arasında gelişen bir inanç ve düşünce sistemi olarak algılaması, onların toplumsal yaşama daha sağlıklı ve özgür katılmasını sağlayacaktır.

EK: ALEVİLİK

Alan araştırması örneğinde yer alan Yamanlar gecekondulu mahallesinde, 130 kişilik örnekte 15 kadın Alevi olduklarını söylemişlerdir. Üstü örtülü bir biçimde, bir kısmının da rahatlıkla açıkladığı Alevi olmak olgusu, ayrıntılarına girmeksizin genel özellikleriyle tanımlamak yerinde olacaktır.

Kısa Tarihçe:

Aleviliğin tanımlanmasında kimi farklı görüşler bulunmakla birlikte, ortak nokta Aleviliğin Ali'ye inananlar (1) anlamına geldiği tartışmasız kabul edilir. Ali, İslam peygamberi Muhammed'in amcası oğlu, damadı ve dördüncü halifedir. İslamlık içinde önemli bir yeri vardır (2). Alevilik, Şii görüşlerinin Batınlilikle yoğrulmasıyla ortaya çıkmış, asıl olarak Bektaşilikle temsil edilen İsmâşeriye mezhebine bağlı bir mistik düşünce ve inanç sistemidir (3). Anadolu Aleviliğini anlamak için, Hacı Bektaş Veli'yi Tanımak gerekir. Esas Babagân (Bektaşiler), Dedegân kolu (Aleviler) olarak ayrılan mezhep (4), özü, kurumları, örgütleriyle birbirinden ayrılmaz bir bütünü oluştururlar (5). Bektaşî ve Aleviler için, düşünüş ve inanışları bir, yöntemleri ayrı olan müşterek inançlı bir zümre (6) tanımlaması da yapılmaktadır.

Aleviler; Tahtacılar, Kızılbaşlar, Çepniler, Sülek ve Abdallar olarak kol-lara ayrılırlar (7). Ancak, bu ayrımların özde değil, biçimsel uygulamada farklılık gösterdiği söylenmektedir (8).

Anadolu Aleviliğinin üç kaynaktan ortaya çıktığı söylenebilir: Birincisi, İslamiyet içindeki hilafet meselesinden ortaya çıkan olaylar. İkincisi, Türkistan ve İran gibi doğu din ve kültürlerinden gelen etki (Şamanizm, Zerdüş, Buda, Maniheizm, Hıristiyanlık öncesi çoktanrılı doğu dinleri, Taoizm, vb.), ve üçüncüsü, Eski Anadolu din, inanç ve kültür mirası (9).

Bektaşî ve Aleviler, Hz. Muhammed'in kızı Fatıma ve amcasının oğlu ve Damadı olan Hz. Ali'nin evliliğinden süren soyu 12 İmam'a bağlıdırlar (10).

Günümüz Türkiye'sinde 20 milyon Alevi'nin yoğun olarak, Tunceli, Sivas, Çorum, Adıyaman, Maraş, Amasya, Tokat, Bingöl, Muş, Malatya, Elazığ, Kars, Yozgat, Erzincan gibi illerde yaşadığı ve İzmir'de yaşayan Alevilerin nüfusun %10'unu oluşturduğu yazılmaktadır (11).

Alevilerde Kadın :

Alevilerde kadının konumu eski Türk törelerinden kaynaklanmaktadır. Sünni'lere göre Alevilerde kadınların haklarının daha çok, daha özgür oldukları, erkeklerle yan yana oldukları bilinmektedir (12). Kadının üç durumu vardır: Yaş durumuna, evdeki, toplumdaki yerine göre "ana" dır. Sayılır, sevilir. Kocasının erkeğin yanında "eş"tir, karşılıklı saygı -sevgi temeldir, tarikat geleneğidir. Üçüncü durumda "bacı" dır. Eşinin dışındaki bütün canlarla kardeşir (13). Şaman inançlarından kaynaklanan inanca göre "Kadın gökyüzü ve güneş, yeryüzü ve ay erkektir" (14). Kadınlar erkeklerle birlikte dinsel törenlere katılması sözkonusudur (15). Ayrıca kadınların dinsel görevler yüklenmesi de Aleviliğin önemli bir özelliği olmaktadır.

Alevilikle tesettür uygulamasına rastlanmamaktadır. Kadınlar özellikle Cem töreni ve Nasib alma törenlerinde beyaz baş örtüsü örterler. Diğer zamanlarda zorunluluk yoktur (16). Çok eşle evlenme Alevilerde görülmez, erkeğin eşini boşaması (kimi durumlar hariç) yasaktır, fuhuş yok gibidir. Kadınlar erkeklerle birlikte semah ederler, eğlenirler (17).

Alevilerde Dinsel Törenler, İbadetler :

Alevilerin dinsel törenleri ve ibadetleri kısaca şöyle özetlenebilir.

Alevi inancı "eline - beline - diline sahip olmak" (18) yasağı ile köklenmiştir. Görüm, Görgü, Cem adları ile anılan Alevi dinsel törenlerinin birçok işlevi vardır. Bu törenler, toplum düzeninin işlendiği, yorumlandığı bir okuldur. Toplumsal bir yazgı düzenidir. Toplumu barış, birlik ve içinde tutan bir dayanışma kurumudur. Bu törenler, gece yapılır, içki içilir, semah oynanır,

kadınlar ve çocuklar da katılır (19).

Ayin-i Cem, kısaca Cem'de 12 hizmeti yerine getiren 12 kişi bulunur. Töreni yürüten dede dua ile başlar, tören yerine getirilir (20).

İkrar Töreni, Bektaşiliğe girmek için düzenlenen ilk büyük törendir. Bektaşi olmak isteyen bu tören yoluyla tarikate kabul edilir (21).

Yolkardeşliği (Musahiplik) Töreni, yolkardeşliği iki erkeğin, böylece iki ailenin kardeş olması demektir. Muhammed ve Ali'den kaldığına inanılır. Sonradan kazanılan bir akrabalık türüdür. Dedenin karşısına çıkan yolkardeşi olacak kişiler, dualarla süren tören ile bir yıllık bekleme (sınama) süresi sonunda kardeş olurlar (22).

Görgü yada Görüm adı verilen dinsel törende, toplumdaki ergin kişilerin bir yıl içindeki yaptıklarının sorgusu, Cem törenine benzer bir biçimde yapılır (23).

Ali'nin Doğum günü olarak kutlanan Nevruz ve Hidrelez törenleri, Abdal Musa törenleri, toplumda herkese açık, toplumu birleştirmeyi amaçlayan dinsel törenlerdir (24).

İkrar töreni, Cem töreni, Yol kardeşliği törenlerinde yüksek sesle okunan "gülbank (gülbenk)" adı verilen dualar önemlidir (25).

Alevi ibadetlerinin Sünnilerden ayrılan yönlerini şu biçimde özetlemek olanaklıdır: Alevilerin bir kısmı namaz kılmamakta, Bektaşiler namaz kılmaktadırlar, ancak namazı gizli kılma eğilimi gösterirler (26).

Alevilerde otuz günlük ramazan orucu yerine Muharrem ayında 12 günlük Kerbela şehitleri anısına "12 İmamlar Orucu" tutulur. Orucun sonunda Aşure pişirilip dağıtılır (27).

Zekat verme durumu ise, camiye gitmedikleri için tam anlamıyla yerine getirmediikleri yazılmaktadır (28).

Hac görevi, Mekke kentindeki Kabe'yi ziyaret biçiminde olmayıp, Kerbela'da Ali ve Oğlu Hüseyin'in mezarını ziyaret biçiminde, ve Hacı Bektaş Veli'nin türbesini ziyaret biçiminde yerine getirilir (29).

Alevilikte dinsel törenlerde kesilen kurbanı "tercüman" denir, bayram ve adak kurbanından ayrılır. Kurban çiğ dağıtılmaz, kesim biçimi de farklıdır. Kurbanı yalnız çocuklar ve tarikate girmiş erginler yiyebilir. Yolkardeşi olmayanlar, düşkünler ve Alevi olmayanların yemesi kesinlikle yasaktır (30).

Alevi inancına göre, ölümsüz kemik, kutsal su, kutsal dağlar, kutsal gök, eşik, ağaç, uğurlu hayvanlar, uğursuz hayvanlar, sayılar gibi dinsel açıdan önem taşıyan sembolleri vardır (31).

Ek : Alevilik Referans Notları

- 1) Bedri Noyan, **Bektaşilik Alevilik Nedir**, Doğu Matbaacılık, Ankara, 2. Baskı, 1987, s. 13
Fuat Bozkurt, **Aleviliğin Toplumsal Boyutları**, Yön Yay. İstanbul, 1990, s. 10 ve 84 - 87,
İsmet Zeki Eyüboğlu, **Bütün Yönleriyle Bektaşilik**, Der Yay., İstanbul, 1990, s. 58 ve 83
- 2) Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 10 ve Rıza Zelyut, **Öz Kaynaklarına göre Alevilik**, Anadolu Kültürü Yay., İstanbul 1990, s. 20
- 3) R. Yürükoğlu, **Tarihte ve Günümüzde Alevilik**, Alev Yay., İstanbul, 1990, s. 141
- 4) Bedri Noyan, a.g.e., s. 10
- 5) İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s.59
- 6) Bedri Noyan, a.g.e., s. 16
- 7) a.g.e. 16
- 8) R. Yürükoğlu, a.g.e., s. 208 - 214
- 9) Cemal Şener, **Alevilik Olayı: Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihiçesi**, Yön Yay., İstanbul, 2. Baskı, 1989, s. 99 - 120 ve Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 11 - 19
- 10) Alevilerdeki 12 İmam sırasıyla şunlardır: Ali - Hasan - Hüseyin - Zeynel Abidin - Muhammed Bakir - Cafer-ü Sadık - Musa Kazım - Ali Rıza - Ali Nahîi - Muhammed Takii - Hasan-ül Askeri - Muhammed Mehdi. Bedri Noyan, a.g.e., s. 56, ve İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s. 83 - 97, ve Cemal Şener, a.g.e., s. 45 - 50., Rıza Zelyut, a.g.e., s. 84 - 127.

- 11) R. Yürükoğlu, a.g.e., s. 267 - 268 (Tablo:7), ve Cemal Şener, a.g.e., s. 143.
- 12) Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 99 - 100, ve Rıza Zelyut, a.g.e., s. 59 - 60.
- 13) İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s. 338
- 14) Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 100
- 15) a.g.e., s. 77, İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s. 339 ve Bedri Noyan, a.g.e., s. 104 - 105
- 16) Bedri Noyan, a.g.e., s. 104 - 105, İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s. 340
- 17) Bedri Noyan, a.g.e., s. 108 , Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 104 - 105, İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s. 339., Rıza Zelyut, a.g.e., s. 62
- 18) "Eline - beline - diline sahip olmak", Aleviler'de Manihaizm'den geçtiği düşünülen bir inançtır. El, el ile yapılan suçlar, bel, cinsel yasaklar, dil, başkasını incitmek anlamındadır. Bakz: Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 76 ve Rıza Zelyut, a.g.e., s. 322 - 323.
- 19) Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 77 - 82 ve İsmet Zeki Eyüboğlu a.g.e., s. 196, Rıza Zelyut, a.g.e., s. 182 - 207
- 20) Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 156 - 160, İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s. 196 - 200, ve Cemal Şener, a.g.e., s. 160 - 161, Ali Rıza Balaman, **Gelenekler, Töre ve Törenler**, s. 109
- 21) İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e, s. 193 - 196, Fuat Bozrukt, a.g.e., s. 171 - 173
- 22) Ali Rıza Balaman, Yol kardeşliğini, "Fictive, Pseudo, Quasi Kinship" akrabalık türlerinden birine benzetilebileceğini söyler. a.g.e., s. 109 - 115, Fuat Bozkurt, a.g.e., s, 160 - 171
- 23) Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 173 - 189
- 24) a.g.e., s. 189 - 209, ve İsmet Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s. 200
- 25) İ. Zeki Eyüboğlu, a.g.e., s. 200 - 212
- 26) Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 138 - 140
- 27) a.g.e., s. 140 - 141, ve Cemal Şener. a.g.e., s. 160
- 28) Fuat Bozkurt, a.g.e., s. 141
- 29) a.g.e., s. 142
- 30) a.g.e., s. 116 - 118
- 31) a.g.e., s. 118 - 137, ve Bedri Noyan, a.g.e., s. 216

EK: KODLAMA ANAHTARI
(İşlem Görmüş Görüşme Formu)

1. Doğum Yeri (Bölge)

0. Cevapsız
1. Ege Bölgesi
2. Marmara Bölgesi
3. Karadeniz
4. Doğu Anadolu
5. Güney Doğu Anadolu
6. Akdeniz
7. İç Anadolu
8. Yurt dışı

2. Doğum Yeri (İl, İlçe, Köy)

0. Cevapsız
1. İzmir
2. İzmir ilçeleri
3. İzmir köyleri
4. İstanbul ve Ankara
5. Diğer iller
6. Diğer ilçeler
7. Diğer köyler
8. Yurt dışı

3. Yaş

0. Cevapsız
1. 25-29
2. 30-34
3. 35-39
4. 40-44
5. 45-49
6. 50-54
7. 55-59
8. 60 ve üstü

4. Öğrenim Durumu

0. Cevapsız
1. Okur-yazar değil

2. Okur-yazar, ilkokul mezunu değil
3. İlkokul mezunu
4. Ortaokul mezunu
5. Lise mezunu (Kolej dahil)
6. Kız Ens., Tic. L., Ebe Hemş. O., Öğretmen L., vb. mezunu
7. Fakülte, Yüksek Okul mezunu
8. Fakülte üstü mezuniyet (Y.L., Dr.)

5. Hiç okula gitmemiş ya da daha yüksek öğrenim görmemiş ise nedeni?

0. Cevapsız
1. Köyde okul yoktu.
2. Maddi nedenler yüzünden (2. Dünya Savaşı)
3. Okuldaki başarısızlık,
4. Kızların okumasını ailem istemedi.
5. Ben istemedim.
6. Evlendim.
7. Ailevi problemler (anne-babamı kaybettim, y.göçtük, kardeşlerime baktım, üveylik, göçebelik, baba muhtar, çevre baskısı)
8. Diğer (Hastalık,... çalışmaya başladım, ÜSS kazanamadım).
9. Üniv. bizim zamanımızda yoktu, dışarda okumamıza izin verilmedi.

6. Herhangi bir biçimde ev dışında çalışıyor mu?

0. Cevapsız
1. Evet
2. Hayır
3. Fahri olarak çalışıyor
4. Emekli

7. İş/meslek nedir?

- 0. Cevapsız
- 1. Öğretmen (ilk, orta lise, vb...)
- 2. Öğretim üyesi, öğr. gör., Ar.gör., okutman, uzman.
- 3. Dr., Müh., mimar, avukat, eczacı, desinatör, ressam.
- 4. Bankacı, iktisatçı, işletmeci.
- 5. Memur, sekreter (Gn. Müd.), ebe, hemşire, yüksek hemşire.
- 6. Özel sektör yönetici, sahip, ortak.
- 7. İşçi (Fabrika-mevsimlik).
- 8. Gündelikçi, temizlikçi.
- 9. Esnaf, ticaret, terzi.

8. İlk evlilik yaşı?

- 0. Cevapsız
- 1. 15 ve altı
- 2. 16-17
- 3. 18-19
- 4. 20-21
- 5. 22-23
- 6. 24-25
- 7. 26-27
- 8. 28 ve üstü

9. Kaçınıcı evliliği olduğu?

- 0. Cevapsız
- 1. İlk
- 2. İkinci
- 3. Üçüncü ve üstü

10. Eşinizle nasıl taşınıp evlendiniz?

- 0. Cevapsız
- 1. Görücüler yoluyla
- 2. Tanışıp anlaşarak
- 3. Akrabam olur
- 4. Komşu idik
- 5. Memleketlim olur
- 6. İşyerinden arkadaşlık

11. Eşinizle İzmir'de mi evlendiniz?

- 0. Cevapsız
- 1. Evet
- 2. İstanbul-Ankara
- 3. Diğer şehirler
- 4. İzmir ilçeleri
- 5. İzmir köyleri
- 6. Diğer ilçeler

7. Diğer köyler

- 8. Yurtdışı

12. Annenin yaşı?

- 0. Cevapsız
- 1. 40-44
- 2. 45-49
- 3. 50-54
- 4. 55-59
- 5. 60-64
- 6. 65-69
- 7. 70 ve üstü
- 8. Yaşamıyor

13. Annenin doğum yeri

- 0. Cevapsız
- 1. İzmir
- 2. İzmir'in ilçeleri
- 3. İzmir'in köyleri
- 4. İstanbul-Ankara
- 5. Diğer iller
- 6. İlçeler (tüm)
- 7. Köyler (tüm)
- 8. Yurtdışı

14. Annenin öğrenim durumu?

- 0. Cevapsız
- 1. Okur-yazar değil
- 2. Okur-yazar, ilkokul mezunu değil
- 3. İlkokul mezunu
- 4. Ortaokul mezunu
- 5. Lise mez. (Kolej dahil)
- 6. Kız Ens., Tic., ebe-hemş
- 7. Fakülte, yüksek okul mezunu
- 8. Fakülte üstü mezuniyet

15. Anne çalışıyor mu?

- 0. Cevapsız
- 1. Çalışıyor
- 2. Çalışmıyor
- 3. Emekli

16. Annenin işi/mesleği?

- 0. Cevapsız
- 1. Çiftçi-rençber
- 2. Öğretmen
- 3. Terzi, hemşire

4. Öğretim üyesi
5. Memur, bankacı
6. İşçi
7. Temizlikçi, gündelikçi
8. Esnaf (bakkal vb...)
9. Doktor

17. Babanın yaşı?

0. Cevapsız
1. 45-49
2. 50-54
3. 55-59
4. 60-64
5. 65-69
6. 70 ve üstü
7. Yaşamıyor

18. Babanın eğitimi?

0. Cevapsız
1. Okur-yazar değil
2. Ok.yazar, ilkokul mez. değil
3. İlkokul mezunu
4. Ortaokul mezunu
5. Lise mezunu
6. Meslek ve sanat ok.mez.öğr.okulu
7. Askeri okul mezunu
8. Fakülte yüksek okul mezuniyet
- 9,. Fakülte üstü mezunu

19. Babanız çalışıyor mu?

0. Cevapsız
1. Çalışıyor
2. Çalışmıyor
3. Emekli

20. Babanın iş/mesleği?

0. Cevapsız.
1. Tüccar-sanayici-müteahhit.
2. Serbest meslek (Dr., Müh., vb.) doktoratör, muhasebeci.
3. üst düzey yönetici (kamu özel), öğretim üyesi, kadı-müftü.
4. Asker (sb. astsb.)
5. Memur (idari, büro, teknik), öğretmen bankacı.
6. Hakim, savcı.
7. Vasıflı+vasıfsız işçi.

8. Çiftçi, rençber.
9. Esnaf, zanaatkâr.

21. Babanın Doğum Yeri?

0. Cevapsız
1. İzmir
2. İzmir ilçeleri
3. İzmir köyleri
4. İstanbul-Ankara
5. Diğer iller
6. Diğer ilçeler (tüm)
7. Diğer köyler
8. Yurtdışı

22. Eşin Yaşı?

0. Cevapsız
1. 25-29
2. 30-34
3. 35-39
4. 40-44
5. 45-49
6. 50-54
7. 55-59
8. 60 ve üzeri
9. Yaşamıyor

23. Eşin Doğum Yeri?

0. Cevapsız
1. İzmir
2. İzmir ilçeleri
3. İzmir köyleri
4. İstanbul-Ankara
5. Diğer iller
6. Diğer ilçeler (tüm)
7. Diğer köyler (tüm)
8. Yurtdışı

24. Eşin Eğitim Durumu?

0. Cevapsız
1. okur-yazar değil.
2. okur-yazar ilkokul mezunu değil.
3. İlkokul mezunu.
4. Ortaokul mezunu.
5. Lise mezunu.
6. Meslek, Sanat Okulu mezunu.
7. Askeri okul mezunu.
8. Fakülte Yüksek Okul mezunu.
9. Fakülte üstü mezuniyet.

25. Eş herhangi bir işte çalışıyor mu?

- 0. Cevapsız
- 1. Çalışıyor
- 2. Çalışmıyor
- 3. Emekli

26. Eşin işi/mesleği nedir?

- 0. Cevapsız.
- 1. Tüccar, sanayici, müteahhit.
- 2. Serbest meslek (Dr. Müh., Mim., Muh., Ecz.) gazeteci, müzisyen.
- 3. Üst düzey yönetici (Kamu-özel) profesör.
- 4. Asker, general.
- 5. Memur (idari, büro, teknik, bekçi, polis, bankacı, öğretmen).
- 6. Hakim, savcı, avukat.
- 7. Vasıflı+Vasıfsız işçi.
- 8. Esnaf, zanaatkar.
- 9. Marjinal işler, komisyoncu.

27. Kaç çocuk sahibi?

- 0. Cevapsız
- 1. Çocuksuz
- 2. 1 çocuk
- 3. 2 çocuk
- 4. 3 çocuk
- 5. 4 çocuk
- 6. 5 çocuk
- 7. 6 çocuk
- 8. 7 çocuk
- 9. 8 ve üstü çocuk

28. Çocukların eğitim durumu (En yüksek bitirilen okul)

- 0. Cevapsız.
- 1. Okur-yazar ilkökul mezunu değil.
- 2. İlkokul mezunu.
- 3. Ortaokul mezunu.
- 4. Lise mezunu.
- 5. Meslek ve teknik ok.mez. İmam-Hatip Lisesi.
- 6. Fakülte, yüksek okul.
- 7. Askeri okulları.
- 8. Fakülte üstü mezunu.
- 9. Henüz okula gitmiyor.

29. Halen sizinle oturan çocuklarınız çalışıyor mu?

- 0. Cevapsız / evli
- 1. Çalışıyor
- 2. Çalışmıyor

30. Çocuklarınıza ilişkin kararları kim verir?

- 0. Cevapsız
- 1. Aile büyükleri
- 2. Eşim
- 3. Ben
- 4. Eşimle ben
- 5. Çocuklarımızla ortaklaşa
- 6. Çocuklarımız kendileri

31. Hanede sürekli oturan?

- 0. Kimse bulunmuyor
- 1. Annem
- 2. Babam
- 3. Kayınvalidem
- 4. Kayınpederim
- 5. Kardeş/kardeşlerim
- 6. Eşimin kardeşleri
- 7. Diğer(yardımcı kadın)
- 8. Kayınvalide/kayınpeder ve eşimin kardeşleriyle birlikte

32. Aylık ortalama gelir?

- 0. Cevapsız
- 1. 81-100 bin
- 2. 101-150 bin
- 3. 151-200 bin
- 4. 201-250 bin
- 5. 251-300 bin
- 6. 301-400 bin
- 7. 401-500 bin
- 8. 501 bin ve üstü

33. Alleye giren başka gelir var mı?

- 0. Cevapsız
- 1. Var
- 2. Yok

34. Aile bütçesini kim hazırlıyor?

- 0. Cevapsız
- 1. Aile büyükleri

2. Eşim
3. Ben
4. Eşimle ben
5. Çocuklarımızla beraber
6. Diğer

35. Sizce alleniz Türkiye şartlarında hangi gelir diliminde?

0. Cevapsız
1. Alt gelir dilimi
2. Alt orta gelir dilimi
3. Orta gelir dilimi
4. Üst orta gelir dilimi
5. Üst gelir dilimi

36. Allenizde önemli kararlarda kim sonsöz sahibi?

0. Cevapsız
1. Aile büyüklerimiz
2. Eşim
3. Ben
4. Eşimle ben
5. Çocuklarımızla ortaklaşa
6. Diğer

37. Herhangi bir sorununuz olduğunda bunu çözmek için kime danışırsınız?

0. Cevapsız
1. Hiçkimseye danışmam
2. Eşime danışırım
3. Anneme danışırım
4. Kayınvalideme danışırım
5. Komşuma, akrabama
6. Yakın arkadaşşıma
7. Çocuklarıma.
8. Tüm ev halkına

38. Kitap okur musunuz?

0. Cevapsız
1. Sürekli
2. Arasına
3. Hiçbir zaman

39. Ne tür kitaplar okursunuz?

0. Cevapsız
1. Beyaz dizi, aşk macera

2. Klasikler
3. Çağdaş yazarlar, roman, şiir
4. Mesleki kitaplar
5. Türk romancıları
6. Hertürlü kitap, roman
7. Çocukların ders kitapları ve öykü romanları
8. Dini kitaplar
9. Mesleki kitaplar, çağdaş yazarlar

40. Gazete okur musunuz?

0. Cevapsız.
1. Sürekli
2. Arasına
3. Hiçbir zaman

41. Ne tür gazeteler okunuyor?

0. Cevapsız
1. Hürriyet
2. Yeni Asır, Sabah, Günaydın.
3. Milliyet
4. Cumhuriyet
5. Tan
6. Hürriyet, Yeni Asır
7. Güneş
8. Tercüman, Bulvar, Türkiye
9. Tür ayırd etmiyor, eline ne geçerse birden çok olabiliyor.

42. Dergi okur musunuz?

0. Cevapsız
1. Sürekli
2. Arasına
3. Hiçbir zaman

43. Okunan dergiler?

0. Cevapsız.
1. Mesleki dergiler, süreli yayınlar.
2. Kadın-magazin-ev-moda... dergileri.
3. Nokta, ... Tempo, Yeni Gündem, 2000'e Doğru.
4. Gıngır...
5. Bilim teknik, Bilim Sanat, Sanat dergileri.
6. Yabancı mecmualar.
7. Kadın, magazin ve nokta, sanat dergileri birlikte...
8. Mizah, Nokta, magazin, sanat, bilim dergileri.

44. Televizyon izliyor mu?

- 0. Cevapsız
- 1. Sürekli
- 2. Arasıra
- 3. Hiçbir zaman

45. Video izliyor mu?

- 0. Cevapsız
- 1. Sürekli
- 2. Arasıra
- 3. Hiçbir zaman

46. Sinemaya gider mi?

- 0. Cevapsız
- 1. Sürekli
- 2. Arasıra,
- 3. Hiçbir zaman

47. Tiyatroya gider mi?

- 0. Cevapsız
- 1. Sürekli
- 2. Arasıra
- 3. Hiçbir zaman

48. TV'de ne tür programları izliyor?

- 0. Cevapsız
- 1. Diziler, filmler
- 2. Eğlence, müzik prog.
- 3. Haberler, haber prog.
- 4. Dini programlar
- 5. Diziler, müzik, haberler,
- 6. Belgeseller, yarışmalar, müzik, haberler, diziler
- 7. Belgeseller, diziler, filmler, dini programlar
- 8. Hanımlar sizin için/Sabah prog.
- 9. Hepsini izlerim

49. İzmir'e gelmeden önce en fazla kaldığınız 1. yer?

- 0. Cevapsız
- 1. İzmir'in yerlisiyim
- 2. İstanbul-Ankara
- 3. Diğer iller
- 4. İzmir ilçeleri
- 5. İzmir köyleri.
- 6. Diğer ilçeler(tüm)
- 7. Diğer köyler (tüm)
- 8. Yurtdışı

50. İzmir'e gelmeden önce en fazla kaldığınız 2. yer?

- 0. Cevapsız
- 1. İstanbul-Ankara
- 2. Diğer iller
- 3. İzmir ilçeleri
- 4. İzmir köyleri
- 5. Diğer ilçeler (tüm)
- 6. Diğer köyler (tüm)
- 7. Yurtdışı

51. İzmir'e gelmeden önce en fazla kaldığınız 3. yer?

- 0. Cevapsız
- 1. İstanbul-Ankara
- 2. Diğer iller
- 3. İzmir ilçeleri
- 4. İzmir köyleri
- 5. Diğer ilçeler (tüm)
- 6. Diğer köyler (tüm)
- 7. Yurtdışı

52. İzmir'e nereden geldiniz?

- 0. Cevapsız/İzmir'in yerlisi
- 1. İstanbul-Ankara
- 2. Diğer iller
- 3. İzmir ilçeleri
- 4. İzmir köyleri
- 5. Diğer ilçeler (tüm)
- 6. Diğer köyler (tüm)
- 7. Yurtdışı

53. İzmir'e kaç yıl önce geldiniz?

- 0. Cevapsız - İzmir'in yerlisi
- 1. 1 yıldan az
- 2. 1-2 yıl önce
- 3. 3-5 yıl önce
- 4. 6-10 yıl önce
- 5. 11-15 yıl önce
- 6. 16-20 yıl önce
- 7. 21 yıl ve üstü

54. Oturduğunuz ev mülkünüz mü?

- 0. Cevapsız
- 1. Mülkümüz
- 2. Kira

3. Lojman
4. Anne-baba mülkü
5. Diğer (kardeş, akraba mülkü)

55. Ev mülkünüz ise nasıl edindiniz?

0. Cevapsız
1. Kendimiz bedenen çalışarak yaptık.
2. İşçi tutarak yaptırdık.
3. Müteahhit/şahıstan satın aldık.
4. Kooperatif yoluyla aldık
5. Aileden miras kaldı.
6. Eşim mesleği gereği yaptı.

56. Bu eve sahip olurken hangi parasal kaynaklardan yararlandınız?

0. Cevapsız
1. Bitirdik (Devlet yardımı)
2. Anne-babadan borç aldık.
3. Akrabalardan borç aldık.
4. Banka kredisi aldık.
5. Aileden karşılıksız para yardımı
6. Gayrimenkul sattık.
7. Altın bozdurduk.
8. Memleketli/arkadaşlardan borç aldık.
9. Emekli ikramiyesiyle aldık.

57. Evinizde mutfak var mı?

0. Cevapsız
1. Var
2. Yok

58. Evinizde banyo varmı?

0. Cevapsız
1. Var
2. Yok

59. Evinizde WC (içeride) var mı?

0. Cevapsız
1. Var
2. Yok

60. Evinizde elektrik var mı?

0. Cevapsız
1. Var
2. Yok

61. Evinizde su var mı?

0. Cevapsız
1. Var
2. Yok

62. Evinizin yolu var mı?

0. Cevapsız
1. Var
2. Yok

63. Evinizi ne ile ısıtılıyorsunuz?

0. Cevapsız
1. Kalorifer
2. Kat kaloriferi
3. Odun-kömür sobası
4. Gaz sobası
5. Elektrikli ısıtıcılar

64. Evinizde hangi aletler var?

0. Cevapsız
1. Tümü var (14 alet)
2. Bulaşık makinası dışında tümü .
3. Bulaşık makinası, müzik seti dışında tümü var.
4. Video, bulaşık makinası, müzik seti, dikiş makinası, oto dışında tümü var.
5. Video, telefon, bulaşık makinası, müzik seti, oto dışında tümü var.
6. Çamaşır makinası, buzdolabı, fırın, halı, TV, radyo, dikiş makinası var.
7. Buzdolabı, halı var.
8. Buzdolabı, TV, radyo, halı, dikiş makinası var.
9. Hiçbirisi yok.

65. Başka gayrimenkulünüz var mı?

0. Cevapsız
1. Var
2. Yok

66. Kenette yaşamaktan memnun musunuz?

0. Cevapsız
1. Memnunum
2. Memnun değilim

67. Kentten memnun oluş nedeni?

0. Cevapsız
1. Kent doğumluyum, başka yaşantı bilmiyorum.
2. Her türlü olanak var.
3. Kalabalığı seviyorum.
4. Yerleştik, alıştık.
5. Akrabalarım, çevrem burada.
6. İklim güzel, köy işleri yok, rahat
7. Köyde toprağımız, evimiz yok, burada yer edindik.
8. Karnımız doyuyor,. geçimimizi buradan sağlıyoruz.
9. Çocukların tahsili, iyi bir gelecek sağlamak için.

68. Kentten memnun olmayış nedeni?

0. Cevapsız
1. Hava kirliliği
2. Gürültü, kalabalık.
3. Hava kirliliği, gürültü, yeşil yok.
4. İnsan ilişkileri çok zayıf, karışık insanlar.
5. Geçim zorluğu, büyük şehirde geçim zor.
6. Eşim işsiz karnımız doymuyor.
7. Kalabalık, çevre pis, yol-su yok.

69. Bulduğunuz mahalleden memnun musunuz?

0. Cevapsız
1. Memnunum
2. Değilim

70. Mahalleden memnun oluş nedeni?

0. Cevapsız
1. Burada doğdum, alışkınım.
2. Temiz, seçkin, nezih, sakin bir muhit
3. Komuşlanm iyi
4. Akrabalarım burada.
5. Merkezi her yere yakın
6. Evimiz burada, yerleştik.
7. Komşularım iyi, temiz ve nezih bir yer.
8. Diğer (manzarası güzel)

71. Mahalleden memnun olmayış nedeni?

0. Cevapsız
1. Komşular iyi değil (dil sorunu, anlaşmazlık,

dedikodu)

2. Çevre iyi değil
3. Altyapı hizmetleri yok (yol, su elektrik, vb.)
4. Kalabalık ve gürültü çok
5. Ulaşımı zor.
7. Altyapı yok ve çocukların yetişmesi açısından iyi bir çevre değil.
8. Evler çok iç içe, yol işlek, bahçe yok.

72. Mahallenizi değiştirecek olsanız İzmir'in hangi mahallesini tercih ederdiniz?

0. Cevapsız
1. Yine burası.
2. Bostanlı/Girne Bulvarı
3. Yalı caddesi
4. 1. Kordon (Alsancak)
5. Karşıyaka'nın içi
6. Gümüşpala, Cumhuriyet- Çiğli, Gürçeşme, Şemikler, Bayraklı, Örnekköy, Gültepe, Bozysaka, Çay Mah.
7. Boronva- Buca, Hatay, Balçova, Nergiz Konak
8. İzmir köyleri/bir sahil kasabası
9. İzmir dışı / memleketi

73. Komşularınızla ne kadar sıklıkta görüşürsünüz?

0. Cevapsız
1. Hergün
2. Hafta 2-3
3. Haftada 1
4. Ayda 1-2
5. Çok seyrek
6. Hiç görüşmüyorum/görüşemiyorum.

74. İzmirdeki akrabalarınızla ne kadar sıklıkta görüşüyorsunuz?

0. Cevapsız
1. Hergün
2. Haftada 2-3
- 3- Hafta 1
4. Ayda 1-2
5. Çok seyrek
6. İzmir'de akrabam yok
7. Hiç görüşmüyoruz.

75. Memleketinize ne kadar sıklıkta gidiyor sunuz?

0. Cevapsız
1. Ayda 1'den çok
2. İzinler, bayramlarda
3. Yılda bir'den çok
4. Bir kaç yılda bir
5. Yılda 1
6. Hiç gitmiyorum / gidemiyorum.

76. Memleketinize ne amaçla gitmektesiniz?

0. Cevapsız / Hiç gitmiyor.
1. Aile, akraba ziyareti.
2. Doğum, ölüm, düğün, hastalık, vb.
3. Tatil amacıyla
4. İşlere yardım.
5. Kışlık erzak hazırlama/alma
6. Akraba ziyareti ve ölüm.
7. Hepsini için.

77. Dini bilgilerinizi kimlerden öğrendiniz?

0. Cevapsız
1. Anne-baba
2. Hoca-imam
3. Anneanne-babaanne, vb.
4. Okuldan.
5. Yayınları okuyarak,
6. Anne-baba, büyükanne, okul.
7. okula giden çocuklardan / kitaplardan
8. Hoca, anne-baba, büyük anneler,
9. Diğer (Hiç kimse, kayınvalide).

78. Bu bilgileri kaç yaşından itibaren öğrenmeye başladınız?

0. Cevapsız
1. Okul öncesi
2. İlkokul çağı
3. Orta öğrenim çağı
4. Evlendikten sonra
5. Yüksek öğrenim çağı

79. Çocukluğunuzda ya da yetişkinliğinizde Kur-an kursu, din dersi gibi bilgiler aldınız mı?

0. Cevapsız
1. Hiç almadım
2. Çocukluğumda aldım
3. Yetişkinliğim aldım.
4. Babam hoca o öğretirdi. Babam özel hoca tuttu.
5. Yoktu edinemedik.

80. Size göre aldığınız dini bilgiler yeterli mi?

0. Cevapsız
1. Evet yeterli
2. Hayır yetersiz

81. Dini bilgileri yeterli görüş nedeni?

0. Cevapsız
1. Dini gerekleri yerine getirmeme yetiyor.
2. Din o kadar önemli değil, ilgilenmiyorum.
3. Okuma-yazma bilmediğim için yeterli.
4. Daha fazlasına gerek yok.
5. Büyüklerimizden bu kadarını gördük.
6. Bana yetiyor.
7. Çalışmak dini ibadettir.

82. Dini bilgilerinizi yetersiz görme nedeni?

0. Cevapsız
1. Dinimiz çok derin, çok geniş bilgim eksik.
2. Gerekleri yerine getiremiyorum.
3. Çocuklarıma daha iyi dini bilgi vermek istemim.
4. Cami yok, mevlid okunmuyor, ezan sesi yok, eksikiz.
5. Kur'an'ı tam bilmiyorum.
6. Daha derin bilgi edinmeyi arzu ederim (Sofuluğa kaçmadan)
7. Okulda din dersi görmedim, eksikim (Cumhuriyet çocuğu)

83. Namaz kılar mısınız?

0. Cevapsız
1. Eskiden beş vakit kılardım.
2. Şimdi beş vakit kılıyorum.

3. Sürekli 5 vakit kılarım.
4. Eskiden Ramazan'da kılardım.
5. Şimdi Ramazan'da kılıyorum.
6. Sürekli Ramazan'da kılarım.
7. Adak, dilek, vb. için kılarım.
8. Hiç kılmam
9. Eskiden beş vakit kılardım, şimdi Ramazan'da kılıyorum.

84. Namaz kılma nedeni?

0. Cevapsız
1. Müslümanlığın şartı, farzdır, borç, Allah'ın emri.
2. İnanç.
3. Gelenek, adet, alışkanlık.
4. Çevrenin etkisi, herkes kıyor.
5. Günahlarımın affolması için.
6. Bir tür dinsel doyum, rahatlama.
7. Adağım yerine gelince kılarım.

85. Namaz kılmama nedeni?

0. Cevapsız
1. Namaz kılmayı bilmiyorum.
2. Vaktim yok (çocuklar, ev işi, vs...) tembellik, çalışıyorum.
3. İnanmıyorum.
4. Çalışmak en büyük ibadettir.
5. Aleviyiz.
6. Büyüklerimiz kılmazdı ki, biz de kılmıyoruz.
7. Namaz kılma ihtiyacı duymuyorum, alışkın değilim.
8. Sağlığım elvermiyor.
9. Zamanında öğrenip kılmadık, ileride kılarız, şeytan kılma diyor.

86. Oruç tutar mısınız?

0. Cevapsız.
1. Üç aylarda tümünü / kısmen tutarım.
2. Eskiden Ramazan'da tümünü tutardım.
3. Şimdi Ramazan'da tümünü tutuyorum.
4. Sürekli Ramazan'da tümünü tutarım.
5. Eskiden Ramazan'da kısmen tutardım.
6. Şimdi Ramazan'da kısmen tutuyorum.
7. Sürekli Ramazan'da kısmen tutarım.
8. Adat, dilek, vb. için / 12 imamlar orucu tutarım.
9. Hiç tutmam.

87. Oruç tutma nedeni?

0. Cevapsız
1. Müslümanlığın şartı, farzdır Allah'a ibadet.
2. İnanç
3. Gelenek, adet, alışkanlık.
4. Sağlığa yararlı.
5. Allah korkusu var içimde, Allah'ın borcu, emir.
6. 12 imamlar orucu, Allah'a ibadet.
7. Hem dinin gereği, hem de sağlık için yararlı.

88. Oruç tutmama nedeni?

0. Cevapsız
1. İnanmıyorum.
2. Sağlığım uygun değil (diabet, mide ülseri, bunalım, migren, emzikli, tansiyon).
3. Çalışıyorum, olanağım yok.
4. Oruç tutmayı beslenme kurallarına uygun bulmuyorum.
5. Hiç ihtiyaç duymadım, alışkın değilim.
6. İyi beslenemiyorum ki.
7. Büyüklerimizden görmedik.
8. Sigara alışkanlığım var.

89. Hacca gittiniz mi?

0. Cevapsız
1. Gittim.
3. Gitmedim

90. Hacca gidiş nedeni?

0. Cevapsız
1. Müslümanlığın şartı,
2. Dini vecibemiz, Allah bizden istemiş, gücü olan gitmeli.

91. Hacca gitmeyiş nedeni?

0. Cevapsız
1. Hiç düşünmedim
2. Daha çok gencim.
3. Kendimi hazır hissetmiyorum.
4. Maddi gücüm yetmez.
5. Hacc endüstrisine karşıyım, o para ile yurt dışı seyahati yapardım.
6. Hacca gitmek yerine o parayı hayır kurumlarına, okul hastane, fakir öğrencilere vermek isterim.
7. Çok kalabalık, sıcak, yol uzun, sağlık.

8. Yaşım çok genç ve maddi gücü elvermez.
9. Aleviler Hacibektaş ziyareti yapar, hacca gitmez.

91. Kurban keser mısınız?

0. Cevapsız
1. Eskiden her Kurban Bayramı keserdik.
2. Şimdi her Kurban Bayramı kesiyoruz.
3. Sürekli Kurban Bayramı'nda keseriz.
4. Eskiden maddi gücümüz olursa keserdik.
5. Şimdi maddi gücümüz olursa kesiyoruz.
6. Sürekli maddi gücümüz olursa keseriz.
7. Adak, dilek hayır için keseriz.
8. Hiç kesmeyiz.

93. Kurban kesme nedeni?

0. Cevapsız
1. Müslümanlığın şartı, farz, borç, sevap, Allah rızası için.
2. İnanç
3. Gelenek, adet, alışkanlık.
4. Fakirlere dağıtmak için.
5. Canımız, malımız için kan akıtma.
6. Herkes kesiyor, biz de kesiyoruz.
7. Hayır kurumuna vermek, çocuk yuvasına vermek için.
8. Ölülerimizin ruhu için keseriz, adarız.
9. Dilek için adarız.

94. Kurban kesmeme nedeni?

0. Cevapsız
1. Maddi olanaksızlık
2. Hayvan katli.
3. İnanmıyorum, gereksiz, anlamsız.
4. Apartmanda kesecek yer yok, bahçe yok.
5. Aile büyüklerimiz kesiyor, yanlarına gidiyoruz.
6. Diğer (hiç düşünmedim).

95. Zekât verir mesiniz?

0. Cevapsız
1. Veririm
2. Vermem

96. Zekât verme nedeni?

0. Cevapsız
1. Müslümanlığın şartı, farzdır, inanç.

2. Gelenek, alışkanlık, adet.
3. Canın, malın zekâtı verilir
4. Fakirlere yardım.
5. Yapılması en kolay dini vacibe
6. Diğer (Cuma günü düşü görünce, orucun, namazın kabulü için)

97. Zekât vermeme nedeni?

0. Cevapsız
1. İnanmıyorum.
2. Maddi gücüm yok.
3. Adetimiz değil (Alevilik)
4. Gerek görmüyoruz, fuzuli para gidiyor.
5. Herkes bana zekât verir, çok yoksulum
6. Her zaman fakire yardım ederim, zekât gereği duymuyorum.

98. Mevlid okuttunuz mu? (Doğum, ölüm, düğün, adak vs.)

0. Cevapsız
1. Evet her gerektiğinde
2. Arada bir
3. Hiçbir zaman okutmadım.

99. Dini nikâhınız var mı?

0. Cevapsız.
1. Evet hem resmî, hem dini nikâhım var.
2. Dini nikâhım yok.
3. Yalnızca dini nikâhım var.
4. Eşimin 2. karısı olduğum için yalnızca dini nikâhım var.

100. Komşu/akraba hanımlarla toplanıp dini sohbet, dua(...) okuma gibi toplantılar yapar mısınız?

0. Cevapsız
1. Sık sık toplanır okuruz, sohbet ederiz. (Cem sohbeti, Ramazan'da mukabele)
2. Arasıra, çağrılı olduğumda katılırım.
3. Yalnızca mevlidlere katılırım.
4. Hiç yapmam/katılmam
5. Eskiden yapar, katılırdım, şimdi hastayım, yoksulum, çevremde yok.
6. Yapmak, katılmak istiyorum ama çevremde bu olanak yok.

101. Radyo ve TV'de dini programları, mevlid yayınlarını izliyor musunuz?

0. Cevapsız
1. Ailece sürekli izleriz.
 2. Yalnızca ben izlerim (sürekli)
 3. Yalnızca eşim izler.
 4. Komşu ve yakınlarımızla birlikte izleriz.
 5. Radyo, TV açıksa izlerim.
 6. Arasına ben izlerim.
 7. Radyo-TV yok, komşuda arasıra izlerim.
 8. Hiçbirimzi izlemeyiz.

102. Dini yayınları okur musunuz?

0. Cevapsız
1. Dini yayınları okurum, eşime, çocuklarıma da okuturum.
 2. Arasına elime geçtikçe okurum.
 3. Okumam
 4. Gazetelerin din köşesinde okurum.
 5. Okuma-yazma bilmediğim için okuyamıyorum.
 6. Eşim okur, ben dinlerim.
 7. Bilimsel dini eserleri okurum.

103. Radyo ve TV'de dini yayınları izlemek, dini yayınları okumak sizde ne gibi duygular uyandırıyor?

0. Cevapsız.
1. Okumuyor, izlemiyorum.
 2. Rahatlama, ferahlama, mutluluk, huzur duyuyorum, ağlıyorum, hoşuma gidiyor.
 3. Dinin gereklerini bilediğim, yerine getiremediğim için suçluluk duyuyorum.
 4. Programları eleştiriyorum, söylenenler yanlış, taraflı, sağlıklı bulmuyorum.
 5. Öğrenmek, bilgimi artırmak istiyorum.
 6. Aleviyiz, onlarınki değişik, tuhaf.
 7. Günahlarım, suçlarım için endişe duyuyorum.
 8. Cennet, cehennemi, Allah'ı ölümü düşünüyorum.
 9. Toplum ters düşmemek için mevlidlere katılıyorum. Duygusal bir etkilenme yok.

104. Kur'an'ı Kerim'i okudunuz mu?

0. Cevapsız
1. Arapça tümünü okudum.
 2. Arapça kısmen okudum.

3. Türkçe tümünü okudum.
4. Türkçe kısmen okudum.
5. Latin harfleriyle Arapça tümünü okudum.
6. Latin harfleriyle Arapça kısmen okudum.
7. Hiç okumadım.
8. Arapça ve Türkçe tümünü okudum.
9. Arapça ve Türkçe kısmen okudum.

104. Anne ve babanız oruç tutar mı?

0. Cevapsız.
1. Annem ve babam tutar.
 2. Annem ve babam arasıra tutar.
 3. Annem ve babam tutmaz.
 4. Annem tutar, babam tutmaz.
 5. Annem tutmaz, babam tutar.
 6. Annem arasıra tutar, babam tutar.
 7. Annem arasıra tutar, babam tutmaz.

106. Anne ve babanız namaz kılar mı?

0. Cevapsız.
1. Annem ve babam kılar.
 2. Annem ve babam arasıra kılar.
 3. Annem ve babam kılmaz.
 4. Annem kılar, babam kılmaz.
 5. Annem arasıra kılar, babam kılmaz.
 6. Annem kılmaz, babam kılar.
 7. Annem kılmaz, babam arasıra kılar.

107. Babanız camide cuma ve bayram namazı kılar mı?

0. Cevapsız.
1. Babam camide cuma/bayram namazı kılar.
 2. Babam camide cuma/bayram namazı arasıra kılar.
 3. Babam camide cuma/bayram namazı kılmaz.
 4. Babam camide yalnızca bayram namazı kılar.
 5. Babam camide yalnızca arasıra bayram namazı kılar.

108. Anne ve babanız kurban keser mi?

0. Cevapsız.
1. Annem babam kurban keser.
 2. Annem babam arasıra kurban keser.
 3. Annem babam kurban kesmez

109. Anne ve babanız Hacca, Umr-re'ye gitti mi?

- 0. Cevapsız
- 1. Annem ve babam hacca gitti.
- 2. Annem ve babam hacca gitmedi.
- 3. Annem gitti, babam gitmedi.
- 4. Annem gitmedi, babam gitti.

110. Anne ve babanız zekât verir mi?

- 0. Cevapsız
- 1. Annem ve babam zekât verir.
- 2. Annem ve babam zekât vermez.
- 3. Annem ve babam zekât arasına verir.

111. Anne, babanız mevlid-dua gibi toplantılar yapar mı, katılır mı?

- 0. Cevapsız.
- 1. Annem, babam yapar, katılır.
- 2. Annem, babam arasına yapar katılır,
- 3. Annem, babam yapmaz, katılmaz.
- 4. Annem yapar, babam yapmaz, katılmaz.
- 5. Annem yapar, babam arasına yapar, katılır.
- 6. Annem, yapmaz, babam yapar, katılır.
- 7. Annem yapmaz, babam arasına yapar katılır.
- 8. Annem arasına yapar, babam yapar katılır.
- 9. Annem arasına yapar, babam yapmaz, katılmaz.

112. Eşiniz oruç tutar mı?

- 0. Cevapsız.
- 1. Evet
- 2. Hayır
- 3. Arasıra

113. Eşiniz namaz kılar mı?

- 0. Cevapsız
- 1. Evet
- 2. Hayır
- 3. Arasıra

114. Eşiniz camide cuma, bayram namazı kılar mı?

- 0. Cevapsız
- 1. Evet
- 2. Hayır.
- 3. Arasıra

115. Eşiniz kurban keser mi?

- 0. Cevapsız.
- 1. Evet
- 2. Hayır
- 3. Arasıra

116. Eşiniz Hac ziyareti yaptı mı?

- 0. Cevapsız.
- 1. Hacca gitti.
- 2. Umre'ye gitti
- 3. Hiç gitmedi.

117. Eşiniz zekât verir mi?

- 0. Cevapsız
- 1. Evet
- 2. Hayır
- 3. Arasıra

118. Eşiniz mevlid, dua gibi toplantı yapar, katılır mı?

- 0. Cevapsız
- 1. Evet
- 2. Hayır
- 3. Arasıra

119. Eşiniz sizin dini gerekleri yerine getirmenize ya da getirmemenize karışır mı?

- 0. Cevapsız
- 1. Karışmaz bana bırakır.
- 2. Gerekleri yapmam için karışır.
- 3. Gerekleri yapmamam için karışır.
- 4. Diğer (tavsiyede bulunur, olumlu, memnun olur).

120. Çocukların dini bilgileri öğrendiği

- 1. kaynak?
- 0. Cevapsız
- 1. Aile büyükleri
- 2. Eşim
- 3. Ben
- 4. Eşim ve ben
- 5. Hoca, imam (Kur'an kursu, vb.)
- 6. Okuldaki din dersleri
- 7. Dini yayınlar
- 8. Radyo, TV

121. Çocukların dini bilgileri öğrendiği**2. kaynak?**

0. Cevapsız

1. Aile büyükleri
2. Eşim
3. Ben
4. Eşimle ben
5. Hoca, imam, (Kur'an kursu, vb.)
6. Okuldaki din dersleri
7. Dini yayınları okuyarak.
8. Radyo, TV

122. Çocukların dini bilgileri öğrendiği**3. kaynak?**

0. Cevapsız

1. Aile büyükleri
2. Eşim
3. Ben
4. Eşimle ben
5. Hoca, imam, (Kur'an kursu vb.)
6. Okuldaki din dersleri
7. Dini yayınları okuyarak
8. Radyo, TV

123. Çocukların yeterli bir din eğitimi alması için 1. önemli yol?

0. Cevapsız

1. Ailede verilen bilgiler yeterlidir.
2. Okullarda verilen bilgiler yeterlidir.
3. Hocaya, Kur'an kursuna gitmeli.
4. Din eğitimi veren okullarda eğitim görmeli.
5. Hem aile, hem okul bu eğitimi üstlenmeli.
6. Daha çok dini yayınlar okunmalı, radyo-TV.
7. Aydın, bilgili din adamları okullarda öğretmeli.
8. Dini bilgileri ağır öğreneceklerine diğer bilgileri öğrensinler.

124. Çocukların yeterli din eğitimi almasında 2. önemli yol?

0. Cevapsız.

1. Ailede...
2. Okullarda...
3. Hoca, Kur'an Kursu...
4. Din eğitimi okulu.
5. Hem aile hem okul
6. Daha çok dini yayın.

7. Aydın bilgili din adamı

8. Diğer bilgileri öğrenmeli

125. Çocukların yeterli din eğitimi almasında 3. yol?

0. Cevapsız.

1. Ailede...
2. Okulda...
3. Hoca, Kur'an Kursu
4. Din eğitimi veren okullar.
5. Hem aile, hem okul...
6. Daha çok dini yayın.
7. Aydın bilgili din adamı
8. Diğer bilgileri öğrenmeli.

126. Eşiniz, çocukların dini bilgileri öğrenmelerıyla ilgilenir mi?

0. Cevapsız

1. İlgilenmez, aile büyüklerine bırakır
2. İlgilenmez, bana bırakır.
3. İlgilenir, onları eğitir, öğretir.
4. Hiç ilgilenmez.
5. Çocuklarımız henüz küçük, büyüdüklerinde ilgilenir.

127. Çocuklarınız evlenirken dini nikâh kıyılmasını ister misiniz?

0. Cevapsız.

1. İsterim.
2. İstemem

128. Çocuklarına dini nikâh isteme nedeni?

0. Cevapsız.

1. Müslümanız, inanırım, şarttır, gelenektir, adettir.
2. Dini nikâh olmazsa Allah katında eş olmazlar.
3. Benim olmadı, özeniyorum.
4. Herkes yapıyor, yapılınsın.
5. İmam nikâhı, resmi nikâhtan daha geçerli benim için.
6. Önce resmi nikâh olmalı, dini nikâhı da olsa iyi olur.

129. Çocuklarına dini nikâh istememe nedeni?

0. Cevapsız.

1. Gerek yok.
2. Çocuklarım istemez.
3. Atatürk devrimlerine aykırı, lâikiz.
4. Çağdaş dünyadayız, modern bir ülkedeyiz.
5. Bizim de kıyılmadı, çocuklarımızın olmasın.
6. Diğer (çok para gider,... Bizde adet değil)
7. Dini nikâhı kabul etmek demek, dinin getirdiği tüm bağnazlıkları kabul etmek demek.

130. Çocuklarınız sizin dini inançlarınıza karışır mı?

0. Cevapsız
1. Karışmazlar.
2. Bana destek olur, beni onaylarlar.
3. Beni eleştirir, aşırı bulurlar (geri...)
4. Çocuklarım henüz küçük.

131. Çocuklarınız eşinizin dini inançlarına karışır mı?

0. Cevapsız.
1. Karışmazlar.
2. Eşine destek olur, onaylarlar.
3. Eşimi eleştirir, aşırı bulurlar.

132. Dinimiz açısından kadının çocuk düşürmesi, kürtaja ve doğum kontrol yöntemlerine başvurmasını nasıl değerlendirirseniz?

0. Cevapsız.
1. Dinimizce yasak, günah, yapılmamalı, Allah doğanın rızkını verir, hamileyse doğurmalı.
2. Dinimizce günah ama, doğum kontrolü gerekli, kürtaj, düşük yasak, günah.
3. Kürtaj, düşük, doğum kontrolü günah ama doğan çocuğa bakmamak daha günah.
4. Din buna karışmaz, doğum kontrolü gerekli, sağlık içinse kürtaj gerekli, düşük sakıncalı.
5. Din karışmamalı, doğum kontrolü gerekli, bakılamayacaksa kürtaj gerekli, düşük sakıncalı.
6. Salığa zararlı, yapılmamalı.
7. Günah değildir, gereklidir, hepsini yaptım.
8. Hem dinen günah, hem sağlık için zararlı yapılmamalı.

133. Dinimi kadının örtünmesini önerir?

0. Cevapsız
1. Kesinlikle katılıyorum.

2. Katılıyorum.
3. Kısmen katılıyorum.
4. Katılmam.
5. Hiçbir şekilde katılmam

134. Örtünme önerisi nedenleri?

0. Cevapsız.
1. Müslüman kadın örtünür, adettir, gelenektir, günahdır, ayıptır, öyle öğrendik. alıştık.
2. Örtünmek gerekir, ama büyük, şehir, şartlar uygun değil, aşırı olmamalı.
3. Atatürk devrimlerine aykırı, lâikiz, çağdaş dünyada yaşıyoruz, moderniz.
4. Örtünmekle müslüman olunmaz, önemli olan niyettir, insanın içi temiz olsun.
5. Örtünmeye karşıyım ama, frapan (açık) da (tahrik edici) giyinmemeli.
6. Yerine göre örtünmeli, yerine göre açılmalı.
7. Aleviyiz, örtünmemek günah değil, serbestiz.
8. Devir değişti, zamana uymalı, ama erkekler eşlerini açık istemiyor.
9. İsteyen örtünür, içinden gelen, yaşlanan örtünür.

135. Kadının örtünme önerisini siz uyguluyor musunuz?

0. Cevapsız.
1. Hayır uygulamıyorum.
2. Hayır, büyük şehir ve iklim sıcak.
3. Büyüklerimin yanında ve memlekette başımı örterim açık giyinmem.
4. Sürekli başımı örterim, açık giyinmem.
5. Ramazan'da başımı örterim.
6. Tesettür/örtü çarşaf içindeyim.
7. Hayır, ben modern, çağdaş bir insanım.
8. Yaşlandığım için başımı örtüyorum.

136. Bir dileğinizin gerçekleşmesi için adak adar mısınız?

0. Cevapsız.
1. Evet sık sık adarım.
2. Arasına adarım (dua dahil)
3. Hayır, adamam, inanmam.
4. Diğer (maddi olanaksızlık...)

137. Kadere, alın yazısına, ahirete inanır mısınız?

0. Cevapsız.
1. İnanırım.
2. İnanmam
3. Yalnızca kadere inanırım.

138. Dinimiz kadınlara; eşlerine karşı saygılı, itaatkâr, sevecen olmalarını öğütler. Bu görüşe :

0. Cevapsız.
1. Kesinlikle katılıyorum.
2. Katılıyorum.
3. Kısmen katılıyorum.
4. Katılmam.
5. Hiçbir şekilde katılmam

139. Eş'e karşı davranışa katılma/katılmama nedeni?

0. Cevapsız.
1. Cennet kocanın ayağı altındadır, eş babadır. Evin reisidir, direğidir, büyüğüdür, sevgi, saygı, itaat şarttır. erkek gök, kadın yerdir. Büyük Tanrı Allah, küçük Tanrı erkek
2. Evliliğin yürümesi, geçim, mutluluk için gereklidir.
3. Böyle eğitildik, eşlerimize itaat, sevmek öğretildi.
4. İki taraf karşılıklı davranmalıdır.
5. Dinimiz böyle buyurmuş.
6. Din emrettiği için olmaz, bunlar insanın içinden gelir.
7. Kocaya saygısızlık Allah'a saygısızlıkla aynıdır.
8. Evlilikte kadın özgür değil, kocaya bağlı, bu yüzden böyle davranmak zorunda.

140. Siz, eşinize bu öneriler doğrultusunda mı davranırsınız?

0. Cevapsız.
- 1- Evet, dinimiz böyle emrediyor, sever, sayar, itaat ederim.
2. Evet, mutluluğum için böyle davranırım.
3. Din öğütlediği için değil, eşime sevgim, saygım var.
4. Genellikle böyle davranırım.
5. Böyle davranmıyorum, tartışma, geçimsizlik var.

141. Dinimiz erkeklere; eşlerine karşı sevgi dolu, anlayışlı, gereksinimlerini karşılayıcı, gerektiğinde cezalandırıcı olmalarını öğütler. Bu görüşe:

0. Cevapsız.
1. Kesinlikle katılıyorum.
2. Katılıyorum.
3. Kısmen katılıyorum.
4. Katılmam.
5. Hiçbir şekilde katılmam.

142. Eşlerine davranışına katılma/katılmama nedeni?

0. Cevapsız.
1. Erkek eşine böyle davranmalı.
2. Böyle davranan erkek cennete gider.
3. Cezalandırma dışında erkek eşine böyle davranmalıdır.
4. İki taraf karşılıklı davranmalı, ceza hariç.
5. Dinimiz böyle buyurmuş.
6. Erkek kadını hiçbir zaman cezalandırma mevkiinde değildir.
7. Cezalandırmak Allah'a mahsustur.
8. Ceza çok çağdışı, diğerleri de erkek egemenliğini kurmak için gerekli unsurlar.

143. Eşiniz size bu öneriler doğrultusunda mı davranır?

0. Cevapsız.
1. Evet eşim böyle davranır.
2. Cezalandırma dışında böyle davranır.
3. Eşim din öğütlediği için değil, sevip saydığı için, ceza dışında böyle davranır.
4. Eşim genellikle böyle davranır.
5. Eşim bu öğütler doğrultusunda davranmıyor.

144. Erkek kadından üstündür, çünkü Allah onları birçok şeylerle kadınlardan üstün etmiştir. Bu görüşe:

0. Cevapsız.
1. Kesinlikle katılıyorum.
2. Katılıyorum.
3. Kısmen katılıyorum.
4. Katılmam.

5. Hiçbir şekilde katılmam.

145. Erkeğin üstünlüğüne katılma/katılmama nedeni?

0. Cevapsız.

1. Erkek üstündür, güçlüdür, herşeyi yapabilir, evin reisidir, sözü geçer.
2. Erkeğin yalnızca fiziki güçlülüğü vardır, diğer hususlarda kadınla eşittir.
3. Şimdi kadın da okuyor, çalışıyor, erkeğe yetişti.
4. Erkek ve kadın eşittir.
5. Bu erkeklerin kadınları tahakküm altına almak için ileri sürdüğü bir görüş.
6. Allah Kur'an'da erkeğin kadından üstün olduğunu söylemiş.
7. Aslında kadın ve erkek eşittir ama, adetlerimiz erkeği üstün görür.
8. Kadını bir nimettir, erkeğe hediye edilmiştir.
9. Erkeğin fiziki gücü var ama kadın doğurma gücüne sahip.

146. Ey inanan erkekler; Serkeşliğinden yıldıığınız kadınlara, önce öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın yine fayda etmezse, dövün. Bu görüşe:

0. Cevapsız.

1. Kesinlikle katılıyorum.
2. Katılıyorum.
3. Kısmen katılıyorum.
4. Katılmam.
5. Hiçbir şekilde katılmam.

147. Öğüt, yalnız bırakma, dövme önerisine katılma/katılmama nedenleri?

0. Cevapsız.

1. Öyle olmalı, kadın erkeğin öğüdünü tutmazsa erkek döver, Kur'an'da yazıyor.
2. Dayağa karşıyım, nasihatla yola gelir.
3. Dayağa karşıyım, anlaşılmıyorsa boşanır.
4. Yalnız kadın mı serkeş olur, erkeğin nasıl ceazalandıracağız.
5. Dövmekle birşey halledilmez, kadın ne ise odur, kadın da bir insandır, sevgi-saygı kalmaz.
6. Kadın nasihatle de yola gelmedi mi, erkek

dövebilir.

7. Diğer (saçma, dayak dinimizde yoktur)
8. Kadın dövülmeye değil, sevilmeye layıktır.
9. Bu çok eskiden uygulanan bir ölçü, günümüzde bunun yeri yok.

148. Kur'an'da Cennet-Cehennem vaadi?

0. Cevapsız

1. Kesinlikle katılıyorum.
2. Katılıyorum.
3. Kısmen katılıyorum.
4. Katılmam.
5. Hiçbir şekilde katılmam.

149. Cennet-Cehennem'e katılma/katılmama nedenleri ?

0. Cevapsız.

1. Kur'an'da yazıyor, öyle inandık, inanıyorum.
2. Kur'an'da yazıyor, ama bilinmiyor.
3. Gidip dönen olmadı.
4. Cennet ve cehennem bu dünyada, herkes iyiliğinin, kötülüğünün karşılığını görüyor.
5. İnanmıyorum, cennet-cehennem yok.
6. Doğru olup olmadığını bilmiyorum.
7. Kur'an Allah'ın kelimadır, inanmayan cehennemliktir.
8. Cennet ve cehennem bu dünyada, zenginler cennette yaşıyor, bizler cehennemde.
9. İyiler mükâfatını görmeli.

150. Kadınlar erkeklerin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Bu görüşe:

0. Cevapsız.

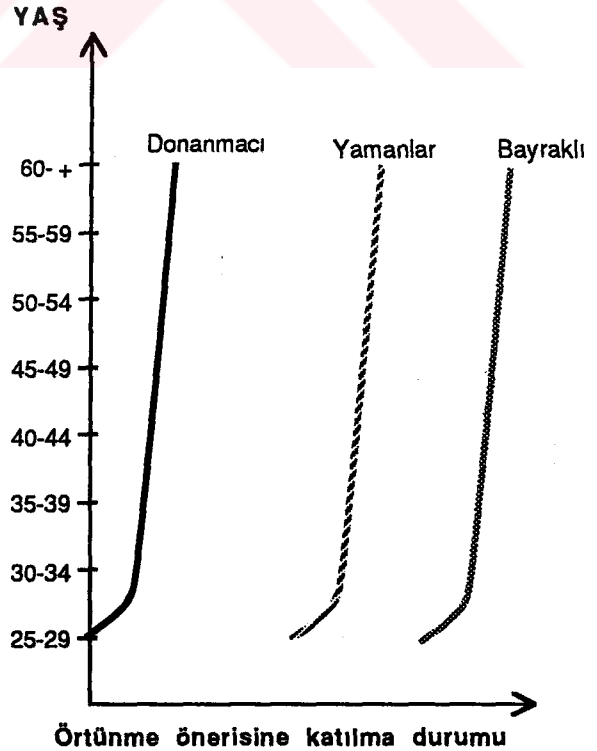
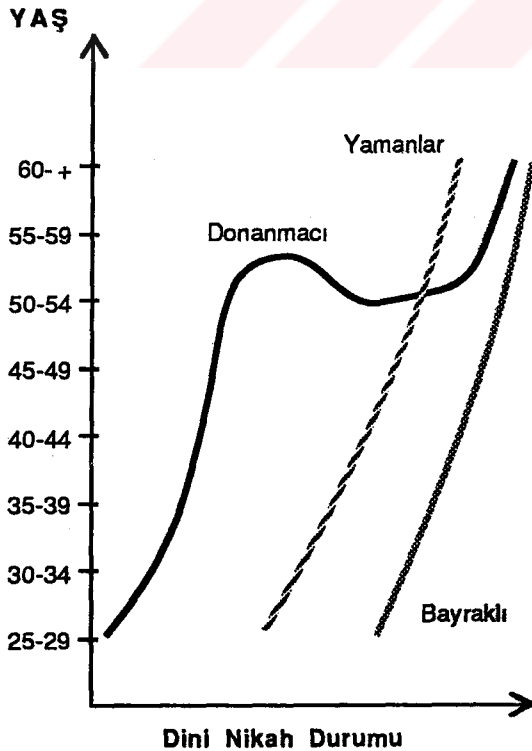
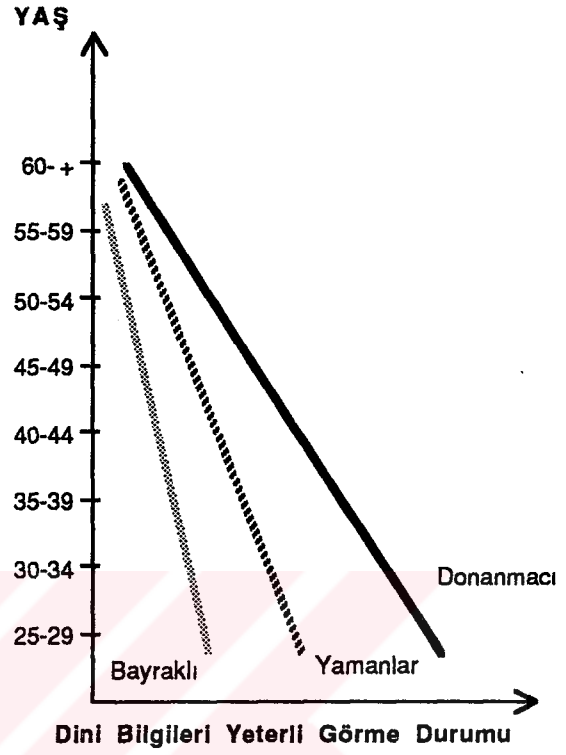
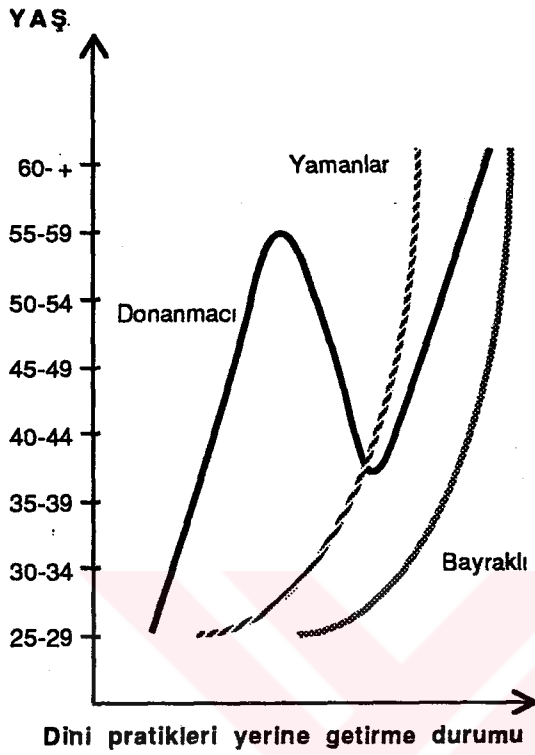
1. Kesinlikle katılıyorum.
2. Katılıyorum.
3. Kısmen katılıyorum.
4. Katılmam.
5. Hiçbir şekilde katılmam.

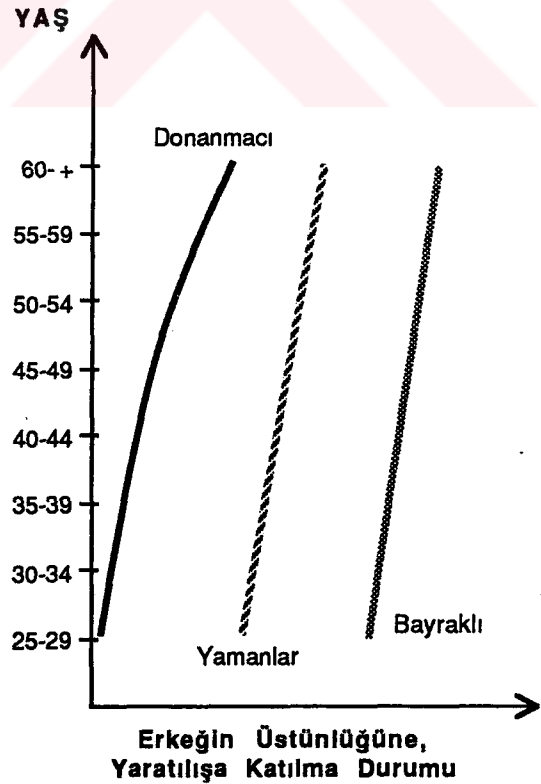
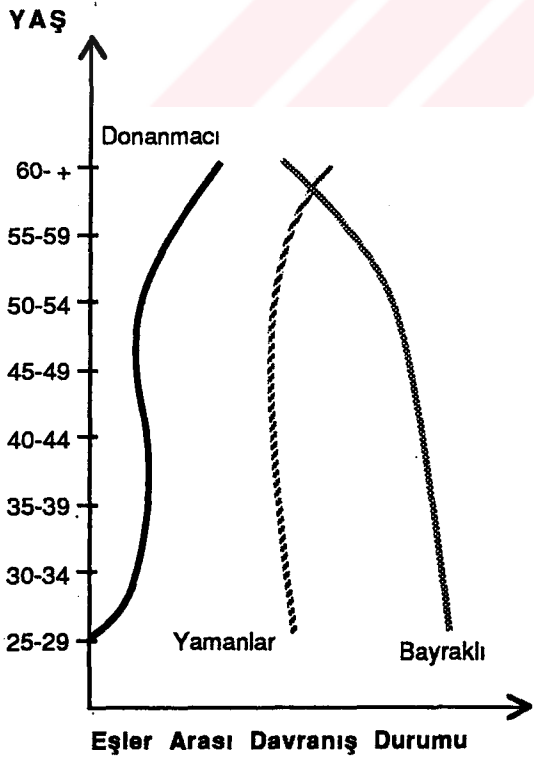
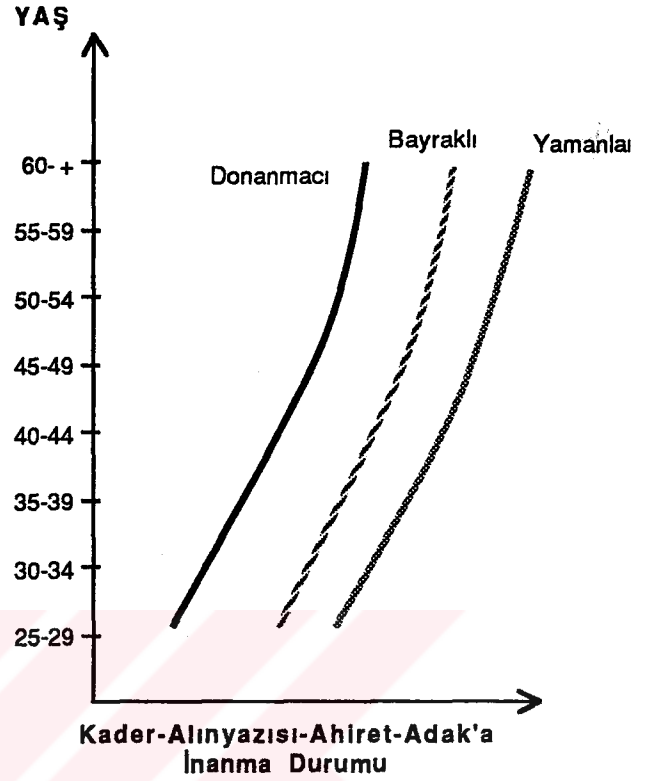
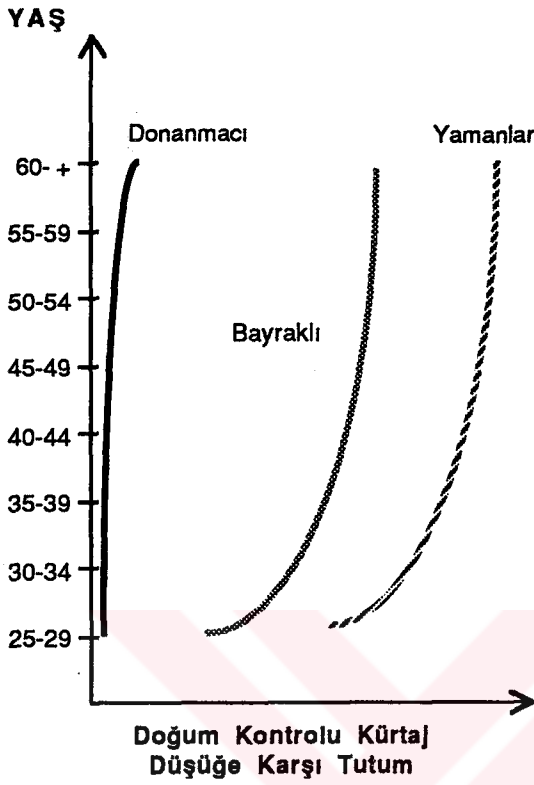
151. Erkeklerin kaburga kemiğinden yaratılma görüşüne katılma/katılmama nedeni?

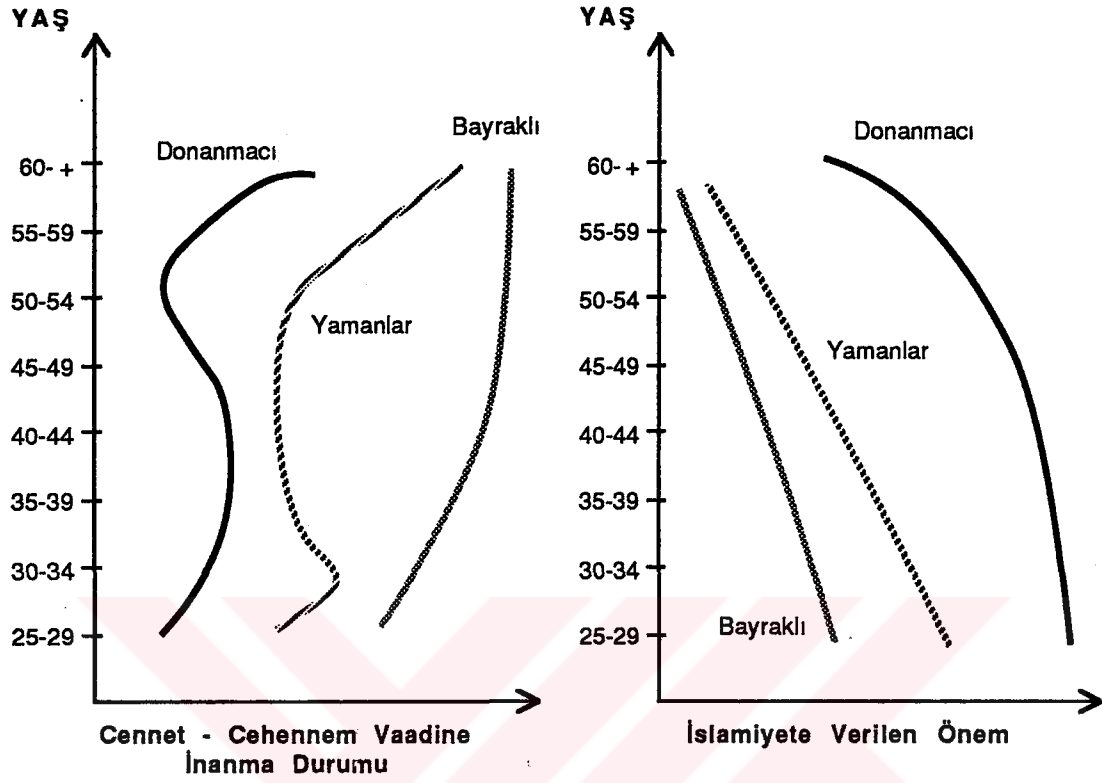
0. Cevapsız.

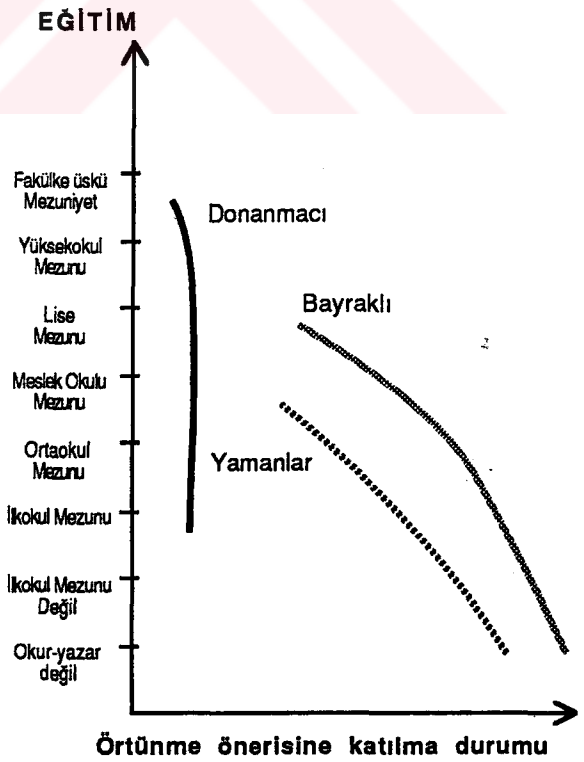
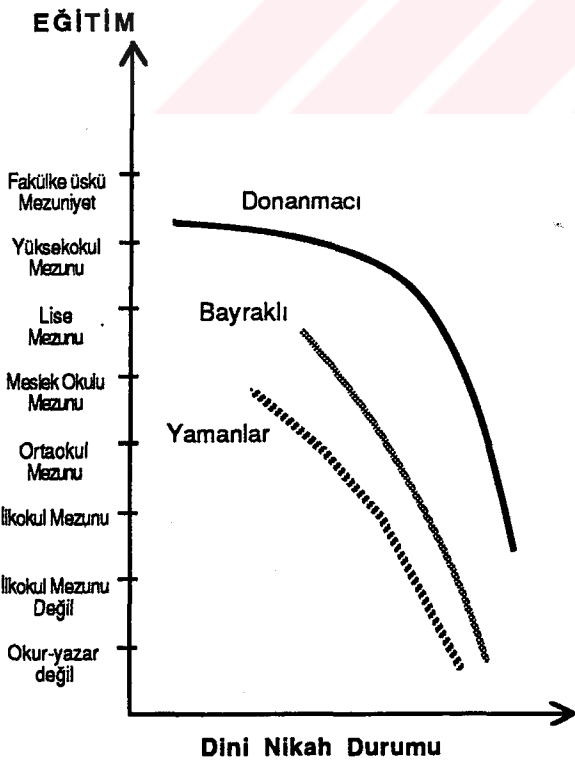
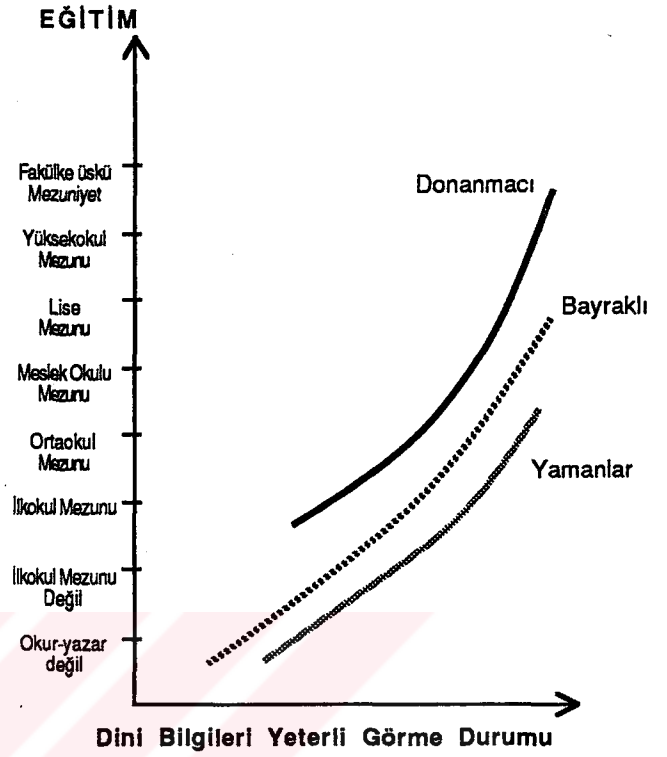
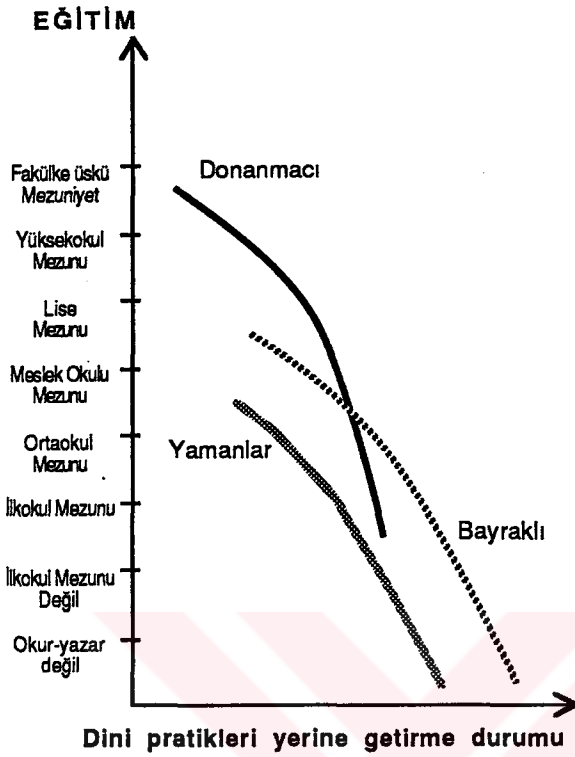
1. Evet, öyledir, erkek üstündür, kadın narindir.
2. Yaratılış böyle değildir, evrim teorisine ters.
3. Kadınlar ikinci sınıf vatandaş değildir. Hataları

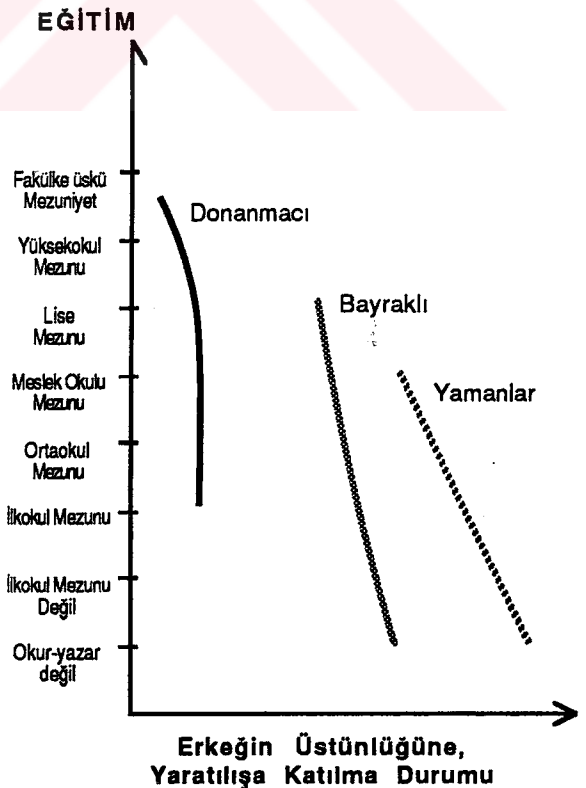
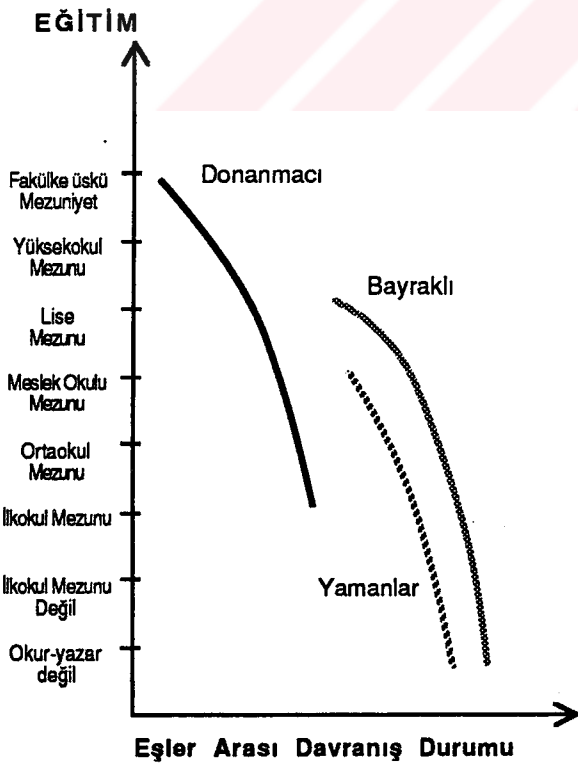
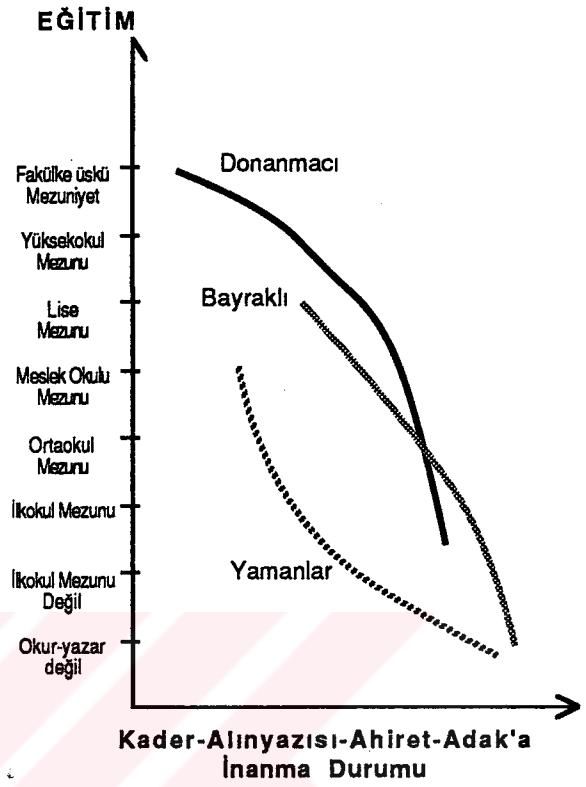
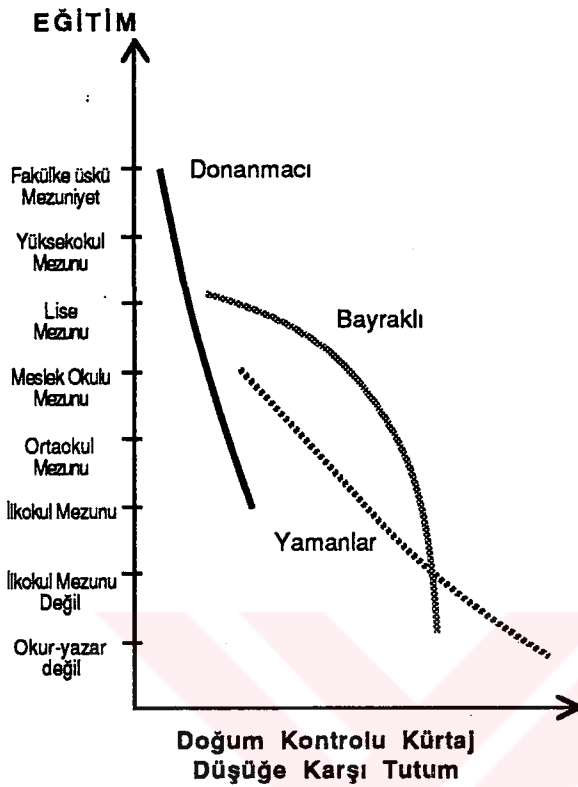
EK: GRAFİKLER

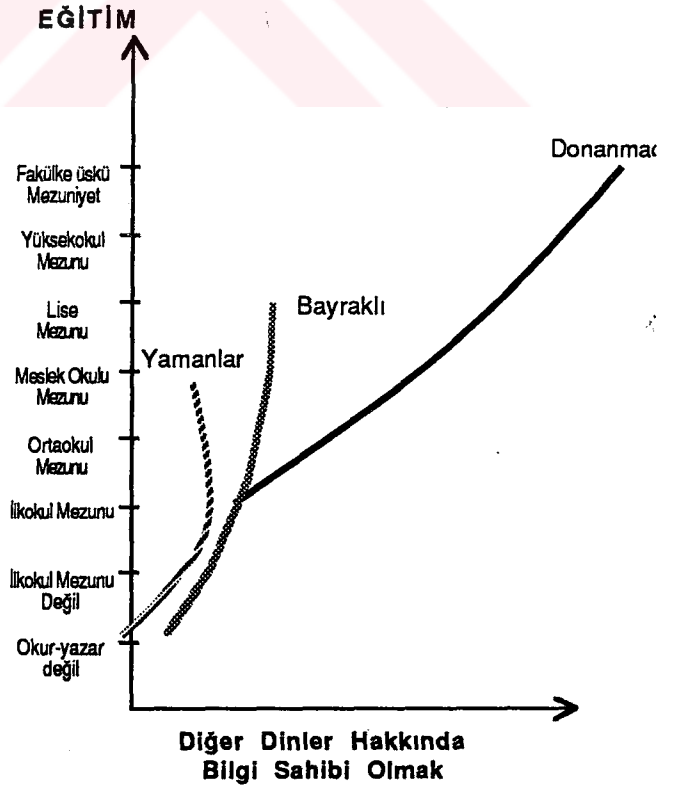
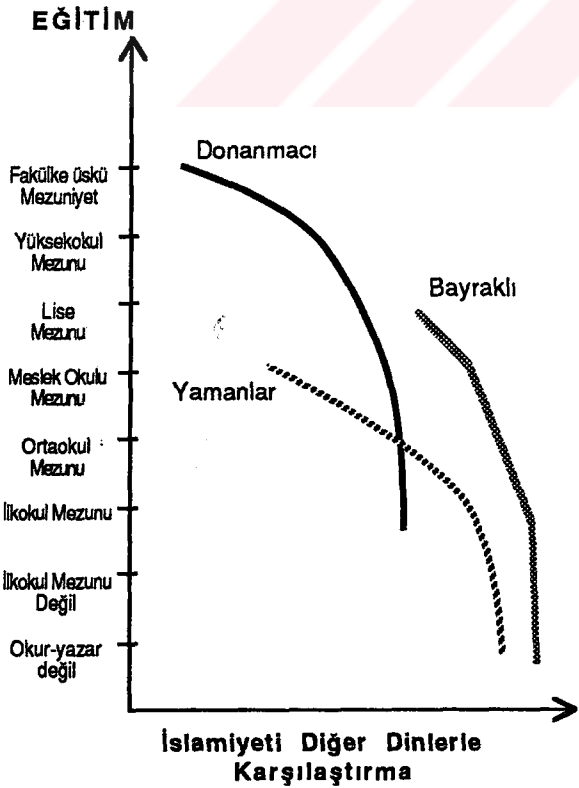
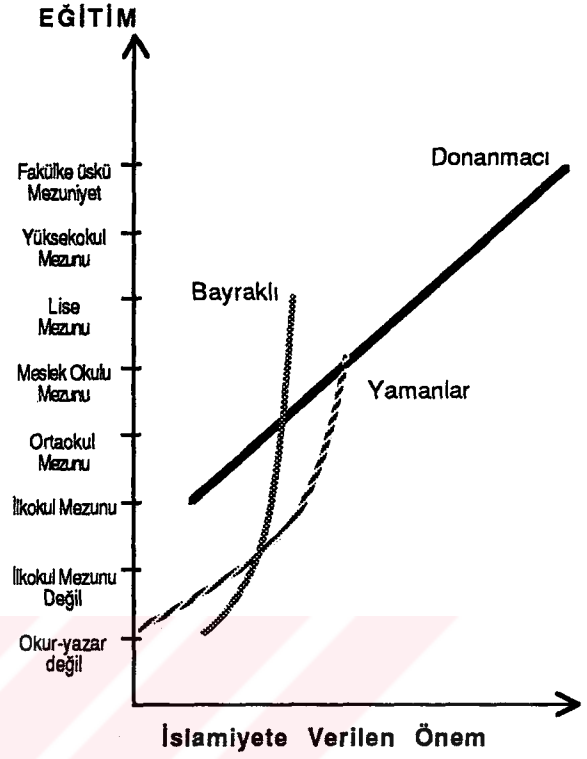
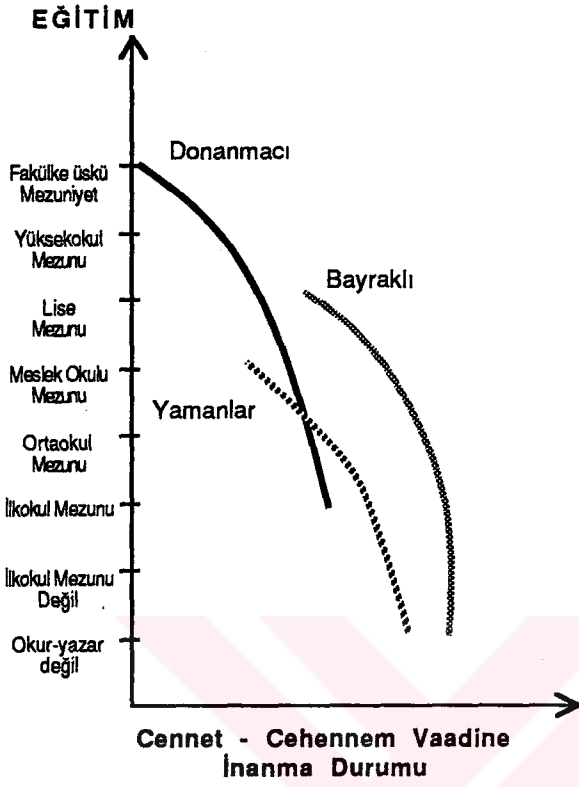

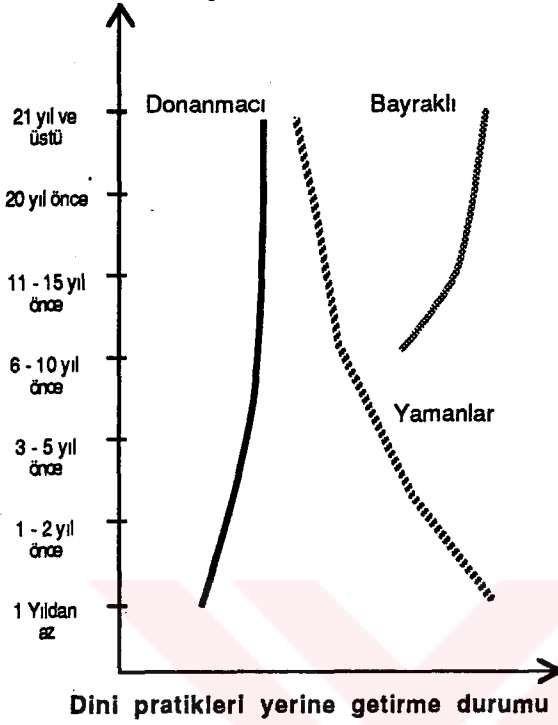

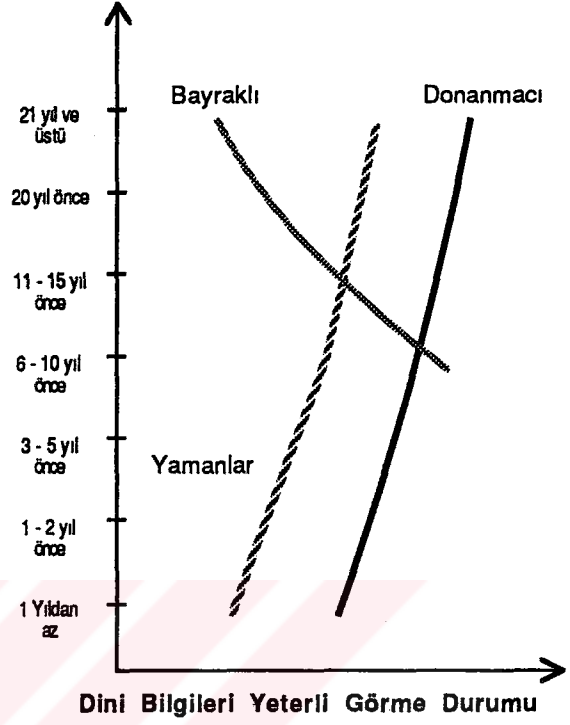

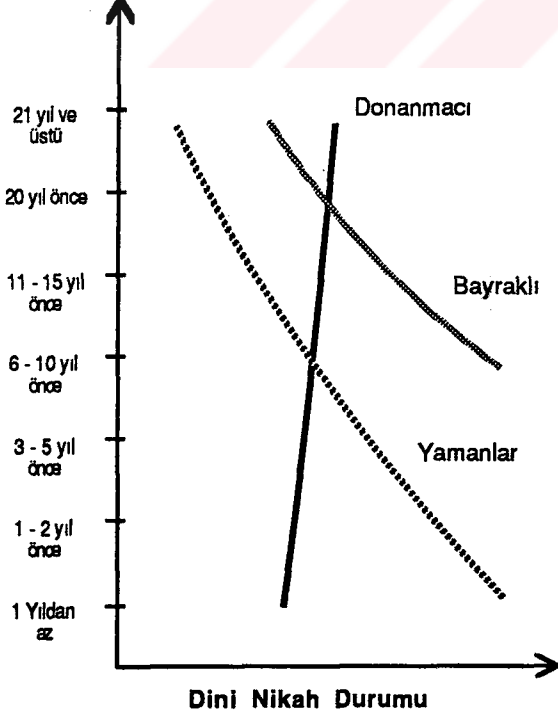
KENTTE KALIŞ SÜRESİ

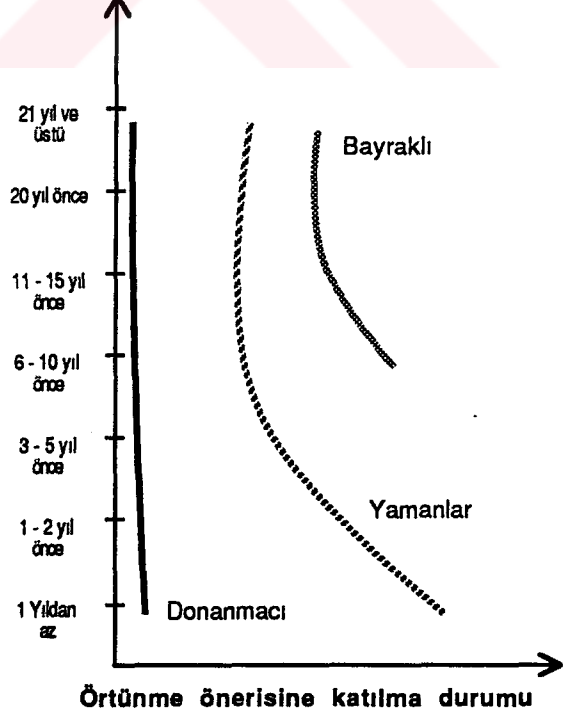
KENTTE KALIŞ SÜRESİ

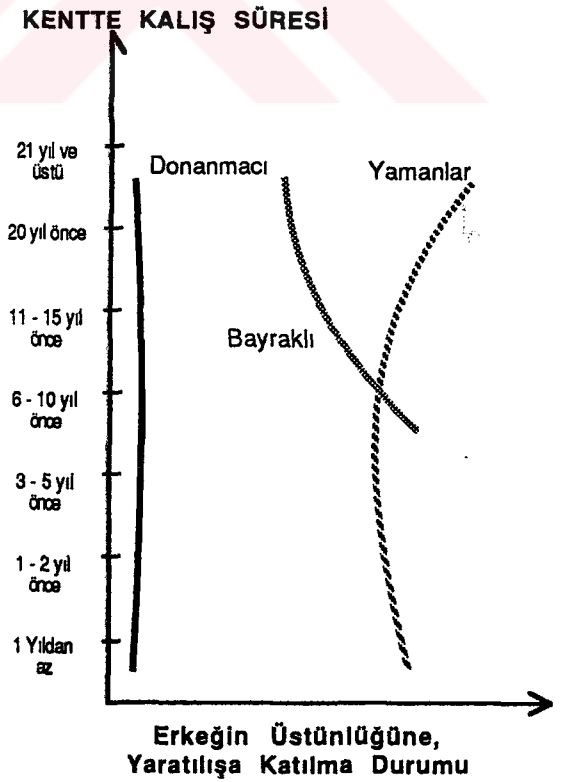
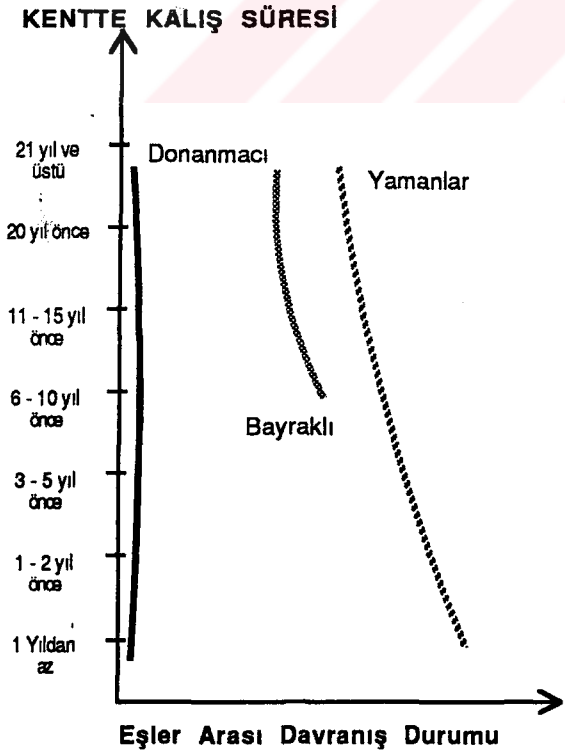
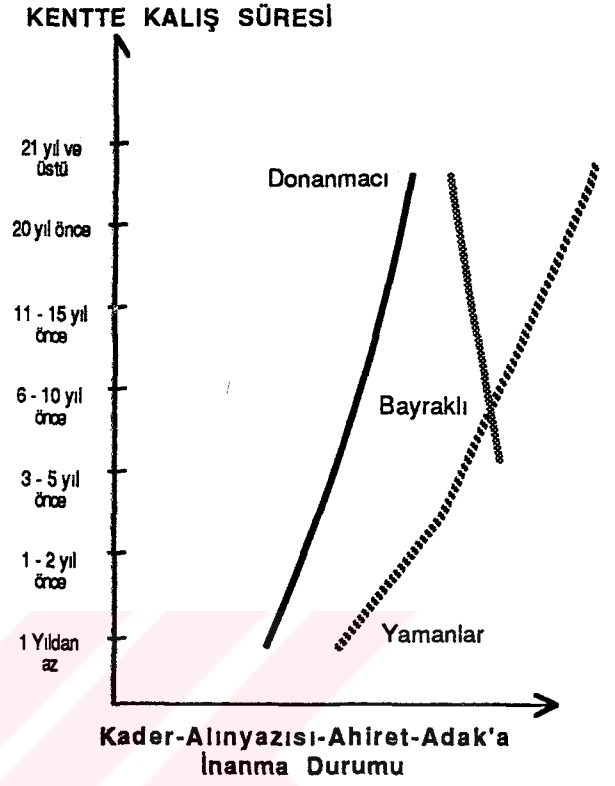
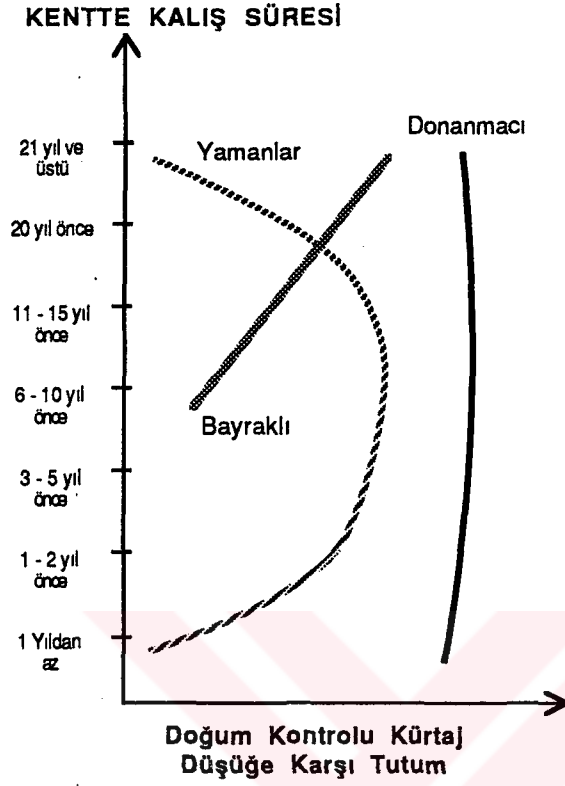

KENTTE KALIŞ SÜRESİ

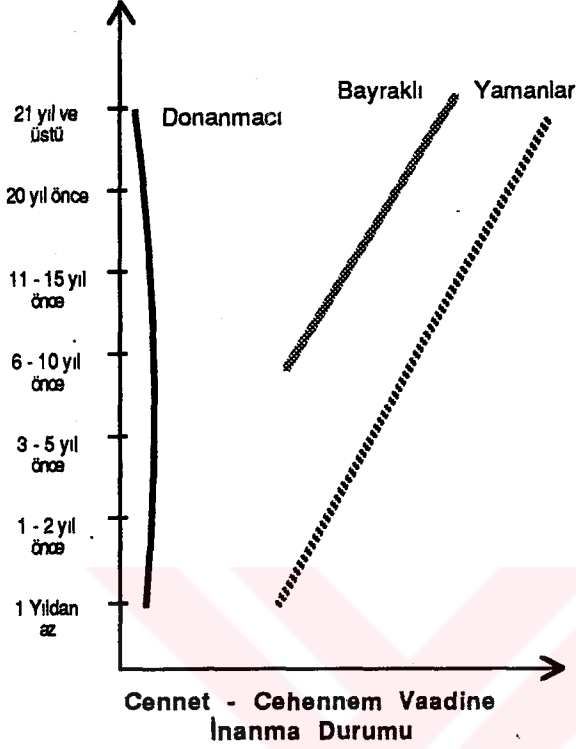

KENTTE KALIŞ SÜRESİ

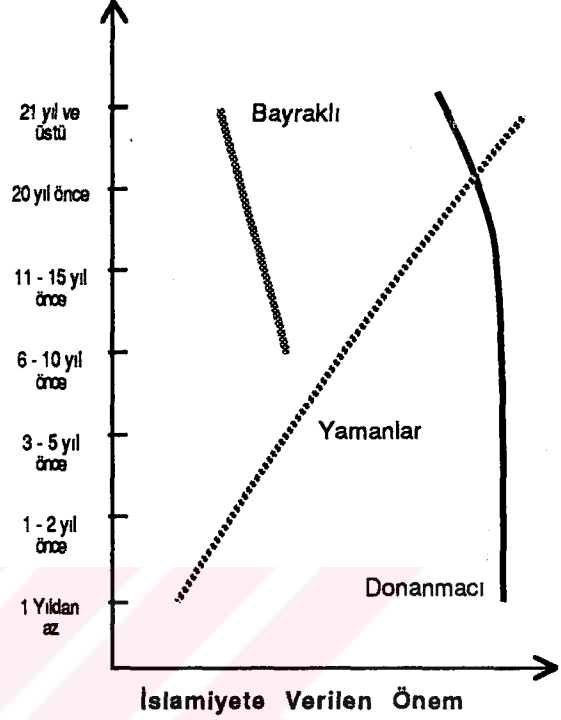

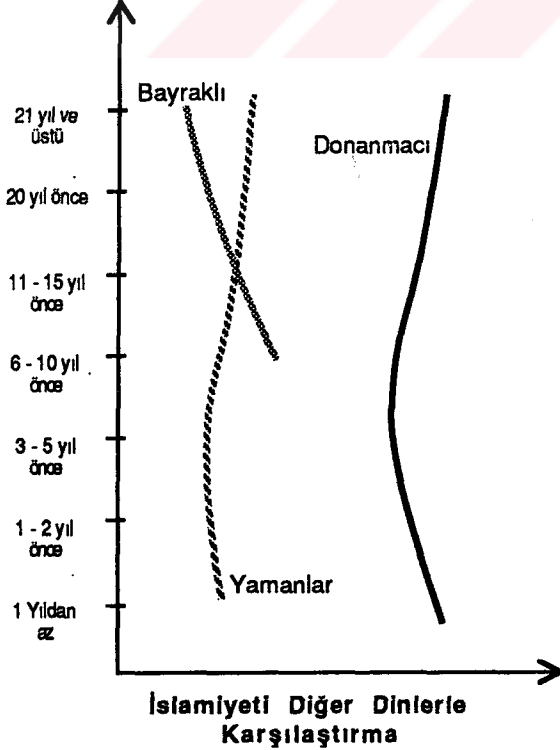
KENTTE KALIŞ SÜRESİ

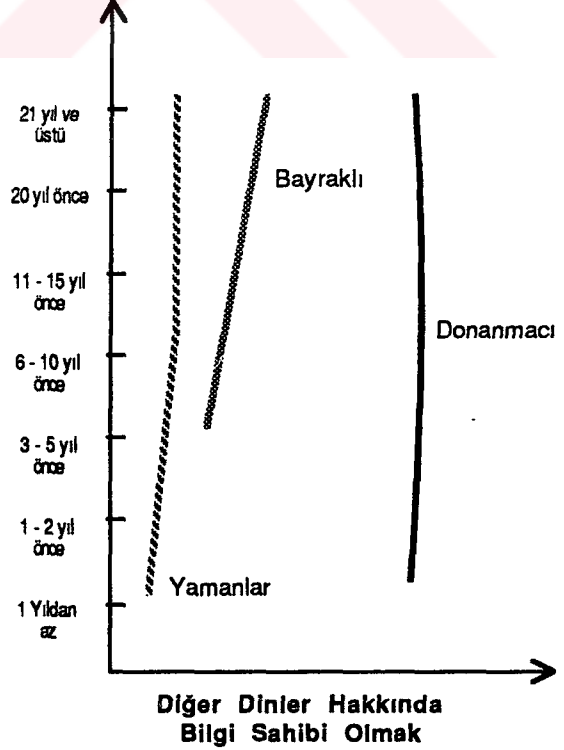
KENTTE KALIŞ SÜRESİ

KENTTE KALIŞ SÜRESİ

KENTTE KALIŞ SÜRESİ

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, kentleşme süreci içinde evli kadının dinsel tutum, değer ve davranışlarında meydana gelen değişmelerin nasıl, ne yönde olduğunu araştırmaktır. Yapısal-ışlevselci yaklaşımın yardımıya ve karşılaştırmalı yöntem ile konu kuramsal ve araştırma verilerinin değerlendirilmesi olarak iki kısımda ele alınmıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri: yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, çalışma durumu ve kentte kalış süresidir. Bağımsız değişkenlere bağlı olarak oluşturulan denencelerin sınanması için, İzmir-Karşıyaka ilçesi kentleşmiş-kısmi gecekondü (geçiş tipi) ve gecekondü olarak üç gruba ayrılmış ve çalışmanın amacına uygun üç mahalle saptanarak 300 kişilik örneklem grubu seçilmiştir. Bu mahalleler Donanmacı mahallesi (kentleşmiş): 150 kişi, Bayraklı mahallesi (kısmi gecekondü - geçiş tipi): 20 kişi ve Yamanlar mahallesi (gecekondü): 130 kişi. Örneklem seçerken, kadınların 25 yaşın üzerinde evli ve çocuk sahibi olmaları istenmiştir.

Kadınların dinsel gerekleri yerine getirme durumu, anne-babası, eşi ve çocukları ile dinsel etkileşimi, dinsel tutum, değer ve davranışları bağımsız değişkenler ışığında analiz edilmiş, denenceler sınanmıştır.

SUMMARY

This research is intended to investigate the direction and extent of the changes that emerge in religions tendencies, values and attitudes of married women during urbanization process. The research has been carried out by the help of structural-functional approach in comparative method and it has been divided into two sections: The theoretical analysis of the collected data and the application of the findings obtained.

The independent variables of the research: the age, education, economic status, occupation and duration of stay in the city. For measurement and scaling of the individuals according to the given independent variables, Karşıyaka in İzmir has been chosen and it has been divided into three groups: urbanized, partly-slums (transition type) and slums; and three districts, one from each, have been chosen in accordance with the aim of the research, to interview 300 individuals. These districts are: Donanmacı District (urbanized) 150 interviewee; Bayraklı District (partly-slum-transition type) 20 interviewee; Yamanlar District (slums) 130 interviewee. The interviewees selected for analysis were women over 25 years of age, married and with children.

The data related to the fulfillment of the religions obligations by the married women, their religions relationships with their mothers, fathers, husbands and children, and their religions tendencies, values and attitudes were analyzed in the light of the independent variables and the obtained findings were tested.

KAYNAKÇA

- ABRAHAMSON, Mark** İşlevselcilik, Çev: Nilgün Çelebi, Toplum Kitabevi, Konya, 1990
- AKSOY, Yaşar** Karşiyaka ve K.S.K. Tarıhi, Hisdaş Ltd. Yay. İzmir, 1988.
- AKTAŞ, Cihan** Sistem İçinde Kadın, Beyan Yay., İstanbul, 1988
- AKTAŞ, Cihan** Tanzimattan Günümüze Kılık-Kıyafet ve İktidar, Nehir Yay., İstanbul, 1989
- AKTAŞ, Melahat** İslam Toplumunda ve Çağımızda Kadın, Ölçü Yay., İstanbul, 1985
- ALİ, M. Muhammad** The Religion of Islam: A Comprehensive Discussion of the Sources Principles of Islam, Printing House, U.A.R., 1982
- ALLPORT, G.W.** "Attitudes In the History of Social Psychology", Attitudes, Edit: M. Jahoda, N. Warren, Penguin Books, London, 1966
- APPELBAUM, R.** Toplumsal Değişim Kuramları, Çev: Türker Alkan, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 1987
- ARMANER, Neda** İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi, M.E.B. Bilim Eserleri Serisi, Millî Eğitimi Basımevi, İstanbul, 1967
- ARSEL, İihan** Şeriat ve Kadın, Orhanlar Matbaası, İstanbul, 1987
- ARON, Raymond** Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev: Korkmaz Alemdar, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 1987.
- AZİZ, Aysel** "Kırsal Kesimde Kitle İletişim Araçlarının Aile yapısına Etkisi", Türkiye'de Allenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara, 1984
- BALAMAN, Ali Rıza** Gelenekler, Töre ve Törenler, Betim Yay., İzmir, 1983
- BALAMAN, Ali Rıza** "Kırsal Kesimde: Aile Kurma, Çözme, Aile - İçi Etkileşim ve İlişkiler", Türkiye'de Allenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara, 1984
- BELLAH, R. N.** "Religious Evolution", Readings In Social Evolution And Development, Pergamon Press, Oxford, 1970
- BERKES, Niyazi** Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu - Batı Yay., İstanbul, 1978
- BİLGİN, Nuri** Çeşitli Sosyo - Kültürel Gruplarda Eşya Sistemleri ve İnsan - Eşya İlişkileri, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No: 28, İzmir, 1983
- BRAGNER, Mine Timur** "Ana Tanrıça Kimdir?", Cumhuriyet - Bilim - Teknik, Sayı: 181 - 182, İstanbul, 1990
- BOZKURT, Fuat** Aleviliğin Toplumsal Boyutları, Yön Yay., İstanbul, 1990
- CAPORAL, Bernard** Kemalizmde Ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını, T.İ.B. Kültür Yay., Ankara, 1982
- CARRIE, H.** "The Role of Reference Groups in the Integration of Religious Attitudes", Readings In the Sociology of Religion,

- Pergamon Press, Oxford, 1969
- CHALLAYE, Felicien** **Dinler Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İstanbul, 1988
- CHEVALIER, Jean** "Din Fenomeni", Çev: Mehmet Aydın, A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt: 28, Ankara, 1986
- ÇELEBİ, Nilgün** "Az Gelişmiş Bir Toplum İçin Bir Kavramsal Model Denemesi" **Seminer**, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay., Sayı:2-3, Aralık 1983 - Ocak 1984, İzmir, 1984
- DARGA, A. Muhibbe** **Eski Anadolu'da Kadın**, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1984
- DE FLEUR, Melvin L. ve ark.** **Sociology: Human Society**, Diamond Printing, England, 1972
- DEMİRCAN, Ali Rıza** **İslam'a Göre Cinsel Hayat**, Cilt:1-2, Eymen Yay., İstanbul, 1986
- DURŞUN, Turan** **Din Bu - 3**, Kaynak Yay., İstanbul, 4. Baskı, 1991
- DURŞUN, Davut** **Yönetim - Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din**, İşaret Yay., İstanbul, 1989
- ESERPEK, Altan** **Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme: Erzurum'un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, A.Ü. Eğitim Fak. Yay., Ankara, 1979
- ESERPEK, Altan** "Türk Köyünde Poligam Evliliğe İlişkin Formel - Enformel Norm Çatışması", **D.T.C.F. Araştırma Dergisi**, Cilt: 11, Ankara, 1979
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki** **Bütün Yönleriyle Bektaşlılık**, Der Yay., İstanbul, 1990
- FICHTER, Joseph** **Sosyoloji Nedir?**, Çev: Nilgün Çelebi, Selçuk Üni. Fen - Edebiyat Fak. Yay., No:6, Konya, 1990
- FREEDMAN, J.L.ve ark.** **Sosyal Psikoloji**, Çev: Ali Dönmez, Ara Yay., İstanbul, 1989
- GÖKÇE, Birsen** **Gecekondu Gençliği**, Hacettepe Üniv. Yay., Ankara, 1971
- HILL, Michael** **A Sociology of Religion**, Gower Publication, Hampshire, 1987
- IZUTSU, Toshihiko** **Kur-an'da Allah ve İnsan**, Çev: Süleyman Ateş, Kevser Yay., Ankara, 1964
- JÄSCHKE, Gotthard** **Yeni Türkiye'de İslamık**, Çev: Hayrullah Örs, Bilgi Yay., İstanbul, 1972
- JOHNSTONE, Ronald L.** **Religion In Society: A Sociology of Religion**, 3. Edt., Prentice Hall, New Jersey, 1988
- KANDİYOTİ, Deniz** "Kadın, İslam ve Devlet", **Toplum ve Bilim**, Sayı:53 Bahar, Birikim Yay., İstanbul, 1991
- KARAHAN, Abdülkadir** **Müslümanlığın Temel Bilgileri**, N. Uycan Yay., İstanbul, 1981
- KARPAT, H. Kemal** **The Gecekondu: Rural Migration And Urbanization**, Cambridge Univ. Press, New York, 1976
- KARTAL, Kemal** **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme**, Yurt Yay., Ankara, 1983
- KAZGAN, Gülten** "Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki

- KELEŞ, Ruşen **Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo - Ekonomik Statüsü", Türk Toplumunda Kadın**, Edit: N. A. Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara, 1982
- KELEŞ, Ruşen **Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yay. İstanbul, 1978
- KHAN, Muhammed Zafrullah **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1981
- KIRAY, Mübeccel **İslam: Its Meaning For Modern Man**, Routledge And Kegan Paul, London, 1980
- KRECH, D. ve ark. **Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, İletişim Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1988
- KOÇTÜRK, Tahire **Individual In Society**, Univ. Of California, Berkeley, Mc Graw - Hill Books Co., 1962
- KONGAR Emre **"Kadın ve Vücudu", Yapıt: Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 8, Şubat - Mart 1985,
- KONGAR, Emre **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981
- KÖSEMİHAL, N. Şazi **Türkiye Üzerine Araştırmalar**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986
- KUŞSAL, Nacdet **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971
- LÉVI - STRAUS, Claude **Kadının Değeri, Ölçüsü, Örtüsü**, Selamet Yay., İstanbul, 1987
- MARDİN, Şerif **Din ve Büyü**, Çev: Ahmet Güngören, Yol Yay., İstanbul, 1983
- MARDİN, Şerif **"Religion In Modern Turkey"**, International Social Science Journal, Vol: 2, No: 4, 1977
- MERTON, Robert K. **Din ve İdeoloji**, İletişim Yay., İstanbul, 1983
- MEVDUDİ, Ebul Ala El **"Manifest And Latent Functions"**, Readings In Sociology, 4. Edt, T. Crowell Co., New York, 1971
- NEWCOMB, T.M. **Doğum Kontrol Hareketi ve İslam**, Çev. Osman Eskiçioğlu, Şelale Yay., İzmir, 1967
- NİRUN, (edit) Nihat **"On The Definition Of Attitude"**, Attitudes, Edit: M. Jahoda, N. Warren, Penguin Books, London, 1966
- NOYAN, Bedri **12 - 24 Yaş Gençlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları**, M.E.G.S.B., Ankara, 1986
- O'DEA, Thomas F. **Bektaşılık - Alevilik Nedir**, Doğuş Matbaacılık, Ankara, 2. Baskı, 1987
- OKÇAY, Hale (Alçık) **The Sociology of Religion**, Prentice Hall, New Jersey, 1966
- OKIÇ, M. Tayyip **Çalışmayan Evli Kadınlarda Yaşam Biçimi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1985
- OSKAY, Ülgen **İslamiyette Kadın Öğretimi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1984
- OZANKAYA, Özer **Sosyolojik Düşünce Tarihi**, Cilt: 1, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay., No: 55, İzmir, 1990
- OZANKAYA, Özer **Atatürk ve Lâiklik: Atatürkçü Düşüncenin Temel Nite-**

- ÖZBAY, Ferhunde** İlgi, Ertem Matbaası, Ankara, 1989
- ÖZBAYDAR, Belma** "Türkiye'de Kırsal / Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerine Etkisi", Edit: N. A. Unat, **Türk Toplumunda Kadın Türk Sosyal Bilimler Demeği Yay.**, Ankara, 1982
- ÖZEK, Çetin** **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, Baha Matbaası, İstanbul, 1970
- PARSONS, Talcott** **Devlet ve Din**, Ada Yay., İstanbul, 1986
- PARSONS, Talcott** **Structure And Process In Modern Societies**, The Free Press, New York, 1960
- PARSONS, Talcott** **The Social System**, The Free Press New York, 1964
- PARSONS, Talcott** "The Theoretical Development of the Sociology of Religion", **Essays in Sociological Theory**, The Free Press, New York, 1964
- PARSONS, Talcott** **Societies: Evolutionary And Comparative Perspectives**, Prentice - Hall, New Jersey, 1966
- PARSONS, Talcott** **The Structure of Social Action, Vol: 1**, Marshall, Pareto, Durkheim, Free Press, New York, 1968
- PARSONS, Talcott** "The Theoretical Development of the Sociology of Religion: A Chapter in the History of Modern Social Science", **Readings In the Sociology of Religion**, Pergamon Press, Oxford, 1969
- PAZARLI, Osman** **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972
- RODINSON, Maxime** **İslam ve Kapitalizm**, Çev: Orhan Suda, Hürriyet Yay., İstanbul, 1978
- SAĞLAM, Bahattin** **İslam'da Kadın ve Mutluluk**, Tebliğ Yay., İstanbul, 1986
- SAYIN, Önal** **Sosyolojiye Giriş: Sosyolojinin Temelleri**, Erdem Kitabevi, İzmir, 1985
- SAYIN, Önal** **Alle Sosyolojisi**, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay., No: 57, İzmir 1990
- SCIEFFELIN, Ollivfa** **Muslim Attitudes Toward Family Planning**, The Population Council, New York, 1972
- SENCER, Muzaffer** **Türkiye'de Köylülüğün Maddi Temelleri**, Ant Yay., İstanbul, 1971
- SENCER, Muzaffer** **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, May Yay., İstanbul, 1974
- SEVGİ, Cezmi** **Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular**, İzmir Konağ Belediyesi Yay., İzmir, 1988
- SMITH, Antony D.** **Toplumsal Değişme Anlayışı**, Çev: Ülger Oskay, E.Ü. Edebiyat Fak. Yayını No:45, İzmir, 1988
- SUNAR, İlkay ve TOPRAK, Binnaz** "Islam in Politics: The Case of Turkey", **Government And Opposition, Vol: 4**, 1983
- SUTHERLAND, Steward ve ark.** **The World's Religion**, Routledge, London, 1988
- ŞENER, Cemal** **Alevilik Olayı; Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihiçesi**, Yön Yay., İstanbul, 2. Baskı, 1989
- ŞENYAPILI, Tansı** **Gecekondular: "Çevre" İşçilerin Mekanı**, ODTÜ Mimarlık Fak. Yay., Ankara, 1981

- ŞENYAPILI, Tansı** "Ankara Gecekondularının Ekonomik Profili", **Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yay., Ankara, 1982
- TANILLI, Server** **İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?** Say Yay., İstanbul, 1991
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet** **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Güneş Matbaacılık Ankara, 1966
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet** **Din Sosyolojisi**, A. Ü. İlahiyat Fak. Yay., No: 121, A. Ü. Basımevi, Ankara, 1975
- TATLIDİL, Ercan** **Kentleşme ve Gecekondu**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No: 47, İzmir, 1989
- TEKELİ, Şirin** "Türkiye'de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine", **Yapıt: Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, İstanbul, 1985
- TİMUR, Serim** **Türkiye'de Aile Yapısı**, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 1971
- TOPALOĞLU, Bekir** **İslamda Kadın**, Yağmur Yay., İstanbul, 1984
- TÜMERTEKİN, Erol** **Türkiye'de İç Göçler**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1968
- TÜTENGİL, Cavit Orhan** **Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları**, Gerçek Yay., Ankara, 1977
- TURNER, Bryan S.** **Weber And Islam**, Routledge And Kegan Paul, London, 1978
- VERGİN, Nur** "Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış", **Toplum ve Bilim**, 29 - 30, Bahar /Yaz., İstanbul, 1985
- VRIJHOF, P. H.** "What Is the Sociology of Religion?" **Readings In The Sociology of Religion**, Pergamon Press, London, 1969
- WEBER, Max** **Sosyoloji Yazıları**, Çev: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1986
- WEBER, Max** **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü**, Çev: Zeynep Aruoba, Hil Yay., İstanbul, 1985
- YOĞURTÇUGİL, M. Kemal** **Örnekleme: Yöntemler ve Uygulama**, İ. Ü. İktisat Fak. Yay., No: 380, İstanbul, 1976
- YÜCEKÖK, Ahmet N.** **Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo - Ekonomik Tabanı (1946 - 1968)**, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay., Ankara, 1971
- YÜCEKÖK, Ahmet N.** **Türkiye'de Din ve Siyaset**, Gerçek Yay., İstanbul, 1983
- YÜRÜKOĞLU, R.** **Tarihte ve Günümüzde Alevilik**, Alev Yay., İstanbul, 1990
- ZELYUT, Rıza** **Öz Kaynaklarına Göre Alevilik**, Anadolu Kültürü Yay., İstanbul, 1990
- _____ , **Kur-an'ı Kerim Türkçe Anlamı (Meal)**, Milliyet Yay., İstanbul, 1982
- _____ , **İncil - Yahut İsa Mesih'in Yeni Ahit Kitabı**, Kitab-ı Mukad des. Şti. İstanbul, 1985
- _____ , **Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi**, Akşam Mat-

baası, İstanbul, 1964

_____ ,

**Maliye ve Gümrük Bakanlığı, İzmir Defterdarlığı,
Cadde - Sokak Arsa Emlak Birim m² Fiyat Kataloğu,
İzmir, 1986**

_____ ,

**Şehir Rehberi (İzmir), Harita Genel Müdürlüğü Matbaası,
İzmir, 1982**

ÖZGEÇMİŞİM

26.12.1958 yılında Eskişehir'de doğdum. İlköğrenimimi Eskişehir Adalet İlkokulu'nda, Orta öğrenimimi Eskişehir Süleyman Çakır Kız Lisesi'nde, Lise öğrenimimi İzmir Kız Lisesi'nde tamamladım.

1977 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü'ne girdim. Haziran 1981'de "Türkiye'de Kadının Toplumsal Statüsü" adlı Lisans Bitirme Tezi'ni vererek mezun oldum.

1982'de Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalında Yüksek Lisans programına başladım. Ocak 1985'de "Çalışmayan Evli Kadınlarda Yaşam Biçimi" adlı tez ile Yüksek Lisansımı tamamladım.

Ekim 1985'de E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kurumlar Sosyolojisinde Doktora programına başladım.

1982 - 1984 arası Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü'nde Personel Memuru, 1984-1986 arası Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde Sosyal Hizmet Uzmanı olarak görev yaptım. Halen Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım. Evliyim.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi